

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Katja Burger

**Neprilagojena stanovanja kot izziv v procesu
deinstitucionalizacije na področju oskrbe starih ljudi**

Magistrsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Maša Filipovič Hrast

Ljubljana, 2022

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Katja Burger

**Neprilagojena stanovanja kot izziv v procesu
deinstitucionalizacije na področju oskrbe starih ljudi**

Magistrsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Maša Filipovič Hrast

Ljubljana, 2022

ZAHVALA

Najprej bi se rada zahvalila celotni družini, ki mi je ves čas stala ob strani, verjela vame tudi takrat, ko sama nisem. Še posebej bi se rada zahvalila vama, ati in mami, da sta mi bila v tolikšno oporo in sta kljub vsem obveznostim nabrala energijo še za varstvo moje pikice. Za pomoč pri varstvu bi se rada zahvalila tudi Maji, Tomažu in Vlasti. Brez vas se mi ob tem pestrem dogajanju tekom magistrskega študija ne bi uspelo prebiti do konca. Še posebej pa moram omeniti mojo hčerkico Adrijano, ki je bila največja motivacija, da sem se vedno znova spravila k delu in nadaljevala. Hvala vam.

Zahvaliti se želim tudi mentorici, dr. Maši Filipovič Hrast, za izredno odzivnost, vse usmeritve, predloge in pomoč.

Zahvala vsem mojim sogovornicam za pomoč pri izvedbi terenskega dela. Hvala, da ste si vzele čas in z mano podelile izkušnje, ki so nudile temelj tej magistrski nalogi.

Na koncu gre zahvala tudi vsem mojim prijateljem, ki ste mi skupaj z družino velika opora. Hvala, da ste z mano.

Naslov dela: Neprilagojena stanovanja kot izziv v procesu deinstitutionalizacije na področju oskrbe starih ljudi

Ključne besede: stari ljudje, dolgotrajna oskrba, deinstitutionalizacija, stanovanja starih ljudi, prilagoditev stanovanj, aktivno staranje

Trend oskrbe starih ljudi se iz institucionalne oskrbe premika v skupnost. Danes velik delež starih ljudi tudi v pozni starosti biva v domačem okolju, ki pogosto ne zagotavlja primernih pogojev za varno in samostojno preživljanje starosti. Posledično morajo sčasoma nekateri od njih, kljub svoji želji starost preživeti v domačem okolju, sprejeti alternativno obliko oskrbe. Ker se v prihodnosti pričakuje, da bodo ljudje svojo starost preživeli v domačem okolju, kjer bo zagotovljena vsa potrebna pomoč in podpora za aktivno in varno staranje, je potrebno pozornost nameniti tudi vprašanju primernosti stanovanj za preživljanje starosti. V svojem pričujočem delu se ukvarjam z vprašanjem, kako lahko skupnostne oblike pomoči prispevajo pri reševanju težav neprilagojenih stanovanj, kakšne so ovire na področju prilagoditve stanovanj v starosti ter kakšne so možnosti nadaljnjega razvoja na tem področju v Sloveniji. V prvem delu naloge predstavim proces deinstitutionalizacije in aktivno staranje v skupnosti, stiske starega človeka v domačem okolju in pomen stanovanja za aktivno staranje, sistemske ureditve področja prilagoditve stanovanj v tujini in pri nas, vlogo socialnega dela pri načrtovanju življenja v domačem okolju in priporočila za ureditev stanovanja staremu človeku. V drugem, empiričnem delu predstavim metodologijo in rezultate kvalitativne raziskave, ki sem jo opravila s štirimi strokovnimi delavkami in tremi prostovoljkami Društva upokojencev Celje, ki obiskujejo stare ljudi na njihovih domovih in jim zagotavljajo podporo in pomoč v okviru programa Starejši za starejše. Kot metodo zbiranja podatkov sem uporabila intervju, za merski pripomoček sem uporabila vprašalnik, ki je služil kot vodilo o temah. Ugotovila sem, da splošnega kriterija primerne stanovanja ni mogoče postaviti, saj se ta razlikuje pri vsakem posamezniku in tudi ljudje različno definirajo primerno stanovanje. Ugotovila sem, da je mreža izvajalcev in strokovnih služb dobro razvita in sodeluje. Največ ovir se kaže v pomanjkanju načrtovanja med starimi ljudmi, pomanjkanju povezave in prenosa informacij med prostovoljci in strokovnimi službami ter pomanjkanju zakonodajne osnove za zagotovitev finančnih sredstev in pri vključitvi ustreznega za načrtovanje in izvedbo prilagoditev stanovanj. Eden večjih prispevkov države na tem področju se kaže v predvidenem sprejemu Zakona o dolgotrajni oskrbi, ki naj bi zagotovil finančna sredstva za namen prilagoditve stanovanj, osnovanih na pravici posameznika. Velik potencial pa se kaže tudi v uveljavitvi svetovalnic, ki bi zagotovile celostno obravnavno problematike v skupnosti.

Title: Unadapted housing as a challenge in the process of deinstitutionalization in the care for the elderly

Keywords: elderly people, long-term care, deinstitutionalization, housing for the elderly, housing adaptation, active aging

The trend of care for the elderly is shifting from institutional care to community. Today a large proportion of elderly people also live in a home environment at a later age, which often does not provide suitable conditions for safe and independent living. As a result, over time, some of them, despite their desire, have to spend their old age in a home environment, adopting an alternative form of care. Because in the future, people are expected to spend their old age in a home environment where all the necessary help and support for active and safe aging will be provided, it is necessary to pay attention to the issue of the suitability of housing for old age. In my work, I address the question of how Community forms of assistance can contribute to solving the problems of unadapted housing, what are the barriers to adaptation elderly housing, and what are the possibilities for further development in this field in Slovenia. In the first part of the thesis, I present the process of deinstitutionalization and active aging in the community, the plight of the elderly in the home environment and the importance of housing for active aging, systemic arrangements for the adaptation of housing abroad and in Slovenia, the role of social work in planning a life in the home environment and recommendations for arranging to the house for the elderly. In the second, empirical part, I present the methodology and results of qualitative research that I did with four professionals and three volunteers from the Pensioners' Association Celje, who, as part of the Seniors for Seniors program, visits elderly people in their homes and provides them with support and assistance. As a method of data collection, I used an interview, for a measuring tool I used a questionnaire that served as a guide on topics. I found out, that the general criterion of suitable housing cannot be set, as this differs in each individual and also people define a suitable apartment differently. I have found that the network of contractors and professional services is well developed and cooperating. The biggest obstacles are the lack of planning among older people, the lack of connection and transfer of information between volunteers and professional services, and the lack of a legislative basis to provide funding and the inclusion of appropriate planning and implementation for housing adjustment. One of the major contributions of the state in this area is reflected in the planned adoption of the Long-Term Care Act, which is supposed to provide funding for the purpose of housing adjustment based on the rights of the individual. But there is great potential also in the

establishment of counseling centers that provide comprehensive treatment of issues in the community.

Kazalo

1	TEORETIČNI UVOD	1
1.1	Proces deinstitutionalizacije in aktivno staranje v skupnosti	1
1.2	Star človek v domačem okolju.....	3
1.3	Stanovanje kot pogoj aktivnega staranja	8
1.4	Odgovornost za zagotovitev prilagoditve stanovanj.....	14
1.4.1	Švedska.....	15
1.4.2	Nemčija.....	16
1.4.3	Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske	18
1.4.4	Združene države Amerike	20
1.4.5	Kanada	22
1.4.6	Slovenija	24
1.5	Vloga socialnega dela pri načrtovanju življenja v domačem okolju	31
1.6	Priporočila ureditve stanovanja starega človeka.....	35
1.6.1	Dostop in vhod v stanovanje	36
1.6.2	Predprostor	37
1.6.3	Dnevni prostor	37
1.6.4	Kuhinja in jedilnica	38
1.6.5	Spalnica	39
1.6.6	Kopalnica.....	40
1.6.7	Hodnik	42
1.6.8	Balkon in vrt	42
2	PROBLEM NALOGE	45
3	METODOLOGIJA	47
3.1	Vrsta raziskave.....	47
3.2	Spremenljivke oziroma teme raziskovanja	47
3.3	Merski instrument	48

3.4	Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec	48
3.5	Načrt zbiranja podatkov oziroma empiričnega gradiva	48
3.6	Načrt obdelave gradiva	49
4	REZULTATI	50
4.1	Dosedanja znanja in izkušnje na področju prilagoditve bivalnega okolja	50
4.1.1	Splošna informiranost o problematiki	50
4.1.1	Izkušnje v praksi	51
4.2	Težave in ovire	57
4.2.1	Na ravni posameznika	57
4.2.2	Na ravni skupnosti	62
4.2.3	Na ravni strokovnih služb in izvajalcev	64
4.2.4	Na ravni države	67
4.3	Zagotovljena podpora in pomoč	70
4.3.1	Vloga države	70
4.4	Vloga strokovnih služb	71
4.4.1	Vloga samih starih ljudi in skupnosti	79
4.5	Možnosti za nadaljnji razvoj	80
4.5.1	Prispevek države	80
4.5.2	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	83
4.5.3	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	87
5	RAZPRAVA	89
6	SKLEP	111
7	PREDLOGI	120
8	LITERATURA	123
9	PRILOGE	131
9.1	Priloga 1: Vprašalnik o prilagoditvah bivalnega okolja za bivanje v starosti vidik prostovoljk društva upokojencev	131

9.2	Priloga 2: Vprašalnik o prilagoditvah bivalnega okolja za bivanje v starosti vidik strokovnih služb.....	132
9.3	Priloga 3: Primer zapisa intervjuja s številčenjem izjav: intervju A.....	133
9.4	Priloga 4: Primer kodiranja: intervju D	139
9.5	Priloga 5: Primer združevanja v kategorije.....	155

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Proces deinstitutionalizacije in aktivno staranje v skupnosti

Staranje prebivalstva in s tem povečevanje števila ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo in pomoč pri opravljanju vsakdanjih opravil je pojav, s katerim se danes srečujejo države po vsem svetu in povzroča številne spremembe v njihovih do sedaj stabilnih ureditvah (Mali, 2016, str. 62). Predstavlja eno večjih socialno-ekonomskih skrbi in je zato pomembna točka diskusij glede prihodnosti zagotavljanja in financiranja dolgotrajne oskrbe (Österle, 2010, str. 463). Spremembe je spodbudilo tudi spoznanje, da življenje v instituciji, s katerimi so v preteklosti odgovarjali na povečanje potreb po pomoči, negativno vpliva na življenja ljudi, saj ne odgovarja na njihove potrebe, ločenost oziroma izolacija teh oseb od skupnosti pa bistveno omejuje zmožnost in pripravljenost uporabnikov, da bi se vključevali v skupnost in širšo družbo. Sporno je tudi pomanjkanje vpliva posameznika in prevlada interesov organizacije nad posameznikovimi (Kožuh Novak, 2010, str. 22–23). Kot posledica teh ugotovitev se je začel proces deinstitutionalizacije in s tem uresničevanje pravice do življenja v skupnosti in skupnostne oskrbe za vsakogar, ne glede na stopnjo oviranosti, kot jo določa Konvencija o pravicah invalidov v 19. členu, v katerem vse države podpisnice zavezuje, da sprejmejo potrebne ukrepe, ki omogočijo uresničevanje te pravice (Flaker idr., 2015). Namen procesa je krepitev neodvisnosti ljudi, omogočanje prevzema nadzora nad svojim življenjem, razvijanje zmožnosti za sprejemanje odločitev in prevzemanje socialnih vlog ter sprememba razmerij moči med uporabniki in strokovnjaki (Flaker in Ramon, 2016, str. 42). Proces je spodbudil zapiranje institucij ter začel razvoj in organizacijo visokokakovostnih individualiziranih storitev, ki se izvajajo v domačem okolju uporabnika (Ramovš, 2015, str. 5).

Ob tem procesu se je v gerontološki literaturi in raziskavah uveljavil nov koncept »ageing in place« (staranje na mestu), ki ponazarja težnjo ostajanja starih ljudi v skupnosti z določeno stopnjo neodvisnosti namesto institucionalne oskrbe (Wiles, Leibing, Buberger, Reeve in Allen, 2011, str. 357). Stari ljudje so s tem dobili možnost, da ostanejo doma in starost preživijo v svoji skupnosti, hkrati pa dobili tudi moč, da rušijo negativne stereotipe, vezane na starost ter začnejo uresničevati koncept aktivnega (uspešnega) staranja, ki ga je Svetovna zdravstvena organizacija (The World Health Organization) definirala kot proces optimiziranja možnosti za zdravje, vključenost in varnost starih ljudi z namenom ohranjanja kvalitete

življenja v starosti. Cilji aktivnega staranja, ki jih dobro opredeljuje odmevna Novozelandska strategija pozitivnega staranja (New Zealand Positive Ageing Strategy), so:

- a) opolnomočenje starih ljudi za sprejemanje odločitev, ki jim omogočajo, da živijo zadovoljivo življenje in vzdržujejo zdrav način življenja,
- b) zagotavljanje možnosti vključenosti in prispevka starih ljudi k družini in skupnosti,
- c) izražanje pozitivne naravnosti do starih ljudi,
- d) skrb za zaupanje starih ljudi, da živijo v varnem okolju, kjer so na voljo storitve, ki jih potrebujejo,
- e) skrb za spodbujanje osebne rasti in razvoja starih ljudi skozi spreminjajoče se okoliščine (Ngan, 2011, str. 143).

Aktivno staranje predstavlja premik videnja starejše populacije iz pozicije odvisnosti k poziciji avtonomne in aktivne udeležnosti v svojem okolju in politikah (Ostwald in Dyer 2011, str. 49), kjer lahko s svojim vplivom ustvarjajo takšne okoliščine (osebne in socialne), ki jim prinašajo največjo možno srečo in zadovoljstvo, prav tako pa lahko v svojem domačem okolju tudi v visoki starosti ohranjajo in vzdržujejo svoj način življenja in aktivnosti srednjih let (Timonen, 2016). Na temo aktivnega staranja se je med letom 2013 in 2016 izvajal projekt AHA.SI, nosilne organizacije Nacionalnega inštituta za javno zdravje. Namen projekta je bila priprava podlag za vključitev v *Strategijo za aktivno in zdravo staranje v Sloveniji* na treh vsebinskih področjih: trgu dela in upokojevanju, aktivnemu in zdravemu staranju ter neodvisnemu življenju. Doglornočni cilj projekta AHA.SI je vsem prebivalcem Slovenije z različnimi ukrepi omogočiti bolj aktivno in zdravo starost (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2014).

V raziskovalni literaturi je danes močen poudarek na raziskovanju bivanja in podpore ali oskrbe, ki omogoča preživljanje starosti v domačem okolju (Wiles; Leibing, Buberger, Reeve in Allen, 2011, str. 357), tako se je do danes v evropski socialni za celovito organiziranost dolgotrajne oskrbe v skupnosti razvilo in uveljavilo že vsaj petnajst oskrbovalnih programov, ki omogočajo, da ljudje starost preživljajo v domačem okolju. Programi zajemajo predvsem socialno oskrbo in nego človeka, med njimi pa se v Evropi pojavlja tudi program za prilagajanje stanovanja za življenje v času pešanja moči (Ramovš, 2015, str. 5). Okoljska gerontologija se namreč vedno bolj zaveda in poudarja pomen vpliva interakcije človekovih zmožnosti in fizičnega okolja na človekovo dobro počutje in ohranjanje neodvisnosti, ob tem pa se kažejo vse večje ovire, vezane na kvaliteto in

primernost stanovanjskih objektov (Wiles; Leibing, Buberger, Reeve in Allen, 2011, str. 358). Slednji namreč za preživljanje starosti v domačem okolju pogosto potrebujejo obnove in prilagoditve, ki so ključne za življenje in ohranjanje neodvisnosti starega človeka. Težava je, da so takšni programi še v razvoju in zagotovljeni v zgolj redkih državah, zato se v svoji raziskavi osredotočam na raziskovanje pristopov in programov v tujini in pri nas, ki se nanašajo na zagotavljanje pogojev za aktivno in neodvisno preživljanje starosti v domačem okolju.

1.2 Star človek v domačem okolju

Eden od načinov, s katerim se družba odziva na problematiko aktivnega staranja, je zamisel o možnosti, da ljudje starost preživijo v svojem domačem okolju, ki jim omogoča ohranjanje samostojnosti in s tem kakovostno življenje (Kerbler, Filipovič Hrast & Sendi, 2020).

Dom je ena najkompleksnejših dobrin, saj vključuje veliko lastnosti, ki so pomembne za njegovega uporabnika. Stanovanje je temeljna človekova pravica in mu poleg strehe nad glavo predstavlja tudi stalno bivališče in s tem uradno veljavo. Je prostor zasebnosti, ki omogoča oblikovanje samostojnosti, samopodobe in identitete, poleg tega pa omogoča tudi domačnost, intimnost in samoto. Za stare ljudi je stanovanje še posebej pomembno, saj v njem preživijo večino svojega časa, predstavlja jim živi spomin na preteklo življenje, nudi zatočišče ob izgubi družbenih vlog, ob nastopu bolezni in oviranosti pa običajno postane središče njihovih aktivnosti (Hvalič Touzery, 2005, str. 15–16).

Čeprav se je v zadnjih letih močno namnožilo število možnih oblik bivanja za stare ljudi, jih velika večina ostaja v lastnem zasebnem stanovanju (Štuhec in Fras, 2010, str. 4). Vzrok takšnih odločitev pojasnjujejo raziskave (Berčan idr., 2010), v katerih je bilo ugotovljeno, da si stari ljudje želijo svojo starost preživeti v domačem okolju, ki ga poznajo, na katerega jih vežejo spomini in kjer imajo razvito socialno mrežo. Želijo si živeti navadno življenje, želijo si zasebnosti, biti ob ljudeh, ki so jim blizu, ter tudi v visoki starosti kar se da dolgo, neodvisno živeti in odločati o samemu sebi. Raziskave tudi kažejo, da starejši ljudje, ki so zadovoljni s svojim stanovanjem, bolj pozitivno načrtujejo prihodnost, so na telesnem, duševnem in socialnem področju aktivnejši, imajo več socialnih stikov in bolj pozitivno doživljajo vsak dan, kar ima velik pomen za uspešno staranje (Štuhec in Fras, 2010, str. 4). Iz navedenega je jasno, da je najbolj učinkovit in uporabniku ustrezen način zagotavljanja oskrbe ali podpore tisti, ki omogoči, da človek ostane doma. Vendar starost s seboj prinese določene ovire in spremembe ter z njimi povezana tveganja, ki možnost nadaljnega življenja

v domačem okolju postavljajo pod vprašaj. Gre za dva vidika, ekonomski položaj starih ljudi in posledice starostnih sprememb, ki na prvi pogled nista neposredno povezana, vendar pa pri vprašanju možnosti za preživljanje starosti v domačem okolju delujeta z roko v roki in lahko odločilno vplivata na prihodnost starega človeka.

Po mnenju Reed, Stanley in Clarke (2004) lahko o kakovostni starosti govorimo, ko starejši človek doseže svoje cilje in ima dovolj finančnih sredstev, da lahko pokrije življenjske stroške, ki poleg zagotovitve osnovnih potreb zajemajo tudi zadostno količino denarja za zagotovitev ustrezne kakovosti življenja. Ustrezna kakovost življenja v tem kontekstu pomeni imeti nadzor nad viri, z uporabo katerih lahko posameznik zadovoljuje svoje potrebe na različnih področjih ali povedano drugače, če ima človek denar ima tudi občutek, da nadzoruje svoje življenje in lahko izbira, kako bo živel (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Spremembe na področju državnega financiranja, ki so jim v zadnjih treh desetletjih podvržene države v Evropi in po svetu, so močno omejile zmožnost držav za ohranjanje visoke ravni socialnega varstva, ki so omogočale dobro razvite države blaginje. Zagotavljanje ustrezne socialne varnosti je med najpomembnejšimi vrednotami v družbi, ki je še posebej pomembna v starosti. Stari ljudje so namreč bolj ranljivi in negotovi glede svojega položaja v družbi, pogosto pa se soočajo tudi s finančno negotovostjo, saj so večinoma odvisni le od ene vrste dohodka – pokojnine. Zaradi hitrega staranja prebivalstva je danes pokojninski sistem vse manj vzdržen. Posledično se nižajo višine pokojnin, na drugi strani pa se izdatki povečujejo zaradi slabšanja zdravja in spremenjenih potreb po bivanju v starosti. Pokojnine danes ne zagotavljajo več dohodka, ki je potreben za vzdrževanje ustreznega življenjskega standarda (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), zato se stari ljudje pogosto znajdejo na pragu revščine. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (2017) je v letu 2017 16 % upokojencev živelo z dohodki nižjimi od praga tveganja revščine in tako predstavljajo večinski delež vseh oseb, živečih z dohodki nižjimi od praga revščine v Sloveniji. Starejši ljudje se zato pogosto soočajo s pomanjkanjem, zadovoljevanje svojih potreb pa zožijo na osnovne potrebe. Da bi omilili finančno stisko, varčujejo tako, da se ob nadstandardnih stvareh odrekajo tudi pomembnim življenjskim dobrinam, kot so oblačila, družbene dejavnosti, pogosto tudi osnovnemu stanovanjskemu udobju (na primer, da pozimi ne ogreva stanovanja in ne vlaga v njegovo vzdrževanje). Posledice pomanjkanja se zato kažejo v fizičnem in duševnem zdravju starejšega človeka ter njegovem družabnem življenju, kar vodi v osamljenost, socialno izključenost in izolacijo (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

K podatkom o materialni izključenosti starih ljudi je potrebno podati tudi širše vidike socialne izključenosti, ki zadevajo stare ljudi, kot so dostop do zdravstvenih storitev in storitev dolgotrajne oskrbe ter manjšanju socialne mreže. Socialna izključenost starejših pa se kaže tudi na stanovanjskem področju (Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc, 2010).

Ideja o preživljanju starosti v domačem okolju poleg vprašanja finančne zmožnosti postavlja tudi vprašanje o kakovosti stanovanj in stanovanjskih razmer, v katerih živijo stari ljudje. Različne raziskave so namreč pokazale pomemben vpliv kakovosti stanovanja in stanovanjskega okolja na dobro počutje in zdravje starih ljudi. Navezanost na stanovanje in lokalno okolje ter zadovoljstvo z različnimi vidiki stanovanja in okolice vplivata na kakovost bivanja v starosti in potrebo po selitvi oziroma pripravljenost starejših ljudi za selitev (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Stari ljudje imajo običajno urejene stanovanjske razmere in so večinoma lastniki svojih stanovanj (Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc, 2010). V raziskavi, ki so jo opravili Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020), je lastništvo stanovanj v Sloveniji prevladujoča oblika pravice uporabe stanovanj, pri čemer delež lastniških stanovanj pri starih ljudeh presega delež lastništva na nacionalni ravni. Največji delež stanovanj imajo v lasti tisti, ki spadajo v najstarejšo starostno skupino (80 let in več). Raziskava s tem potrjuje za Slovenijo značilno nizko mobilnost prebivalstva, zaradi česar starejši ljudje dolgo časa bivajo v svojem obstoječem stanovanju, pri čemer je povprečna dolžina bivanja vprašanih v raziskavi v obstoječem domu znašala 36,3 leta, kar četrtina vprašanih pa je v istem stanovanju bivala več kot 45 let.

Po ugotovitvah v raziskavi, ki so jo naredili Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc (2010), je med starejšimi (poleg skupin starejših, ki živijo v najemnih stanovanjih in so zaradi visoke stopnje tveganja revščine še posebej ranljivi) večji delež ljudi kot v ostalih populacijah, ki živijo v neprimernem stanovanju. Stanovanja, ki so si jih ti ljudje ustvarili tekom življenja, so sedaj že stara, zaradi zastarele gradnje so pogosto arhitekturno neprimerna, imajo nefunkcionalno razporeditev prostorov ter neugodno in zastarelo opremo (ogrevanje na trda goriva, staro in nefunkcionalno pohištvo), s čimer pa je pogosto povezano tudi ekološko nezdravo okolje (vlažnost v stanovanju, onesnaženost zraka ...) (Hvalič Touzery, 2005, str. 18–19).

Veliko starejših ljudi v Sloveniji biva v prevelikih stanovanjih in hišah, ki so bile pogosto namenjene za večje družine. Med njimi so najranljivejši tisti, ki živijo sami ali s svojim starejšim partnerjem. Takšni ljudje so večinoma med najstarejšimi in imajo posebne

zdravstvene težave in nizke mesečne dohodke, kar otežuje primerno vzdrževanje in ogrevanje ter prinaša višje stanovanjske stroške. Na drugi strani se več kot četrtnina starih ljudi sooča s stanovanjsko prikrajšanostjo, saj večina anketiranih v omenjeni raziskavi (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020) biva v večstanovanjskih stavbah brez dvigal.

Kljub vsem pomanjkljivostim, po omenjenih podatkih raziskave (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), stari ljudi vseeno izkazujejo visoko stopnjo zadovoljstva z vsemi ključnimi vidiki svojih stanovanj, ki vključujejo razporeditev prostorov, velikost, kakovost in dostopnost. Na lestvici od 1 (zelo nezadovoljen) do 5 (zelo zadovoljen) so skoraj pri vseh vidikih povezanih s stanovanjem in okolico, ocene vprašanih so v povprečju nad 4. Visoko zadovoljstvo lahko povežemo z navezanostjo na stanovanje in visoko povprečno dolžino bivanja v njem, kar pojasnjuje velik pomen staranja v domačem bivalnem okolju, ki je želja večine starih ljudi. Vendar pa sama želja starih ljudi po bivanju v lastnem domu ter visoko zadovoljstvo in navezanost ne pomenijo vedno tudi kakovostnega bivanja in staranja v domačem okolju. Pri ocenitvi zadovoljstva s stanovanjem je potrebno opozoriti tudi na velik delež t. i. »sprijaznjenih« ljudi, ki so zadovoljni tudi v manj primernih bivalnih razmerah, kar pa je problematično. Nekritično izražanje zadovoljstva s stanovanjskimi razmerami kaže na nepoznavanje meril, ki določajo, kaj je sprejemljiv stanovanjski standard. V primerjavi z razvitejšimi zahodnoevropskimi državami je namreč kakovost stanovanj v Sloveniji v splošnem še vedno nizka. Pri interpretacijah zadovoljstva starih ljudi s stanovanjem je zato potrebna previdnost, saj so te lahko preveč poenostavljene. Kljub zadovoljstvu, namreč, neprimerna stanovanja negativno vplivajo na zdravstveno stanje starejših, omejujejo njihovo vključenost v širše okolje in povečujejo tveganja za poškodbe.

Zastarela in arhitekturno neprimerna stanovanja pogosto omejujejo ali celo onemogočajo možnost samostojnega bivanja starega človeka v domačem okolju. S starostjo se namreč zmanjšujejo motorične in kognitivne sposobnosti človeka, zaradi česar določene prostore in opremo v stanovanju vse težje uporablja ali jih sčasoma preneha uporabljati. Povečuje se tudi tveganje za padce in druge nesreče, kar pomeni, da samostojno bivanje v domačem okolju postaja vse nevarnejše in vse težje obvladljivo (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Padci so najpogostejši vzrok za poškodbe pri starejših ljudeh. Raziskave navajajo, da v povprečju vsaj enkrat letno pade vsaka tretja oseba starejša od 65 let in vsaka druga, ki je stara 80 let in več. Do dveh tretjin vseh padcev pride prav v stanovanjih (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), kjer so povezani tudi z najvišjo smrtnostjo (Voljč, 2010, str. 28). Doma

so namreč stari ljudje pogosto sami in če po padcu ne zmorejo vstati so v smrtni nevarnosti (Voljč, 2010, str. 48). Med dejavnike tveganja za padce štejemo zdravstvene in zunanje oziroma okoljske dejavnike.

Zdravstveni dejavniki, ki vplivajo na tveganje za padce, so nestabilnost, oslabeledost, vrtočlavlca, zmedenost, togost in slaba usklajenost gibov, slabša mišična moč in nadzor drže, slabši vid in sluh, težave z orientacijo in pomnjenjem itd. (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Hoja je pogojena s prepletom številnih telesnih funkcij, dražljajev, nadzora in povratnih informacij med možgani, gibali in čutili, ki po 60. letu začnejo pešati. Posledično se hoja in drža spremenita in počasi se oblikuje t. i. »starčevska hoja«, ki je širša, koraki so krajši, stopala se ne dvigajo več tako visoko, trup in težišče pa se pomakneta naprej. Ob takšni hoji se močno poveča nevarnost padcev, ki so za starega človeka najbolj ogrožajoči, saj imajo lahko hude posledice (Voljč, 2010, str. 48). Poleg zdravstvenih razlogov na tveganje za padce vplivajo tudi okoljski dejavniki. Medenje sodijo nevarna tla in robovi, drseče talne podloge in različni drugi predmeti, ki povečajo nevarnost spotikanja, pomanjkljiva osvetljenost, neprimerno zgrajene oziroma vzdrževane stopnice, odsotnost ograj in oprijemal, neustrezno pohištvo itd. Okoljske nevarnosti v stanovanjih starih ljudi so zelo velike. Po ugotovitvah raziskave, ki so jo naredili Carter, Campbell, Sanson-Fisher in Gillespie (2000), vsebuje okoli 80 % domov najmanj eno nevarnost, 39 % pa pet nevarnosti in več, po nekaterih drugih raziskavah pa so tveganja še višja. Po raziskavi Thomasa Gilla idr. (1999) pa je ocena tveganja še višja; v kar 91,3 % stanovanj bi naj starejšim pretili vsaj dve nevarnosti. Okoljski dejavniki so tako najpogostejši vzrok za padce ter jih je mogoče pripisati povečani dovzetnosti starega človeka za nevarnosti v bivalnem okolju zaradi skupnih učinkov starosti in zdravstvenih težav (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Padci se v večini končajo s poškodbami in hospitalizacijo, oviranostjo in institucionalizacijo. S seboj prinesejo posledice na zdravstvenem in socialnem področju, ki se kažejo kot poslabšanje zdravstvenega stanja, zmanjšanje samostojnosti, zoženje življenjskega okolja (lahko celo socialna osamitev) ter odvisnost od nege. Posledice padcev na osebnostnem področju se kažejo kot izguba samozaupanja, strah pred ponovnih padcem in z njim povezane duševne obremenitve, znižana samozavest, depresija in z njo povezana samoizolacija. V najhujšem primeru je posledica padca lahko tudi smrt (Voljč, 2010, str. 26–29).

Večino padcev in poškodb v domačem okolju je mogoče preprečiti, če se stanovanje pravočasno prilagodi potrebam starega človeka ter se odpravijo potencialna tveganja. Vendar

pa je ob tem potrebno razmisliti o kompleksnosti položaja starih ljudi. Stanovanje za starega človeka predstavlja hudo finančno breme, saj so za ohranjanje stanovanjskih pogojev, primernih za bivanje, potrebni redni in včasih tudi obsežni vzdrževalni ukrepi in popravila, ki terjajo velik del dohodkov starih ljudi. Sam proces staranja človeka sčasoma za možnost ohranjanja samostojnosti zahteva še več prilagoditev v stanovanju in s tem še dodatne stroške, ki pa si jih stari ljudje pogosto ne morejo več privoščiti, hkrati pa jim takšne projekte pogosto onemogoča tudi zdravstveno stanje ter fizična in psihična oslabeledost. Iz tega vidika je denar v veliki meri odločilen dejavnik, ki vpliva na možnost preživljanja starosti v domačem okolju, saj določa obseg prilagoditev, ki si jih star človek lahko privošči za ohranjanje svoje samostojnosti. Ko redni stanovanjski stroški in stroški potrebnih prilagoditev v stanovanju presežejo njegove dohodkovne zmožnosti, je prisiljen iskati alternativne oblike preživljanja starosti (Cassity-Caywood, 2003, str. 232–234). Če želimo slediti trendu in idejam procesa deinstitucionalizacije, ter ljudem omogočiti, da starost preživijo doma, moramo zagotoviti pomoč in podporo na vseh področjih, ki zadevajo življenje v domačem okolju, vključno z reševanjem kompleksnosti stanovanjske problematike ob hkratnem soočanju s slabšanjem zdravstvenega stanja, nizkimi prihodki in socialno izključenostjo starih ljudi.

1.3 Stanovanje kot pogoj aktivnega staranja

Sedanji trendi ciljajo na človekovo zmožnost ohranjanja običajnega načina življenja, kolikor dolgo je mogoče. Daljša življenjska doba pomeni daljše obdobje življenja z gibalnimi ovirami in nezmožnostmi, zato staranje prebivalstva od družbe zahteva zagotovitev primernih stanovanjskih pogojev za staranje v domačem okolju (Granbom, Iwarsson, Kylberg, Pettersson in Slaug, 2016, str. 1–6). Hkrati zdravstvene reforme po zahodnem svetu kažejo na trend premika geriatrične oskrbe iz institucionalnih v skupnostno oskrbo. S tem naraščajo zahteve, da bivalno okolje starih ljudi omogočajo tudi izvajanje zdravstvene oskrbe. Fizično bivalno okolje tako postaja odločilen faktor pri ustvarjanju možnosti preživljanja starosti v domačem okolju (Iwarsson in Wilson, 2006, str. 57) in je tudi ključnega pomena za zdravo staranje in dobro počutje v starosti.

Vpliv primerne stanovanja na samostojnosti in počutje starih ljudi prikazuje pilotska študija, ki je bila leta 2006 izvedena na Švedskem. Cilj je bil pridobiti mnenje starostnikov o dostopnosti in uporabnosti njihovih domov pred in po prilagoditvi stanovanj. Podatke so s pomočjo dveh vprašalnikov, ki sta služila kot instrument za samooceno ter samoporočanje in analizo delovne uspešnosti, zbrali na primeru petih starostnikov v starosti med 70 in 84 let.

Vprašalnik za samooceno je poleg demografskega vidika vključeval vprašanja o tipu bivališča in uporabi pripomočkov za gibanje, vprašanja o ustreznosti fizičnega okolja glede na posameznikove potrebe in želje ter vprašanja o dostopnosti drugih področij, kot so podstrešni, kletni in pomožni prostori ter zunanja območja (vhodi, vrtovi in terase, poti in parkirna mesta). Udeleženec je s pomočjo vprašalnika ocenil uspešnost specifičnih opravil, kot so oblačenje, obisk stranišča, prehranjevanje, kuhanje, higiena, pranje perila ter prostočasne dejavnosti. V vprašalniku za samoporočanje in analizo delovne uspešnosti je oseba opisala vse dejavnosti, ki jih opravlja v 24-urnem obdobju, kot so vsakodnevna življenjska opravila, prosti čas ali počitek ter ocenila pomen dejavnosti in kakovost svoje izvedbe. Rezultati so pokazali, da je prilagoditev stanovanj in s tem izboljšanje dostopnosti in uporabnosti prostorov privedla do sprememb v vzorcu aktivnosti udeležencev. Pozitive spremembe so se pokazale v porabi časa za opravljanje določenih aktivnosti, ki se je pri določenih opravilih skrajšal, pri nekaterih pa podaljšal na račun večje neodvisnosti udeležencev, ki pri teh opravilih niso več potrebovali pomoči. Pozitive spremembe so se pokazale v zmožnostih izvajanja dodatnih aktivnosti in prostočasnih dejavnosti (obiski prijateljev in odhodi v mesto), ki so jih ocenili kot pomembne. Po ocenah udeležencev so se pozitivne spremembe prilagoditev pokazale tudi na kvaliteti spanca in s tem izboljšanju ravnovesja med različnimi dejavnostmi tekom dneva. Skoraj dve tretjini 24-urnega obdobja sta postali namenjeni vsakodnevnim življenjskim nalogam in prostočasnim dejavnostim, zgolj tretjina časa pa je bila potrebna za počitek (Niva in Skär 2006, str. 29–32).

Preučevanje domačih okolij je zaradi pomembnega vpliva na samostojnost in počutje starih ljudi že nekaj časa glavno prizorišče raziskav okoljske gerontologije (Gitlin, 2003, str. 628). Osredotočajo se na objektivne in subjektivne (zaznavne) vidike bivalnega okolja in upirajo na kvalitativne in kvantitativne metode zbiranja podatkov (Iwarsson idr., 2007, str. 78). Bivalno okolje namreč predstavlja prostor, znotraj katerega se izvajajo opravila in dejavnosti posameznika in vključuje fizične, socialne in odnosne razsežnosti, ki lahko vplivajo na posameznika, ki biva v njem. Da bi dosegli najvišjo raven zmogljivosti posameznika, njegove zmožnosti ne bi smele biti omejene z ovirami dostopnosti v okolju, ki jih predstavljajo strme stopnice, za uporabo težko dostopne kljuke, ozki prehodi in majhni prostori (Niva in Skär 2006, str. 22). Do danes je bilo objavljenih že nekaj študij, ki se osredotočajo na fizično dostopnost stanovanj. Težavo v tovrstnih študijah pa predstavlja dejstvo, da različne interesne skupine (ljudje v splošnem, zdravstveno osebje in raziskovalci različnih strok kot tudi same osebe z funkcionalnimi omejitvami) uporabljajo različne definicije dostopnosti oziroma

konkretne definicije tako v praksi kot tudi v raziskavah sploh ne uporabljajo. Poleg tega natančnost in zanesljivost raziskav omejuje tudi pomanjkanje trdne teoretične in metodološke osnove. Uporabljene metode ocenjevanja so specifične za posamezno študijo, zato je njihova zanesljivost in veljavnost vprašljiva (Iwarsson, Nygren in Slaug, 2005, str. 29). V nadaljevanju bom naredila pregled konceptov in merskih instrumentov, ki se smiselno uporabljajo pri raziskavah in preučevanju domačih stanovanjskih okolij starih ljudi.

Za namene raziskav je pomembno definirati pojem dostopnosti in identificirati ustrezni teoretični okvir, znotraj katerega je oblikovana pojmovna opredelitev (Iwarssonm, Nygren in Slaug, 2005, str. 29). Definicija dostopnosti, na katero se pri svojem delu opiram, je bila podana v okviru *Študije o stanovanjskih ovirah, funkcionalnih omejitvah in zadovoljstvu s stanovanjem* (Iwarson in Wilson, 2006, str. 57), ki je bila v letu 2006 izvedena na Švedskem in se nanaša na Person-Environment fit teorijo. Cilj študije je bil pridobiti opis ovir v stanovanjskem okolju in funkcionalnih omejitev, s katerimi se soočajo stari ljudje, ki svojo starost preživljajo v skupnosti. Namen študije je bila zagotovitev novih spoznanj o težavah z dostopnostjo v stanovanjih z vidika dolgoročnega bivanja v domačem okolju ter osvetlitev subjektivnih stališč starejše populacije na področju bivanja. Študija na podlagi Person-Environment fit teorije skuša pojasniti specifični vidik ustreznosti odnosa oseba-stanovanje in razložiti pojavnost ovir znotraj stanovanja v povezavi z obstoječimi standardi in normami.

Koncept dostopnosti je teoretično podkrepjen z ekološko teorijo staranja (»Person-Environment fit Theory«) oziroma ekološkim modelom, imenovanim tudi model ujemanja oseba-okolje (»P-E fit«) in se pogosto uporablja v raziskovanju stanovanjskih pogojev starih ljudi (Slaug, Schilling, Iwarsson in Carlsson, 2015, str. 2). Osnovna predpostavka teorije je, da obstaja interakcija med sposobnostmi človeka in zahtevami okolja, kar ima za posledico prilagodljivo vedenje ali negativne učinke (Norin, Iwarsson, Haak, in Slaug, 2019, str. 49). Model tako raziskuje medsebojni vpliv osebe in njegovega okolja. Osebna komponenta je pri tem definirana v smislu nabora kompetenc (vključno z vidika biološkega zdravja, senzornih in motoričnih veščin in kognitivnih zmožnosti), okolje pa je opredeljeno glede na človekove potrebe in definirano v smislu ovir oziroma zahtev. Okoljska komponenta je skladna z uradnimi standardi in normami za fizično okolje, ki so opredeljeni v gradbenih in načrtnih zakonodajnih aktih, in tako predstavljajo osnovo za nepristransko zanesljivo in veljavno oceno dostopnosti (Iwarsson, Nygen in Slaug, 2005, str. 30). Fizične ovire v okolju pa same po sebi niso nujno težava, pač pa pri različnih ljudeh povzročajo različno razsežnost težav, ki je odvisna od funkcionalne zmožnosti vsakega posameznika. O tem sta v svoji študiji leta 1968

pisala Lawton in Simon ter definirala koncept »docility hypothesis« (v nadaljevanju hipoteza prilagodljivosti). Ta je osnovan na trditvi, da so posamezniki z nižjo stopnjo funkcionalne zmožnosti bolj občutljivi na zahteve okolja kot tisti z visoko zmogljivostjo (Iwarsson, 2005, str. 328), kar pomeni, da pri njih že manjše ovire v okolju povzročajo negativne učinke. S spremembo ene ali obeh komponent lahko dosežemo ravnovesje (»P-E fit«) med zmožnostmi osebe (P) in okoljskimi zahtevami (E) (Norin, Iwarsson, Haak, in Slaug, 2019, str. 49). Ideja, ki torej izhaja iz ekološkega modela in je v okviru okoljske gerontologije opredeljena s pojmom »prilagoditev«, naj bi odražala ujemanje ali ravnovesje med kompetencami osebe in zahtevami okolja. S tem prinaša pomemben vpliv na enega pomembnih vidikov v raziskavah okoljske gerontologije, in sicer na aktivnosti vsakodnevnega življenja (ADL – Activities of Daily Living). Pri ljudeh z nižjo stopnjo funkcionalne zmožnosti, namreč, že manjše spremembe hitro pokažejo pozitivne rezultate v izboljšanju aktivnosti (Iwarsson, 2005, str. 327–328). Prednosti priagoditve bivalnega okolja torej pomenijo komepenzacijo izgube fizičnih zmožnosti in s tem zagotavljanje možnosti ohranjanja funkcionalne zmožnosti opravljanja vsakodnevni opravil in dejavnosti (Niva in Skär 2006, str. 22). Ekološki model in hipoteza prilagodljivosti delujeta dobro kot teoretična podlaga za konceptualne opredelitve in metodologije v različnih študijah, pri čemer dostopnost predstavlja relativen koncept, ki se izraža kot razmerje med osebno in okoljsko komponento (Iwarsson, Nygen in Slaug, 2005, str. 30).

Ker je osebna komponenta utemeljena na objektivnih informacijah o funkcionalni zmogljivosti, okoljska komponenta pa je skladna z uradnimi normami in standardi za fizično okolje, Fänge in Iwarsson (2005, str. 49) zavzemata stališče, da je koncept dostopnosti predvsem objektivne narave. Za oceno objektivnega vidika domačega okolja se v različnih študijah uporablja instrument »The Housing Enabler«. Gre za nov večdimenzionalni instrument, ki temelji na ekološki teoriji staranja in švedski zakonodaji o smernicah in standardih za zasnovo stanovanj. Instrument je bil razvit in se v večini uporablja za namen ocenjevanja dostopnosti stanovanja za stare ljudi. Je eden redkih na raziskavah utemeljenih instrumentov, ki raziskovalcem omogoča zanesljivo, veljavno in sistematično zbiranje podatkov o dostopnosti v običajnih stanovanjih. Ocenjevanje s pomočjo instrumenta izvedejo zato usposobljeni anketarji oziroma opazovalci. Slednji s pomočjo intervjujev zberejo veljavne podatke o osebni komponenti ujemanja P-E, hkrati pa z opazovanjem preverjajo odzive intervjuvancev ter opazujejo njihovo gibanje ter delovanje v različnih delih domačega okolja. Anketarji ali opazovalci morajo biti usposobljeni podati zanesljivo oceno prisotnosti

okoljskih ovir na podlagi nacionalnih norm in predpisov (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 49). Končni rezultat uporabe instrumenta predstavlja nabor kvantitativnih podatkov o stopnji ujemanja oseba-okolje (Norin, Iwarsson, Haak in Slaug, 2019, str. 49).

Z vidika zagotavljanja dolgotrajnega bivanja je pri raziskovanju stanovanjskega okolja poleg objektivnega vidika dostopnosti po mnenju Fänge in Iwarsson (2005, str. 46) pomembno zajeti tudi subjektivni (uporabnostni) vidik. V svoji študiji o raziskavi procesa prilagoditve stanovanj gresta zato korak naprej in poleg koncepta dostopnosti opredelita tudi koncept »usability« (uporabnosti) stanovanja. Uporabnost predstavlja nabor možnosti v domačem okolju za izpolnitev človekovih potreb, ki temeljijo na podlagi subjektivne ocene osebe o omejevalnem ali podpornem vplivu okolja na dejavnosti (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 197). Stanovanje naj bi osebi omogočalo gibanje, bivanje in trajno uporabo, kakršna je na voljo drugim ljudem (uporabnost za vse). Enako kot koncept dostopnosti tudi koncept uporabnosti temelji na razmerju ujemanja komponent oseba-okolje, vendar pa poleg teh vključuje še tretjo komponento – aktivnost. Koncept uporabnosti torej predstavlja razmerje ujemanja komponent oseba-okolje-aktivnost. Osebna komponenta je pri tem lahko izražena širše, in sicer kot funkcionalne zmožnosti osebe, njegova motivacija, zmožnost obvladovanja in strategije prilagajanja zahtevam, vloge, navade, interesi itd. Okoljska komponenta v osnovi zajema fizični, družbeni in odnosni vidik, za uporabnost v raziskavah pa se lahko omeji na ovire znotraj stanovanjskega okolja in njegovi bližnjih okolici. Okoljska komponenta je tako mišljena kot vidik funkcionalnosti fizičnega stanovanjskega okolja glede na subjektivno vrednotenje okolja starega človeka. Komponenta aktivnosti se nanaša na repertoar aktivnosti osebe, ki so definirane za določeno situacijo in njene značilnosti (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 46).

Koncept aktivnosti je s strani Svetovne zdravstvene organizacije (WHO, 2001) opredeljen kot posameznikova zmožnost izvajanja nalog in dejavnosti. Zmožnost je pri tem opredeljena kot posameznikova odvisnost ali neodvisnost od pomoči drugih oseb pri opravljanju aktivnosti vsakodnevnega življenja (ADL). Pri tem strokovnjaki ločijo dve področji aktivnosti vsakodnevnega življenja:

- področje osebne aktivnosti vsakodnevnega življenja (PADL – Personal Activities of Daily Living), ki se nanaša na zmožnost samostojnosti pri vzdrževanju osebne higiene (hranjenje, transfer, odhod na stranišče, oblačenje in kopanje),
- področje instrumentalne aktivnosti vsakodnevnega življenja (IADL – Instrumental Activities of Daily Living), ki se nanaša na zmožnost samostojnosti pri opravljanju

vsakodnevnih gospodinjskih opravil (kuhanje, nakupovanje, čiščenje in prevoz) (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 298).

Za raziskovanje koncepta aktivnosti vsakodnevnega življenja se v študijah pogosto uporablja instrument »The ADL Staircase«. Gre za zanesljiv in veljaven švedski instrument, ki je namenjen uporabi tako v podeželskih kot tudi mestnih okoljih. Instrument se izvaja s kombinacijo metod opazovanja in intervjuja, s pomočjo katerih lahko strokovnjak poda oceno o stopnji odvisnosti oziroma neodvisnosti v aktivnostih vsakodnevnega življenja (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 298).

Prilagoditev stanovanja z vidika zagotovitve uporabnosti pomeni odpravo ovir in prilagoditev stanovanjskega okolja, ne zgolj na podlagi uveljavljenih standardov in norm, ampak tudi glede na oceno, želje in potrebe posameznega človeka. Ker koncept uporabnosti vključuje tri komponente in je pri tem upoštevana subjektivna ocena in zahteve, ki izhajajo iz osebne perspektive in presoje človeka, je po mnenju Fänge in Iwarsson (2005, str. 46) ta subjektivne narave in s tem zelo pomembna z vidika zagotavljanja primernosti dolgoročnega življenja in uporabe domačega stanovanjskega okolja. Za ocenitev uporabnosti se je v različnih študijah uporabljala instrument za samooceno »Usability in my Home Questionnaire«.

Povezava med domačim okoljem in samostojnostjo pri vsakodnevnih dejavnostih ima nekaj raziskovalne osnove, vendar pa je le malo študij, ki bi hkrati vključevale podatke o objektivnih in subjektivnih oziroma zaznanih vidikih bivalnega okolja, s čimer bi omogočile poglobljeno razjasnitev odnosov med domačim okoljem in samostojnostjo. S to tematiko so se ukvarjali raziskovalci pri izvedbi triletnega projekta financiranega s strani Evropske komisije »ENABLE AGE Project«, ki je, za razliko od drugih podobnih projektov, enak poudarek namenil ocenjevanju objektivnih in subjektivnih (zaznavnih) vidikov bivališča. Namen projekta je bil preučiti domače okolje kot dejavnik samostojnosti, vključenosti in dobrega počutja v visoki starosti in možnosti nadaljnega bivanja, ter raziskati subjektivne in objektivne vidike bivališča in njegovega vpliva na zdravje ter staranje človeka. Glavni cilj projekta je bil zagotoviti na dokazih osnovane smernice za ocenitev bivališča in njegovih prilagoditev. Projekt se je izvedel v petih evropskih državah: Švedska, Nemčija, Združeno Kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske, Madžarska in Latvija. Zaključil se je decembra leta 2004 (Iwarsson idr. 2007, str. 78–79).

Študija »ENABLE AGE« je osnovana na obsežnem za projekt specifičnem vprašalniku, ki je bil opravljen znotraj dveh obiskov na domu z vsakim od udeležencev raziskave. Vprašalnik je

vklučeval metodi intervjuja in opazovanja. Poleg demografskih vprašanj je zajemal tudi opisna vprašanja in nekatere standardizirane instrumente za merjenje različnih spremenljivk:

- spremenljivka dostopnosti – »The Hosing Enabler Instrument«,
- psihološke spremenljivke (aktivnost, avtonomija, dostopnost, uporabnost itd.)– »The Meaning of the Home Questionnaire, the Housing-related Control Beliefs Questionnaire, the Usability in my Home Questionnaire«,
- zdravstvene spremenljivke – »The Geriatric Depression Scale, the Ryff Wellbeing scale and the PANAS scale« (Iwarsson idr. 2013, str. 11).

Za zbiranje dodatnih informacij vezanih na uporabo tehničnih pripomočkov, vidikov zdravja, dobrega počutja, socialne vključenosti itd., je vprašalnike za potrebe projekta sestavila multidisciplinarna raziskovalna skupina, udeležena v projektu (Iwarsson idr. 2013, str. 11). Raziskava je tako vključevala uporabo strokovnega znanja za ocenjevanje psihološkega vidika in natančnega merjenja funkcionalne in okoljske spremenljivke v okviru delovne terapije. Tako je ena redkih raziskav, ki je zajela subjektivne in objektivne vidike bivalnega okolja. Največji prispevek projekta je napredek na področju metodologije. V okviru projekta je namreč nastal sklop merskih instrumentov za ocenjevanje stanovanja, ki omogočajo pridobitev in optimalno merjenje objektivnih in subjektivnih vidikov domačega okolja, vključno s pridobitvijo relevantnih podatkov o funkcionalnih zmožnostih posameznika. Ti pa dajejo pomembno oporo pri nadaljnjem raziskovanju stanovanjskih okolij za trajnost bivanja v starosti (Iwarsson idr. 2014, str. 2).

1.4 Odgovornost za zagotovitev prilagoditve stanovanj

Neprilagojenost stanovanj za življenje starega človeka je pogosto vzrok za selitev v institucijo. Prilagoditev stanovanj potrebam starega človeka je namreč povezana z visokimi stroški, ki si jih stari ljudje glede na šibko finančno stanje težko privoščijo, zato takšni posegi običajno ostanejo nerealizirani, možnost samostojnega preživljanja starosti v domačem okolju pa je prepuščena sreči in naključju. Če želimo ohranjati samostojnost v domačem okolju in aktivno življenje starih ljudi, je pozornost potrebno nameniti možnostim podpore pri kritju stroškov prilagoditve stanovanja.

V letu 2017 je bila na Švedskem in v Nemčiji izvedena študija z naslovom »Improved Housing Accessibility for Older People in Sweden and Germany: Short Term Costs and

Long-Term Gains«, v kateri so s pomočjo simulacije skušali prikazati potencialni vpliv političnih sprememb na področju dostopnosti stanovanj na stopnjo odvisnosti v aktivnostih vsakodnevnega življenja (I-ADL), uporabo storitev pomoči na domu in s tem povezanimi stroški. Izračuni so združili empirične podatke iz projekta »ENABLE AGE«, ki ga financira Evropska unija na Švedskem in v Nemčiji, z javno dostopnimi statističnimi podatki obeh državnih agencij, s čimer so skušali potrditi hipotezo, da politično zagotavljanje sredstev za odstranitev petih najpogostejših stanovanjskih ovir v stanovanjih starih ljudi, ki so v tveganju za razvoj odvisnosti pri izvajanju vsakodnevnih aktivnosti, lahko prispeva k ohranjanju neodvisnosti in zmanjšanju potreb in s tem stroškov gospodinjskih storitev. Ugotovili so, da so stroški, ki so prišli z novo politiko odstranjevanja ovir sicer veliki, vendar je treba upoštevati, da gre za enkratne stroške, medtem ko se bodo stroški za gospodinjske storitve sčasoma ponovili in potencialno povečevali s slabšanjem zdravja. Pri predstavljenem modelu so ugotovili, da bi se po nekaj več kot enem letu na Švedskem in po dveh letih in pol v Nemčiji začetni stroški nove politike izplačali, po datumu tega datuma pa bi verjetno prišlo do letnega dobička, ki se bi povečeval z daljšanjem obdobja vzdrževane neodvisnosti v dejavnostih vsakodnevnega življenja (Slaug, Chiatti, Oswald, Kaspar and Schmidt, 2017, str. 10). Iz ugotovitev te raziskave je torej mogoče sklepati, da sicer visoka investicija v procese prilagoditve stanovanj z ohranjanjem samostojnosti starih ljudi dolgoročno prinaša pozitivne učinke z vidika financiranja storitev, zato je smiselno razmisliti o zagotovitvi te storitve čim večjemu deležu starejše populacije.

Vladne, neprofitne in zasebne organizacije po svetu se te problematike lotevajo z različnimi političnimi pristopi in programi, ki omogočajo reševanje neprilagojenosti stanovanj za bivanje starih ljudi. Pristopi v glavnem zajemajo programe storitev prilagoditve stanovanj v skupnosti, programe donacij, posojil in povračil stroškov, zakonodajne pristope, ki temeljijo na pravicah oseb z oviranostjo, in pristope gradbene politik za zagotavljanje dostopnosti. V nadaljevanju bom predstavila strategije pomoči pri izvajanju prilagoditve stanovanj v nekaterih državah.

1.4.1 Švedska

Za Švedsko je na splošno značilen visok stanovanjski standard, ki teži k uporabnosti stanovanjskih objektov za vse državljane. Zaradi demografskih sprememb, ki jih povzroča staranje prebivalstva, je Švedska že pred približno 25 leti v zakonodajo o gradnji in stanovanjskih zahtevah vključila določilo dostopnosti za vse državljane, ne glede na stopnjo

oviranosti. Ker je proizvodnja novih stanovanj zelo nizka, učinki teh direktiv ne dohajajo hitrih demografskih sprememb (Granbom, Iwarsson, Kylberg, Pettersson in Slaug, 2016, str. 1–6). Temu se je Švedska prilagodila z izvajanjem storitev prilagoditve doma, ki so priznane kot javne storitve, krite s strani države in občin, ki sredstva zagotavljajo z obdavčevanjem. V skladu s trenutno zakonodajo donacije namenjene adaptaciji stanovanj krijejo celotne stroške intervencij. Zagotovljene so neodvisno od prosilčevega finančnega stanja ali pogoja lastništva oziroma najemniškega razmerja (Slaug, Chiatti, Oswald, Kaspar and Schmidt, 2017, str. 1–13). Pomoč se zagotavlja po značilnem švedskem modelu direktnega izplačila sredstev upravičencu (Malmgren Fänge, Lindberg in Iwarsson, 2013). Sredstva se največkrat uporabljajo za prenovo kuhinj in kopalnic, v nekaterih primerih pa se financira tudi namestitev dvigal v zasebnih domovih (Ratzka, 1996).

Proces prilagoditve stanovanja se začne na pobudo starega človeka, sorodnikov ali zdravstvenega delavca s podano prijavo pri organu krajevnih oblasti. Pred samo prošnjo za pridobitev nepovratnih sredstev se opravi obisk na domu, kjer (običajno) delovni terapevt s človekom opravi pogovor, v katerem identificirata človekove potrebe in potrebne prilagoditve v stanovanju. Delovni terapevt nato izda uradno potrdilo, ki navaja potrebo po prilagoditvi stanovanja in se priloži k uradni prošnji za dodelitev sredstev. Organ krajevnih oblasti prošnjo obravnava, oceni ter poda uradno odločitev o odobritvi oziroma zavrnitvi dodelitve donacije. V primeru odobritve je pobuda in odgovornost za izvedbo adaptacije stanovanja predana prosilcu, ki sam poišče izvajalce, se dogovori o potrebnih spremembah in v celoti spremlja proces prilagoditve. Po zaključeni adaptaciji stanovanja se račun posreduje organu krajevnih oblasti, ki dodeli pomoč (Malmgren Fänge, Lindberg in Iwarsson, 2013).

1.4.2 Nemčija

Po navedbah »Habitat III – National Report Germany« (2015) Nemčija nima javnega stanovanjskega sektorja kot nordijske države, kljub temu pa ima mednarodno gledano visok življenjski, bivanjski in infrastrukturni standard. Dobro delujoč stanovanjski trg z močnim najemnim sektorjem in tržno prodajo stanovanjskih nepremičnin nudi široko možnost izbire stanovanj glede na kakovost in ceno. Posebnost Nemčije je namreč nizka stopnja lastniških stanovanj (zgolj 46 %) in na drugi strani visoka kakovost trga najemnih nepremičnin. S tem v osnovi vsakemu prebivalcu omogoča dostop do ustreznega življenjskega prostora. Težave z dostopom do ustreznega stanovanja pa nastajajo v zvezi s stanovanji za določene ciljne skupine, kot so stari ljudje, gospodinjstva z nizkimi dohodki, samohranilci, velike družine in

brezdomci. Namreč, stanovanjski trg ne izpolnjuje več vseh potreb po strukturi in kakovosti, kljub zmerni ravni cen.

Težave in spremembe na stanovanjskem področju v veliki meri nastajajo kot posledica demografskih sprememb, ki jih v Nemčiji zaznamujejo migracije in staranje prebivalstva. Odgovornost za prilagajanje potrebam je domena lokalnih oblasti, ki načrtujejo spremembe, nov razvoj in preureditev obstoječe stanovanjske in mestne infrastrukture ter ureditev prijaznega okolja za starostnike. Država podpora pri reševanju posledic demografskih sprememb in zagotavljanju primernih stanovanj zagotavlja s finančno pomočjo deželam v obliki posojil in dotacij z nizkimi obrestmi. Namenjena so posodobitvi in izboljšanju energetske učinkovitosti stanovanjskega fonda. Državna sredstva, vključno s sredstvi, ki jih prispevajo dežele in občine, so namenjena tudi novogradnji v segmentu najemnih nepremičnin in stanovanjskih nepremičnin, ki jih zasedajo lastniki. Finančna pomoč pa je na voljo tudi kot del promocije socialnih stanovanj, za katerega so od leta 2007 odgovorne dežele. V ta namen letno prejemajo zvezna sredstva v višini 518 milijonov EUR, da se lahko s ciljno usmerjenimi programi financiranja ustrezno odzovejo na spremenjene potrebe trga in prebivalstva ter zagotovijo potrebne prilagoditve okolja in stanovanj (Habitat III – National Report Germany, 2015).

Zagotavljanje posebnih oblik nastanitev v skladu s povpraševanjem (kot so starostno prijazne preusmeritve) je naloga lastnikov, stanovalcev in zasebnih najemodajalcev. Nastajajo starosti prijazna mesta s kratkimi razdaljami, dobro razvitim javnim prevozom, varnimi ulicami in prostori ter dobrim naborom socialne in zdravstvene infrastrukture. To omogoča pogoje, da 93 % starejših od 65 let in okoli dve tretjini 90-letnikov živi v svojem domačem okolju. Vendar pa sedanja oskrba s stanovanji in javne storitve, namenjene zagotavljanju ustreznih stanovanjskih pogojev, ne zadoščajo več potrebam starih ljudi. Danes tako po strokovnih ocenah le približno 5,2 % starejših občanov živi v popolnoma ali delno dostopnih nastanitvah (približno 570.000 stanovanj), starosti prijazna ureditev pa je zagotovljena zgolj v 1 % do 2 % celotnega nemškega stanovanjskega sklada. Največjo težavo predstavljajo vhodne stopnice in pragovi, nivojski dostop do balkonov in terase ter neprimerne kopalnice. Omejitve dostopnosti so težava tudi na ulicah, infrastrukturi javnega prevoza in javnih zgradbah. Starostno prijazno predelavo zato v Nemčiji kombinirajo z odstranjevanjem ovir v stanovanjskem okolju in zagotavljanjem ustrezne infrastrukture (Habitat III – National Report Germany, 2015). Storitve prilagoditve stanovanjskega okolja izvaja zasebni sektor, kar pomeni, da se državljani lahko odloči za nakup storitve na trgu, sistem davčnih olajšav pa

delno krije stroške. Stroške prilagoditve stanovanja je v Nemčiji mogoče povrniti do določenega najvišjega zneska na investicijo in leto (v letu 2017 do 4000 EUR) iz sistema zavarovanja v Nemčiji (Slaug, Chiatti, Oswald, Kaspar and Schmidt, 2017, str. 2).

1.4.3 Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske

V Združenem Kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske je dobro razvita mreža dobrodelnih in neprofitnih organizacij, ki z medsebojnim sodelovanjem omogočajo preživljanje starosti v domačem okolju. Mreža zagotavlja splošno in celostno pomoč na področju življenja v skupnosti. Največja dobrodelna organizacija v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske, ki zagotavlja pomoč starim ljudem za kakovostno preživljanje starosti, je »Age UK«. Njihova dejavnosti obsega izvajanje akcij in raziskav o kakovostnem staranju, informiranje o pravicah in svetovanje pri sprejemanju odločitev, zagotavljanje dostopa in nadzora nad izvajanjem storitve, podporo starejšim ljudem pri ohranjanju aktivnosti in samostojnosti, zagotavljanje nepovratnih sredstev z namenom pomoči mreži pri nujenju skupnostne oskrbe in zbiranju denarja ter dvigu kakovosti življenja starih ljudi. Na področju prilagoditve stanovanj na spletni strani ponujajo številne nasvete in informacije o možnostih prilagoditve stanovanj, vse skupaj pa so zajete tudi v brošuri »Adapting your Home Information Guide«, ki skozi poglavja zajame potrebne informacije za celoten proces prilagoditve stanovanja (Age UK, 2020). V nadaljevanju predstavljam kratek povzetek ključnih podatkov, vezanih na prilagoditev stanovanj.

Prve informacije o dostopnih oblikah pomoči je možno pridobiti pri organizaciji (zavodu) za socialno varstvene storitve, ki deluje v okviru krajevne oblasti in zagotavlja informacije o podporni opremi, prilagoditvah in financiranju. Vsak človek v starosti je upravičen do ocene potreb in svetovanja. Oceno lahko poda socialni delavec in delovni terapevt, socialno varstveni zavod pa nato na podlagi kriterijev in ocene potreb odloči o upravičenosti do storitev pomoči. Storitve pomoči lahko vključujejo nakup pripomočkov in opreme, prilagoditev stanovanja in praktično podporo pri gospodinjskih opravilih in skrbi za osebno higieno. V kolikor organ lokalne oblasti oceni, da je posameznik upravičen do določenih pripomočkov in manjših prilagoditev, katerih vrednost ne presega 1000 britanskih funtov, zavod za socialno varstvene storitve krije celotne stroške nakupa opreme in manjših prilagoditev stanovanja, ki vključujejo namestitve oprijemal in kratke klančine, ureditev spuščanih robnikov, namestitve pip na vzvod in ureditev zunanje razsvetljave. Vrsto potrebnih prilagoditev priporoči delovni terapevt na podlagi ocene potreb ob obisku. Za večje

adaptacije, ki presegajo znesek 1000 britanskih funtov, je kot glavno pomoč mogoče pridobiti subvencijo za osebe z oviranostjo, ki jo zagotavlja javni stanovanjski sklad. Postopek uveljavljanja pravice se začne na zavodu za socialno varstvene storitve, ki hkrati zagotavlja tudi podporo in pomoč pri pridobitvi sredstev. Subvencija krije širok spekter prilagoditvenih del, ki izboljšajo dostopnost stanovanja in zmožnosti za obvladovanje domačega okolja. Višina subvencije se določa na podlagi finančnega stanja in plačilne zmožnosti prosilca, prav tako pa obstaja omejitev maksimalne višine subvencije (Adapting your Home, 2019).

Za pomoč pri prilagoditvi stanovanja je priporočljivo stopiti tudi v kontakt z lokalno agencijo za stanovanjske izboljšave (Home Improvement Agency – HIA). Agencije so neprofitne organizacije, ki jih financirajo in podpirajo lokalna in centralna uprava, in so namenjene podpori starim ljudem, ljudem z invalidnostjo ali nizkimi dohodki pri popravilih, izboljšavah, vzdrževanju ali prilagoditi domov glede na njihove spreminjajoče se potrebe. Strokovnjak ob obisku na domu opravi oceno posameznikovih potreb, izvede pregled stanovanja ter na podlagi videnega poda informacije in nasvete o obsegu in stroških vseh potrebnih del. Agencije zagotavljajo pomoč pri izbiri izvajalcev del, izvajajo spremljanje postopka gradnje, urejanje dokumentacije in pomoč pri sklepanju pogodb. Na področju financiranja nudijo informacije o finančnih možnostih in nakazilih ter pomoč pri zbiranju sredstev, kar vključuje razpoložljivost donacij zakonskih organov, sprostitev lastniškega kapitala in dostop do posojil, pridobitev neodvisnega finančnega svetovanja, omogočanje dostopa do dobrodelnih sredstev, informiranje o upravičenosti do ugodnosti in morebitnih učinkih določenih okoliščin na upravičenost, zavarovalnih zahtevkih in prihrankih. Ob obisku na domu je strokovnjak uporabniku v pomoč tudi pri reševanju težav, vezanih na premoženje, izpolnjevanju obrazcev, prav tako pa uporabnika informira o njegovih pravicah in drugih oblikah podpornih storitev in možnostih različnih oblik nastanitve (Later Life Care, 2019). Nekatere agencije med svojimi storitvami zagotavljajo tudi storitve različnih vzdrževalnih del in manjših popravil, ki so pomembna z vidika zagotavljanja varnosti in zdravja ljudi, kot npr. namestitve oprijemal, izboljšave varnostnega sistema in energetske učinkovitosti (Adapting your Home, 2019).

Pomoč pri zbiranju finančnih sredstev za namen prilagoditve stanovanja je mogoče dobiti tudi s strani »Home Improvement Trust« (Sklada za stanovanjske izboljšave), ki skupaj z organom mestne oblasti upravlja program »Houseproud«. Gre za program, ki starejšim lastnikom stanovanj pomaga sprostiti del lastniškega kapitala, vezanega na stanovanje, in s tem pridobitev dodatnega dohodka iz svojih domov, kljub ohranitvi možnosti nadaljevanja bivanja v svojem stanovanju (Adapting your Home, 2019).

Druge dobrodelne organizacije, ki so del mreže in nudijo podporo pri zagotavljanju bivanja v skupnosti, so:

»Independent Age«: je moderna dobrodelna organizacija, ki nudi brezplačne informacije in nasvete za starejše in njihove družine glede skrbi in podpore, denarja, ugodnosti ter zdravja in mobilnosti, skupaj s storitvami prijateljstva za lajšanje osamljenosti v Veliki Britaniji. Na področju prilagoditve stanovanj prav tako kot »Age UK« zagotavlja celostne informacije, ki so v pomoč oziroma kot vodilo za celoten proces prilagoditve stanovanja (Independent Age, b.d.).

»Disabled Living Centre (DLC)«: je mreža centrov za bivanje invalidov v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske, ki jo vodi podporna družba UK in zagotavlja brezplačne informacije in nasvete o obstoječih pripomočkih in opremi, ki so v pomoč starim ljudem ali ljudem z oviranostjo. Vsak center vključuje stalno razstavo izdelkov in opreme različnih proizvajalcev, ki ljudem omogoča ogled ter poskus uporabe izdelkov in opreme ter nasvete strokovnega osebja pri raziskovanju ustreznih rešitev, nekateri centri pa izvajajo tudi tečaje pravilne uporabe različnih pripomočkov in kopalne opreme (Fokus on Disability, 2020).

»Research Institute for Disabled Consumers (RiDC)«: so neodvisna nacionalna dobrodelna raziskovalna organizacija in vodilni strokovnjak za raziskave osredotočene na uporabnike. Na področju prilagoditve stanovanj ponujajo vodila o možnih tehnoloških rešitvah pri premagovanju posameznih ovir in nasvete glede ustrezne opreme v stanovanju, ki bo človeku z invalidnostjo omogočala enostavno uporabo in večjo samostojnost (gospodinjski aparati, stoli, stopnice ...) (Research Institute for Disabled Consumers, b.d.).

1.4.4 Združene države Amerike

Združene države so sprejele več različnih pristopov, s katerim skušajo zagotoviti boljšo dostopnost stanovanj za starejše. Eden glavnih odzivov predstavlja financiranje gradnje javnih stanovanj za starejše, ki so brez ovir in omogočajo preživljanje starosti v domačem okolju. Ker je bila gradnja takšnih enot zelo nizka, se je javno financiranje projektov za novogradnjo prilagojenih stanovanjskih enot do danes skoraj povsem ustavilo. Danes predstavlja glavni program, namenjen razvoju stanovanj za stare ljudi, program neposrednih posojil, ki je financiran s strani »Department of Housing and Urban Development« – HUD (Ameriški oddelek za stanovanjski in urbani razvoj). V okviru tega programa lahko krajevne neprofitne

organizacije pridobijo posojila za gradnjo in sanacijo stanovanj za starejše. Tudi pri tem programu se je osnova financiranja s strani HUD zaradi nizke učinkovitosti močno zmanjšala. Nekatere državne vlade so zato ustvarile vrsto inovativnih in stroškovno učinkovitih stanovanjskih možnosti za starejše ljudi, kot so stanovanja v skupnem gospodinjstvu, preusmeritve lastniškega kapitala in podeljevanje stanovanj. ZDA so se iz financiranja nove gradnje prilagojenih stanovanj bolj usmerile v programe zagotavljanja subvencij in vavčerjev za najem starosti primerne stanovanja. S temi programi je HUD starim ljudem skušal zagotoviti možnost izbire stanovanja, ki ustreza njihovim potrebam, ter jih pri tem podpiral s prispevkom pri plačevanju najemnine. Programi za donacije, posojila in povračila so še eden od pristopov k zagotovitvi primernih stanovanj za stare ljudi v Združenih državah Amerike, vendar so ti zaradi odsotnosti celovitega nacionalnega programa donacij in posojil v ZDA, ki bi ljudem zagotovil denar za prilagoditev domov, skoraj povsem neuporabni. Izjema je program »Farmers Home Administration«, ki lastnikom podeželskih domov, ki so starih 65 let in več, lahko daje posojila z nizkimi obrestmi do zneska v višini 80.000 USD ter nepovratna sredstva do vrednosti v višini 5.000 USD za potrebne prilagoditve domov. Pristopi k ustvarjanju stanovanj za stare ljudi v ZDA vključujejo tudi programe prilagoditve obstoječih domov, ki jih izvajajo vladne in neprofitne agencije, vendar so ti programi običajno zgolj delno učinkoviti, saj ne temeljijo na individualnih potrebah, temveč se določijo glede na kategorijo storitev v programu, v katerem posameznik uveljavlja storitev. To pomeni, da lahko posameznik s statusom ameriškega veterana, ki uveljavlja storitev prilagoditve stanovanja skozi program veteranske uprave, dobi prenovo v višini vrednosti do 35.000 dolarjev, medtem ko bi oseba s podobnimi potrebami, ki uveljavlja storitev skozi program socialnega zavarovanja za manj premožne, prejela zgolj malo ali celo nič prilagoditev, saj program socialnega zavarovanja za manj premožne ne zajema toliko prilagoditev. Nekatere agencije zagotavljajo tudi majhna popravila in modifikacije s sredstvi iz Zakona o starejših Američanih za podporo življenja v domačem okolju. Zagotavljanje dostopnosti stanovanj v ZDA skušajo usmerjati tudi z gradbenimi usmeritvami in predpisi, ki jih določa Zakon o arhitekturnih ovirah iz leta 1973. Z namenom uveljavitve predpisov tega zakona je bil ustanovljen odbor za spremljanje skladnosti arhitekturnih in prometnih ovir, prav tako pa je bila podana zahteva o zagotovitvi dostopnosti obstoječih in novonastalih objektov v javnem in zasebnem sektorju, ki so financirani s strani države (Dunn, 1997a).

Politični pristop, ki je v zadnjem času močno vplival na dostopnost sedanjih in prihodnjih stanovanj za stare ljudi, predstavlja nova zakonodaja o pravicah invalidov »The Fair Housing

Amendments Act« (Zakon o ustreznih stanovanjskih dopolnitvah) iz leta 1988, ki se osredotoča specifično na področje stanovanjske diskriminacije in dostopnosti. Zakon je namenjen osebam s posebnimi potrebami, ki zajemajo celoten spekter ovir, od motenj v duševnem razvoju do kakršnih koli oblik gibalnih oviranosti in drugih okoliščin, ki bistveno omejijo eno ali več senzornih zaznavanj in/ali oteži običajne življenjske aktivnosti. Zakon določa, da morajo vse zgradbe (javne in zasebne), ki so bile grajene po letu 1991, ustrezati novim kriterijem dostopnosti ter podaja posebna projektna merila, vključno z več prilagodljivimi značilnostmi stanovanja, ki jih morajo vse države vključiti in upoštevati v svojih stanovanjskih zakonih, če želijo po predpisih v ta namen prejeti sredstva s strani HUD. Zakon določa tudi obvezo najemodajalcev, da najemniku, ki ustreza kriterijem, omogočijo izvedbo potrebnih arhitekturnih sprememb v stanovanju, pri čemer stroške prilagoditve krije najemnik. Potrebne prilagoditve je mogoče izvesti tako znotraj stanovanja kot tudi na skupnih površinah v zgradbi (hodnik, pralnica ...) in javnih mestih. V primeru najemnega razmerja lahko najemodajalec svoje dovoljenje pogojuje v naslednjih določilih: zagotovilo najemnika, da notranjost prostorov ostane nespremenjena in se izvedejo zgolj za vsakodnevno življenje potrebne prilagoditve, da najemnik poda smiselno obrazložitev in opis predlaganih sprememb, ter zagotovilo, da bo delo izvedeno na korekten način z ustreznimi izvajalci in vsemi potrebnimi gradbenimi dovoljenji. Za zagotovitev potrebnih sredstev, namenjenih kasnejši povrnitvi stanovanja v prvotno stanje, lahko najemodajalec od najemnika zahteva, da v dogovorjenem časovnem obdobju na obrestni depozitni račun izplača določeno vsoto denarja, ki ne presega stroškov izvedenih prilagoditev. Po izselitvi najemnika z invalidnostjo in povrnitvi stanovanja v prvotno stanje se morebitni denar, ki je ostal na računu od obresti, vrne najemniku. V primeru diskriminacije lahko oseba z oviranostjo v roku enega leta od datuma, ko se je zgodilo diskriminacijsko dejanje, poda pritožbo ustno, pisno ali po telefonu pri najbližji pisarni HUD ali vloži tožbo neposredno na zveznem okrožnem sodišču v roku dveh let od datuma, ko je prišlo do diskriminacijskega dejanja (Understanding the Fair Housing Amendments Act, 2004).

1.4.5 Kanada

V Kanadi prilagojena stanovanja za stare ljudi prav tako zagotavljajo z različnimi pristopi stanovanjske politike v smislu financiranja programov gradnje in prilagoditve stanovanj, gradbenimi predpisi in zakonodajno politiko. Določila Zvezne vlade Kanade za stanovanjsko politiko brez ovir po vsej državi so zajete v »National Housing Act« – NHA (Nacionalni stanovanjski zakon), izvaja pa jih »Canada Mortgage and Housing Corporation« – CMHC

(Kanadska korporacija za hipotekarna stanovanja), ki zagotavlja podporo s finančnimi mehanizmi, kot so donacije, posojila in zavarovalni dogovori. Prvi program je zajemal financiranje gradnje in obratovanja javnih stanovanj s strani zvezne vlade v sodelovanju z nekaterimi deželnimi in občinskimi oblastmi. Zaradi negativne podobe javnih stanovanj je ta program nadomestil program socialnega stanovanja. Slednji zagotavlja zavarovanja in subvencije provincam in občinam ter neprofitnim organizacijam za gradnjo neprofitnih enot in združenih hiš, vključno z enotami za starejše ljudi. CMHC je, podobno kot ZDA, uvedel tudi program dodatka za najemnino, ki si ga v razmerju 75 % : 25 % deli s provincami. Posamezniki, ki prejemajo dodatke za najemnino, plačujejo enake najemnine, kot bi jih imeli v javnih stanovanjih (Dunn, 1997a).

»Residential Rehabilitation Assistance Program« – RRAP (Nacionalni program pomoči za prilagoditev stanovanj) predstavlja najmočnejši kanadski model na področju zagotavljanja stanovanj za starejše, ki z dodeljevanjem sredstev in posojil omogoča spreminjanje in adaptacije obstoječega stanovanja. Namenjen je ljudem z nizkimi do zmernimi dohodki, ki jim zagotavlja skupno 10.000 ameriških dolarjev posojil, vključno z donacijami v višini do 5.000 ameriških dolarjev za prilagoditev stanovanja. Posamezniki lahko zaprosijo tudi za sredstva za splošne prenove domov. Poleg tega je CMHC po vsej Kanadi izvedel tudi dvoletni predstavitveni program »Home Adaptations for Seniors« – HASI (program prilagoditve doma za starejše), ki je starim ljudem (65 let in več) zagotovil do 2.500 dolarjev za plačilo manjših prilagoditev stanovanj (Dunn, 1997b).

Sedem od vseh provinc in ozemelj ima svoje posebne programe prilagoditve stanovanj. Deset od vseh provinc in ozemelj ima splošne programe za izboljšanje stanovanja, ki lahko vključujejo financiranje stanovanjskih sprememb. Nekateri od teh programov so namenjeni pokrivanju geografskih območij, ki niso bila zajeta v splošnem nacionalnem programu, nekateri programi pa so usmerjeni izključno na določene ciljne skupine kot na primer oslabei stari ljudje. Obseg nadzora potrošnikov nad programi je zelo različen. Po eni strani lahko agencije same odločijo o tem, kaj njihove stranke potrebujejo in glede na to izvedejo prilagoditve stanovanj. Po drugi strani mnogi programi neposredno financirajo posameznike, da najamejo lastna gradbena podjetja in nadzirajo delo. Udeleženci zato pogosto poročajo o pomislekih pri koriščenju teh programov, saj prihaja do pokroviteljskega odnosa s strani osebja in omejenega obsega nekaterih programov. Številni programi so konstantno premalo financirani in so izkoriščeni že v začetku leta (Dunn, 1994a).

»The National Research Council of Canada« – NRC (Kanadski nacionalni raziskovalni svet) je zadolžen za razvoj nacionalnih gradbenih predpisov (»National Building Code«, NBC), ki predstavljajo vodila za poenotenje gradbenih predpisov po celotni Kanadi. Namreč, zvezna vlada po ustavi nima v pristojnosti zahteve, da se pokrajinske in ozemeljske vlade držijo teh kodeksov, vendar se kljub temu vse pokrajine in ozemlja usmerjajo v zagotavljanje dostopnosti s sprejemanjem smernic in vključevanjem določil o stanovanjih brez ovir v svoje nacionalne gradbene kodekse. Nacionalni raziskovalni svet smernice vsakih pet let pregleda in posodobi, enako pa storijo tudi pokrajine in ozemlja. Na splošno so provinci vzpostavili standarde, ki zagotavljajo, da so zasebne stanovanjske stavbe dostopne in da je določen odstotek enot, običajno 5 %, brez ovir (Dunn, 1997b).

Kanadska vlada ni razvila obsežne zakonodaje o civilnih pravicah za osebe z oviranostmi kot ZDA, ampak je namesto tega ustanovila Listino o pravicah in svoboščinah (»The Charter of Rights and Freedoms«), ki v 15. odstavku prepoveduje diskriminacijo na podlagi duševnih ali telesnih okvar. Kanada je tako prva država, ki v svoji ustavi določa prepoved diskriminacije na podlagi invalidnosti, s čimer je razširila zaščito oseb z oviranostmi, vključno s starejšimi Kanadčani. Vendar ta zakon ni bil vključen v posebno izvršilno zakonodajo, zato so nekateri zagovorniki oseb z oviranostmi pripravili poseben zbornik zakonskih osnutkov, ki bi z vključitvijo antidiskriminacijskih določb lahko izboljšali obstoječo zakonodajo. Ob tem so tudi nekatere pokrajine, z namenom zagotovitve skladnosti z Listino o pravicah in svoboščinah, revidirale svoje kodekse o človekovih pravicah z vključitvijo klavzule o prepovedi diskriminacije oseb z oviranostmi. Leta 1989 so v Ontariu nastale smernice za ocenjevanje nastanitvenih zahtev za osebe z gibalnimi oviranostmi, ki omogočajo, da se pritožijo na komisijo za človekove pravice, če menijo, da njihovo bivalno okolje ne ustreza potrebam njihove invalidnosti. Čeprav smernice predstavljajo temeljne pravice oseb z oviranostmi, je njihova zagotovitev odvisna od posameznikove pobude z vložitvijo pritožbe (Dunn, 1997a).

1.4.6 Slovenija

Za starejšo populacijo v Sloveniji je značilen visok delež lastniških stanovanj in hkrati nadpovprečno visok delež tistih, ki živijo na kmetijah oziroma v samostojnih hišah. Večina obstoječih zasebnih hiš in stanovanj bila zgrajena v 70. letih prejšnjega stoletja. Načrti za te hiše so bili tipski in so se do danes pokazali kot energetska in bivanjsko nefunkcionalni (Klepej Turnšek in Ramovš, 2014, str. 78). Narašča tudi število tistih, ki živijo sami, kar pogosto vodi v finančno nezmožnost vzdrževanja stanovanja. Posledično bivalni pogoji starih

ljudi danes velikokrat ne ustrezajo njihovim potrebam. Pomanjkanje neprofitnih najemnih stanovanj in nizka tržna vrednost stanovanjskega premoženja starejših vzdržujeta, za Slovenijo značilno, nizko stanovanjsko mobilnost prebivalstva. Ob tem je pogosto oteženo tudi zagotavljanje storitev dolgotrajne oskrbe (Strategija dolgožive družbe, 2017). Prednostna naloga slovenske politike mora biti tako usmerjena v izboljšanje in razširitev mreže pomoči na domu ter oskrbo na daljavo. To je uresničljivo z vpeljavo novih načinov in modelov izvajanja oskrbe, s spremembo cenovne politike oskrbe (na domu) in ustrezno prilagoditvijo bivališč starih ljudi – gre za arhitekturne prilagoditve in vgradnjo nove infrastrukturne opreme, ki temelji na informacijsko-komunikacijskih tehnologijah.

Prilagoditve stanovanj v Sloveniji se izvajajo v skromnem obsegu, kar omejuje možnost bivanja v domačem okolju. Po Kerblerju (2012, str. 110–111) kot vir za zagotavljanje ustreznega stanovanjskega varstva starejših v prihodnje predstavljajo tudi družinski transferji. Za Slovenijo je po podatkih Evropske komisije (2007) značilna relativno visoka stopnja medgeneracijske povezanosti, kar pomeni, da je večina otrok pripravljena prispevati pri plačevanju oskrbe za svoje starše. Ožje sorodstvo ima tako pomembno vlogo pri skrbi za starejše, pri čemer je delitev stroškov za stanovanjsko varstvo stvar družine (predvsem otrok), zlasti v povezavi z dedovanjem nepremičnine starejšega družinskega člana. Vendar pa je le finančna pomoč družinskih članov pri oskrbi starejših premalo. Za adaptacijo bivališč starejših bi morala država omogočiti najem ugodnih kreditov in po zgledu Nemčije in Velike Britanije vzpostaviti mrežo svetovalnic za prilagajanje stanovanj. Ukrepi za podaljševanje bivanja starejših v svojih domovih, prilagojenih na način, ki omogoča samostojnost in kakovostno življenje, zmanjšujejo potrebo po institucionalizaciji, ki je posledično preložena na kasnejši čas ali postane povsem nepotrebna. S tem se tovrsten vložek države hitro povrne na račun manjših stroškov za plačevanje institucionalne oskrbe. Za ustrezno stanovanjsko varstvo in oskrbo v starosti pa bi poleg finančne pomoči družinskih članov in države morala prispevati tudi družba kot celota. To bi bilo mogoče z vzpostavitvijo sistema socialnega zavarovanja za dolgotrajno oskrbo, ki bi ob pokojninskem in zdravstvenem zavarovanju predstavljal tretji sistem, ki ga financira delovno aktivno prebivalstvo. K reševanju te problematike lahko veliko prispeva razširitev konverzije nepremičnim v dohodek, ki bi starejšim ljudem omogočal, da ostanejo v svojem domu čim dlje časa in si zagotovijo dodatnih dohodek za preživetje, obenem pa bi lahko pokrili manjkajoče stroške s preходом v institucionalno oskrbo, vendar te možnosti pri nas (še) ne razvijamo. K vzpostavitvi instrumentov bi morala veliko prispevati vlada, zlasti z zagotovitvijo ustrezne zakonodaje in

nadzora, ter banke in zavarovalnice, ki bi omogočile dostopnost ustreznega stanovanjskega in hipotekarnega trga (Kerbler 2012, str. 110–111).

Slovenija na vprašanja neprimernosti stanovanj za bivanje starejših ljudi v večini odgovarja z zakonodajnimi usmeritvami in ukrepi, ki temeljijo na vključenosti in samostojnosti invalidov in oseb z oviranostmi v javnem in zasebnem življenju. Ti ukrepi med drugim določajo dostopnost javnih zgradb in zasebnih stanovanj ter dostop do storitev, ki so pomembne za samostojno življenje invalidov (Majcen, 2017).

Kot odgovor na demografske spremembe, ki zahtevajo prilagoditev obstoječih sistemov in ureditev je Slovenija sprejela tudi Strategijo dolgožive družbe (UMAR, 2017), ki postavlja vsebinski okvir za izvedbo potrebnih sprememb, s čimer sledi tudi mednarodnimi dokumentom in pobudam na temo odzivanja na demografske spremembe. Pri tem je med ključnimi dokumenti »Madridski mednarodni akcijski načrt o staranju« (Madridska konferenca, 2002) kot temeljni dokument na ravni Združenih narodov, ki obravnava to tematiko. Strategija dolgožive družbe je oblikovana na konceptu aktivnega staranja, ki poudarja aktivnost in ustvarjalnost v vseh življenjskih obdobjih, skrbi za zdravje in medgeneracijsko sodelovanje ter solidarnost. Strategija dolgožive družbe na tem področju predvideva izvajanje prilagoditev bivalnega prostora za (podaljšano) samostojno življenje starejših v domačem okolju, ki se mora vključiti v različne politike (stanovanjske, socialne in prostorske) ter iskanje strategij lažje zamenjave ali prodaje stanovanjskega premoženja za nakup ali najem varovanega ali manjšega stanovanja ter razvijanje starosti prijaznih mest in skupnosti, v katerih bodo zagotovljene možnosti za stalno vključenost starejših v vse vidike družbenega življenja v njihovih skupnostih v skladu z njihovimi potrebami, željami in sposobnostmi (UMAR, 2017).

Ministrstvo za okolje je z namenom zagotavljanja dostopnosti izdalo priročnik »Univerzalna stanovanjska graditev«, s katerim skuša nagovoriti in izobraziti o pomenu dostopnosti vse posameznike in organizacije, ki lahko pripomorejo k izboljševanju dostopnosti objektov in prostorskih ureditev. Z izdajo skuša slediti konvenciji Združenih narodov o pravicah invalidom pa tudi drugim pravnim zvezam, ki določajo, da so invalidi in drugi funkcionalno ovirani enakopravni z drugimi uporabniki prostora in storitev. Prav tako skušajo s priročnikom razširiti koncept invalidnosti na različne oviranosti, ki posameznika trajno ali začasno omejujejo pri rabi prostora. V skupino funkcionalno oviranih tako, poleg oseb s statusom invalida, štejemo tudi vse ljudi z različnimi oblikami oviranosti, ki se v vsakdanjem

življenju prav tako soočajo s številnimi ovirami, kot so starejši, družine z majhnimi otroki, poškodovani, dolgotrajno bolni ipd., ki sicer po slovenski zakonodaji nimajo statusa invalida. Prav tako pa je cilj priročnika ozaveščanje o pristopu »oblikovanje za vse«; za izdelke, storitve in okolje. Priročnik tako prispeva k izpolnjevanju cilja »Nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025«, kjer je med drugim navedeno, da je zaradi spreminjanja življenjskih navad, ki vplivajo na spreminjanje bivalnega standarda in funkcionalnosti stanovanj, pomembno v procesu načrtovanja gradnje stanovanj posebno pozornost nameniti ozaveščanju in informiranju o pomenu kakovosti in večje funkcionalnosti stanovanj (Majcen, 2017).

Ena od vodilnih organizacij na področju raziskovanja bivanja starejših pri nas je nevladna organizacija Zveza društev upokojencev Slovenije, ki z vključevanjem v različne mednarodne projekte pomembno prispeva k razvoju storitev in inovacij na področju bivanja starih ljudi v domačem okolju. V letu 2011 se je pridružila mednarodnemu projektu HELPS, ki je bil financiran s strani programa Central Europe. V okviru tega projekta, so se ukvarjali s tematiko kako izboljšati kakovost bivanja v starosti. Spodbujanje starejših k prožnejšemu razmišljanju o bivanju v starosti, razvoj skupnostnih oblik bivanja (gospodinjske skupine in drugi modeli sobivanja starejših) ter prilagoditve bivalnega okolja za varno in samostojno bivanje so bila glavna področja. Kot izid sodelovanja v projektu je bila sprejeta odločitev, da s pomočjo široko razpredene mreže društev upokojencev Zveza društev upokojencev Slovenije prispeva k osveščanju in informiranju starejših o kakovostnem bivanju v starosti. (Ogrin, 2018, str. 36–38). Jeseni 2012 se je tako v prostorih Zveze društev upokojencev Slovenije v Ljubljani odprla svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših, katere namen je bil podpora starejšim pri iskanju optimalne rešitve glede bivanja v starosti ter osveščanje in spodbujanje prebivalstva k bolj fleksibilnemu razmišljanju in odločanju o možnih načinih bivanja v času starosti. V svetovalnici so svetovali strokovnjaki z različnih področjih: prava, psihologije, arhitekture in drugi (Ogrin, 2014a, str. 51). Svetovalnica zaradi ustavitve financiranja danes ne deluje več (ZDUS 2021). V letu 2013 je bila izdana brošura »Majhni posegi za velike učinke – prilagoditve bivalnega okolja in uporaba pripomočkov za starejše«, avtorjev Roka Grdiše in Pavla Koltaja, ki so jo predstavili tako strokovni javnosti na različnih seminarjih in fakultetah in posvetih kot tudi na delavnicah društev upokojencev po vsej Sloveniji (Ogrin, 2014b, str. 49). Na predstavitev so spodbujali preventivno delovanje in dejstvo, da lahko že z osnovnimi prilagoditvami, ki so primerne tudi za ljudi z nizkimi dohodki, bistveno povečamo varnosti bivanja starejših v domačem okolju. Zaradi izjemnega odziva uporabnikov je brošura kmalu pošla, zato so v naslednjem letu izdali in natisnili obnovljeno različico, v kateri so poleg

izboljšav obstoječe vsebine nazorno predstavili tudi vzorčno prilagoditev stanovanja (tudi slikovno), kjer je iz konkretnega primera razvidno, kako lahko z majhnimi posegi in stroški učinkovito izboljšamo varnost starejšega stanovala. Podana je tudi cena konkretne predstavljene prilagoditve, ki je znašala 170 €, okvirna cena priporočenih naknadnih prilagoditev pa se je gibala okoli 490 €, vendar pa so poudarili, da je pri prilagoditvah potrebno upoštevati individualne navade, sposobnosti, omejitve in želje starega človeka. Pri predelavah je pomemben arhitekturni nasvet, saj je treba upoštevati tudi gradbene lastnosti ter velikost in tip stanovanja ali hiše. Zanimanje za brošuro je še vedno veliko, zato jo še naprej predstavljajo po Sloveniji (Ogrin, 2018, str. 36–38). Prav tako so po triletnih izkušnjah projekta HELPS, po vrsti raznovrstnih aktivnosti, razgovorov, intervjujev, anket, objavah v medijih in po odzivih tako starejših kot srednje generacije ugotovili, da je veliko zanimanja tudi za različne (prehodne) oblike bivanja za stare ljudi, kakršne so se že razvile in uveljavile v večini zahodnoevropskih držav (Ogrin, 2014b, str. 50).

Zveza društev upokojencev je bila (oziroma je še vedno) članica v še nekaj projektih, ki so na različne načine obravnavali bivanje starih ljudi v domačem okolju. Eden od takšnih projektov je AOBIS, v okviru katerega raziskujejo alternativne oblike bivanja seniorjev ter iščejo načine reševanja stanovanjskih težav starih ljudi. Vključujejo pa se tudi v projekte, ki na drugačne načine podpirajo bivanje v domačem okolju, kot je evropsko-razvojni projekt SAAPHO (Secure Active Ageing: Participation and Health for the Old), katerega namen je pomoč starejšim pri samooskrbi, ohranjanju in krepitvi samostojnosti ter dostojanstva s pomočjo inovativnih IKT rešitev, projekt iCareCoop, s katerim skušajo omogočiti računalniško podporo delovanja obstoječih in/ali bodočih kooperativ za oskrbo starejših, ki živijo v domačem okolju, projekt »INNOVAGE«, katerega namen je razvoj, pregled in katalogiziranje socialnih inovacij za starejše ter projekt medsebojne pomoči starejših skozi program starejši za starejše – Starejši za višjo kakovost življenja doma (ZDUS, 2021).

Poleg Zveze društev upokojencev Slovenije ima na področju bivanja starejših velik prispevek tudi Urbanistični inštitut, kjer izvajajo različne raziskave vezane na stanovanjsko situacijo starih ljudi. V okviru raziskovalnega projekta Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) in založbe Urbanističnega inštituta Republike Slovenije je v lanskem letu izšla znanstvena monografija »Bivanje v starosti« (Kerbler, Filipovič Hrast & Sendi, 2020). V knjigi je predstavljen obsežen in podroben pregled različnih vidikov bivanja starejših ljudi v Sloveniji ter tudi rešitve in priporočila za dvig kakovosti bivanja v starosti. V okviru raziskovalnega projekta »The Model of Quality Aging in Place in Slovenia« – QAPS

(Model za staranje starejših v domačem bivalnem okolju v Sloveniji), katerega financer je prav tako ARRS, je v lanskem letu izšel tudi priročnik »Stanovanje v starosti«, s podnaslovom »Prilagoditve domačega okolja za kakovostno bivanje« (Železnik, Sendi & Kerbler, 2020). Namenjen je strokovnjakom, ki se ukvarjajo s proučevanjem in načrtovanjem prostora, in posameznikom, ki si zase in svoje bližnje želijo, da bi lahko v svojih domovih čim dalj časa živeli samostojno, varno, zdravo in zadovoljno (UIRS novice, 2021).

V raziskovanje področja neprilagojenosti stanovanj za bivanje starih ljudi sta se usmerili tudi Fakulteta za socialno delo in Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani. Študenti obeh fakultet so v projektu »Svoboda gibanja ljudi z demenco« raziskovali življenjski svet oseb obolenih za demenco in spoznavali spremembe, ki jih ta bolezen prinaša v njihovo bivalno okolje. Pri iskanju ustreznih rešitev za prilagoditev njihovega bivalnega okolja so v sodelovanju s podjetjem Akademija cvetja – Floweracademy.si, Sabina Šegula, s. p., in Gerontološkim društvom Slovenije v letu 2019 nastale smernice, ki nudijo priporočila za ureditev varnega in spodbudnega zunanjega in notranjega bivalnega okolja osebe z demenco. Smernice so trenutno edina v Sloveniji obstoječa literatura, ki je namenjena načrtovanju bivalnega okolja za ohranjanje življenja ljudi z demenco v domačem okolju (Mali idr., 2019).

Pri razvoju strokovnih programov in promoviranju pripomočkov za samostojno in varno življenje v starosti ima pomembno vlogo tudi Inštitut Antona Trstenjaka, ki je razvil in na terenu širi program za preprečevanje padcev v starosti, v katerem je velik del vsebine posvečen pregledu svojega stanovanja in njegovemu prilagajanju za varno življenje (tudi program »Varno staranje« je deloma posvečen temu) (Ramovš, 2018, str. 43).

Kot diplomsko delo arhitekta Roka Grdiše je izšel »Priročnik za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi« (2010), v katerem so zajete natančne smernice za velikost in ureditev domačega okolja, ki staremu človeku zagotavlja možnost samostojnosti in kakovostnega bivanja.

Na univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani je v letu 2017 študijska skupina programa Dom, kultura bivanja, oprema in prenova, pod mentorstvom Barbare Železnik Bizjak, oblikovala kriterije za prepoznavanje kritičnih in potencialno problematičnih mest v stanovanju. Izdali so brošuro »Kako varen je vaš dom? VODNIK po varnem stanovanju ZA STAREJŠE«, v kateri s pomočjo vprašanj in odgovorov ozaveščajo o nevarnosti v domačih prostorih (Železnik Bizjak idr., 2017).

Na temo prilagoditve stanovanj in alternativnih oblik bivanja se je v Idriji v letu 2019 izvedel uspešen projekt »Mladi starci«, sofinanciran s strani Ministrstva za okolje in prostor, izveden s strani humanitarnega društva »Streha za vse« s podporo Mladinskega centra Idrija in drugih organizacij v Idriji. Namen projekta je bilo ozaveščanje in izobraževanje laične in strokovne javnosti o staranju, prostoru in psihosocialnih dejavnikih, ki oboje povezujejo. Cilj projekta je bil spodbuditi arhitekta in prostorske načrtovalce k razmisleku o uporabniku, ki šele nastaja – o starejši osebi, ki je digitalno pismena in aktivna na različnih nivojih, morda gibalno ali duševno ovirana, z vse manjšo socialno mrežo in prekarnim statusom. V okviru projekta »Mladi starci« so tako sodobno arhitekturo povezali s psihologijo. Ves ustvarjalni proces je bil predstavljen na razstavi 10. oktobra 2019 v prostorih bivšega Vitaminčka. Pomen razstave pa so prepoznali tudi na Zvezi društev upokojencev Slovenije, s katerimi se dogovarjajo za nadaljnje sodelovanje. Namen projekta je začetek raziskovanja tematike bivanja v starosti in začetek pogovora s posamezniki odločevalci, s katerimi lahko že danes začnejo ustvarjati prostor prihodnosti – prostor, ki je dostopen in raznolik, vključuje, spodbuja in tako gradi trajnostjo dolgoživo in odgovorno skupnost (Mladi starci, 2019). V letu 2020 je izšla tudi publikacija »MLADI STARCI o staranju in prostoru«, ki vključuje veliko splošnih podatkov o povezavi med staranjem in prostorom, rezultate medgeneracijske delavnice, izvedene v okviru projekta v sodelovanju z dijaki Gimnazije Jurija Vege in člani Društva upokojencev Idrija, ki so s skupnimi močmi pripravili nekaj predlogov za bivanje v Idriji in študije primerov iz tujine (Martinčič, Pavšič in Mervic, 2020).

V Sloveniji smo se glede na navedeno že aktivno lotili raziskovanja vprašanja neprimernosti stanovanj za bivanje v starosti. Sedaj je potrebno razmišljati, kako narediti korak naprej in ugotovitve raziskav prenesti v prakso. Tukaj pričakujemo, da bo svojo vlogo odigral Zakon o dolgotrajni oskrbi, s pomočjo katerega bi lahko pridobili sredstva za namen prilagoditve stanovanj. Predlog Zakona o dolgotrajni oskrbi (REPUBLIKA SLOVENIJA – GOV.SI, 2021) v 32. členu določa pravico posameznika do storitev za krepitev in ohranjanje samostojnosti, ki vključuje storitve za krepitev in ohranjanje samostojnosti in zmanjšanje potrebo po pomoči oziroma preprečevanje poslabšanja stanja upravičenca, storitve psihosocialne podpore, storitve post diagnostične podpore osebam s sindromom demence in storitve svetovanja za prilagoditev bivalnega okolja. Naloga stroke pa je razvoj programov in storitev za prilagoditev stanovanj, povezovanje različnih strok, ki imajo pomembno vlogo pri načrtovanju bivanja v domačem okolju, ter nudenje informacij, podpore in pomoči. Smiselna

bi bila tudi ustanovitev svetovalnic in nevladnih organizacij, ki bi s sodelovanjem po vzoru prakse iz tujine zagotavljale celostno podporo in pomoč pri načrtovanju bivanja v skupnosti.

1.5 Vloga socialnega dela pri načrtovanju življenja v domačem okolju

Raziskava Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020) je pokazala, da starejši ljudje ustreznosti stanovanjskega okolja posvečajo premalo pozornosti. Prepričani so namreč, da stanovanja ustrezajo njihovim bivalnim potrebam. Tudi starost, oviranost ali zdravstvene težave niso bistveni razlogi, ki bi jih spodbudili, da bi se začeli spraševati o tem. Kot se je izkazalo, starejši ljudje pogosto niti ne vedo natančno, kakšna sploh naj bi bila prilagojena stanovanja, vendar bi kljub temu številni med njimi bili pripravljeni svoje prihranke nameniti za prilagoditve svojih stanovanj. Med vprašanimi pa je bilo tudi precej takih, ki so navedli, da nimajo prihrankov za prilagoditve in preureditve. Kljub temu se ne želijo preseliti in nameravajo v svojih domovih ostati tudi če bodo obnemogli. Običajna stanovanja bodo torej, glede na težnje starejše populacije, tudi v prihodnosti ostala prevladujoča oblika bivanja starih ljudi, kar pomeni, da bo v prihodnosti potrebno prilagoditi bistveno večji delež stanovanj za hišno nego, da bi preprečili selitve starih ljudi zaradi neprilagojenih stanovanj ter v stanovanjih preprečili nevarnosti, ki bi povzročile dodatno potrebo po negi (Lipar, 2013, str. 40).

Po Grdiši (2010) je obseg prilagoditve stanovanja v veliki meri povezan s ceno investicije in obsegom manjših do srednjih velikih gradbenih del ter tehničnih izboljšav, trenutno stanje in potrebe človeka pa so tiste, ki narekujejo potrebne spremembe za življenje v domačem okolju. Subjektivne odločitve glede primernosti stanovanja so pogosto napačne, saj stari ljudje zadovoljstvo bivanja ocenjujejo napačno, zato je nepogrešljiv del dobre individualne prilagoditve stanovanja kvalitetno svetovanje in praktična podpora pri gradnji. V ta namen se ponekod že razvijajo svetovalnice, ki z informiranjem o tehničnih in gradbenih ukrepih, svetovanjem in celotnim vodenjem projekta prilagoditve (če stari ljudje tega ne zmorejo sami) skušajo v stanovanjih staremu človeku zagotoviti funkcionalen prostor, ki je hkrati lep, ter mu zagotavlja osebno intimnost in skupno sožitje. Pri prilagoditvi stanovanj je najbolj pomembno prilagoditi rešitve različnim situacijam za vsakega posameznika posebej. Glavna dejavnost svetovalnic je zato svetovanje neposredno v stanovanju. Priporočljiv je preventivni obisk stanovanja, da v stanovanju že pred potrebo po pomoči in negi zagotovimo aktiviranje sredstev in preprečimo nevarne situacije. Rešitev se poišče v sodelovanju s starim človekom, določi se, katere rešitve so smiselne in kako bo potekala izvedba prilagoditve. Ves potek

prilagoditve mora biti skrbno načrtovan in dokumentiran. Vsi ukrepi morajo biti individualno prilagojeni, kar pomeni, da moramo upoštevati individualne želje starega človeka, njegove sposobnosti in omejitve, prav tako moramo upoštevati gradbene lastnosti stanovanja in omejitve, ki npr. izhajajo iz najemne pogodbe. Vsi ukrepi so začasni, dokler se stanje starega človeka ne poslabša, zato vseh ukrepov ni potrebno izvesti takoj, priporočljivo pa je, da predvidimo faze, da bi bila naknadna dopolnitev lažja in cenejša. Zelo pomembno je vključiti in koordinirati druge udeležene in natančno določiti potek financiranja. Izbrati je potrebno obrtnike, jih tekom adaptacije nadzorovati in na koncu objekt prevzeti. Ob koncu se naredi ocena prilagoditve, ali je bil izveden ukrep upravičen, če smo z ukrepom zadostili potrebam starega človeka, ali je potrebno še kaj izboljšati. Starega človeka je potrebno naučiti pravilne uporabe dodanih tehničnih pripomočkov.

Prilagajanje obstoječih stanovanj za arhitekturo predstavlja nov, velik izziv, s katerim bo »delala popravni izpit« za številne neprimerne načrte hiš pred desetletji (Ramovš, 2014, str. 58). Prvi korak predstavlja posodobitev predpisov gradnje na nacionalni ravni, saj so prav nepopolni in napačni predpisi po mnenju različnih avtorjev v veliki meri prispevali k nefunkcionalni in neprilagodljivi zasnovi in gradnji objektov za različne uporabnike. S posodobitvijo predpisov, nasveti ter strokovno izvedbo prilagoditev stanovanj bi tako lahko v prihodnje omogočili splošno in prilagodljivo gradnjo novih stanovanj in stanovanjskih hiš za vse življenje. Zagotavljanje pogojev, ki omogočajo staranje v domačem okolju, poleg izvajanja ukrepov gradbenega in političnega sektorja v smeri nadaljnje gradnje objektov brez ovir, zahteva tudi širjenje znanja o težavah dostopnosti in pojavnosti stanovanjskih ovir v običajnih stanovanjskih objektih med vsemi akterji zasebnega gradbenega sektorja in tudi celotne populacije (Granbom, Iwarsson, Kylberg, Pettersson in Slaug, 2016, str. 1–6).

Stari ljudje so običajno nenaklonjeni obnovam stanovanj, prav tako pa zaradi nizkih dohodkov ne kažejo zanimanja za ta poseg. Misel na prenovo je pogosto prežeta s strahom, negotovostjo in nezaupanjem, saj se bojijo visokih stroškov ter tudi posegov v svoj vsakdanji mir in rutino. Pri tem so še posebej ranljivi tisti stari ljudje, ki imajo najnižje prihodke in težave pri plačevanju stanovanjskih obveznosti, ter se s težavo preživljajo. So tudi najšibkejšega zdravja in se soočajo z največ oviranostmi. Večina jih biva v slabo vzdrževanih hišah na podeželju, kjer je razpoložljivost različnih oblik pomoči in storitev manjša oziroma so te slabše dostopne. Prav tej skupini starejših ljudi bi bilo treba v prihodnje posvetiti posebno pozornost in jih ozaveščati o pomenu prilagoditev in preureditev stanovanj za kakovostno bivanje v domačem bivalnem okolju in možnostih za njihovo izvedbo. Številne

manjše prilagoditve lahko izvedejo sami z minimalnimi stroški ali brez njih (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

V Koreji so v letu 2015 izvedli eksperiment o učinkovitosti izobraževalnih programov o upadu zmogljivosti in adaptaciji domov z namenom preprečevanja padcev starih ljudi, s katerim so želeli demonstrirati vpliv izobraževanja na pripravljenost starih ljudi z nizkimi dohodki, živečimi na zapuščenem območju Koreje za prilagoditev stanovanj. Izkazalo se je, da so tudi stari ljudje z nizkimi dohodki, ki so bili deležni primerne izobraževanja, pokazali izboljšanje na področju upada zmogljivosti in pokazali pozitivne spremembe v pripravljenosti sprejemanja stanovanjske adaptacije v namen preprečevanja padcev, precejšnje število starih ljudi pa je že tekom samega izobraževanja izvedlo nekatere stanovanjske izboljšave. Z namenom pridobivanja pozitivnih učinkov izobraževanja je pomembna primerna priprava izobraževalnih programov in razvoj izobraževalnih pripomočkov, ki omogočajo komuniciranje s starimi ljudmi. Učinki preprečevanja padcev, ki bi se lahko pokazali z uvedbo izobraževalnih programov o prilagoditvi stanovanj, imajo potencial za zmanjšanje socialno-ekonomske izgorelosti kot posledica padcev (Jang in Lee, 2015, str. 667–668).

Ozaveščanje starejših ljudi ni pomembno le pri odpravljanju fizičnih in drugih arhitektonskih ovir, ampak tudi pri preureditvi stanovanj v pametne domove. Za starejše ljudi je sicer značilno, da so do novih tehnologij zadržani, vendar je raziskava Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020) pokazala, da so bile zaradi ustrezne predstavitve različnih tehničnih rešitev pametnega doma te zanje v visokem deležu sprejemljive. Pomembno je, da je ozaveščanje prilagojeno različnim potrebam starejših ljudi, uvajanje tehnoloških rešitev pa prilagojeno konkretnemu okolju (oziroma prilagojeno posebnim zahtevam vsake družbe oziroma države). Pri tem je v veliko pomoč, če je ustrezna stopnja informiranosti podprta tudi s pozitivnimi izkušnjami »domačinov z domačim sistemom«. V Sloveniji že imamo dobre izkušnje s tehnološkimi rešitvami, ki omogočajo varnejše bivanje starih ljudi v domačem okolju. Gre za storitev »SOS gumb«, ki je uporabnikom dostopna prek mobilnega ali stacionarnega telefona. Poleg prostorske dostopnosti pa je velika prednost te storitve njena cenovna dostopnost, saj je organizacija za celotno Slovenijo racionalnejša.

Stroka socialnega dela je tako kot arhitektura ob potrebah prilagoditve stanovanj postavljena pred izziv. Socialno delo je stroka, ki se ukvarja s populacijo starih ljudi in ima posledično znanje in izkušnje o procesu staranja, hkrati pa preko socialnih transferjev razpolaga tudi z državnimi finančnimi sredstvi in tako lahko prispeva pri reševanju stisk ranljivih skupin, zato

je njegova vloga pri vprašanju prilagoditev stanovanj nepogrešljiva. Revščina kljub velikemu vplivu na življenje starih ljudi pogosto ostane prezrta (Mali in Leskovšek, 2015, str. 4), dostopna finančna sredstva pa so eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na količino realiziranih prilagoditev in s tem možnost življenja v domačem okolju (Cassity-Caywood, 2003, str. 232). Zavedati se je potrebno, da velikokrat lahko že z manjšimi spremembami ustvarimo boljše pogoje za preživljanje starosti v domačem okolju in predvsem so te spremembe tisto, na kar bi socialni delavci morali biti prioriteto osredotočeni; kako s čim manj posegi urediti čim bolj varno, udobno in za starega človeka funkcionalno stanovanje ter ob tem ohranjati domačnost in identiteto stanovalca. Ker pa zgolj manjše adaptacije vseeno vedno ne zadostijo pogojem za varno in samostojno življenje starega človeka, je smiselno razmisliti tudi o ustvarjanju možnosti dostopa starejše populacije do večjih adaptacij stanovanj. V tujini lahko starejši ljudje, ki potrebujejo večje adaptacije stanovanja, v okviru sistemov za dolgotrajno oskrbo zaprosijo za nepovratna finančna sredstva (Lipar, 2013, str. 40), kar pa pri nas zaradi toge in omejujoče zakonodaje še ni mogoče. Socialni delavci na tem področju zato težko podpirajo stare ljudi v njihovih prizadevanjih za dostojno življenje in pri reševanju problemov, s katerimi se pogosto srečujejo zaradi revščine (Mali in Leskovšek, 2015, str. 5).

Socialni delavec je tisti, ki vstopa v domače okolje uporabnikov, kjer skupaj z njimi naredi oceno potreb in pripravi osebni načrt izvajanja pomoči. Ima specifične spretnosti in znanja, ki so potrebna za raziskovanje potreb starih ljudi in iskanje odgovorov nanje ter tudi znanja drugih strok, ki zadevajo obdobje starosti, zato so še posebej pomembni pri načrtovanju preživljanja starosti v domačem okolju (Mali, 2016, 63). Ob dialogu v okviru delovnega odnosa ima socialni delavec možnost z uporabnikom spregovoriti o preživljanju starosti v domačem okolju, o tveganjih in primernosti stanovanja za varno preživljanje starosti ter z upoštevanjem konceptov etike udeležенosti in perspektive moči prispevati z nasveti in informacijami pri načrtovanju izboljšanja pogojev za bivanje doma (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011). Socialno delo se v okviru skupnostnega dela usmerja v probleme vsakdanjega življenja v neposrednem življenjskem okolju ter s kolektivnimi akcijami skuša izboljšati kakovost življenja v skupnosti. Socialno delo mobilizira ljudi, znanje in sredstva, potrebna za kolektivne akcije pri reševanju socialnih problemov, ki zahtevajo integrativni pristop in koordinirano delovanje vseh sodelujočih akterjev (Rapoša Tanjšek, 1993, str. 139). Ena takšnih kolektivnih akcij bi lahko postal tudi proces prilagoditev stanovanj. Če namreč želimo v prihodnje udeleževati proces deinstitucionalizacije, bi v

Sloveniji morali začeti načrtno in množično prilagajati stanovanja za bivanje starejših ljudi v domačih bivalnih okoljih ter poskrbeti za posebno usposabljanje svetovalcev in izvajalcev na področju prenov in prilagoditev za starejše ljudi (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Storitve pomoči v skupnosti bodo v prihodnje najverjetneje poleg socialne oskrbe na domu morale obsegati tudi storitev prilagoditve stanovanj, kar pomeni, da bo povezovanje in sodelovanje uporabnikov, socialnega dela in arhitekture neizogibno, k temu pa bo potrebno pridobiti tudi druge akterje, kot so izvajalci in financerji storitev, ter določiti stroko, ki bo ves proces povezovala, koordinirala in nadzirala. Ta stroka bi zaradi svoje širine in narave dela lahko bilo socialno delo, ki bi lahko začelo z uvedbo dejavnosti svetovalnic. Pri tem bo pozornost potrebno nameniti tudi cenovni dostopnosti storitve, pri čemer svetovalci in izvajalci ne bi smeli biti preveliko finančno breme za starega človeka, trajanje prenove bi moralo biti natančno opredeljeno in cene jasne in določene že vnaprej. Poskrbeti je potrebno tudi za zagotovitev sofinanciranja prilagoditev in enostavne postopke za uveljavljanje in pridobitev subvencij. Zagotoviti bo potrebno nadzor in natančnem seznam preverjenih svetovalcev in izvajalcev na občinski ravni, ki pri prilagoditvah stanovanj lahko nudijo tudi strokovno pomoč. Tako bi starim ljudem lahko olajšali odločitev prilagoditve in skrbi glede izvedbe (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020)

Iz navedenega je razvidno, da predstavljajo storitve prilagoditve stanovanj velik potencial pri načrtovanju prihodnosti razvoja dolgotrajne oskrbe, saj ustvarjajo možnosti za preživljanje starosti v domačem okolju in s podpiranjem samostojnega življenja pozitivno prispevajo k zdravju starih ljudi. Večja samostojnost starih ljudi hkrati pomeni tudi manjše povpraševanje po storitvah pomoči v skupnosti in s tem manjše stroške izvajanja storitev, kar je pomembno pri zagotavljanju vzdržnosti sistema ob konstantnem povečevanju deleža starih ljudi. Ker so stari ljudje pogosto nenaklonjeni spremembam in prilagoditvam v stanovanjih, je dobrodošla informacija o pozitivnih učinkih izobraževalnih programov za stare ljudi. Le-ti se pri nas počasi že razvijajo in uveljavljajo, mlajše generacije upokojencev pa so zanje vedno bolj zainteresirane in pripravljene tudi aktivno sodelovati pri ustvarjanju pogojev za samostojno življenje v skupnosti.

1.6 Priporočila ureditve stanovanja starega človeka

Ena izmed prvih priporočil na področju starosti primernih stanovanj, ki podpirajo samostojnost v domačem okolju, so nastala v okviru že omenjenega triletnega projekta »ENABLE-AGE«, ki je prišel do končnega izdelka v nastanku smernic za ocenitev doma, ki

dajejo metodološka priporočila, kako zajeti objektivno in subjektivno dimenzijo domačega okolja ter funkcionalnega zdravja (Iwarsson idr., 2005). Do danes so se razvili določeni kriteriji ureditve in opremljenosti stanovanja, ki naj bi zagotavljali optimalno funkcionalnost stanovanja in podpirali samostojno življenje starega človeka. Namen prilagoditve stanovanja je zagotoviti pogoje za nadaljnje vodenje gospodinjstva, razbremeniti sorodnike, odpraviti kognitivne ovire, izboljšati orientacijo, olajšati potek različnih dejavnosti, zmanjšati strah starih ljudi in preprečiti nevarnosti ter hkrati omogočiti in olajšati delo oskrbnimi in negovalnim službam, s čimer omogočimo starim ljudem nadaljevanje samostojnega življenja (Grdiša, 2010).

Pri načrtovanju fizičnega okolja, ki bo primerno za življenje starega človeka, je potrebno upoštevati, da mora biti stanovanje udobno in funkcionalno, predvsem pa mu mora zagotavljati varnost. Upoštevati je potrebno vsa tveganja, ki jih prinaša starost, vključno z za demenco specifična tveganja, kot sta zbeganost ter izguba orientacije v času in prostoru, ki poleg preprečevanja padcev zahtevajo še iskanje specifičnih rešitev za enostavno orientacijo in povezovanje okolja z dolgotrajnim spominom. Slediti velja splošnemu pravilu, da stanovanje ne sme biti prepolno, da je omogočena preglednost prostorov, v njih pa je potrebno izpostaviti elemente, ki jasno nakažejo uporabnost prostora. Potrebno je zagotoviti zadostno osvetlitev prostorov ter preprečiti možnosti spotikanja in padcev. Za lažjo orientacijo je priporočljivo odstraniti vrata med prostori, preprečiti slepe in temne hodnike ter po možnosti organizirati krožne poti (Mali idr., 2019).

Ker je vsak prostor v stanovanju specifičen glede na svoj namen in hkrati predstavlja specifična tveganja, bom po posameznih prostorih naredila pregled nekaterih priporočil, pri tem pa se upiram na usmeritve iz treh različnih virov, ki zelo natančno opisujejo ureditev stanovanja:

- *Adaptacija stanovanja za starejše* (Lipar, 2013, str. 40–42),
- *Priročnik za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi* (Grdiša, 2010),
- *Svoboda gibanja v življenju ljudi z demenco – smernice za ureditev prostorov* (Mali idr., 2019).

1.6.1 Dostop in vhod v stanovanje

Vhod v dom pomeni vstop v znano, domače okolje, zato je pomembno, da je prepoznavanje domačega okolja prilagojeno spremembam, ki jih v zaznavanju okolja doživlja star človek, še

posebej v primerih, ko človek oboleva za demenco. Hišna številka mora biti dobro vidna, pot do stanovanja pa dobro osvetljena, zato je pri vhodu priporočljivo namestiti luč na senzorje gibanja. Ob poti naj bodo kakovostna oprijemala na primerni višini, na katere se človek lahko nasloni. Stopnice morajo biti dobro vidne in jasne. Veliko starih ljudi ima težave pri določitvi višine in globine stopnic, zato je priporočljivo, da je rob stopnic označen z drugo barvo kot preostali del stopnice (Mali idr., 2019).

Vrata se morajo odpirati z lahkoto, njihova barva pa naj bo drugačna od fasade, da so jasno vidna. Opremljena so s primernimi ročaji in kljukami (npr. horizontalni ali vertikalni ročaj D), lahko tudi s posebnimi ključavnicami, ki omogočajo lažje odpiranje (npr. dead bolt, elektronska ključavnica ali nastavek za ključe ...). Na obeh straneh vhodnih vrat je priporočljivo namestiti plico za odlaganje paketov in ročne prtljage, prav tako pa je pri vhodu dobrodošla klopca, ki omogoča človeku počitek in je obenem prostor, kamor lahko odloži različne stvari (Grdiša, 2010).

1.6.2 Predprostor

V predprostoru odlagamo svoje osebne predmete, kot so čevlji, jakne, dežnik, ključi in podobni predmeti, ki jih potrebujemo kadar zapustimo bivalni prostor. Prostor mora biti primerno osvetljen in urejen tako, da se človek v njem znajde, pri tem pa so lahko v pomoč piktogrami ali slike, ki prikazujejo, kateri predmet je potrebno kam odložiti. Pohištvo naj nakazuje uporabnost prostora ter nudi možnost, da se človek lahko usede ali nanj odloži stvari. V bližini sedeža je potrebno namestiti oprijemala za lažje vstajanje. Zaželeno je imeti tudi pripomočke, ki omogočajo pomoč pri obuvanju in sezuvanju (npr. žlice). Na vhodna vrata je priporočljivo obesiti pomembne telefonske številke, kamor star človek lahko pokliče v nujnih primerih (gasilci, policija, sorodniki, sosedi ...) (Mali idr., 2019).

Kadar človek s težavo pride do vhodnih vrat, je priporočljivo namestiti domofon, ki omogoča pogovor s človekom na zunanji strani vrat, ob pritisku na gumb pa lahko odklene vhodna vrata. Naprednejše različice vsebujejo tudi kamero za video nadzor vhoda (Lipar, 2013, str. 40).

1.6.3 Dnevni prostor

Največ časa preživimo v dnevnem prostoru, ki predstavlja središče našega doma, zato mora biti velik in svetel, da staremu človeku omogoča nemoteno gibanje, počitek, druženje in hobije. V dnevnem prostoru je navadno največ stvari, ki so lahko ob nepravilni postavitvi zelo

nevarne, zato je pomembna smiselna in premišljena razporeditev predmetov in pohištva, s čimer ustvarimo različne prostore in kotičke, pri tem pa mora biti zagotovljena možnost prehajanja med različnimi deli dnevnega prostora in dovolj širne med postavljenimi predmeti (Mali idr., 2019). Pohištvo mora biti stabilno, da lahko služi za oporo; nizko pohištvo, pohištvo z ostrimi robovi in stekleno pohištvo, ki starim ljudem otežuje vsakodnevne dejavnosti in povečuje možnost poškodb, zato ni priporočljivo. Fotelji in kavči morajo biti dovolj visoki, da se star človek lahko usede in vstane, prav tako naj imajo stabilna naslonjala za roke, ki so v pomoč pri vstajanju. V pomoč so lahko tudi posebni stoli (npr. sedalo s hidravliko, katapultni stol ...) in blazine, ki se uporabljajo za oporo pri sedenju ali za pomoč pri vstajanju s kavča (Grdiša, 2010). Tudi v dnevnem prostoru je za večjo varnost pri gibanju potrebno namestiti oprijemala in zagotoviti možnost počitka, preprečiti drsenje in zatikanje s pritrditvijo ali odstranitvijo preprog, ki povečujejo možnost padcev.

Uporabnost in ohranjanje samostojnosti v dnevnem prostoru se lahko izboljša z namestitvijo enostavnih daljinskih upravljalnikov, ki jih star človek zmore upravljati samostojno. Pri tem je smiselno na napravah in daljincih označiti pomembne gumbe za vklop/izklop naprav in njihovo upravljanje, za starega človeka nefunkcionalne gumbe pa prikriti (Mali idr., 2019).

1.6.4 Kuhinja in jedilnica

Kuhinja in jedilnica sta prostora, kjer hrano pripravljamo in jo zaužijemo. V kuhinji se ob kuhanju sproščajo prijetne vonjave, ki starega človeka nagovarjajo k aktivnostim in ga pomirjajo, v jedilnici sprejemajo obiske, v obeh prostorih pa se tudi družijo (Mali idr., 2019).

Kuhinja je lahko povezana z dnevno sobo ali jedilnico ali pa so vsi prostori združeni v bivalno kuhinjo, ki omogoča več manevrske površine. Pred prilagoditvijo kuhinje je z uporabnikom potrebno razmisliti o vprašanju, kako veliko kuhinjo potrebuje, kdo bo kuhal in koliko časa bo star človek posvetil kuhanju (ali bo hrano v celoti pripravljala samostojno ali jo bo zgolj dodelal) ter v skladu s tem raziskati možnosti za prilagoditve, ki se v kuhinji navezujejo predvsem na organizacijo prostora in vrsto opreme, ki olajša delo in prispeva k večji varnosti. Logistika oskrbe in priprav, delovna organizacija kuhinje, poti ter ergonomija morajo biti skrbno načrtovani. Kuhinja mora biti funkcionalna in domača na pogled, procesi priprave, kuhanja in pomivanja pa si morajo slediti. Zagotoviti je potrebno zadostno število električnih vtikačev (Grdiša, 2010).

Priprava hrane je lahko zapleteno opravilo in potencialno tudi tvegano, saj zahteva stoječ položaj, zato je smiselno razmisliti o namestitvi posebnega stola, ki omogoča, da star človek delo opravlja v sedečem položaju (Lipar, 2013, str. 40). Priporočljivo je, da se delovne površine in omare lahko nastavijo po višini, za lažjo orientacijo v kuhinji pa se lahko predale in omarice označi z napisi ali piktogrami in slikami, kaj se v njih nahaja (Mali idr., 2019). Priporočljivi so tudi premični predalniki za shranjevanje posode, čistil ali smeti, ki se lahko uporabljajo kot dodatna delovna površina in kot servisni oziroma čistilni vozički (Grdiša, 2010).

Oprema kuhinje naj bo enostavna za čiščenje in uporabo ter vsebuje energijsko varčevalne in tihe naprave. Priporočljiva je uporaba posode iz materialov, ki se ne razbijejo zlahka ali pa se sploh ne razbijejo. Pečica, hladilnik in pomivalni stroj morajo biti dobro dostopni in nameščeni na takšni višini, da za uporabo ni potrebno sklanjanje. Priporočljiv je steklokeramični štedilnik s štirimi grelnimi ploščami, ki omogoča lažje čiščenje ter potiskanje loncev, saj stari ljudje ne zmorejo dvigovanja težkih posod. Kuhalna plošča, ki je opremljena s senzorjem za samodejni izklop omogoča, da lahko star človek kuhavno ploščo uporablja, dokler je sposoben kuhati (Mali idr., 2019). V bližini štedilnika naj bo spravljen kuhinjski pribor. Na naprave namestimo napise, kam pritisniti, da naprava začne delovati. Pomivalno korito naj ima možnost spreminjanja naklona in višine ter mešalno pipo z enim ročajem, na kateri je nameščen senzor za količino iztočene vode. V bližini pomivalnega korita so kuhinjski odpadki (Grdiša, 2010). Priporočljiva je namestitev senzorja za dim in samodejnih gasilnih ampul. Prav tako je smiselno namestiti alarm, ki zaznava povečan pojav ogljikovega monoksida in zmanjšan pojav kisika (Mali idr., 2019).

V jedilnem delu (samostojen ali združen s kuhinjo, dnevno sobo) naj bo podvozna miza s stoli, pri čemer je priporočljivo, da imajo stoli naslonjala za roke, ki omogočajo lažje vstajanje. Predvidena naj bosta vsaj dva stola več, kot je v stanovanju ležišč, in dovolj manevrske površine za gibanje ob mizi (Grdiša, 2010).

1.6.5 *Spalnica*

Spalnica je najbolj intimen prostor doma, namenjen počitku, branju, umiku pred drugimi ter regeneraciji duha in telesa (Mali idr., 2019). Uporaba spalnice se skozi čas spreminja. Zaradi bolezni lahko postane tudi bivalni prostor, zato je priporočljivo načrtovati večjo oziroma jo po potrebi zamenjati z dnevno sobo. Oprema mora biti stabilna, da lahko starim ljudem služi za oporo in imeti zaobljene robove, ob pohištvu pa mora biti zagotovljene dovolj manevrske

površine. Priporočljiva so oprijemala za oporo pri gibanju po prostoru in za lažje vstajanje. Zagotoviti je potrebno dovolj prostora za osebne predmete, ki naj bodo dosegljivi iz ležečega položaja, prav tako morajo iz postelje biti dosegljiva tudi vsa stikala. Sobe morajo biti opremljene z napeljavo za TV, radio, telefon, internet in signalno-klicne naprave. Postavitev opreme mora omogočati jasno in varno pot do kopalnice. Pot mora biti enostavna, prosta in dobro osvetljena, najbolje s senzorsko lučjo (Grdiša, 2010).

Velik pomen ima izbira postelje, pri čemer je potrebno razmisliti o možnostih prilagoditve stare postelje, ki starim ljudem daje občutek domačnosti ali se odločiti za nakup nove. Priporočljivo je, da je postelja nastavljiva po višini in lahko z dvigom omogoči lažje vstajanje in usedanje, s spustom pa v primeru padca zmanjša možnost poškodb. Ležišče ne sme biti premehko, da se ob vstajanju oziroma uleganju ne ugreza, priporočljivo pa je tudi, da ima funkcije nastavljivega vzglavja, hrbtnega naslonjala in nog, ki se lahko prilagajajo potrebam človeka. Če je postelja na kolesih, mora imeti možnost zaviranja oziroma blokade koles. Ob postelji je lahko nameščena podloga, ki zaznava padec in je v pomoč pri hitrem ukrepanju in organiziranju pomoči. Odsvetovana je uporaba posteljne ograjice, ki omejuje človekovo gibanje in povečuje tveganje za poškodbe, če star človek v primeru nemira omahne čeznjo. Za vsako ležišče naj bo predvidena ena nočna omarica, na kateri je telefon, ki ga je lahko doseči. Na policah in stenah so lahko fotografije, ki obujajo spomine, na postelji pa odeja iz preteklosti, ki staremu človeku daje občutek domačnosti in varnosti. Ob postelji naj bo tudi dodatna luč za branje (Mali idr., 2019).

Ustrezna prilagoditev in ureditev spalnice in opreme lahko starega človeka motivira k samostojnemu oblačenju in slačenju, kar običajno počnejo na postelji, zato je ob njej smiselno namestiti predalnik na kolesih ali stol, kamor lahko odložijo oblačila. Za ohranjanje samostojnosti je potrebno zagotoviti možnost, da stari ljudje sami urejajo svoja oblačila, kar jih pogosto pomirja. Pomembno je, da so omare odklenjene in je zagotovljen dostop do oblačil, ki naj bodo prilagojena v skladu z letnim časom, v omarah pa naj človek ohranja svoj način pospravljanja perila in oblek. Kot pomoč pri vzdrževanju reda v omarah so lahko označbe s slikami, piktogrami ali napisi (Mali idr., 2019).

1.6.6 Kopalnica

Največ prilagoditev se izvede v kopalnici, ki je lahko za starega človeka prostor sprostitve ali pa v njem zbuja neprijetne občutke. Z razvojem bolezni stari ljudje pogosto odklanjajo kopanje, vode se bojijo, pri opraviilih, ki so precej intimne narave, potrebujejo pomoč drugih,

kar jih lahko odvrča od uporabe tega prostora, saj se počutijo nesamostojne, nezmožne in zato manjvredne (Mali idr., 2019). Kopalnica je tudi prostor, kjer preži na stare ljudi največ nevarnosti. Kakšna bo ureditev kopalnice in v kolikšni meri prilagojena potrebam starega človeka, je pogosto vprašanje višine investicije (Grdiša, 2010).

V kopalnici mora biti zagotovljena za starega človeka varna uporaba toaletne školjke in tuša ali kadi, kar pomeni, da morajo posoda biti nameščena oprijemala (tako v vertikalni kot horizontalni smeri glede na smiselno uporabo), ki omogočajo oprijemanje in s tem boljšo stabilnost. Smiselno je razmisliti tudi o zgledu ročajev, da ne spominjajo na institucionalne ročaje, barvi ročajev, ki naj bo kontrastna glede na barvo stene in površinski obdelavi, ki preprečuje drsenje (Grdiša, 2010).

V tuš in v kad (lahko tudi zunaj njiju) je smiselno namestiti protizdrsno podlago, pred kadjo pa je potrebno zagotoviti dovolj prostora za vstop in izstop. Za varno vstopanje ter premikanje v kadi ali tušu je smiselno razmisliti o uporabi različnih pripomočkov, kot so prenosne stopničke in hidravlično dvigalo, ki olajšajo vstop v kad, ter pripomočkov, kamor se človek lahko med umivanjem usede, kot sta kopalna deska in stol za kopalno kad (Mali idr., 2019). Zavesa pa mora biti tako močna, da se pri morebitnem padcu lahko uporabi kot opora (Grdišča, 2010).

Višina školjke se za lažje sedanje in vstajanje lahko prilagodi z nastavki za zvišanje sedišča, lahko pa se prilagodi tudi z dvigom sanitarne školjke ali vgradnjo nove, višje sanitarne školjke. Za školjko so lahko naslonjala za roke. Stikala za splakovanje morajo biti lahko dosegljiva in lahka za upravljanje. Če je možno, naj bo umivalnik dosegljiv iz školjke (Grdiša, 2010).

Umivanje v sedečem položaju je za starega človeka varnejše kot v stoječem položaju, zato naj bo pred umivalnikom dovolj prostora za stol in pomočnika. Priporočljivo je namestiti po višini nastavljen konzolni umivalnik, ki je vgrajen v polico (ki se dviguje skupaj z umivalnikom) tako, da je zagotovljen prostor za odlaganje. Stari ljudje se po navadi na umivalnike naslonijo, zato morajo biti čvrsto pritrjeni. Pipe naj bodo mešalne z enimi ročajem, primerne pa so tudi elektronske pipe. Priporočljiv je termostatski regulator vode iz bojlerja in senzor za količino iztočene vode. Ročaj za brisače naj bo v bližini umivalnika. V kopalnici je potrebno zagotoviti dovolj odlagalnih površin in obešalnih kljukic, ki morajo biti dosegljive iz sedečega položaja in dovolj močne, da lahko služijo kot opora. Tudi ogledalo mora omogočati uporabo v sedečem položaju, zato mora biti prilagodljivo ali pritrjeno na

steno po vsej višini. Potrebno je predvideti tudi dodatno malo ogledalo, ki je pritrjeno na steno in je na vzvodu, tako da se lahko poljubno premika. Ogledalo naj bo dvostransko, da ena stran omogoča povečavo za lažje britje (Grdiša, 2010).

K ustvarjanju prijetnejšega in sproščujočega vzdušja v kopalnici lahko prispeva znana melodija iz predvajalnika ali radia ter prijetna vonjava osvežilca zraka ali izparilnika, ki staremu človeku diši in ga sprosti. Prostor naj obdajajo domači predmeti, kot so slike po stenah, kakšen predmet iz preteklosti in brisače, ki pripomorejo k večji sproščenosti in udobju, pomirjujoč dodatek pa so lahko tudi rastline, ki dobro prenašajo vlago in dišijo (Mali idr., 2019).

1.6.7 Hodnik

Hodnik navadno povezuje prostore med sabo, kar pomeni, da ga star človek dnevno uporablja, zato mora biti zasnovan tako, da človeku omogoča nemoten prehod iz enega prostora v drugega in s tem spodbuja njegovo gibanje. Barva podbojev, vratnih kril in stikal naj bo zaradi boljše vidnosti drugačna od barve sten. Iz hodnika je potrebno umakniti vse predmete, ki povečujejo možnost padcev. Stene lahko krasijo razne izbrane fotografije, ki zagotavljajo sproščujoč občutek in možnost orientacije v prostoru. Vrata, ki vodijo v ostale prostore, so lahko označene s piktogrami in slikami, ki nakazujejo, kateri prostor se nahaja za določenimi vrati. Na vrata se lahko namestijo zvončki, ki zazvonijo ob premikanju vrat ter s tem omogočajo spremljanje gibanja starega človeka. Za pomoč pri varni hoji je potrebno namestiti oprijemala, ki nudijo tudi možnost počitka. Prav tako se v primeru dolgega hodnika za možnost počitka namesti počivalnik ali stol primerne višine, da se človek nanj lahko usede in iz njega vstane. Poskrbeti je potrebno tudi za nočno osvetlitev hodnika, pri čemer so priporočljive LED luči na stenah, ki omogočajo ljudem pregled dolžine sten hodnika in izboljšajo vidnost poti. V vtičnice se lahko vklopijo narejene luči ali pa se na hodnik namestijo luči, ki delujejo na senzor gibanja (Mali idr., 2019).

1.6.8 Balkon in vrt

Ohranjanje stika z naravo in gibanje na svežem zraku prinaša starim ljudem mnogo koristi. Človek ponoči bolje spi, čez dan je bolj miren, v primeru demence se lahko zmanjša nemir in upade tesnoba, ki se poraja sčasoma, ko postaja svet okoli človeka z demenco vse bolj tuj. Balkon in vrt sta tista dela bivalnega prostora, ki staremu človeku omogočata stik z naravo in svežim zrakom, zato je pomembno, da sta prilagojena potrebam in zmožnostim starega

človeka in omogočata pogoje, da človek zunaj preživi čim več časa. Pri načrtovanju ureditve balkona in vrta je najbolj pomembno zagotoviti dostop in varnost pred padcem (Mali idr., 2019).

Dostop do balkona lahko olajša namestitev ročajev na vratih oziroma podbojih, ki lahko nadomeščajo hodne pripomočke za lažje premagovanje praga. Prag se lahko premosti tudi s klančino (Grdiša, 2010). Za preprečevanje nevarnosti padca je lahko primerna rešitev zasteklitev balkona ali namestitev višje ograje. Balkon mora biti zaščiten tudi pred vetrom in soncem ter ptičjimi iztrebki, ki so lahko zdravju nevarni. Pri slednjih so lahko v pomoč zaščitne mreže, ki omogočajo zračenje balkona in preko njih še vedno lahko opazujemo naravo. Priporočljivo je namestiti vtičnice, zunanje luči in stikala za klic v sili. Na balkonu je dobrodošel počivalnik, prilagojen višini človeka, pozornost pa velja nameniti tudi legi balkona in zagotavljanju sence v času poletja. Po potrebi ja lahko v pomoč senčnik. K prijetnemu počitku na balkonu lahko prispevajo predmeti, ki spodbujajo prijetne spomine ter glasba, ki jo ima človek rad in ga sprošča (Mali idr., 2019).

Pri načrtovanju ureditve vrta naj bo v ospredju težnja možnosti njegove uporabe v vseh letnih časih. V primeru velikega vrta je smiselno razmisliti o ureditvi krožne poti, pri tem pa je potrebno poskrbeti, da je teren čim manj razgiban in varen z vidika možnosti spotikanja in padcev. Varnost na vrtu je potrebno zagotoviti s primerno zamejitvijo prostora, v katerem se star človek giblje. Pri tem je lahko v pomoč zasaditev žive meje, ki ne bode in ni strupena, ali pa se prostor zameji s kreativnim načrtovanjem možnosti vrtičkanja in zasaditvijo visokih gred. Če je človek vse življenje svoj prosti čas rad preživel na vrtu, je izrednega pomena, da mu je tudi v starosti omogočen stik z zemljo in rastlinami. Zasaditev visokih gred ima iz tega vidika lahko dvojno vlogo, saj zamejijo prostor, v katerem se star človek giblje in na ta način nežno omejujejo prostor med vrtom in cesto in naseljem ter zmanjšujejo možnost tavanja, hkrati pa obdelovanje visokih gred olajša skrb za rastline, saj od starega človeka ne zahteva sklanjanja. Na trgu obstajajo po višini prilagodljive visoke grede, kar je zelo dobrodošlo za nekoga, ki bo sčasoma na invalidskem vozičku (Mali idr., 2019).

Seznanjenost z obstoječimi priporočili oziroma usmeritvami o primerni ureditvi in opremljenosti stanovanj za stare ljudi je pomembna pri načrtovanju življenja v domačem okolju, saj so v pomoč pri identifikaciji dejavnikov tveganj v posameznih stanovanjih, kar je ključnega pomena za uspešno prilagoditev bivalnega okolja. Usmeritve nudijo dobro izhodišče pri načrtovanju prilagoditev in prispevajo s predlogi in informacijami, kako glede

na spreminjajoče se potrebe starega človeka v stanovanju ustvariti pogoje, ki spodbujajo in omogočajo ohranjanje njegove samostojnosti ter mu zagotavljajo varno preživljanje starosti v domačem okolju. Usmeritve, ki kažejo smer potrebnih prilagoditev in sprememb, so razdeljene v štiri stebre: trg dela in izobraževanja, samostojno, zdravo in varno življenje vseh generacij, vključenost v družbo in oblikovanje okolja za aktivnost v celotnem življenjskem obdobju.

2 PROBLEM NALOGE

V Sloveniji skušamo slediti in udeležati proces deinstitucionalizacije. Težnje k oblikovanju možnosti za življenje v skupnosti nas vodijo v smeri iskanja novih in izpopolnjevanja že obstoječih oblik pomoči, ki ljudem omogočajo, da starost preživijo v domačem okolju.

V diplomskem delu sem ugotovila, da je življenje v oskrbovanih oziroma starejšim prilagojenih stanovanjih vsem omogočilo, da so ohranili svojo samostojnost in se izognili selitvi v dom, vendar so se morali seliti iz svojega doma v eno od oblik prilagojenih stanovanj za stare ljudi. Dejstvo je, da ljudje živijo v različnih okoljih, ki so lažje ali težje dostopna, v različnih bivanjskih razmerah, so v različnih psihofizičnih stanjih, ekonomskih položajih, so različno socialno vključeni oziroma izključeni, imajo različne socialne mreže itd. Posledično so tudi storitve pomoči v skupnosti nekaterim lažje in drugim težje dostopne, enim bolj in drugim manj v pomoč, pa vendar bi morale biti dostopne vsem, ki jim iz različnih razlogov grozi možnost institucionalizacije in v enaki meri.

Padci v domačem okolju so tisto, kar najpogosteje najbolj ogroža varnost starih ljudi in posledično vpliva na njihovo samostojnost. Stanje lahko še poslabšuje stanovanje, ki ne omogoča uporabe tehničnih pripomočkov za gibanje, preozki prehodi, pragovi, preproge itd. Ker se v prihodnosti pričakuje, da bodo ljudje svojo starost preživeli v domačem okolju, kjer bo zagotovljena vsa potrebna pomoč in podpora za aktivno in varno staranje, je potrebno pozornost nameniti tudi vprašanju primernosti stanovanj za preživljanje starosti. Velikokrat lahko že z manjšimi posegi v stanovanju veliko prispevamo k izboljšanju pogojev za preživljanje starosti v domačem okolju in ravno na te prilagoditve bi se morali osredotočiti. Glede na trenutne trende bodo v prihodnosti socialni delavci tisti, ki bodo k načrtovanju oskrbe na domu morali pristopiti celostno in poleg načrtovanja oskrbe preveriti tudi stanovanjske možnosti za življenje v domačem okolju. Kot strokovnjaki za delo s starejšimi so tisti, ki lahko uvedejo in v sodelovanju z drugimi strokami razvijejo delo svetovalnic, ki bi ljudem zagotavljale vso potrebno pomoč pri načrtovanju, koordiniranju, izvedbi in financiranju procesa prilagoditve stanovanj ter s tem starim ljudem omogočili kvalitetno preživljanje starosti v domačem okolju. Problem moje magistrske naloge je vprašanje, kako lahko skupnostne oblike pomoči prispevajo pri reševanju težav neprilagojenih stanovanj, kakšne so ovire na področju prilagoditve stanovanj v starosti ter kakšne so možnosti nadaljnega razvoja na tem področju v Sloveniji.

Raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne so dosedanje izkušnje in znanja na področju prilagoditve stanovanj za stare ljudi?
2. Kakšne so težave in ovire pri prilagoditvi stanovanj ter kakšno podporo bi stari ljudje potrebovali?
3. Kakšno podporo pri prilagoditvi stanovanj lahko starim ljudem nudijo država, strokovne službe, izvajalci in skupnost ter sami stari ljudje?
4. Kje so možnosti za nadaljnji razvoj programov in storitev za prilagoditve stanovanj v Sloveniji?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je eksplorativna, uporabna, teoretična in empirična ter kvalitativna (Mesec, 2009, str. 80–85).

Raziskava je eksplorativna, saj sem se lotila raziskovanja področja prilagoditve obstoječih stanovanj za potrebe starih ljudi, ki se pri nas v praksi še ne izvaja sistematično. Raziskava sodi med prve korake v smeri oblikovanja programov in storitev, kjer se problemi šele odpirajo. S pregledom literature in poročil o rezultatih projektov na tematiko prilagoditve stanovanj za stare ljudi, v katere je bila do sedaj vključena Slovenija, sem skušala pridobiti natančnejši vpogled v stanje informiranosti in prakse na tem področju pri nas.

Raziskava je uporabna, saj sem skušala na podlagi primerov praks v tujini na področju prilagoditve stanovanj ugotoviti, kateri so koraki, ki bi jih na tem področju v Sloveniji morali izvesti za ureditev tega področja in s tem izboljšali pogoje uresničevanja procesa deinstitutionalizacije in zagotavljanja dolgotrajne oskrbe v domačem okolju (Mesec, 2009, str. 80–85).

Raziskava je teoretična in empirična, saj sem s preučevanjem praks in uspehov v tujini skušala narediti splošni pregled tega področja v Sloveniji. Opravila sem intervjuje z nekaterimi sogovorniki, ki se na različne načine srečujejo s starostniki v neprilagojenih stanovanjih in jim zagotavljajo pomoč. Zbirala sem nova, neposredna izkustvena gradiva s spraševanjem. Kot merski instrument sem uporabila polstrukturirane intervjuje in s tem skušala pridobiti čim širše besedne opise izkušenj s prilagoditvami stanovanj za stare ljudi pri nas, zato je raziskava empirična.

Raziskava je kvalitativna, saj sem zbirala besedne opise, ki sem jih pridobila s preučevanjem primerov prakse pri prilagoditvah stanovanj v tujini, pregledom literature pri nas in s spraševanjem sogovornikov z izkušnjami zagotavljanja pomoči starim ljudem v neprimernih stanovanjih. Podatke sem obdelala na besedni način s kodiranjem ter kategoriziranjem pojmov (Mesec, 2013, str. 10).

3.2 Spremenljivke oziroma teme raziskovanja

- Dosedanje izkušnje in znanja na področju prilagoditve stanovanj za stare ljudi.

- Izvedene prilagoditve v stanovanjih starih ljudi, da zagotovijo varnost in podpirajo samostojnost.
- Potrebna podpora starim ljudem pri prilagoditvi stanovanj.
- Podpora skupnostnih služb starim ljudem pri prilagoditvi stanovanj.
- Ovire pri razvoju podpornih storitev.
- Vloga socialnih delavcev pri razvoju podpornih storitev.
- Možnosti za nadaljnji razvoj storitve prilagoditve stanovanj v Sloveniji.

3.3 Merski instrument

Kot metodično načelo zbiranja podatkov sem uporabila intervjuje s sogovorniki, ki imajo izkušnje pomoči starim ljudem v neprimernih stanovanjih, s katerimi sem skušala na podlagi neposrednih izkušenj podpreti svoje ugotovitve iz obstoječe literature.

Kot merski instrument sem uporabila delno standardiziran individualni intervju. Pripravila sem si vprašalnik, ki je služil kot vodilo o temah, o katerih želim spregovoriti s sogovorniki, sicer pa sem skušala pustiti prostor za pogovor in odprto raziskovanje izkušenj ter možnosti na tem področju.

3.4 Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec

Populacija moje raziskave so vsi stari ljudje v Sloveniji. Vzorec pa so izkušnje sogovornikov na področju prilagoditve stanovanj v Celju.

3.5 Načrt zbiranja podatkov oziroma empiričnega gradiva

Za zbiranje podatkov sem uporabila delno standardizirane intervjuje, pri čemer sem si sestavila vprašalnik, ki mi je služil kot vodilo za odpiranje tem pogovora. Z intervjuji sem skušala zajeti uporabniški in strokovni vidik težav in soočanj s preživljanjem starosti v neprimernih stanovanjih. Opravila sem skupinski intervju s tremi prostovoljkami Društva upokojencev Celje, Mestne četrti Dolgo polje, ki lahko kot eksperti iz izkušenj podajo svoje videnje situacije in prizadevanja samih starejših na tem področju, ter vidik strokovnih služb, ki v okviru svojih pristojnosti vstopajo v stanovanja starih ljudi, kjer izvajajo svetovanje, oskrbo in pomoč. Strokovni delavci so bili vodja Centra za pomoč na domu Celje, ki deluje v okviru Doma ob Savinji, fizioterapevtka Doma ob Savinji Celje, ki s svojim znanjem in usposabljanji sodeluje in podpira socialne oskrbovalke za izvajanje pomoči na domu, delovno

terapevtko Doma ob Savinji Celje, ki v okviru svojih zmožnosti prav tako prispeva nasvete za kvalitetno življenje v domačem okolju in vodjo podjetja CRI, ki se ukvarja s prodajo medicinskih in ortopedskih pripomočkov in so prav tako v sodelovanju s Centrom za pomoč na domu Celje močno vpeti v izvajanje prilagoditev stanovanj starih ljudi. V raziskavo sem skušala vključiti več prostovoljcev društva upokojencev v Celju, vendar se na intervjuje na žalost niso odzvali. Podatke sem zbirala v mesecu maju in juniju 2021.

3.6 Načrt obdelave gradiva

Zbrano gradivo sem obdelala s kvalitativno metodo obdelave gradiva po Mescu (2009). Zbrane podatke sem najprej dobesedno zapisala in uredila, nato sem določila enote kodiranja, ki se navezujejo na teme raziskave. Izvedla sem odprto kodiranje s prostim pripisovanjem pojmov, ki sem jih nato združila v večje kategorije.

4 REZULTATI

V tem poglavju predstavljam rezultate obdelave podatkov. Z intervjuji sem zajela strokovno in uporabniško perspektivo razumevanja in soočanja s problematiko neprimernosti bivalnega okolja za preživljanje starosti v domačem okolju, kar mi je omogočilo celosten pogled na problematiko. Moj namen je bil pridobiti vpogled v trenutno ozaveščenost strokovnih delavcev in starostnikov na tem področju, v dosedanje strategije soočanja s to problematiko, najpogostejše ovire, s katerimi se na tem področju običajno srečujejo, obstoječe oblike podpore in pomoči ter identificiranje dodatnih oblik pomoči in strategij delovanja, ki nudijo osnovo in možnosti za nadaljnji razvoj storitev na tem področju. V sami raziskavi se je pokazal precejšen razkorak med napredkom in delovanjem strokovnih služb na področju preživljanja starosti v domačem okolju ter na drugi strani informiranostjo, sicer zelo aktivnih in izobraženih prostovoljk društva upokojencev, o obstoječih oblikah pomoči v njihovi okolici. Izkazalo se je, da med strokovnimi službami in društvi upokojencev ni sodelovanja, ki bi sicer, glede na pridobljene podatke, lahko prineslo veliko koristi obema akterjema in s tem pripomoglo k boljši ozaveščenosti in zagotavljanju podpore celotni populaciji starostnikov v Celju.

4.1 Dosedanja znanja in izkušnje na področju prilagoditve bivalnega okolja

4.1.1 Splošna informiranost o problematiki

➤ Definicija primerne bivalnega okolja

Za začetek pogovora o problematiki neprimernosti bivalnega okolja sem se osredotočila na zbiranje dosedanjih znanj in izkušenj na tem področju. Po teoriji definicija primerne bivalnega okolja pomeni okolje, ki posamezniku zagotavlja najvišjo stopnjo zmogljivosti, kar pomeni, da njegove zmožnosti niso omejene z ovirami dostopnosti v okolju (Niva in Skär, 2006, str. 22). Najvišja stopnja zmogljivosti hkrati pomeni tudi zmožnost ohranjanja samostojnosti in neodvisnosti pri bivanju v svojem bivalnem okolju, kar veliko pripomore h kvaliteti življenja. Samostojnost pomeni zmožnost vpliva in organizacije svojega življenja na način, ki človeku ustreza, zmožnost ohranjanja svojih ritualov, dejavnosti, ki so za človeka pomembne, ter vzdrževanje socialne mreže. V intervjujih so sogovornice podale svojo definicijo primerne bivalnega okolja in glede na definicijo ocenile, koliko ljudi dejansko preživlja starost v zanje primernem bivalnem okolju:

»Če bi ocenjevala primerno bivalno okolje, če bi definirala primerno bivalno okolje, da je to tisto okolje, kjer človek ne bi smel imeti omejitev zaradi starosti ali pa bolezni, potem zagotovo veliko starostnikov ali pa veliko ljudi s posebnimi potrebami, ljudi s hendikepiranostjo, nimajo primerno bivalno okolje« (A1). »Če govorimo res o pravi adaptaciji, pripravi stanovanja, čist konkretno funkcionalni, varni... Zelo malo« (D1). »Obstaja pa tudi veliko takšnih ki živijo v okolju, prostoru ki ni primerno na njihovo zdravstveno, psihofizično stanje« (B8).

Te izjave kažejo, da strokovni delavci primerno bivalno okolje za preživljanje starosti definirajo podobno in glede na svojo definicijo ocenjujejo, da veliko starih ljudi ne živi v zanje primernem bivalnem okolju: *»Od skupno 100 %, jih vsaj 50 % ne živi v primernih bivalnih razmerah« (B1). »Po moje jih je kar ene 40 %, ko nimajo to porihtan čist v nulo« (C1).* Izjave kažejo, da se strokovni delavci zavedajo problematike in njenega vpliva na življenje starih ljudi.

4.1.1 Izkušnje v praksi

➤ Identifikacija ovir v bivalnem okolju

Prilagoditev bivalnih okolij odpira možnost, da stari ljudje v skladu s svojimi željami, starost preživijo v domačem okolju: *»Ker je tud cilj ta, da recimo želimo doprinos temu, da tak človek ostane doma čim dlje, ko si želi, a ne. In da v dom prideš res takrat, ko je to neka skrajna faza, a ne, sploh če za tebe nima kdo doma skrbet« (D8).* Takšno težnjo so podprle tudi prostovoljke društva upokojencev: *»O2: Js mislim, da bi pač v domu pol bli tisti, a veš, za kar pač ljudje na terenu niso usposobljeni. Kaj js vem, če ma kakšno tole kanelo (sondo)... O3: Tako, v domovih pa take, ki so res zdravstveno... Ki jih je dnevno treba tudi zdravstveno oskrbovat. Dokler pa poješ sam tri tabletko al pa štiri, zjutri pa popoldne, si pa še lahko sam, a ne« (E72).* Za samostojno preživljanje starosti v domačem okolju je potrebno *»uredit okolje, da bo varno, primerno, da bo še vedno čutiti to varno okolje in tud domačnost, ne, ker je to pač zelo pomembno, če si sam doma oziroma živiš v svojem stanovanju« (D2).*

Osnova za uspešno prilagoditev in s tem zagotovitev primerne bivalnega okolja je poznavanje tveganjih mest v stanovanju. Z intervjuvanci sem spregovorila o tem, katere ovire in tveganja najpogosteje otežujejo bivanje starih ljudi v domačem okolju in kako se soočajo z njimi. Tveganja po besedah intervjuvancev najpogosteje izhajajo iz arhitekturnih ovir, ki onemogočajo dostopnost, neprimerne opreme in neugodne organizacije bivalnega okolja.

★ Arhitekturne ovire in dostopnost

Kot arhitekture ovire, ki vplivajo na dostopnost, so bile kot prve izpostavljene stopnice, ki pogosto močno omejuje posameznikovo mobilnost. Posledično se ob postopnem upadanju posameznikovih zmožnosti oži tudi njegov življenjski prostor, ki zaradi ovir v dostopnosti za človeka postaja nedostopen in s tem neuporaben: *»In takoj ugotovimo, da so ovire recimo v tem okolju stopnice, ki bi jih lahko odlično nadomestil s tem, da bi pri stopnicah prilagodil, recimo klančino, in bi človek, ne glede na to, da ima omejitve, lahko super na vrt dostopal ven, ker fizično je pa še tok sposoben«* (A6).

Arhitekturne ovire, ki jih predstavljajo stopnice, v novejših blokih in stolpnicah učinkovito rešujejo z dvigali, zato so znotraj bivalnega okolja *»lahko zapleti samo, da je kakšna stopnička, pa ne more na balkon, kar se s klančino zelo hitro uredi, a ne. Pri hišah je včasih več zapletov, a ne, ker ni teh dvigal in potem včasih tudi dve ali pa tri stopnice predstavljajo velik zaplet«* (A18). Poleg zapletov s stopnicami v stanovanjskih hišah, ki se jih da sicer s klančinami uspešno premostiti, še večjo težavo predstavljajo v starih blokih, kjer ni dvigal in v njih živi velik delež starih ljudi: *»OI: Pa še to, večina živi v teh blokih, ki so do pet nadstropij, visoko pritlična plus štiri in so vsi zgoraj. Js jih mam teh, ko jih obiskujem, celo vrsto, ko so tretje, četrto nadstropje, in te stopnice kmalu postanejo nepremostljiva ovira. Potem so pa odvisni od tuje pomoči ali pa v dom. Ker drugače znotraj stanovanja oni funkcionirajo, absolutno obvladujejo sebe, osebno higieno, kuhajo si, vse si delajo, ampak stik z zunanjim svetom je pa povsem prekinjen«* (E2).

Rešitev v teh primerih predstavlja ureditev dvigala, pri čemer pogosto nastane težava pri pridobitvi soglasja s strani ostalih stanovalcev. Ti so spremembam in s tem dodatnim finančnim stroškom velikokrat nenaklonjeni, še posebej kadar stopnice zanje ne predstavljajo težave in je zato namestitev dvigala zanje brez pomena: *»Ker recimo zdej poznam, no, ti bom čisto tak hitro povedla, enga gospoda, ki je bil minister za šolstvo pr nas, ni bil kr eden, in zdle živi v bloku po možganski kapi v tretjem nadstropju. Samo dva v bloku nočta, da bi se tam dvigalo nardil in on bi bil super za doma živeti. Zdej se pa zelo zelo matri in trudi, da doma ostaja, ker komi pride do tretjega nadstropja«* (C35). V takšnih situacijah stopnice predstavljajo nepremostljivo oviro za samostojno bivanje v domačem okolju, na ureditev situacije pa bi verjetno res lahko vplivali zgolj z zakonodajno uredbo.

Kot naslednja težava vezana na arhitekturne ovire je bila izpostavljena velikost bivalnega okolja. Ponekod se pojavljajo težave, ker stari ljudje živijo v zanje prevelikih bivalnih okoljih,

hišah, ki so bile mišljene za večje družine: »O2: Velikokrat majo ogromna stanovanja, ker so pač ble družine tam, ne. In potem so sami in verjetno je sčasoma tudi vedno težje vzdrževati tudi higieno stanovanja, ne« (E4). Na drugi strani se pojavljajo težave s preozkimi prehodi, širino vrati in dostopi do kopalnice: »Največkrat je glavi problem širina vrat v kopalnici ter dostop do kopalne kadi ali tuša« (B6).

★ *Neprimerna oprema bivalnega prostora*

Druga kategorija ovir in tveganj, ki vplivajo na možnost preživljanja starosti v domačem okolju, je neprimerna oprema. Težave, pri katerih vzrok je neprimerna opremljenost bivalnega okolja, so običajno lažje premostljive kot arhitekturne ovire, vendar pa na izvedbo prilagoditev kljub temu vplivajo različni dejavniki, zaradi katerih se prilagoditve velikokrat ne izvedejo pravočasno in v zadostnem obsegu. Tveganja, ki jih moje sogovornice vidijo kot najbolj problematična za preživljanje starosti v domačem okolju, se nahajajo v kopalnici, spalnici in kuhinji.

Vse sogovornice so kot največje tveganje izpostavile neprimernost kopalnice: »Kopalnica, zelo pogosto neprilagojena. Torej tuš kabine, zelo visoke tuš kabine, pa če so že tuš kabine, nimajo tuš kabine sedala, nimajo oprijemal, nimajo torej poličk, kjer bi človek, tud ko se usede, v tuš kabino dostopal, a ne« (A20). »Potem so v kopalnici problem zdrsi, ker imajo kopalniške preproge, ki zlo drsijo« (A25). To trditev so iz osebnih izkušenj in uporabniškega vidika potrdile tudi vse prostovoljke društva upokojencev. »O2: Prva je kopalnica, pa stranišče. O3: Ja, so bane... O1: V starih stanovanjih so vse bane in ne more več stopiti čez, a ne. Tud če je še gibljiv, a ne, težko stopi. O2: Za osebno higieno ne more, ker ne more v bano in je takoj odvisen od tuje pomoči. O3: Za njih bi bilo najbolj primerno tuš, naravnost, a ne« (E3).

Naslednji prostor, v katerem je prav tako večina sogovornic opozorila na tveganja, je spalnica: »Spalnice so velik problem zaradi zakonskih postelj, kadar pride do tega, da človek postane nemobilen in samo en partner, ki je v bistvu zaradi tega, ker leži na tej postelji še bolj nemobilen. In to so običajno postelje, ki nimajo možnosti dvigovanja, spusta, nimajo možnosti se postaviti v sedeči položaj, fiksno, ležeča postelja« (A29). Tudi prostovoljke so potrdile težave z neprimerno posteljo: »O3: Al pa... Včasih bi bila preprosta rešitev tud nov jogi v spalnici, ne, ker prenizko sedajo, ker imajo še tiste male jogije. Zdej maš jogije tud takele višine, ne, in lažje vstaneš, ne, če si višje, ko stopiš s sedežne, postelje tud na wc-ju... O2: Ja. Postla naj bi bila tak, da se lahko vsedeš« (E38).

V kuhinji so bila s strani strokovnih delavk izpostavljena tveganja v zvezi z uporabo kuhinjskih pripomočkov in naprav, ter ovira, ki jo predstavljajo previsoki kuhinjski pulti: *»Ko gre za omejitve pri gibanju... zlo težko nekdo se giba, je pa sposoben še vseeno kuhat v sedečem položaju, a ne. Je zlo težko prilagodit ta prostor. Višina pultov 90 je previsoka za tiste, ki so na invalidskem vozičku a ne«* (A33). *»Potem je recimo zlo problem pri kuhinjah v bistvu ta, ko gre za ljudi z demenco... Ta nevarnost vseh pripomočkov v kuhinji, ki so že obstoječi, a ne... Pečice, plinski štedilniki, električne pečice, ki ostajajo velikokrat predolgo prižgane in je nevarnost požara ali pa ostane... recimo nekdo pozabi, da je začel kuhat, pa se začne smodit, a ne«* (A34), zato *»Mogoče je tudi tale ena adaptacija tud smiselna zelo... am, električna plata pa plin, a ne. Plin pozabijo, pri električni plati je pa tko, ima to varovalo, ko se sama ugasne, ne, sicer je še neki časa topla, ampak veliko hitreje se bo ohladilo, kot pa recimo če pustijo plin prižgan«* (D9). V vseh prostorih po mnenju sogovornic *»so problem tud tepihi, a ne«* (A32).

★ *Ovire v organizaciji prostora*

Ena od strokovnih delavk je opozorila tudi na tveganje, ki nastane zaradi prenatrpanosti in slabe osvetlitve prostorov: *»Prostorska stiska je pa tko, da hodniki pa te prostori so po navadi preveč napolnjeni in se ljudje s pripomočki gibati ne morjo«* (C14). *»In pa pretemni hodniki. A veš, tema v prostorih. To majo po navad najhujše tveganje za padce«* (C7). Včasih pa se ovire pojavijo zaradi neugodne organizacije prostora: *»To so lahko tud take ovire recimo, da v kopalnici, ko je človek zlo navajen, pa si zlo želi, da bi si sam umil glavo in tko, se tuši prilagodijo na način, da je to on sposoben, a ne, ne da more vstat, a ne, ker so poličke zgoraj, ne. Zakaj se poličke ne da spodaj, da človek, ko se usede lahko poprime stvari«* (A15).

➤ Prilagoditve v bivalnem prostoru

★ *Cilj prilagoditve in vodilo pri načrtovanju prilagoditev*

Pri prilagoditvi *»Sicer delaš načrt, kako pomagaš človeku, ker ima oviro, ne, cilj pa je, da oviro odpraviš«* (A22). Pri sami je po besedah intervjuvank potrebno izhajati iz človeka in njegovih trenutnih potreb ter s spreminjanjem zdravstvenega stanja zagotavljati tudi potrebne prilagoditve v bivalnem okolju: *»Včasih so kakšne takšne zlo drobne prostorske prilagoditve, recimo potrebne«* (A87). *»Zdej verjetno je tko, ne, za neki časa je dovolj, potem je odvisno od zdravstvenega stanja vsakega posameznika, ne. Zdej verjetno, če gre za neke težke diagnoze, potem pomeni, da se stanje z leti al pa v mescih tudi lahko spreminja, se pravi gre rapidno*

lahko navzdol. Takrat pomeni še večji poseg v okolje, še večje adaptacije, modifikacije» (A10). »Drugač pa, js mislim, da, ko začneš, začneš z majhnimi, minimalnimi posegi, ki jih potem vedno bolj, bom rekla, vedno bolj je ta udor v okolje, sigurno se pa, bom rekla tko, do neke meje se da, nekje se pa to zaključi« (D11). Idealna prilagoditev bivalnega okolja velikokrat ni možna, saj »stene, če je nosilna, je ne moreš prebit zato, da bo nekdo šel čez, a ne« (D12), zato je v takšnih primerih »potem treba najt pa prilagoditve, kako vsaj olajšat negovalcu, socialni oskrbovalki, ki prihaja, zato da ima neke tiste osnovne, ne, potrebe, človek zadovoljive« (A24).

Vodja centra za pomoč na domu je izpostavila, da ji glavno vodilo pri svetovanju o prilagoditvah predstavlja ohranjanje svobode in mobilnosti uporabnika ter zagotovitev pogojev za učinkovito izvajanje pomoči na domu. *»Se pravi, prilagoditev bivanjskega prostora, da lahko človek izstopa iz prostora, to je men prvi temeljni pogoj, ravn zato, da je še omogočena ta, bom rekla svoboda, do mal večje mobilnosti, a ne« (A19). »Js vedno pogledam, če je človek vsaj delno pomičen, a ne. Da hodi s hojico, ali da uporablja invalidski voziček, vedno pogledam, kolk ma možnost dostopat izven svojega prostora, da ni omejen samo na svoj prostor« (A17).*

★ *Možne prilagoditve in njihov učinek*

Prostor, ki običajno zahteva načrtovanje prilagoditve, je kopalnica: *»Seveda je za človeka, ki težko dostopa in rabi pomoč dveh ljudi, da ga dajo v bano, prilagoditev prostora kopalniškega nujno potrebna. Da se bana pač odstrani, se namesti tuš kad, tuš kad brez kadi v bistvu, je ravna, da se lahko človek sam z vozičkom pripelje ali pa sam s hojico stušira, temu se reče, da ojačaš samostojnost, a ne« (A21). »Tud recimo umivalnik, je zlo fajn, da je prilagojen človeku z vozičkom, človeku s hojico, ne, s hojico, ko pride, da lahko dostopa, kar s hojico do umivalnika« (A27). »Zlo velik vse povsod držal, a ne kopalniških« (A26) in protizdrsna ureditev: »Protizdrsno, a veš, da daš v bano al pa pod tuš tako protizdrsno podlogo, al kej takega« (C6).*

Pomemben del pri prilagoditvi bivalnega okolja predstavlja tudi vključevanje tehničnih pripomočkov, ki lahko človeku omogočajo varnost, samostojnost in mobilnost: *»Najpogostejše so to ročaji za kad, stoli za tuširanje, hodulje za hojo, povišice za obstoječi wc« (B3). »Cilj je pridobiti vse pripomočke za čim bolj samostojno življenje. Tud če gre za nepomičnost, da ohrani vsaj delno pomičnost, a ne« (A65).*

Z uporabo tehničnih pripomočkov si pogosto pomagajo tudi pri prilagoditvi postelje: »Zdej tam so prilagoditve potrebne takrat, kadar gre za skrb za popolnoma nepomičnega človeka, a ne. Je treba prilagodit in to potrebno naredi tko, da je postelja pač razdeli na dve postelji. In je na eni strani postelja, ki je pripravljena za človeka za negovanje in na drugi samostojna. Kadar je pa neka čustvena, emocionalna vez med partnerjema tako močna, da ne želita razdelit postelje, takrat se poslužujemo ortopedskega pripomočka, se pravi vložka posteljnega na eni strani postelje, a ne, ki omogoča dvigovanje, znižanje, vzglavje dvignat, noge dvignat in kljub temu, da je zakonska postelja, sta dva različna vložka, na katerem je možna« (A30). Takšna prilagoditev je učinkovita »dokler je seveda možno uredit uporabnika samo z ene strani. Ko uporabnik postane tko nepomičen, da je potrebna oskrba popolnoma nepomičnega uporabnika, takrat to ni več uporabno, ker mora oskrbovalka prit do uporabnika z obeh strani, a ne« (A31).

Poznavanje in vključevanje ortopedskih pripomočkov omogoča ohranjanje dnevnih ritualov in mobilnosti posameznikov. Včasih zadostuje zgolj malo iznajdljivosti, da obstoječe pohištvo postane ponovno funkcionalno, kar je vodja centra za pomoč na domu ponazorila s sledečim primerom:

»Recimo, vidim, da človek ma krasno negovalno posteljo v spalnici, a ne. Ampak on je ful rad, mož z ženo v kuhinji, ko ona kuha. Je še sposoben it na invalidski voziček, vendar ni pa sposoben tri ure sedet na invalidskem vozičku, ne. In potem ma v kuhni en kavč... star kavč, a ne, ki je za njega... zlo težko ga je na ta kavč dat, ker ni dost visok in zlo težko je njemu potem vstat in ga dat nazaj na invalidski voziček, žena pa tega zaradi starosti tud ne zmore, ne. Ampak, da sta ona dva sovpadajoča, lahko odlično ta kavč obogatiš, a ne. Recimo, mi smo nardil tko, da smo zorganiziral, da je kavč dobil gor nastavek z novim jogijem do višine, da sta lahko se kr prestavla iz vozička na kavč in on je komot na tistem kavču. In to je bil kavč, na kterga je bil navezan in tko naprej, a ne. Al pa recimo kakšen fotelj, ne, da se pač organizira dvigalo, kjer posameznika, če ga sam ne zmoreš dvignat, s triksi dvigalom daš na fotel in je človek tam« (A88).

V kuhinji se je tveganju zaradi nevarnosti pripomočkov možno izogniti z odstranitvijo ali zamenjavo obstoječih pripomočkov za bolj varne različice: »In to tud pomeni, da se kuhna prilagodit do te mere, da ti elementi znotraj kuhinje niso več uporabni, ampak namestimo mehanizme, ki so bolj uporabni, ne. Kot so kake mikrovalovne pečice, in seveda pol uporabnike naučimo upravljati s tem. Al pa redefiniramo pač oskrbo za hrano« (A36). V

kuhinji se lahko dodatno zagotovijo tudi *»kaki nižji pulti, tud mizice, ki imajo možnost, da se voziček zapelje spodaj«* (D3).

Smiselne prilagoditve v bivalnem okolju, ki lahko prispevajo k varnosti, mobilnosti in samostojnosti starega človeka so tudi: *»odstranitev preprog, tepihov, to je nekak najlažje, ker zaviješ pa pospraviš, ne, pa to tud nekak sprejmejo«* (D5), *»mogoče kakšne podboje malo uredit, to tud še gre, ker ni tko, tud ni tak zalogaj, ne«* (D6), *»potem tud kakšna modifikacija mize, kavča, stola, potem neki počivalniki, ki niso vredu zato, da so uredu, ker takrat ni pomemben luskuz, ne, je potrebno zagotovit tud primeren položaj te dotične osebe«* (D7). Potrebno je zagotoviti že omenjeno zadostno osvetlitev prostorov, ki tudi ne smejo biti prepolni.

Izvedene prilagoditve ljudem omogočijo *»lažje gibanje v prostoru«* (B4) in odpirajo možnost, da človek starost preživi v domačem okolju, kar je želja večine starih ljudi: *»In da je človek... Če lahko preživi in doživi smrt na domu, js mislim da ni lepšega«* (E71).

4.2 Težave in ovire

Na področju prilagoditve stanovanj se pojavljajo številne težave in ovire, ki zavirajo ali celo onemogočajo prilagoditev bivalnega okolja za možnost preživljanja starosti. Za lažjo obdelavo in predstavitev rezultatov sem jih glede na svoj izvor razdelila na raven posameznika, raven skupnosti (ožja in širša socialna mreža), raven strokovnih služb in izvajalcev ter raven države.

4.2.1 Na ravni posameznika

Težave in ovire na ravni posameznika se nanašajo na čustvene vidike, želje in prepričanja, ki že v osnovi ovirajo izvedbo tudi najmanjših in najenostavnejših prilagoditev v bivalnem okolju, saj stari ljudje pogosto niso pripravljeni sprejeti sprememb. Gre za eno večjih težav, ki so jo izpostavile vse moje sogovornice.

➤ Odpor do sprememb

»Se mi zdi da na prvem mestu je sprememba, ki ljudem predstavlja največjo težavo, a ne. Sprememba za svojce in za uporabnika. In to oni težko sprejemajo« (C8). *»Pri njih je to stiska, strah pred nekim novim, oni se morejo neki novga naučit. Tud to recimo, če mu neki spremeniš v stanovanju, on se more na to spremembo navadit, privadit... To za njega*

predstavlja stres» (C26). »Predstavljam si pa, da je v domačem okolju ta stvar toliko težja, ker gre za širši poseg, ker je to stanovanje, ker je to hiša, ker je to nekaj kar je bilo nekoč mojega in zej morem js to spremenit, zato da lahko do konca dokončam svoje življenje« (D22). Odpor starih ljudi do sprememb so potrdile tudi prostovoljke društva upokojencev: »O1: Ja niso navdušeni, nasploh... To je problem. O2: Ne, niso navdušeni, mislim, ne, da bi reku, zdej pa greš v eno stanovanje, ki bo pritlično al pa kar kol že, ne...« (E41).

➤ Navada in dnevni rituali

Ovire pri prilagoditvi se velikokrat pojavijo *»zaradi nepripravljenosti uporabnikov, ker pač tako živijo in ne želijo nič spremenit. Oni so tko navajeni, navezani na svoj prostor. To je za njih čist ok« (A37), uporabnik meni, da »ni pomembno, ne zaveda se prednosti tistega predlaganega« (D15). Pri tem so prostovoljke izpostavile pomemben dejavnik, ki vpliva na odpor starih ljudi do sprememb. Gre za poseg v njihov vsakodnevni ritem in dnevne rituale, kar jim povzroča stres in negotovost: »O2: Ja, ja... Že beljenje je problem. O1: Ja, ravno zarad posledice čiščenja potem, recimo... Oni se potem bojijo tega, ker je potem to za njih že vlka obremenitev. O3: Pa ni... Js sem rekla, da bom vse naredila, pa ni bil to problem, ampak problem je bil to, da se ji sesuje in poruši tto njeno... ritem, rutina, okolje znano in da bi mogla zdej pr men bit ene par dni, pa... Je v bistvu postala kr nervozna, ne... (O3). Pa tud tu, ko vidim, ko se pogovarjam s temi, ne, kak so navezani na vse to, tak kak je in slabo prenašajo že spremembe v dnevnem ritmu, ne« (E43). Stari ljudje se zato ob pobudi za spremembe velikokrat odzovejo z »dokler bo šlo, bom tko« (A55).*

➤ Čustvena navezanost

Težavo pri prilagoditvi predstavlja tudi čustvena navezanost: *»O3: Pa tud ta čustvena navezanost na vse kar majo, da bi to kej spremenil v tem smislu, a ne... O1: Ja, pa tud kej stran dal, ne« (E40), »O3: Ja, sej to je... Ko so tok čustveno navezani na to ureditev... Tud utrujajoče je to... Js se še moje mame spomnim tud in tud sicer... Je rekla 'To boš ti pol, ko bom js umrla.' Js bom zdej to mela, tak kot je« (E42). Izkazalo se je, da so stari ljudje močno čustveno navezani na ureditev ter izgled prostora. Predmeti v prostoru ljudem predstavljajo vir domačnosti: »Čeprav na prvem obisku se pogovarjamo o tem, da je fajn dat preproge iz stanovanja in tko ampak nekateri preprogo doživljajo kot vir domačnosti in se težko temu odreka, a ne« (A16). »Neki odvzeti, kar ti veliko pomeni, neka preproga moje mame, se mi je že zgodilo to, počivalnik, ki mi ga je podaril sin... Te stvari grejo zlo težko stran, ne, ker ti*

naši starejša populacija, bom rekla, se tudi ni še naučila izpušcat stvari iz življenja, a ne« (D20). Sama izvedba prilagoditve tako zavisi od odločitve posameznika, »kaj je kdo pripravljen narest zato, da je to bivanje prijetno« (D4).

➤ Precenjevanje lastnih zmožnosti

Stari ljudje »včasih tud mal precenjujejo še vedno svoje sposobnosti« (A38). Precenjevanje lastnih zmožnosti je še ena težava, na katero so opozorile tudi prostovoljke društva upokojencev in pokritizirale neprevidnost samih starejših: »O3: Včasih so pa tudi sami stari ljudje neprevidni. Js se spomnim enga primera, ko prideš v kuhinjo pa je na tleh polno preprog, recimo... Pa sem že rekla... Tole preproge pa ne vem, če so ... To so najhujše pasti v stanovanju. Ampak so rekli: 'Ne, ne, sej pazima...'. In tud je pri njih težko: 'Sej bomo, sej bomo.' Ker je dejansko ta želja, da bi bli... Da bi obvladoval svet tak močna, da velikrat sami nočjo priznat tega, kaj bi blo treba v stanovanju spremenit. Šele potem, ko pride kakšna res takšna bolezen, ko ne gre več, so pripravljeni... Al pa recimo, ko padejo v stanovanju, ne... Pa če so jo srečno odnesl, pol rečejo: 'Ups, mogoče pa res bi js dal tole preprogo vn pa kopalniše podloge,' in take stvari« (E37).

➤ Pomanjkanje informacij

Težavo pri prilagoditvi bivalnega okolja predstavlja tudi pomanjkanje informacij, ki se kaže že pri definiranju koncepta primerne bivalnega okolja. Vodja centra za pomoč na domu pri svojem delu namreč opaža, da stari ljudje »velikokrat definirajo, da je to okolje za njih popolnoma primerno« (A2), z razlago »sej mi nič ne fali, imam čist vse pri roki« (A8). Vendar se skozi pogovor pogosto izkaže, da mu kljub vsemu ne zagotavlja več enakega udobja kot v preteklosti: »Včasih sem sedela po cele dneve zun, zdej pa sedim kr pri oknu pa gledam navzven« (A7) in »Včas sem to zmogu, a ne, še po stopnicah it, ampak zdej si pa to uredim kr tu, čeprav pogrešam ta prostor« (A5). Izkazalo se je, da so stari ljudje »velikrat čist premal kritični za te zadeve, a ne. Vse sprejemajo, sej je vredu« (C24). Zaznane ovire v bivalnem okolju stari ljudje pogosto sprejmejo kot nespremenljivo dejstvo, se s situacijo sprijaznijo in oviro kompenzirajo z drugimi možnostmi, ki so na voljo. S tem svoje bivalno okolje še vedno dojemajo kot primerno: »Običajno definirajo to iz razloga, ker nimajo informacij, kako si okolje lahko bolj prilagodijo« (A3). Poleg tega »zlo mal ljudi tud ve, kakšne so njihove pravice. Kaj lahko glede svoje hendikepiranosti, starosti, zdravstvenega stanja pridobijo, a ne. In kaj ni plačljivo in kaj je doplačljivo, a ne« (A12). Pri tem je

fizioterapevtka še dodatno opozorila na pomanjkljivost v postopku uveljavljanja pravic: *»Sam more bit pobuda od tebe. Men je pa to bedno, ker vsak ne ve, kaj rabi, tko da to je to zame mim, ni vredu. 'Se pravi, po tvojem mnenju bi mogel človek že ob diagnozi dobit tudi informacijo o pravicah in kam se obrnat.' Tako. V bistvu smo spet pri tem informiranju, ko je človek prepuščen sam seb«* (C31), zato bi po mnenju vodje CRI morale priskrbeti še dodatno pomoč: *»Pomoč bi morala izhajati iz primarne ravni zdravstvene oskrbe. Kjer že osebni zdravnik oceni stanje pacienta in ga bo tem obvesti (ali svojce) kako in kam se obrniti na pomoč nasvet«* (B9). Na težavo pomanjkanja informacij so opozorile tudi prostovoljke društva upokojencev: O3: *Pravice, ki obstajajo, si je treba ponovno izborit, ne, to je smešno. O2: Tako... O3: Ker ti nihče ne bo ponudu, pa ti reku lejte tole mate na razpolago, tole bom še rekl, kr zaproste«* (E20). Delovna terapevtka pa meni, da so stari ljudje zaradi pomanjkanja informacij o novostih nenaklonjeni prilagoditvam: *»Težko je sprejet, ker tega, teh stvari oni prej niso poznali. Zej ta generacija, ki bo hodila za nami, mi smo že vešči tega, že vidmo... lej maš možnost vidit v trgovini, na televiziji, tko. Tega prej niso poznal tolk, ne«* (D21).

➤ Finančna nezmožnost

Finančni vidik je bil prav tako s strani vseh intervjuvank izpostavljen kot eden bistvenih dejavnikov, ki vpliva na izvedbo prilagoditev v bivalnem okolju: *»V glavnem so to upokojenci z nizkimi osebnimi, si sam ne more privoščiti, da bi zej prenovil stanovanje«* (E1), *»finančne ovire so, ker še vedno ni zakonodajnih pravic za prilagoditev prostora«* (A70). *»Finančni vidik je lahko pogost zaplet pri prilagajanju stanovanja, prilagoditve stanovanja zahtevajo finance«* (A66). Sogovornice so povedale, da manjše prilagoditve in nakup pripomočkov, ki so cenovno dostopni, običajno ne predstavlja velike težave in se ljudje praviloma hitro odločijo in si prostor prilagodijo, zatakne pa se pri večjih posegih v stanovanje: *»Zdej, kar se tiče prilagoditev v kopalnici, to recimo so minimalni neki stroški danes, si lahko posamezniki privoščijo«* (D38). *»Nek nastavek za wc niti ni takšna cenovna, al pa stol za tuširanje, se pravi ko nekdo ne more več stat, da se usede, a ne. To mogoče še ni tak... Ampak kakšne večje te... Recimo dvigalo že v bloku, ne«* (D23). *»Kar je pa večjih teh, je pa potem dejansko res na posamezniku, na svojcih«* (D16). *»...Ker so to kr neki zalogaji. Mislim posegat zej v eno obstoječe okolje terja finance«* (D13). *»Že če samo se pomisli na reorganizacijo kopalnice, a ne, seveda tuš kabine in sprememba kadi zahteva vodovodne inštalacije in to pomeni finančni zalogaj«* (A67). *»Je pa realnost ta, da si nekateri finančno ne morjo privoščiti rekonstrukcij kopalniške opreme«* (A23). Težavo predstavlja tudi *»preureditev širine vrat, ker jih je v stanovanju več in postane to večji finančni zalogaj«* (B5). *»O2: Vedno pride to točke denarja,*

ko bi blo treba, da bi se lahko spremenilo» (E31). Prostovoljke društva upokojencev so poudarile zelo šibek socialni položaj starih ljudi, še posebej žensk, vdov, ki prevladujejo v populaciji: »O3: Tud finančno je velik ne, ker to morjo vi vse sami plačat. Vse te naprave, preureditve morjo sami plačat, in večina starejših okrog 80 in več, je socialno zelo šibkih. V tem našem okolišu imamo izredno šibko, šibko socialno stanje (E26). O1: Ja treba je vediti, da tule zlo velik je starejših upokojencev, ki so bli v proizvodnih firmah v Celju, ki so propadle, ki so zadnja leta mele nizke plače in seveda, posledice so vidne, nizke penzije, ne, da tak rečem. Tu je še posebi problem (E27). O2: Pa še, mislim, velik procent je žensk, ne, ki so pa velik ble doma, ne in majo po možih penzijo in je to še tolk slabše» (E28).

➤ Odvisnost od podpore socialne mreže

Težavo pri prilagoditvi predstavlja tudi odvisnost starih ljudi od socialne mreže. Zaradi pogoste odsotnosti bližnjih je star človek velikokrat prepuščen samemu sebi in prihaja do težav tako z informiranostjo kot tudi z organizacijo kakršne koli podpore in pomoči, saj *»nimajo nikogar ki bi to naredil namesto njih« (B11). Prostovoljke društva upokojencev so v zvezi z informiranostjo, finančno zmožnostjo starih ljudi in izvedbo prilagoditev povedale: »O3: Sej, kjer ta relacija starši pa otroci, vnuki deluje, tam je... tam so varni... O2: Kjer deluje, ja... velik je pa zdej takih, ne, ko... O3: Ko majo bog ve kje otroke, ne, al pa se ne menijo zanje. O2: Pa še to... neki je pa tudi takih, ne, ko otroci in vnuki izkoriščajo in še tistih pet par, ko ma, bom rekla, mu zdre za sebe, ker al on ni zaposlen al pa je narkoman al pa je, ne vem kaj« (E29). Takšni posamezniki »so v bistvu čisto nemočno prepuščeni dobri volji svojcev« (E30) in s tem najbolj ogroženi in omejeni pri dostopu do kakršne koli oblike strokovne pomoči.*

Včasih pa so najbližji sorodniki največji zaviralci možnih prilagoditev: *»Po drugi strani je mogoče težava pri vsakem posamezniku, pa morda še ne toliko pri dotični osebi, ki bi si želela spremembe, pa so mogoče svojci problematični, ne. To je v okolju, kjer nekdo biva doma, lahko zlo moteče, ne. Ker strokovni sodelavci postopamo k temu, da je v dobrobit dotični osebi. Imaš pa takoj težavo, ko je tuki še en krog vključen, ki je prav, da sodeluje, ampak zopet tudi oni morejo poznati neke svoje meje, a ne« (D14). Težava nastaja v situacijah precejšnje zmožnosti svojih staršev, zaradi česar je ogrožena njihova varnost in samostojnost: »O3: Sam težko je to reči... Js sem enkrat to eni družini poskusla pa je blo, 'Ne to pa že ne'. Ena lepa preproga, 'Ona pa ne bo tu padla'. Sami niti ne zaznajo tega oziroma ne zaznajo tega kot problem dokler se to ne zgodi« (E39). Kadar bližnji sorodniki niso*

naklonjeni prilagoditvi, zelo verjetno staremu človeku ne bodo zagotovili potrebne pomoči pri informiranju, organizaciji in financiranju prilagoditve, kar pomeni, da bo star človek še naprej, kljub morebitni želji po prilagoditvi bivalnega okolja, živel v neprimernih okoliščinah: *»Tko da tuki v bistvu je zlo pomembno, da imamo suport svojcev, ker potem svojci vsakodnevno nekak ilustrirajo uporabniku, kako bi lahko lažje živel in če se pol tudi svojci odločijo za reorganizacijo, se potem tud tok hitreje izpelje«* (A39).

4.2.2 Na ravni skupnosti

➤ Pomanjkanje načrtovanja starosti

Na ravni skupnosti je bila izpostavljena ovira, ki se nanaša na razmišljanje in delovanje samih starejših ter njihovo dožemanje starosti. Zagotovitev primerne bivalnega okolja za preživljanje starosti zahteva razmislek o preživljanju starosti in načrtovanje morebitnih sprememb v bivalnem okolju. Izkazalo pa se je, da stari ljudje ne razmišljajo o svoji prihodnosti in posledično načrtovanju bivalnega okolja za preživljanje starosti posvečajo premalo pozornosti. Ob upokojitvi, ko se njihovo psihofizično stanje začne slabšati, se pogosto celo umikajo na obrobje mesta: *»O3: Resnica je pa nasprotna zaradi tega, ker se stari večino, vsaj ta generacija, ki so še mel vikende, preselijo na vikende, nekam v... O1: Samoto bolj... O3: Samoto, s partnerjem, kjer ni ne dostopa z recimo avtomobili, ni zdravnika blizu, ni bolnice, trgovin blizu, ni nič blizu, zato da mladim dajo mestno stanovanje, a ne«* (E44). Delovna terapevtka je odsotnost načrtovanja preživljanja starosti povezala tudi s pomanjkanjem izkušenj slabega zdravstvenega stanja v visoki starosti, ki se pojavljajo v zadnjem obdobju: *»Ta generacija, ko je zdej starejša a ne, v bistvu ni imela tega stika z, bom rekla, tok slabim zdravstvenim stanjem kot zdej prihaja«* (D27). Ker ima primerno bivalno okolje velik pomen za varno in samostojno preživljanje starosti, prostovoljke društva upokojencev rešitev vidijo v spremembi miselnosti starih ljudi: *»...spremenit miselnost, a ne. Tud nas samih... vsaj nas ki smo zdej šele 70 in prihajamo recimo zdej v tiste čase«* (E45). Če želimo spreminjati miselnost starih ljudi, je potrebno ljudi ozaveščati o pomenu prilagoditev bivalnega okolja, o tveganjih in možnih oblikah podpore in pomoči. Spreminjanje miselnosti lahko povežemo tudi s preventivnim delovanjem za preprečevanje padcev in poškodb starih ljudi v domačem okolju. S pravočasno prilagoditvijo bivalnega okolja je namreč možno odpraviti marsikatero oviro in tvegano mesto, ki lahko privede do padcev in poškodb. Te imajo pogosto za posledico izgubo mobilnosti in samostojnosti ter s tem postopno izgubo možnosti preživljanja starosti v domačem okolju.

➤ Starost kot tabu tema

Odsotnost načrtovanja starosti lahko povežemo tudi s problematiko dojemanja starosti kot tabu teme, ki prav tako predstavlja veliko oviro na področju zagotavljanja primernih bivalnih pogojev za bivanje v starosti. Sogovornice so izpostavile težavo, da stari ljudje o starosti nočejo govoriti in jo celo zanikajo: »*Mlajših upokojenci, 65 let... 'Js pa že nisem star'... Zanikanje starosti je tipično za to našo družbo zdej*« (E50). »O3: *Ja... zdej pa je starost sramota*« (E48). Takšen pogled na starost močno otežuje napredek in možnosti izboljšanja bivalnih pogojev ter oskrbe na področju starih ljudi. Zanikanje starosti se očitno kaže tudi v številu delujočih prostovoljcev v okviru društev upokojencev. Prostovoljke so namreč izpostavile težavo, da so »*društva upokojencev... Zdej so društva upokojencev nekaj, kamor se vpišeš potem, ko si že čist obnemogu*« (E49). Društva upokojencev bi sicer lahko imela velik prispevek pri ozaveščanju populacije starih ljudi o pomenu primernega bivalnega okolja za preživljanje starosti ter o preventivnem delovanju za preprečevanje padcev in poškodb v domačem okolju ter zagotavljanju pogojev za varno in samostojno preživljanje starosti. Društva tudi sicer s svojo aktivnostjo prispevajo k detabuiziranju starosti in spodbujajo razmislek, pogovor ter načrtovanje življenja v starosti. To je področje, ki bi se moralo močneje uveljaviti, saj bi verjetno odprlo možnosti za nadaljnji razvoj storitev oskrbe in podpore na področju starih ljudi.

➤ Omejitve pri izvajanju medsebojne podpore in pomoči

V okviru dejavnosti društev upokojencev se kaže pripravljenost samih starejših, da se aktivno vključujejo v reševanje svoje problematike ter prispevajo k izboljševanju pogojev preživljanja starosti v domačem okolju. Prostovoljke društva upokojencev v okviru projekta »Starejši za starejše« obiskujejo starostnike v domačih okoljih in jim zagotavljajo podporo in pomoč. Pri tem se pogosto pokaže težava, da njihova laična pomoč ne zadostuje izraženim potrebam: »*Da bi pa osebno higieno izvajal, pa tud me niti nismo kompetentne za to, tak da kvečjemo obvestimo, pomagamo dobit neko pomoč, ne*« (E6). Njihova pomoč in podpora sta omejeni glede na pristojnosti, ki jim imajo v okviru projekta: »(O2) *Ker me si tud ne dovolimo sami, da bi hodl po stanovanju, pa to... Kolk ti sami povejo, pa... Drugač pa to ne moreš*« (E36). Težava se kaže tudi v nesprejemanju njihove aktivnosti znotraj skupnosti: »O1: *Problem je pa pr nas tud, če ti opaziš, ne, kaj bi blo treba nardit, ne, dejansko ne moreš svojce opozorit al kar koli. Mi nimamo niti te pravice*« (E32). Ob tem pogosto, kljub svojim dobrim nameram, naletijo agresivne odzive in zavrnitev: »O3: *Ja. Nas pa večinoma naženejo, ker nimamo kej*

delat, ker smo prav za prav nadležni tujci v njihovih očeh» (E24). »O1: Enkrat smo že to posredoval pri eni hčeri, pa je blo slabo vzeto... O2: Ja, ja... Js tudi... Mi je mal še zagrozil sin, mi je celo reku, ka pa to tebe briga, je reku, in da te ne vidim več tu« (E33).

Prostovoljke so opozorile tudi na splošno pomanjkanje medsebojne podpore in pomoči v populaciji starejših, še posebej izrazito v mestnem okolju: *»O1: Ja, pa še ena zadeva je. Mi smo v tem okolju, vsaj kolkr se js z drugimi predsedniki društev in to, pogovarjam... Tam kjer je, ne vem, bolj na deželi, da rečem... Ljudje se med sabo bolj poznajo v tistem okolju, več je te sosedske pomoči, pa ne vem, recimo... Sicer tud kakor kje, ampak, dejansko marsikje na to temo prostovoljca dobit ni tak problem. Tu je pa mestno okolje, tu so bloki, mislim in tak naprej... Ljudje živijo sami zase, vsaj zadna leta recimo, ne... Sej vidite, da se dogaja, da nekdo umre, pa sosed ne ve no, da tak rečem... O2, O3: Ja, ja... O2: Ja, ne vemo... In nobedn, mislim, niti sosed sosedu ne pomaga... To... Mislim, ja mislim, tuki bi blo pri teh upokojencih, ko grejo v pokoj... Tam bi blo treba res, res, neki nardit. Kor recimo, res priprava na upokojitev... O3: Načrtovanje prihodnosti« (E54).* Medsebojna podpora in pomoč starejših ima lahko velik potencial za izboljšanje splošnega položaja samih starejših, vključno s stanovanjsko problematiko. Z zagotavljanjem socialnih stikov se namreč preprečuje osamljenost, omogočeno je hitrejše prepoznavanje različnih stisk med starimi ljudmi in s tem možnost hitrejše zagotovitve primerne pomoči. S tem se širi tudi povezanost skupine oziroma populacije, kar lahko ojača njihovo skupno moč in glas, da opozarjajo na nepravilnosti in pomanjkljivosti, s katerimi se soočajo kot populacija, ter tako vplivajo na oblikovanje zakonodaje in storitev, ki jim lahko omogočijo boljše pogoje za življenje.

4.2.3 Na ravni strokovnih služb in izvajalcev

➤ Slaba informiranost o storitvah

Prostovoljke s svojo dejavnostjo prepoznava in odkrivajo težave socialno izključenih starih ljudi, ki ne morejo dostopati do že obstoječih oblik pomoči. Hkrati pa se kaže težava tudi v tem, da je med populacijo starih ljudi veliko pomanjkanje informiranosti o obstoječih oblikah pomoči, ki so jim na voljo.

»O2: To je pa zelo velik problem, ne, čiščenje... Mi tud nimamo na razpolago, da bi mel, kaj js vem, ena služba al kdor kol, mislim, dostopno za te starejše ljudi, da bi vedl pa bi rekl, ne... Na tega se obrnte, pa vam bo prišu počistit. Vemo za koga? O1, O3: Ne... O2: Nič ne vemo« (E7). »O2: Tako... In prosijo, mislim, rečejo, če poznaš kerga lepo prosim, da bi mi prišu

enkrat, kaj js vem, na štirinajst dni al pa vsaj na mesec, da bi mi počistu, ker sam ne morem, ne. O1: Zdej pa me tega ne smemo predlagat, te na črtno, teh črnih čiščenj, zarad tega, ker to je tvegano prpelet tujega človeka v stanovanje nekega starejšega. Mi lahk sam uradne čistilne servise recimo če bi, ampak to so take cene» (E8). 'Kaj pa center za pomoč na domu?' O2: Pa vemo? O3: Kak? O2: A vemo kej za center za pomoč na domu? Vemo? O1: ne... O2: Nič ne vemo» (E9).

Izkazalo se je, da niti aktivni stari ljudje, kot so prostovoljske v Društvu upokojencev Celje, niso seznanjeni s precej široko ponudbo storitev za stare ljudi, ki deluje v mestni občini Celje: »O2: Ker tele usluge, ko pravte, da jih delijo, majo sam tisti, ko so otroci al pa sorodniki tolk ozaveščeni in vejo in se oni trudijo, da to dobijo. Vse ostalo bogo revše, ko pa nima, ko je pa najbolj... Ko je bolj potreben kot on... Tega pa nima« (E62). »Če že mi komi sledimo vsem ttim družbenim spremembam, kaj vse majo na voljo, česa nimajo, nimajo teh povezav, kontaktov, stikov... In zdej če majo svojce, so rešeni... Če imajo svojce, ki skrbijo zanje... Če pa nimajo, je pa... Si js to sploh ne predstavljam. O2: Je pa katastrofa« (E16).

➤ Slaba podpora strokovnih služb

Prostovoljke s svojo dejavnostjo prepoznava in odkrivajo težave socialno izključenih starih ljudi, ki ne morejo dostopati do že obstoječih oblik pomoči: »O2: Pa še to so...Ko enkrat te, mislim službe, al pa kaj nastopijo, ne da bi bli tolk pa bi rekl, lejte tole vam pripada, tole si lahk nardite, tole... Ampak za vsako stvar moreš, mislim, vložiti in prositi ali se skregat, al ne vem koga, da dobiš« (E19). »Zdej ker posamezni obiskovalci uradni opravijo sam svoje delo in grejo, ker to pač jemljejo kot svojo službo. Zdej mi smo pa edine, ko s te osebne angažiranosti to počnemo... Sam to je hud napor, a ne« (E22). »O1: Sam star človek more si vse to znat izboriti, on poiskati kontakt, kar je največji problem, ker tisti res zelo stari ljudje so nepoučeni večinoma, ne« (E15).

Težave se pojavljajo tudi na projektni ravni, s pomočjo katerih se razvijajo storitve za oskrbo starih ljudi. Na tej ravni so bile prikazane ovire s strani prostovoljk društva upokojencev, ki so iz lastnih izkušenj predstavile težave in pomanjkljivosti izvajanja podpore in pomoči v skupnosti. Kritika je bila namenjena predvsem neodzivnosti strokovnih služb, zaradi česar so prostovoljke pri svoji dejavnosti prepuščene same sebi in svoji iznajdljivosti. »O2: Socialna služba recimo nič ni v tako pomoč« (E10). »In te službe, vse ko so... Namest da bi ble one, bi rekla, za nami, ta projekti starejših za starejše... najbolj bi rekla, važna kontaktna oseba... O3: tako, ja. Ker smo na terenu, a ne... O2: nas sploh ne... No, js sem bila na primer pri eni,

ko smo se, ko hodmo k njej in smo se pogovarjali... in ona bi zelo rada šla v dom, a ne. In so prišle iz socialne službe: »dober dan, dober dan, me smo pa iz tega projekta, smo članice, se pogovarjamo in gospa bi zelo rada šla v dom«, » o tem pa ne bote odločal vi, to bomo pa se že mi pogovarjal (zadirčno)« (E13). Pri tem se je pokazala težava, da prostovoljke nimajo natančnih navodil o tem, kako delovati, kakšne so njihove pristojnosti in na koga se lahko obrnejo v primeru težav, ki presegajo njihove kompetence: »O3: Tud zaradi tega nejasnega statusa te dejavnosti. Ker ne veš prav za prav, al delaš neki protizakonitga al koristnega.« (E35). Zaradi tega so prostovoljke opozorile: »O2: Ja, in tudi ni to delo zdaj naše... Ni na takem nivoju kot bi mogu bit, ker ne more bit« (E52). Posledično se kaže nezadovoljstvo tako na strani prostovoljk kot tudi ljudi, ki jih obiskujejo v okviru projekta: »O3: Ja, potem pa hodiš k petim ljudem, 50 jih je pa užaljenih, ker k njim nisi. Mislim, js sem prostovoljka, js ne morem zdej žrtvovat vsega prostega časa« (E53).

Na takšen način strokovne službe izničujejo pomen njihovega truda, dela in prispevka v skupno dobro. S tem se zanemarja težnja in akcija samih starejših za aktivno staranje. Kot je bilo že omenjeno prav tako manjka podpora s strani strokovnih služb, ki bi tekom projekta morale zagotoviti strokovno podporo, ki bi omogočila kvalitetno in učinkovito izvedbo projekta. Pokazala se je težava, da strokovno delo očitno ne podpira dela prostovoljk, ki delujejo v okviru projektov, v katere se vključuje Zveza društev upokojencev Slovenije. Prostovoljke so izrazile željo in potrebo po povezovanju in podpori skupnostnih služb njihovemu delu, saj bi s tem lahko veliko prispevale k identifikaciji težav in potreb po pomoči v skupnosti. Projekt prav tako omogoča odkrivanje težav v skupnosti, ki je po besedah strokovnih delavk eden večjih težav, vendar se potem pojavi težava pri prenosu informacij do strokovnih služb, ker ni zagotovljenega veznega kanala, preko katerega bi prostovoljci potrebe lahko sporočili pristojnim organom, ki bi nato morali prevzeti primere in izpeljati potrebne postopke: »O2: In namest, da bi te socialne službe pa tti razni projekti prišl na mestne četrti, tam, ko projekti kolkr tolk delajo, da bi se pogovoril, pa bi najdl neki način kako... pa bi oni prevzeli organizacijo katerega zdej socialna... Mi poznamo bolj ljudi na terenu, kot pa oni. Oni če dobijo kakšno intervencijo al pa obvestilo grejo, drugač jih pa na terenu ni. Js še nisem pri nobenem ttem, ko jih js obiskujem, pri nobenem še nisem srečala, da bi reku, da so bli od socialne službe pa vprašal, kak je... Pa so bli močno bolani, pa ne vem, koga vse... O1: Ne. Oni na tak način sploh ne funkcionirajo« (E14).

Tudi na področju upravne enote prihaja do težav. Na eni strani se kaže prodornost in trud populacije starih ljudi, na drugi pa jih močno ovira pomanjkanje znanja in podpore s strani

strokovne in občinske službe: »O1: Tud Upravna enota nas jemlje za svoje osebne sovražnike. Nikoli do zdej nismo dobil seznama ljudi, recimo... O3: Ja... Pa parkrat pisno smo zahteval, a ne. In vedno je... O1: Ja, mi smo njihovi smrtni sovražniki, ker zahtevamo neke podatke, ki so pač kao tajni... O3: Vedno je bilo odklonilno, da pač... O2: To zlasti v Celju, to ne velja za vse občine. Druge občine dajo podatke. O3: Ja, tako je, druge občine dajo podatke na razpolago... O2: Če se pogovarjamo na ravni Republike, večine občin da te podatke, ker rabimo sam naslov, rojstni datum pa ime in priimek, zato da vemo, h komu it. Ki je star nad 65 let. O3: Ne moreš pa ti zdej hodit po hišah pa blokih pa zvonit, a je pr vas kdo ko je tulk star, recimo in tak naprej« (E17). »Mislim, to je tak... Sam za informacijo, recimo, cirka 3000 prebivalcev ma naša mestna četrt, ne. Ocenjujemo, vemo pa ne, da je verjetno vsaj 500 takih, ki so stari nad 65 let, vsaj 500, ampak nimamo tega podatka. O1: Neke skrivne stare podatke... Tak da se nam je včasih zgodil, da smo prišl tud že h pokojnemu« (E18).

➤ Delo v neprimernih pogojih

Neprilagojenost bivalnih okoljih za preživljanje starosti poleg negativnega vpliva na varnost in samostojnost starega človeka, škodljivo vpliva tudi na izvajalce storitev pomoči v skupnosti. Izvajanje oskrbe v neprilagojenih razmerah namreč zahteva od izvajalcev večji fizični napor in s tem večji riziko za trajne poškodbe. Ob tem je fizioterapevtka poudarila pomen zagotovitve ustreznih pogojev s strani uporabnikov, ki omogočajo kvalitetno izvajanje storitev: »Sam, a lahka tule... V naši državi je to napačno... V Angliji je to tako narjeno, da si izvajalec pomoči na domu pogleda situacijo, se z vseh strok oceni situacija in se pove, tole, tole morte met, tepihe stran na primer, vse prilagodit, potem bomo pa mi začel storitev izvajat. Dokler tega nimate urejeno, mi storitev ne bomo delal. In so velike firme, ki si ne skačejo v zelje. Če ena reče, ne bom delal, tudi druga tega ne prevzame. Ker to je prevelik riziko za izvajalce pomoči na domu« (C3). Pravočasna zagotovitev primernih bivalnih pogojev bi tako lahko pripomogla k manjši obolevnosti izvajalcev: »Ja in to je to, to bi zmanjšal obolevnost ljudi, ki delajo na pomoči na domu« (C4). Prav tako bi primerni bivalni pogoji za preživljanje starosti omogočili ohranjanje življenja v domačem okolju in s tem zmanjšan »pritisk na institucionalno varstvo« (C5).

4.2.4 Na ravni države

➤ Zakonodajni vidik

★ Togost zakonodaje

Naslednja ovira se nanaša na togost zakonodaje, ki se kaže predvsem pri uveljavljanju pravic do različnih pripomočkov, ki omogočajo samostojnost za bivanje v domačem okolju. S strani države so v glavnem urejene pravice do pridobitve določenih pripomočkov, vendar pri tem prihaja do težav, saj se pravice do pripomočkov pogosto pogojujejo oziroma izključujejo: *»Če nekdo dobi negovalno posteljo, mu ne pripada več pravica do vozička. Ker kao, če si nepokreten, ne moreš uporabljat še voziček«* (A32). To je potrdila tudi fizioterapevtka, ki je pokazala tudi na razlike med pravicami invalidov in starih ljudi, ki so si splošno gledano v večini potreb podobni: *»Ti dobiš na izposajo, kot sem rekla na revers, postlo dobiš na izposajo, invalidski voziček, mizico, včasih to dobiš, včasih pa tud ne vse troje. Če si pa recimo bolezen parkinson, multipla skleroza, poškodba glave pri mladih, takrat ti pa na Soči v Ljubljani pripada recimo invalidski voziček prav prilagojen izključno za to bolezen in podobno. To so specialne prilagoditve. Za starost splošno pa ni«* (C33). Strokovni delavci se zato pogosto soočajo s težavami, ko skušajo staremu človeku zagotoviti potrebne prilagoditve, saj pogojevanje onemogoča pridobitev vseh potrebnih pripomočkov, ki bi človeku lahko omogočili varno, samostojno in s tem bolj kvalitetno življenje: *»Včasih nam uspe to izborit, včasih pa so zdravniki tako togi, da rečejo, da ne, da jim pripada samo ena pravica, ne dve«* (A63). Razlika se kaže tudi pri zagotavljanju sredstev za prilagoditev okolja: *»Recimo invalidi, a ne, imajo določen vir sredstev namenjenih za prilagoditev, a ne, delovnega okolja in takrat raziščemo kolk sredstev jim pripada, da dobijo ta sredstva. Pri starostnikih na žalost teh sredstev za prilagajanje okolja še ni«* (A68), *»Tuki je tud zakonodaja recimo, a ne, pri zdravstvu, pa to. Zdravstvena in socialna zakonodaja bi se v tej smeri mogla spremenit«* (C22).

➤ Finančni vidik

Na makro ravni so kot glavno oviro na področju prilagoditev stanovanj sogovornice poudarile pomankanje finančnih sredstev: *»Js vidim trenutno oviro v tem, da je uporabnik sam financer za prilagoditve«* (A73). To pomeni, da so stari ljudje pri prilagoditvi stanovanj in zagotovitvi pogojev za varno in samostojno preživljanje starosti v domačem okolju prepuščeni svoji finančni zmožnosti. Le-te so zaradi nizkih pokojnin pri večini starih ljudi omejene. V primeru finančnih ovir je včasih mogoče iz nekaterih drugih naslovov pridobiti določena sredstva, kot na primer *»invalidi, a ne, imajo določen vir sredstev namenjenih za prilagoditev delovnega okolja in takrat raziščemo kolk sredstev jim pripada, da dobijo ta sredstva. Pri starostnikih na žalost teh sredstev za prilagajanje okolja še ni«* (A74). *»Zdej sicer z dodatkom za pomoč in postrežbo ljudje dobijo določena sredstva, ki so lahko tud namenjena oskrbi in prilagojevanju*

prostora, ampak običajno se ta sredstva pol porabijo za oskrbovanje, za plačilo izvajalcev, ki oskrbujejo, ne zadostujejo pa dovolj še za prilagoditev prostora, a ne» (A77). »Sicer so pa zdej razlike med ljudmi ogromne. Torej ljudje, ki si lahko privoščijo, finančno privoščijo prilagoditve, imajo vrhunsko prilagojene prostore. Imamo uporabnike, ki imajo vrhunsko prilagojene prostore, tudi z vsemi dvigali, verižnimi dvigali po stopnicah, z dvigali za posedanje v kopalnico, s senzorji... To je vse plačljivo, a ne, in je res olajšano uporabniku, ki živi doma, medtem ko tisti, ki nimajo, ne, finančnih sredstev za to, so omejeni zgolj na ozek obseg pravic, ki jim pripada, to pa so danes negovalna postelja, trapez, servirna mizica, antidekubitusna blazina, invalidski voziček in hojica, pa že kar pri teh skoraj ostanemo, a ne» (A86).

➤ Kadrovski vidik

Sogovornice so na področju prilagoditev izpostavile tudi kadrovsko stisko: *»Na trgu primanjkuje izobraženega kadra (delovni terapevti, negovalci na domu), ki bi skrbeli za delo na terenu in izvajali celostno obravnavo« (B10). Za zagotovitev takšne oskrbe je potrebno zagotoviti tudi primeren prostor in prilagoditi bivalno okolje. Pri tem pa je potreben vstop tudi drugih strokovnih služb v domače okolje: »Bi blo pa veliko lažje, če bi delovni terapevti lahko imeli možnost stopit na teren, dejansko preizkusit človeka. Ker terapevti v bistvu prav na ta način delamo, da gremo v situacijo, čeprav vemo, da je nemožna, ampak vidimo, v katerem koraku je možnost adaptacije ali pa popolne modifikacije, ne« (D17). »Mislim pa da je tuki tud malo težava s strani države, ker še ni ugotovila to potrebo po kadru dejansko na terenu« (D36). »Fizioterapija se že nekak razvija v ta okolja, ne, že gredo po domovih pa tko. Ampak spet bolj izključno v smislu rehabilitacije, ne. Tuki zlo pogrešam delovne terapevte, da bi mogoče naša država, ministrstvo, ZZZS ... Drugač vidlo to potrebo po terapevtu doma in da bi v bistvu vsak zdravstveni dom mel delovnega terapevta, ki bi ocenil, prilagodil, adaptiral, modificiral« (D24). Strokovne delavke so zato izpostavile potrebo po boljši vključitvi različnih strokovnih služb tako pri načrtovanju kot tudi pri izvedbi storitev na domu.*

➤ Težave dostopnosti in kakovost storitev v skupnosti

Na ravni strokovnih služb se pojavlja težava dolgih čakalnih vrst za pridobitev storitve, kar je izredno problematično v situacijah, ko je človek v stiski in potrebuje takojšnjo pomoč: *»O3: Sam me smo ugotovile, da se to ne more, da jih je premal teh služb. Js lahko bi jutri zbolela in pojutrišnjem klicala in vse to dobila. O tem se pogovarjamo, da je tu še velik zaposlitvenih*

možnosti, če bi se to bolj organiziralo» (E61). Prostovoljke društva upokojencev so zato izpostavile potrebo po tem, da bi bila oskrba dostopna vsem v trenutku, ko jo človek potrebuje: »O3: Ja, ampak to je vsakemu dostopno... js pokličem pa mi bojo to mogli delat..« (E60). Ob tem so poudarile pomen zagotovitve kvalitetne oskrbe v skupnosti, ki je enakovredna domski oskrbi: »O3: Da bi bla ta oskrba dostopna vsem in to na takem nivoju, kot bi jo imel recimo v domu« (E68), »pa da ni treba gradit domove upokojencev ampak da se rajši zagotovijo službe na lastnih domovih ljudi« (E69). »O3: Sej ljudje stanovanjskih stisk nimajo, a ne, stanovanja majo, sam morejo it v dom, zato ker v teh stanovanjih ne morejo več bit samostojni, ne. Če pa bi bla oskrba na domu podobna oni v domovih, ne, na lastnem domu, bi bil pa vsak rajši doma« (E58). Pri tem je bila izpostavljena težava nedostopnosti terapevtske obravnave v skupnosti, ki je ena glavnih storitev, po kateri se kakovost oskrbe v skupnosti razlikuje od institucionalne, ki nudi multidisciplinarno obravnavo: »Rehabilitacije so lahko odlične, a ne, ampak mi se vsi pogovarjamo o tem 'aha, zdej bo prišu domov in bo popolnoma nepomičen, treba bo prilagodit prostor...' Halo, a ne. Treba se je pogovarjat o tem, kakšna delovno terapevtska obravnava je potrebna, kakšna fizio terapevtska obravnava je potrebna zato, da bo človek lahko nazaj razvil svoje sposobnosti, ki jih je mel. In tega je očitno premalo, zaradi tega, ker na pomoči na domu, v javni mreži praktično ni fizio terapevtske in delovnoterapevtske obravnave, je zgolj v privatni sferi na samoplačniški, a ne, bazi. In to tud nej bi Zakon o dolgotrajni oskrbi, a ne, uredil« (A80).

4.3 ZAGOTOVLJENA PODPORA IN POMOČ

4.3.1 Vloga države

Vloga države na tem področju je, glede na podatke pridobljene iz pogovorov, še zelo skromna in se razvija. Z zakonodajnimi ureditvami bi lahko še mnogo prispevala in zagotovila boljše možnosti za varno in samostojno preživljanje starosti v domačem okolju. Eden večjih prispevkov države na tem področju se kaže v predvidenem sprejemu Zakona o dolgotrajni oskrbi, ki naj bi uredil določena področja: »Je pa v Zakonu o dolgotrajni oskrbi, predlogu zakona o dolgotrajni oskrbi prilagoditev prostora ena izmed virov pomoči in kadar bodo ocenjevalci ocenili, da človek rabi prilagoditev prostora, se bodo tudi finančna sredstva v ta namen zagotovila. In to bo pol tud velik lažje. To smo tud mi zlo poudarjal kot pomemben element Zakona o dolgotrajni oskrbi« (A69). Trenutno država na podlagi upravičenosti

zagotavlja možnost pridobitve določenih pripomočkov: *»Zdej je na voljo tko... osebni zdravnik lahko napiše določene pripomočke za bivanje doma in pa fiziater tudi pri takih posebnih diagnozah, tud fiziater predpiše pripomočke. Tko da to. To sta te dva, ki predpišeta«* (C30).

4.4 Vloga strokovnih služb

Strokovne službe imajo na področju prilagoditve stanovanj trenutno omejene možnosti podpore. Tekom izvajanja pomoči in oskrbe na domu so si skozi prakso že same nabrale številna znanja in izkušnje ter resurse, s katerimi lahko uporabnika podprejo. Za učinkovito zagotovitev pomoči se strokovne službe že danes povezujejo med seboj in tako vsaka s svojim znanjem in izkušnjami prispeva pri ureditvi bivalnega okolja starega človeka. Skozi sledeče izjave, ki so jih podale strokovne delavke različnih področji je predstavljena vloga, ki jo posamezna služba trenutno že zavzemajo v samem procesu. Te vloge bi v prihodnosti morale biti osnova pri načrtovanju razvoja podpornih storitev na tem področju.

➤ Socialno delo

★ Informiranje in svetovanje

Kot prva in verjetno najpomembnejša vloga, ko gre za načrtovanje preživljanja starosti v domačem okolju, je vloga socialnega delavca. Le ta ob obisku na domu pogosto predstavlja prvi stik starega človeka s strokovnimi službami: *»In tuki je v bistvu vloga socialnega delavca, ki jo js vidim v osebнем načrtovanju ključna pri tem, da da jasne informacije, katere prilagoditve bi ble smiselne«* (A13). Ob načrtovanju izvajanja oskrbe v domačem okolju lahko že tekom obiska v stanovanju in pogovora z uporabnikom ugotovi, katere so tiste ovire in tvegana mesta, ki uporabnika ogrožajo in mu otežujejo samostojnost. Ob tem je pomembno, da na podlagi svojega znanja in izkušenj lahko svetuje, kako izboljšati bivanjske pogoje. Kot pravi vodja centra za pomoč na domu Celje: *»Nekateri svojci so izjemo hvaležni ali pa uporabniki in tudi takoj želijo dobit en kup informacij in tle smo potem socialni delavci v vlogi informatorja, se pravi, da je zlo pomembno, da mi, ki delamo s starejšimi, vemo, kaj je ureditev, primerna ureditev bivalnega prostora«* (A10). Prav tako je pomembno, da se ljudi ozavešča tudi o novostih na področju IKT, ki poleg prilagoditve stanovanja omogočajo podporo za varno in samostojno preživljanje starosti v domačem okolju: *»No, te bom rekla, ki razvijajo ta program pomoči na daljavo, a ne, so zlo dobre mehanizme razvil v zadnjem času,*

tak da tuki tud zlo velik informacij damo uporabnikom in se tud povežemo z Doktor 24 in Telekomom Slovenija, ki vodita ta program» (A48).

★ Osebno načrtovanje

Ena pomembnih strategij, s katerimi socialni delavci lahko odločilno prispevajo pri načrtovanju domačega okolja, je osebno načrtovanje in izdelava osebnega načrta. Poznavanje zgoraj omenjene človekove biografije in uporaba različnih metod in tehnik omogoča socialnemu delavcu, da skupaj s človekom naredi dober osebni načrt, ki bi uporabniku zagotovil čim boljše ujemanje po principu oseba- okolje- aktivnost. Socialni delavec pri samem načrtovanju vključuje tudi uporabnika kot eksperta iz izkušenj, da tudi sam definira svoj problem in rešitev, s čimer se zagotovi tudi uporabnikova subjektivna ocena ustreznosti in potrebnih prilagoditev: *»Zdej ko js opazim potrebo po prilagoditvi že v uvodnem srečanju, ko raziskujem življenjsko zgodbo uporabnika in ko izdelam osebni, ko izdelujemo skupaj osebni načrt, seveda povprašam po teh dnevnih ritualih, ki so za človeka zlo pomembni in bi želel tudi, da te dnevne rituale ohrani. In zato postavljam vprašanja, s katerimi poskušam razjasnit, kako on neki, kar je v preteklosti bil navajen, kako posameznik lahko to danes dejansko uresničuje, a ne« (A4).* *»Tako da v bistvu, js ravnam tko, da v osebnem načrtu raziščem situacijo. Ko raziščem rituale iz preteklosti, ki so za uporabnika pomembni še danes, potem, v bistvu, na nek način njim in pa svojcem predstavim, ktere so tiste ovire, ki onemogočajo človeku, da bi lahko ravnal kokr v preteklosti. In ko to predstavim, skupaj raziskujemo, kako to odpraviti« (A9).* *»Se pravi pri osebnem načrtovanju, ko definiraš, tud seveda identificiraš tveganja in ovire, a ne« (A58).* Glavni prispevek socialnega dela se kaže v zavzemanju perspektive človeka kot celote: *»Nas zanima človek, ne z omejitvami, ampak človek kot celota in kako z omejitvami lahko funkcionira naprej in zato mislim, da smo socialni delavci tu zlo pomembni, ne« (A83).* *»In mi ne smemo negirat življenjskih izkušenj uporabnikov, ne smemo zanemarjati življenjskih biografij uporabnikov, ker če to nardimo, z njimi v bistvu definiramo en načrt, ki je prilagojen zdejšnji situaciji in ne upošteva več, kdo posameznik v preteklosti je bil. In to je za mene neučinkovito, neuspešno. Za mene je uspešna pomoč ta, da poskušaš čim bolj starostniku omogočiti življenje... am... da bi lahko ohranjal čim bolj podobno življenje, kot ga je imel v preteklosti, a ne. In tuki je vloga socialnih delavcev zlo pomembna« (A82).* *»Res pa je, da vsega ne vidiš na prvem razgovoru in pri prvem osebnem načrtovanju. Na veliko ovir praktično opozorijo pol naše sodelavke, socialne oskrbovalke, ko dejansko te dnevne rituale uresničujejo v vsakdanjem življenju uporabnika, hkrati pa v bistvu ugotovijo, da je en kup nekih drobnih ovir ne, ki pa uporabniku*

onemogočajo samostojnost. Tko da v bistvu so pol sodelavke, socialne oskrbovalke na terenu tiste, ki zlo lepo odreflektirajo, kaj je treba še prilagodit« (A16).

★ Ocena tveganja in načrt varnosti

Pri osebnem načrtovanju je poleg dnevnih ritualov potrebno raziskati tudi uporabnikove zmožnosti, želje in cilje ter v skladu s tem razmisliti o tveganjih, ki se nahajajo v stanovanju ter potrebnih prilagoditvah oziroma načrtu varnosti: *»Vedno naredimo oceno tveganja. Torej, če človek kuha sam, ne, kakšno je tveganje, da se bo kaj zgodilo in če je visoko tveganje, takrat pol seveda naredimo vse ukrepe za minimaliziranje tveganja« (A35).* *»Takrat, ko delaš načrt varnosti, js rečem, najprej oceno tveganja, a ne, ko narediš oceno tveganja, more oceni tveganja sledit pol tud načrt varnosti, a ne, kako zmanjšvat to tveganje. In to se mi zdi, da je naloga socialnega delavca, a ne, ko vstopa« (A59).* Da bi osebni načrt resnično predstavljal celosten pregled posameznikovih življenjskih okoliščin in omogočil aktivacijo vseh njegovih virov, je pomembno, da strokovni delavec raziše tudi uporabnikovo socialno mrežo: *»Vedno vprašam, kdo so ključne osebe, ki jim v takih situacijah pomagajo« (A46).* Socialna mreža je namreč pomemben dejavnik, ki lahko odločilno prispeva pri zagotavljanju varnosti in samostojnosti uporabnika v domačem okolju.

Ko je osebni načrt dobro izdelan in vsa pomoč in podpora zadostujeta potrebam in željam uporabnika, je vloga socialnega delavca usmerjena v redno spremljanje uporabnika in njegovih življenjskih okoliščin. Ob spreminjanju življenjskih okoliščin osebe je sčasoma potrebno osebni načrt spremeniti in dopolniti: *»Uporabnik je še zlo samostojen in suveren, pa se čez pol leta zgodi ena sprememba v življenjski okoliščini uporabnika, umre partner al pa človek zarad ene poškodbe utrpi nek hendikep v mobilnosti, al pa recimo se stanje demence to poslabša, da rabi velik večjo oporo, a ne, takrat se v bistvu redefinira osebni načrt, takrat se znova identificira tveganja in se znova nardi načrt varnosti, a ne. Pač spremljanje okoliščin, redefinicija osebnega narta, redefinicija načrta varnosti in sodelujoč pol iskanje pomoči seveda v sami skupnosti. To je pa res seveda svetovanje, iskanje izvajalcev, koordiniranje, zastopništvo, ne« (A60).*

★ Zastopništvo

»Js bi tu dodala tud zastopništvo, a ne, zaradi tega, ker zlo velikrat naletimo na situacijo, da recimo človek, ki je skor popolnoma nepomičen, mu zdravnik preko riversa dodeli negovalno posteljo, a hkrati mi želimo, da človek ne leži skoz na negovalni postelji, ampak da se tud

velik časa na vozičku giblje znotraj prostora al pa celo izven prostora v zunanjem okolju. In paradoks je, a ne, da če nekdo dobi negovalno posteljo, mu ne pripada več pravica do vozička. Ker kao, če si nepokreten, ne moreš uporabljat še voziček» (A61). Vloga zastopnika pride v ospredje predvsem v situacijah, kjer gre za delno pomične ljudi, ki jim zakonodaja omejuje oziroma pogojuje možnosti pridobitve različnih pripomočkov (že omenjen primer: pridobitev negovalne postelje izključuje pravico do pridobitve vozička): » In mi temu zelo nasprotujemo, a ne, in zato tud v obliki zastopništva mi potem tud pišemo zdravniku, da gre za kombinacijo nepomičnosti in delne pomičnosti in da v tem kontekstu ravn zardi tega, da bo ohranjal delne sposobnosti potrebuje oba« (A62). V teh primerih ima sodelovanje in povezovanje s strokovnimi službami in skupnostjo pomemben vpliv: »Takrat se poslužujemo in smo tud v skupnosti razvil že resurse sodelovanja. Sodelujemo zlo dobr z oporo Karitas in opora Karitas ima ogromno brezplačnih pripomočkov, ki jih donirajo svojci preminulih staršev in takrat skombiniramo tko, da kar se dobi na revers preko zdravniškega, a ne, posredovanja, ostalo pa potem pomagamo s temi izvajalci pridobit te dodatne pripomočke« (A64).

★ Sodelovanje in posredovanje v skupnosti

Kot omenjeno, različne skupnostne službe in organizacije prispevajo in pomagajo pri zagotovitvi primernih bivalnih pogojev za starega človeka. Vloga socialnega dela kot stroke, ki z vstopom v domačem okolje nekako začinja ves proces, zato vključuje: *»Mi lahko nudimo informacijsko pomoč, lahko nudimo tud pomoč v smislu povezovanja z drugimi službami, da recimo organiziramo srečanje svojcev al pa uporabnika samega s službo, ki jim bo popolnoma prilagodila prostor. Organiziramo tud to svetovalno vlogo kot eno, posredujemo na nek način, a ne, med različnimi resursi v skupnosti, da iz trgovin z ortopedskimi pripomočki pridejo v domače okolje in tam prilagodijo prostor, a ne. Največ torej s svetovanjem pa z informacijsko pomočjo« (A40). »Da gre tuki za, ne samo te arhitektonske ovire, kot so stopnice, kot recimo je namesto banje tuš kad, to so te osnovne stvari, ki jih vsi vemo, a ne. Ampak, da so tud drugi pripomočki, ki poleg teh ovir, olajšajo življenje v domačem okolju, a ne« (A11).*

Pri iskanju informacij in nasvetov za ureditev okolja pogosto sodelujejo z drugimi strokovnimi službami: *»Sej tu sodelujemo pol zlo velik s temi trgovinami z ortopedskim pripomočki in oni potem tud, ko opišemo situacijo, znajo zelo fajn prilagodit zadevo a ne« (A28). Ena takšnih trgovin, s katerimi se povezujejo, »v Celju je CRI, center za rehabilitacijo*

invalidov. Potem zlo vredu so tri organizacije, ki prodajajo ortopedske pripomočke tud v Celju, z njimi tud zlo dobr sodelujemo» (A41). »Oni to pridejo, oni izdelajo... v bistvu, mi velikokrat pošljemo njim, skupi s svojci pofotografiramo stanovanje in fotografije stanovanja, da se tudi potem odmerijo, kolk je dolžina, višina, širina in pošljemo njim in oni pol dajo predlog: »Aha, za ta majhen prostor je primerno le to triksi dvigalo, ne, zaradi tega ker bote lahko sam s tem triksi dvigalom obračal človeka« (A44). »Potem mi, ker smo v domu zlo dobr sodelujemo z našo fizioterapevtko, ki ma pol tud velik bom rekla idej in znanj kako prilagodit« (A42). »Načeloma to ni težava, ne, tud resursov je vedno dovolj, a ne. Tud če se potrebujejo neka trikski dvigala, če se potrebujejo posebna dvigala za po stopnicah, a ne, to se s temi izvajalci povežemo in vedno dobimo informacij.« (A43).

➤ SOS gumb

Stari ljudje se v domačem okolju poleg ovir zaradi neprimerne bivalnega okolja, soočajo tudi z drugimi stiskami: »'Kako bom js to zmogu, ko nikogar v hiši ne bo?' Se pravi strah pred tem, če nikogar sočasno ne bo, kar je doma pogost pojav, ker 24 ur ni nihče z njimi, kako bodo to zmogli, a ne. To recimo, ta strah. Pol negotovost povzroča recimo, da vejo... da niso prepričani, ali bo kdo prišel k njim vsak dan. Strah jim povzroča, da niso prepričani, kaj se mi zgodi, če bom js padu, kako bom vstal, takšne strahove imajo ne. 'Kaj če bom obležal, a me bo kdo našel?'« (A45) V tej situaciji je lahko v veliko pomoč druga storitev, ki se v zadnjem času dobro razvija in uveljavlja v okviru oskrbe v skupnosti. Gre za storitev Doktor 24 ali SOS gumb, ki v domača okolja vnaša podporo IKT. Nekatere okolju pomembne oblike podpore, ki jih za varnost in samostojnost starega človeka v domačem bivalnem storitev Doktor 24 zagotavlja, so:

★ Socialni stik, pomoč in varnost

Vodja centra za pomoč na domu je povedala: »Takrat jim vedno ponudimo sistem, to je pa druga stvar, o kateri sem hotla govorit, sistem pomoči na daljavo, a ne, se pravi, da lahko v primeru kakršnih koli stresnih akutnih situaciji s pritiskom na rdeči gumb, ki se zde imenuje 'SOS gumb', a ne, pridobijo pomoč. V primeru padca, v primeru zdravstvenih težav, kakršnih koli drugih stisk, a ne. Ker na drugi strani 24 ur na dan jim vedno nekdo da odgovor, a ne« (A47). »Druga zadeva je, da imajo seveda tud senzor dima, a ne, se pravi, če bi se kje žgalo, se takoj prižge alarm za dim« (A50).

★ Podpora pri ohranjanju samostojnosti

»Senzor za jemaje tablet, se pravi, ko je ura tolk, a ne, ta senzor zapiska, da uporabnik vzame tableto in tud v dozatorju se pol odpre točen za zjutri a ne, tist dozator, ki ga mora vzet« (A51).

★ Možnost nemotečega spremljanja uporabnika

»Imajo izjemno dobro aplikacijo, ki v bistvu preko mobilnega telefona zaznava dnevne rituale posameznika, uporabnika in če je kakršno koli odstopanje v teh dnevni ritualih posameznika, se takoj sproži alarm. Primer: Če običajno uporabnik vstaja vedno tam nekje med 8.00 in 9.00 uro in do 11 ure senzor, ki je v stanovanju, ki meri gibanje uporabnika po stanovanju, ni zaznal gibanja, se takoj sproži alarm svojcu na telefon in gre pogledat, kaj je narobe, da moja mama danes še ni vstala, a ne« (A49). »Pri demenci recimo je tud zlo dobri senzorji, ki jih montirajo na hladilnik, na pribor, se pravi na predal na hladilniku in predal s priborom in če ta senzor do kosila... Se pravi pribor se ni odprl, hladilnik se ni odprl, a ne... Če greš ti jest, a ne, vedno vzameš pribor, a ne. Potem lahko smatraš, da človek tist dan nč ni jedu, a ne. In avtomatsko se spet sproži alarm« (A52). »Tak da bom rekla, ta tehnologija pomoč na daljavo, a ne, je zlo vrede. In ta tehnologija zlo velik pol teh skrbi, ki jih ima uporabnik sam al pa če gre za demenco, ki jih imajo svojci v povezavi z uporabnikom, je to tak suport« (A53).

Slabost senzorjev, zaradi katere se nekateri stari ljudje ne odločijo za to storitev, je *»ker čutijo, da nekdo nadzoruje njihovo življenje« (A54).* Kljub temu pa zagotavlja pomembno podporo v primerih, *»ko pride pa res do faze, da nastop neka oblika demence, ko se človek začne zgublat, ko pozabla, a ne, tak niti več na senzor ni pozoren. Pač pridejo ljudje, on niti ne sliši, da se alarm vzpostavi, a ne, se vzpostavi alarm pri svojcu, če seveda uporabnik nima svojca, se vzpostavi alarm na Doktor 24, ki aktivira osebo, da gre pogledat, a ne, in taki ljudje nimajo občutka, da so nadzorovani. In potem pridejo in samo preverijo, da je vse vrede« (A56).*

➤ Fizioterapija

★ Testiranje in svetovanje

V samo načrtovanje prilagoditev v stanovanju in raziskovanju možnosti za varno in samostojno preživljanje starosti v domačem okolju bi se moral redno vključevati tudi fizioterapevt. Moja sogovornica se namreč na prošnjo vodje centra za pomoč na domu pogosto vključi tudi v proces pomoči na domu. Svojo vlogo predstavi tako: *»Js pa povem mnenje in grem, kadar so neke težke težave, najtežje težave, grem tudi na dom in tud povem*

svoje mnenje» (C2), »pregledam, pogledam njegove diagnoze, ga še tud stestiram, recimo, da vidim, kolk je senzorno, motorično mobilen, kake so njegove potrebe, še druge, po socialnih stikih al take... Ko vidiš vse to, točno veš, kaj potem on potrebuje. Na osnovi tega pol predlagaš pripomoček al pa če je treba kej pač spremenit v stanovanju« (C4).

★ Informiranje

Fizioterapevtka je poudarila pomen in pomanjkljivosti informiranja o celem poteku pridobitve pripomočkov: *»Kakšna je pot... Kako pri posamezni diagnozi, kakšen je postopek, al zdravnik napiše al je na revers, kje si sposodiš, kje lahko kupiš, to vse... te informacije jim takrat tudi podam« (C6).*

★ Učenje uporabe pripomočkov

Vsaka novost v stanovanju, ne glede na to ali gre za prilagoditev prostora ali uvedbo različnih pripomočkov v posameznikov vsakdan, to predstavlja spremembo, na katero se mora star človek navaditi in se naučiti pravilne uporabe. V teh primerih je podporna vloga fizioterapevtke nepogrešljiva, saj s svojim znanjem veliko prispeva pri učenju uporabe različnih pripomočkov, da lahko maksimalno prispevajo k lažji oskrbi ter ohranjanju varnosti in samostojnosti starega človeka: *»Po navad se uči uporabnika in pa tiste k k njemu hodijo na dom, a ne, da vsi znajo uporabljat pripomočke in to. 'Se pravi, če te prav razumem, prideš enkrat pa pogledaš pa predlagaš in potem prideš naslednjič, ko imajo vse urejeno in naučiš?' Pr nas v naši službi je tko organizirano, kadar so težave, grem, pogledam in povem, kaj bi blo potrebno... in, drugač pa vse izvajalce... in potem pri nas se pa vse socialne oskrbovalke in oskrbovalce nauči uporabe pripomočkov za gibanje in uporabo pripomočkov za premeščanje stanovalcev, recimo to so ti ergonomski pripomočki, kot so deske, drseče blazine, invalidske vozičke, kopalne vozičke, vozičke za... sobna dvigala, te... Am... da jim znajo oni uporablat in jih tle tudi učimo. In skoz na delavnicah poteka tako, da oni tudi izkusijo, da enkrat oni delajo, enkrat so v postli al pa obravnavani v tem procesu, enkrat pa opazujejo... Aha, se pravi s treh različnih vidikov izkusijo... S treh različnih vidikov vidijo kako zadeva teče, izkustveno, opazovalno in v akciji« (C5).*

➤ Strokovnjaki v trgovinah s pripomočki

Pomembno vlogo pri informiranju imajo tudi prodajalne z medicinskimi pripomočki, ki se s svetovanjem aktivno vključujejo v prilagoditve bivanjskih pogojev:

★ Svetovanje

»Veliko jih pokliče tudi k nam v specializirano prodajalno medicinskih pripomočkov, kjer jim na podlagi težav svetujemo s prilagoditvijo medicinskih pripomočkov« (B7), »svetujemo z nakupom ali izdajo na naročilnico za medicinski pripomoček« (B2).

★ Prilagoditev domov

Trgovine z medicinskimi pripomočki poleg telefonskega svetovanja nudijo tudi *»preureditev stanovanj preko izvajalcev zadolženih za to področje« (B12).*

➤ Delovna terapija

Ker delovna terapija pri izvajanju oskrbe v skupnosti še ni uveljavljena, težko govorimo o trenutnem prispevku. Kljub temu pa ima velik potencial za vključitev v prihodnosti. Delovna terapevtka je svojo vlogo in možen prispevek za zagotavljanje primerne bivalnega okolja prikazala kot:

★ Preventivno delovanje s pravočasnimi prilagoditvami

»Js recimo, si predstavljam moj poklic, če bi bla na terenu, bi se ravno okrog preventive vrtel tako kot v kurativi... Mislim, da bi blo tu 50:50, al pa rečmo 60:40 recimo, ker bi se dalo« (D32). »Na primer, js bi tam po 60., 65. letu, kdor vidim da ma ravnotežje slabo, bi mu predlagala prilagoditev, se pravi bi bla že preventiva. Ki se nadaljuje v kurativo pol kasnej, ne« (D30).

★ Svetovanje in izkušnje v konkretnem primeru

»Nas recimo na faksu učijo, da smo ravno zato pomemben kader, strokoven kader, ki določi. Ker mi se tud učimo kako biti invalid, na primer brez ene roke, bit slep, bit brez nog... Imaš možnost te izkustvene delavnice, ne. In ko to daš čez, vidiš kako prilagodit okolje. Tuki pa ne vidim ravno drugih služb. Ne vidim socialnega delavca, ne vidim gradbenika, ne vidim... ne... Prej vidim svetovanje s strani delovnega terapevta, ki poišče tistega, ki ga potrebuje, a ne« (D25).

★ Trening vsakodnevnih opravil

Prispevek delovne terapije je možen tudi kot trening vsakodnevnih opravil in v okviru teh vključevanje določenih pripomočkov: *»In ni pol tuki samo to, da nekoga učimo doma nazaj*

treninga oblačenja, ampak mu tud prilagodimo, ne vem, pripomoček... Mu pripada pripomoček za obuvanje nogavic, sicer ga danes lahko kupi že kdorkoli v trgovini, ampak vseeno. Če nekdo o tem ne ve, ni ozaveščen, ga ne bo kupil» (D43).

4.4.1 Vloga samih starih ljudi in skupnosti

➤ Laična pomoč

Vloga samih starih ljudi in skupnosti se kaže v obliki laične pomoči. Prostovoljke društva upokojencev so sicer zavzele pomembno vlogo »detektorjev«, kot so se poimenovalle same. S svojo dejavnostjo prispevajo pri identifikaciji socialno ranljivih posameznikov v skupnosti in zagotavljanju socialnih stikov: *»Mi smo prav za prav sam detektorski prostovoljci ne, pa v te male, družabnost recimo, da ga pokličeš, da mu kaj rečeš, da mu kej prineseš, več pa ne smem posegat, a ne«* (E11). S svojo dejavnostjo lajšajo tudi težave z osamljenostjo: *»...ker tud osamljenost je velik problem«* (E70). V primeru bolj zahtevnih situacij: *»O3: V bistvu lahko me, ki delamo v okviru projekta starejši za starejše, lahko samo obvestimo kakšno socialno službo al kej... Lahko sicer iz trgovine kej prinesemo, to deluje, ne, če kdo potrebuje kej iz lekarne«* (E5), sicer pa: *»O3: ... mi lahko samo blažimo«* (E34).

➤ Socialna akcija

Naslednja vloga, ki jo prevzemajo sami stari ljudje in skupnost na področju zagotovitve primernih bivalnih okolij, je socialna akcija *»v smislu ozaveščanja ljudi, opozarjanja na to, kako starejši nimajo dovolj pravic, da bi lahko primerno živeli v domačem okolju«* (A84). Socialna akcija se lahko učinkovito izvaja s pomočjo društev upokojencev: *»Glede na to da govoriva o starejših... skoraj vsak starejši je vpisan v neko društvo v teh območnih združenjih«* (D41). Izvajanje različnih projektov v okviru društev upokojencev, kot je projekt Starejši za starejše, znotraj katerega delujejo moje sogovornice, so ena od oblik socialnih akcij. Prostovoljci zagotavljajo medsebojno podporo in pomoč, prepoznavajo stiske ljudi in opozarjajo na nepravilnosti. Če bi se odpravile ovire, ki so bile izpostavljene, bi društva imela še večji potencial za izvajanje socialne akcije.

4.5 MOŽNOSTI ZA NADALJNI RAZVOJ

4.5.1 Prispevek države

Prvi in najpomembnejši vidik, ki bi ga država morala zagotoviti na tem področju, je ureditev zakonodaje in s tem zagotovitev potrebnih finančnih sredstev, ki so trenutno najbolj izpostavljena ovira na področju prilagoditev stanovanj.

➤ Sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi in zagotovitev finančne podpore

»Js pri razvoju vidim zgolj finančno oviro, sicer je pa vse uresničljivo« (A71). »Finančno pomoč v smislu, da bi bila to tudi pravica vsakega starostnika, ko potrebuje za svoje življenje prilagoditev prostora, da bi to pravico lahko uveljavil, a ne« (A76). »Mreža je dovolj razvita, izvajalcev je dovolj« (A75). »Službe so pripravljene, izvajalci so pripravljeni, arhitekti bi bili prpraljeni zrisat, jih tudi poznamo, ki to odlično delajo, bi bili prpravleni zrisat vse« (A72). »V kolkr bo to iz zavarovalniške oblike pokrito, katere koli, a ne, potem ne vidim ovir, ker smo se sposobni izvajalci povezati z vsemi temi podpornimi izvajalci, da to realizirajo takoj« (A74). »Js mislim, da so možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev prilagoditve stanovanj v Sloveniji, da se bodo lahko zelo lepo te možnosti začele uresničevati, če bo enkrat sprejet Zakon o dolgotrajni oskrbi. Ker tam so te možnosti zelo lepo definirane in če bo iz zavarovalniškega... Iz zavarovalniške osnove možno pravico uveljaviti zato, tudi ne vidim težav« (A85).

➤ Ureditev gradbene zakonodaje in direktive za odstranitev arhitekturnih ovir

Spremembe bi bile potrebne tudi na področju gradbene zakonodaje: *»Drgač pa vidim tudi to, ker se je tudi v Celju lepo pokazal... Da bi stare bloke adaptiral tko, da bi mel dvigala« (C37). »Veš, to je zakonodaja tudi problem. Pa financiranje. Pa res vezati na pravice« (C36).*

➤ Zagotovitev ustreznih kadrovskih normativov in možnosti za delo na terenu

Naslednje področje, ki zahteva posredovanje države z ureditvijo zakonodajnih določil, je kadrovska področje. Strokovne delavke so opazile slabo prepoznavnost možnosti prispevka različnih strokovnih služb pri zagotovitvi primernih pogojev za preživljanje starosti v domačem okolju. Izpostavljena je bila potreba po vključitvi *»delovnih terapevtov, medicinskih sester, strokovni svetovalci za medicinske pripomočke (ortotik in protetik)« (B13).* Izrazile so željo po identifikaciji kadrovskih potreb za zagotavljanje celostne oskrbe na terenu ter

ureditev zakonodaje, ki bo omogočila vključitev in sodelovanje različnih strok: *»Sprememba kakega zakona, se pravi, da se nekje uveljavimo kot strokoven kader za ta del pomoči na terenu. Pa mislim, da bi bil to že zelo velik napredek«* (D38).

V povezavi z zagotovitvijo za prilagoditev stanovanj potrebnega kadra na terenu je bila izpostavljena tudi potreba po drugačni organizaciji dela v skupnosti: *»Ampak konkretno delo na terenu pa zahteva dejansko ocenitev, načrtovanje tako rehabilitacijskega dela kot ureditev bivalnega okolja«* (D42), *»dejansko narditi načrt... tko... bit pri načrtovanju, bit pri izvedbi in potem ocenitev samga postopka, če to res tako, kot smo si mi zamislili oziroma vemo, da je prav. Plus financiranje na koncu, a ne. Tako, ja«* (D35). K temu je fizioterapevtka dodala: *»Hja, tudi pri izvedbi bi bil verjetno problem, ker pri nas še nimamo to tko rešeno, vsaj da bi js vedla ne. Da bi prišla ena služba, ki ti predlaga, potem pa ena služba, ki vse to izvede, ne, recimo. To bi bilo idealno«* (C14), *»se pravi najprej bi mogli bit en tim, ki bi to strokovno oceno, kaj nekdo potrebuje. Potem bi mogli bit en arhitekti, ki bi s pomočjo delovnega terapevta al pa to, al pa še koga določu, kaj bi to blo in kaj bi to konkretno v njegovem stanovanju predstavljal, da mu točno razloži, zelo točno, narišeš, razložiš, pokažeš, vse. Potem bi... Pol šele pride nabava teh pripomočkov pa izvedba al pa vseh teh prilagoditev. In pol pa še učenje, pol pa še učenje tega, kar je on zdej na novo dobil, je treba naučiti njega in vse, ki k njemu prihajajo«* (C29). Za takšen način dela je potrebno zagotoviti multidisciplinarno obravnavo v domačem okolju in s tem uveljaviti prakso sodelovanja in povezovanja različnih strok: *»Bol to, da je to nek multidisciplinaren tim, ki, ne vem, vsak iz svojga področja in intervjuja neki ugotovi, to se potem usede, se nardi skupno načrtovanje, skupen doprinos ko izboljšavi, rečmo bivalnega okolja za človeka, da se tam dogovorimo komu kaj in da je tudi preverba potem vsega tega... Da je spet multidisciplinaren tim skupi in spet reče, tole smo, tukaj nam fali, koga bi, kdo lahko nam tu pomaga«* (D40). Da bi bila ta obravnavna celostna, je potrebno *»vključevanje stroke in drugega ustreznega kadra v oceni stanja in pomoči starostniku«* (B15), prav tako pa je zaradi same dostopnosti storitve potrebno zagotoviti *»več strokovnih skupin za obiske na terenu (medicinske sestre, delovni terapevti, psihologi, ortotiki in protetiki)«* (B14). Multidisciplinaren pristop je torej eden temeljnih pogojev za zagotovitev celostne oskrbe starega človeka v domačem okolju in s tem tudi možnosti uspešne in učinkovite prilagoditve bivalnega okolja. Država bi takšen pristop zagotovila z uveljavitvijo svetovalnic, kakršne v tujini ponekod že delujejo: *»Js mislim, da možnosti bi ble, sam če bi se mi tega na pravi način lotil. Tko kot sva rekle. Da bi pač glede na njegove potrebe, da bi bila tako, kot nek servis, al kok si že to omenla... Svetovalnice... ena*

svetovalnica, ki bi to mela in bi tudi sodelovala z zdravnikom in s temi strokovnjaki in to. In da bi to se uredil, a ne» (C21) in »svetovalnice bi se mogle narditi za celo državo. Za celo malo Slovenijo narediš ene 5 posvetovalnic, 5 takih timov, močnih in je to to. Tako bi lahko bli močni« (C23). Pri tem je potrebno izpostaviti pomembno vlogo socialnih delavcev pri razvoju storitev kot stroke, ki povezuje različne akterje in zagotavlja celosten pogled na človeka: »Vloga socialnih delavcev pri razvoju... Zlo pomembna je, se mi zdi, da socialni delavci so tisti, ki stopijo v življenjski prostor uporabnika in mi mammo izjemne... Izjemna znanja in dobre metode in tehnike poznamo, kako raziskovati življenjski prostor uporabnika na način raziskovanja njihovih biografij in ko ti raziščeš življenjski svet z biografijo, ti je jasno, kaj ta človek v starosti potrebuje še danes« (A81). S svojim prispevkom socialno delo ojača uporabnikov glas in s tem omogoča, da prilagoditev odraža tudi njegov, subjektivni vidik pri oceni ustreznosti bivalnega okolja.

➤ Zagotovitev izvajalcev in dostopnost storitev

Prostovoljske društva upokojencev so opozorile na potrebo po zadostnem številu izvajalcev storitev v domačem okolju, saj se kaže težava v dolgih čakalnih vrstah za dostop do storitev. Pri tem je bila izpostavljano pomanjkanje izvajalcev in izobraženega kadra za izvajanje storitev na domu. Država bi torej morala zagotoviti zadostno število izvajalcev, da bi uspeli zadostiti hitremu povečevanju potreb starejše populacije. Prav tako pa bi morala zagotoviti strategije zagotovitve kvalitetne in celostne oskrbe v domačem okolju, ki vključuje tudi multidisciplinaren pristop in kontinuirano rehabilitacijo, kakršna je na voljo znotraj domske oskrbe. Pri tem se je delovna terapevtka izpostavila predvidevanje: »Predvidevam, da bi nekdo, ki bi rad ostal doma mogoče pri oskrbi al pa pri nečem doplačal tudi 5, 6 €, zato da bi lahko ostal v domačem okolju in tam funkcioniral, ne. Se pravi nek ta finančni vložek k doprinosu« (D37), kar so prostovoljke tudi potrdile: »O3: Js sem prepričana, da če bi ble take službe bolj urejene, da bi blo velik manjši naval v domove. O2: ja, ja... O3: Ker dom je itak 700 €... Če bi človek dal lahko 700 € zato, da bi ga doma v celoti oskrboval pa mu tudi v celoti prilagodil, uredil pogoje, pa da ma še na telefonu tisto številko, da lahko takoj pokliče, zakaj bi pa moral it v dom?« (E57) Država bi morala bolj aktivno vlogo prevzeti tudi pri promociji aktivnega staranja z zagotovitvijo programov, projektov, izobraževanja, usposabljanj ipd., s čimer bi lahko prispevala pri preventivnem delovanju in načrtovanju življenja v starosti: »O3: Ja, to pa... Vzgoja... Če bi to blo recimo v socialnih službah jasno, a ne, pa da bi se tti zavodi za preventivo recimo, za varovanje zdravja al pa... Na to opozarjal bolj, pa vzgajal, izdajal zgibanke pa te stvari, kaj je treba narediti pa kak je treba za varno starost poskrbet...O1: Tud

razna predavanja in tak naprej, recimo, ne» (E46). Hkrati bi bilo potrebno zagotoviti podporo in pomoč pri prizadevanju starejših za povezovanje in vključevanje v aktivnosti društev upokojencev ter s tem omogočiti tudi njihov glas pri oblikovanju zakonodajnih določil, pravic, storitev itd., ki nudijo osnovno podlago za možnosti aktivnega, varnega in samostojnega preživljanja starosti v domačem okolju.

4.5.2 Prispevek strokovnih služb in izvajalcev

Na ravni strokovnih so se pokazale številne priložnosti za napredek in s tem boljši položaj ter informiranost starih ljudi, kar lahko postopoma pripeva tudi k zagotovitvi primernejših bivalnih okolij starih ljudi za preživljanje starosti. Zelo očitno se kaže potreba po organiziranju in povezovanju različnih že delujočih akterjev na področju oskrbe starih ljudi v skupnosti ter postavitve sistema monitoringa in načrtnega vključevanja ranljivih ter socialno izključenih posameznikov v socialno varstveno mrežo podpore in pomoči.

➤ Neposredno povezovanje s populacijo starih ljudi

S strani strokovnih delavcev je bila izražena potreba po aktivni pomoči skupnosti pri identifikaciji primerov socialne stiske, ki bi potrebovali pomoč strokovnih služb: *»Menim pa da bi skupnost mogla tuki v bistvu imet kr dobro, bom rekla tak, dolg uč, da to vidi, kje so te potrebe in da pride in pomaga, ne, ker sej obstajajo te društva, ko dejansko so recimo prva možna ena taka vez« (D17), »se pravi, sploh prepoznat težavo v domačem okolju?' Tako, tako. To je včasih težje, kot potem izvest. Ker jo ne vidijo oni... 'Torej predvsem to, da nekdo vstopa v domače okolje, da vidi in da opozarja na te stvari?' Tako, tako, tako. In ko je parkrat opozorjeno, se mogoče nekje komu to uskladišči in že potem se iščejo možne rešitve. Če se je pa ne opazi, se pa o tem ne morma pogovarjat« (D19). »Js mislim tuki samo to, ta vidik sodelovanja, če oni neki ugotovijo, da predajo pravi službi« (D39), oziroma »da poiščejo strokovnjaka« (D18). Na drugi strani se aktivno izvaja že omenjen projekt »Starejši za starejše«, v okviru katerega se je začel izvajati precej učinkovit monitoring v skupnosti, ki odkriva primere socialne izključenosti in neprimernih življenjskih okoliščin. Izkazalo se je, da so prostovoljke s svojo dejavnostjo prevzele vlogo tako imenovanih detektorjev, ki so bili kot potreba izpostavljeni tudi s strani strokovne delavke. Njihovo vlogo je predvidela predvsem v prepoznavanju potreb po pomoči v skupnosti in prenašanju informacij do ustreznih strokovnih služb. Težave se pojavljajo pri vzpostavljanju povezave s strokovnimi službami, kjer ne dobijo potrebne podpore, ampak se te pogosto ne odzovejo oziroma je odziv na njihovo delo*

in trud za skupno dobro negativen: »O2: Sam pol nej naprej odreagirajo« (E12), »O2: Da mi vemo, da tist... Mi če bi šli, bi šli do njih pa bi jim to povedal pa tak naprej, ampak da bi ta služba zadaj tudi tak delovala, ne to da me zdaj delamo tu neko propagando, pa jim rečemo, pol pa nič od tega. Oni kličejo, ja, mi pa to ne delamo... O1: Ja, suport... O3: Zdej smo spet pri tej povezavi...« (E65). »Ja, pa to je... Zej če že te mu neki rečeš a ne, on pričakuje, zej, ti naprej pa ne moreš nič uredit. Ko pride ta služba in ko ma, on pa lahko, a ne, naprej nardi, mi pa ne mormo« (E23), »O3: Če bi se to povezal, bi se potem po neki bolj človeški plati to reševal. 'Torej, da imate nekoga zadaj, komu lahko informacijo hitro predate, on pa potem spelje postopke...' O3: Tako, ja, formalno.« (E25). Tukaj se kaže velika ovira na strani stroke, ki s svojo neodzivnostjo na pobude starih ljudi sproža kontra učinek na področju aktivnega staranja, ki stare ljudi vrača v pasivni položaj. Na tem področju bi zato stroka morala narediti korak v smeri neposrednega povezovanja s populacijo starih ljudi v skupnosti in tako omogočiti dostop do potrebne pomoči in storitev. Na področju dejavnosti in prispevka prostovoljcev bi bilo potrebno definirati njihove pristojnosti, kakšno pomoč in informacije lahko zagotovijo. V primeru opaženih stisk in potreb po strokovnem posredovanju bi bilo potrebno določiti komunikacijski kanal, kako informacije prenesti do strokovnih služb, ki pa morajo prevzeti odgovornost za zagotovitev pomoči.

➤ Zagotoviti učinkovito informiranje

Pomembna naloga, ki bi jo strokovni delavci, izvajalci in skupnost morali bolj dosledno izvajati, je informiranje starih ljudi o njihovih pravicah, možnih oblikah pomoči in preventivnem delovanju. Izkazalo se je, da stari ljudje težko pridejo do informacij o obstoječih oblikah pomoči, poleg tega pa ne poznajo svojih pravic, zato so prostovoljke izrazile željo, da: »Ko pride na primer prvič neka socialna služba al pa patronažna al kar koli, pa bi rekla, to, to, to še mate, to vam bomo uredil... Tako da bi človeka celostno obravnaval« (E21). Ta težava je še posebej izrazita v situacijah, kjer so svojci odsotni in so stari ljudje prepuščeni sami sebi. Prostovoljke društva upokojencev so izpostavile potrebo po učinkovitem, starim ljudem znanem in dostopnem načinu obveščanja.: »O3: Te službe bi morale že tu štartat, pri obveščanju. Če bi jih blo zadost, če bi bla ponudba vlka, bi obveščanje tudi drugač deloval« (E59). »O3: to so načini obveščanja... Če nam lahko stranka v nabiralnik vrže svoj propagandni časopis, pol nam lahko tud kakšne zgibanke... Pokličite tja pa tja pa tja« (E63), 'Tudi takle recimo preko društev upokojencev...' O2: Seveda, tudi, tudi to bi lahko. O3: To sigurno, sam bi moral nas spodbujat, da to počnemo, mislim, moralo bi to bit potrjeno, požegnano, da je to vredno, kar počnemo« (E64). Socialna

delavka je pri tem opozorila tudi na pomembno vlogo centrov za socialno delo: *»Js mislim, da tle bi mogl centri za socialno delo zlo dobro svetovalno, a ne, vlogo prevzet«* (A78). *»...se mi zdi, da bi tu vloga centrov za socialno delo lahko bila še bolj poglobljeno svetovalna. In sicer... bolj poglobljeno svetovalna, zato da bi ljudje že na prvem razgovoru dobili občutek, da je poleg pomoči drugega zlo pomembno krepit samostojnost uporabnika čim dlje, a ne. In to se mi zdi, da pri starejših zlo hitr zgubimo. Zlo hitr se začnemo pogovarjat o tem, kako nardit celo paleto storitev za pomoč, a ne, ne pogovarjamo se pa o tem, kako nardit celo paleto podpornih storitev, zato da se učijo ohranjat samostojnost, a ne, ali pa da se priučijo novih, a ne, veščin, ki so jih zaradi zdravstvenih težav izgubil, kot so možganska kap in tko«* (A79). Naloga strokovnih delavcev, izvajalcev in skupnosti je tudi širjenje informacij ter promoviranje novosti na področju podpornih storitev, kot je SOS gumb, ki lahko prispevajo k zagotovitvi varnosti v bivalnem okolju: *» Js mislim, da bi te službe, skupnostne mogle velik bol promovirat to pomoč na daljavo, se mi zdi, da to še ni tolk razvito v Sloveniji, tud par posameznikov se odloči«* (A57). Na področju celotne populacije starih ljudi je torej potrebno zagotoviti učinkovito informiranje in ozaveščanje. Pri tem so lahko prioriteta aktivni prostovoljci, ki se že sedaj samoiniciativno trudijo za izboljšanje položaja starejših in so zato glavni motivatorji in aktivatorji za razvoj in spremembe. Zagotoviti je potrebno podporo njihovem delovanju, jih usmerjati, seznanjati z novostmi in vključevati v razvoj storitev v skupnosti, saj predstavljajo pomemben vezni člen med starimi, pogosto socialno izključenimi ljudmi, ki nujno potrebujejo pomoč in strokovnimi službami, ki to pomoč lahko zagotovijo.

➤ Zagotoviti instrumente za ocenjevanje primernosti bivalnega okolja

Z vidika same prilagoditve bivalnega okolja bi bilo tudi v Sloveniji potrebno razviti in uveljaviti standardizirane merske instrumente, kakršne uporabljajo v tujini (že omenjeni *»The Housing Enabler Instrument«* in *»Usability in my Home«*). Takšni instrumenti bi omogočili pridobitev natančne objektivne in subjektivne ocene primernosti bivalnega okolja in potrebnih prilagoditev, na podlagi katere bi se lahko nato dodeljevala tudi potrebna finančna sredstva: *»V bistvu naredijo dobro oceno tudi z vprašalniki, testi, kaj, kako, in pol majo oni tud te posebne badžete, ne, kaj vsakemu posamezniku pripada in v bistvu tuki je mogoče tud en njim lažji korak blo izpeljat, ker za majhno potrebo majhen denar, večja potreba velik denar... Ampak to je šlo iz nekih badžetov, to so ble neke srkinjice, kjer se je dalo... 'Se pravi, vezano na pravice...' Tako, tako... In tuki je ZZZS sigurno dovolj vedu, kako razporedit te pravice, pri nas pa tega ni, a ne«* (D26).

➤ Povezovanje in sodelovanje različnih strok v okviru svetovalnic

»Zdej, a veš, če bi delovni terapevt opazil spremembo podbojev, širino vrat, potem tuki nismo sami, mormo dobit, ne vem, mizarja, tesarja... Izvajalca različnih strok« (D34). Za samo izvedbo prilagoditev so, seveda, potrebni tudi drugi strokovnjaki, kot so arhitekti, gradbeniki, finančni svetovalci, strokovnjaki za podporno tehnologijo (IKT) itd. Njihovo vključitev in skupno sodelovanje pri samem načrtovanju in izvedbi bi lahko zagotovili z ustanovitvijo in uveljavitvijo že omenjenih svetovalnic. Ob skupnem sodelovanju vseh potrebnih akterjev, ki tako ali drugače prispevajo pri zagotavljanju primernih pogojev za preživljanje starosti v domačem okolju, vključno z upoštevanjem uporabniške perspektive bi v lahko zagotovili učinkovito ujemanje komponent oseba-okolje-aktivnost, ki vodi v večje zadovoljstvo starega človeka in s tem večjo kvaliteto bivanja v starosti.

➤ Preventivnost na področju zagotavljanja varnosti in ohranjanje samostojnosti v domačem okolju

Kot zadnja točka, kjer bi strokovne službe, izvajalci in skupnost morali v prihodnje še bolj aktivno delovati, je preventivnost za področju starih ljudi. Težava, ki je bila izpostavljena tako s strani prostovoljk društva upokojencev kot tudi s strani strokovnih delavk, je zanikanje starosti, s čimer se otežuje izvajanje preventive. »Zdej je populacija starejših se zlo razvleče v osemdeseta, devetdeseta in tu vmes, a ne. Zdej šestdesetletniki, pa nekateri, ki jih tamle vidiš... To so fit, ti še vedno skrbijo za sebe, brez težav, a ne. Tam pol pr osemdesetih se pa lahko začnejo veš dogajat stvari, ne vem... Problem so padci, problem so vrtoglavice. Zej to, nekdo ki ne sprejema, definitivno ne bo razmišljal o nekih prednostih, tud nihče ne bo šel v dom zato, da se bo zavaroval prej, preden bo do tega stanja prišlo, ker tud nikjer ne piše, da pride do takih stanj, a ne« (D28). »To, da bi si mogoče držalo nekdo pr wc-ju kupu prej, preden postane fizično slab... Mogoče sam s podporo nekega svetovalca« (D29). »Drgač pa oni tega ne sprejmejo, ker je to ta šibkost iz socialnega vidika, a ne« (D31).

➤ Težnja k sprejemanju (detabuiziranje) starosti

Vloga strokovnih služb, izvajalcev, skupnosti, države, samih starejših in družbe nasploh bi morala biti usmerjena v sprejemanje (detabuiziranje) starosti. Z vzpodbujanjem govora o starosti in ozaveščanja o aktivnem staranju bi pri mlajših generacijah ustvarili možnost za razmislek o svoji starosti in zagotovili dovolj časa in priložnosti za načrtovanje svoje starosti. Kar pomeni, da bi prihodnje generacije lahko že v času zadnjih let delovne aktivnosti ali takoj

ob upokojitvi, ko so fizično, psihično in tudi finančno še zmožni, izvedle potrebne ukrepe, spremembe in prilagoditve, ki jim bodo omogočile varno, samostojno in kakovostno preživljanje starosti v domačem okolju.

4.5.3 Prispevek samih starih ljudi in skupnosti

➤ Širjenje ozaveščenosti in preventivno delovanje za preživljanje starosti v domačem okolju

Na področju starejše populacije so možnosti prispevka pri nadaljnjem razvoju storitev zagotovitve primernega bivalnega okolja za varno in samostojno bivanje v starosti predvsem v širjenju ozaveščenosti o primernosti bivalnega okolja in preventivnem delovanju. Prostovoljke društva upokojencev so namreč izpostavile težavo zanikanja starosti med mlajšimi starejšimi ljudi in hkrati tudi precenjevanje lastnih zmožnosti, kar povečuje tveganja pri preživljanju starosti v domačem okolju. Rešitev vidijo v spreminjanju miselnosti: »O3: To je ena stvar... To je treba sam preskok v miselnosti... V družbeni miselnosti naredit« (E47), »O3: To, ja, ampak da tud te mlajše začnejo usmerjat v to, mislim, da začnemo razmišljat o prihodnosti in kaj bo, ko bo, če bo« (E66). Ena od prostovoljk je pri tem predstavila svoj primer prilagoditve: »(O3): In js recimo osebno sem naredila svojo prilagoditev tak, da sem si zdej, ko imam partnerja na vasi sicer, ampak zlo blizu vsega in njegove hčere... Imava atrijsko stanovanje, sem si tam zdej zdravnika vzela, sem rekla, ko bo treba recimo, velik lažje da boma tam hodla v Konjice skupi, pa me on pelje, ne pa da on zdej v Celje pride pa me tuki, ne... To je recimo za mene bla ena taka prilagoditev« (E67).

➤ Aktivno vključevanje in povezovanje v okviru društev upokojencev

Prostovoljke možnost prispevka starejše populacije pri zagotavljanju starosti primernih pogojev poleg načrtovanja prihodnosti v svojem bivalnem okolju vidijo tudi v aktivnem vključevanju v društva upokojencev. Opazile so namreč, da se nekateri ljudje težko privadijo na nov način življenja po upokojitvi: »O2: Tako, tako, pa tudi, mislim, zdaj, ker velik je takih... No, sej neki je takih, ko se znajo organizirat, ne, nekateri pa ne in so pol čist... Pol pa kr utopijo, ko nima kaj, nima nič, ne... Take mislim, da bi jih povabil« (E55), »O2: pa da bi se to delo, mislim, s starejšimi... Ne zdaj to predstavil kot neko, kako obvezo al pa ne vem kako garanje, ampak za ... Oni rabijo tud mal za pogovor, pa za druženje pa za tak, a ne (E56). O2: Točno to sem js hotla zdej... Tako... Za vse tiste ki grejo zdaj v pokoj, mi tak ne smemo met nobenga pregleda o tem, kdo je šel, pa kdo je upokojenec na novo. Ampak da bi se na tem

področju, da bi te ljudi... Js ne vem... Neki ozavestl, neki vabil, neki to... Ker nobedn več noče nič delat. Namest da bi jih takrat mi, mislim mal motiviral, pa mal to... Za tole ... Projekt starejši za starejše... Mi nimamo nič, ne... O3: Nimamo nič... O2: Nimamo nobenga podmladka, nič... O3: Tri se bojujemo tle, pa bomo... Zdej smo počas utrujene, in bo to počas osahnilo» (E51). Vedno več je govora o pomenu priprave na upokojitev. V takšnih primerih so društva upokojencev lahko pomembna opora ob spremembi in vzpodbuda za nadaljnje aktivno staranje, vendar pa delovna terapevtka pravi: »Se mi pa zdi, da je to še tko pr nas mal, ena taka točka, ko ni čist dobr razvita. Al pa tud premalo poznana, da ljudje vedo kam se obrnt« (D33).

Društva upokojencev zagotavljajo pomemben vir informacij. V okviru njihovega delovanja se predajajo informacije o pravicah, obstoječih oblikah podpore in pomoči, novostih na področju informacijsko-komunikacijskih tehnologij in ostalih inovativnih rešitev. Njihov prispevek je možen tudi na področju preventivnega delovanja za varno in samostojno preživljanje starosti. Pogovori, dejavnosti, izobraževanja in usposabljanja, vezana na koncept aktivnega staranja, prinašajo pozitivno razmišljanje o staranju ter s tem prispevajo k sprejemanju starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja. Ob tem se odpirajo možnosti za razmislek o tveganjih in načrtovanje preživljanja starosti, ki vključuje tudi primernost bivališča. Z ozaveščanjem se povečuje možnost pravočasne prilagoditve bivalnih okolij, da bodo ob spreminjajočih se potrebah zagotavljala pogoje za varno in samostojno preživljanje starosti. Poleg vpliva na informiranost in preventivno delovanje društva upokojencev omogočajo tudi možnost oblikovanja nove socialne mreže in s tem zagotavljanje medsebojne podpore in pomoči, vzdrževanje aktivnosti ter možnosti nenehnega izobraževanja. Njihov potencial se kaže tudi v izvajanju socialne akcije, saj nudijo možnosti organizirane akcije in skupnega boja za boljši položaj starih ljudi. Ob večjih in perečih problematikah društva upokojencev z medsebojnim povezovanjem in dejavnostjo omogočajo prenos kritik in pobud posameznika in skupine do zakonodajnih institucij ter tako omogočajo vpliv pri oblikovanju določil in s tem urejanju položaja starih ljudi v državi. Vse to starim ljudem lahko daje občutek vpliva in smisla, kar prispeva k pozitivnemu doživljanju starosti, splošnemu zadovoljstvu ter dobremu počutju starega človeka, zato je pomembno zagotoviti podporo prizadevanju prostovoljcem društev upokojencev za motivacijo mlajših starejših k vključitvi v društva.

5 RAZPRAVA

V svojem pričujočem delu se ukvarjam z vprašanjem, kako lahko skupnostne oblike pomoči prispevajo pri reševanju težav neprilagojenih stanovanj, kakšne so ovire na področju prilagoditve stanovanj v starosti ter kakšne so možnosti nadaljnjega razvoja na tem področju v Sloveniji. S trendom deinstitutionalizacije in s tem premikom oskrbe starih ljudi iz institucij v skupnost so se do danes razvile in uveljavile različne oblike oskrbe v skupnosti. Stari ljudje so s tem pridobili možnosti, da svojo željo, preživeti starost v domačem okolju, uresničijo (Berčan idr., 2010). Danes velik delež starih ljudi tudi v pozni starosti biva v domačem okolju. Takšni pogoji pa niso zagotovljeni vsem pripadnikom te populacije. Veliko starih ljudi se mora sčasoma zaradi neprimernosti bivalnega okolja odreči svojemu domu in sprejeti alternativno obliko oskrbe. Stanovanja, ki so si jih ti ljudje ustvarili tekom življenja, so sedaj že stara, zaradi zastarele gradnje so pogosto arhitekturno neprimerna, imajo nefunkcionalno razporeditev prostorov ter neugodno in zastarelo opremo (ogrevanje na trda goriva, staro in nefunkcionalno pohištvo), s čimer je povezano tudi ekološko nezdravo okolje (vlažnost v stanovanju, onesnaženost zraka ...) (Hvalič Touzery, 2005, str. 18–19). Takšna stanovanja omejujejo ali celo onemogočajo možnost samostojnega bivanja starega človeka v domačem okolju, ki ob postopnem upadanju motoričnih in kognitivnih sposobnosti določene prostore in opremo v stanovanju vse težje uporablja in jih sčasoma preneha uporabljati. Povečuje se tudi tveganje za padce in druge nesreče, kar pomeni, da samostojno bivanje v domačem okolju postaja vse nevarnejše in vse težje obvladljivo (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Fizično bivalno okolje s tem postaja odločilen dejavnik, ki vpliva na možnost preživljanja starosti v domačem okolju (Iwarsson in Wilson, 2006, str. 57) in je tudi ključnega pomena za zdravo staranje in dobro počutje v starosti. Ker se v prihodnosti pričakuje, da bodo ljudje svojo starost preživeli v domačem okolju, kjer bo zagotovljena vsa potrebna pomoč in podpora za aktivno in varno staranje, je potrebno pozornost nameniti tudi vprašanju primernosti bivalnega okolja za preživljanje starosti.

Primernost stanovanja se po teoriji določa s pomočjo različnih konceptov: koncept dostopnosti, koncept ustreznosti in koncept uporabnosti. Prvi koncept, na podlagi katerega lahko najhitreje podamo objektivno oceno o primernosti bivalnega okolja, je koncept dostopnosti, ki je teoretično podkrepljen z ekološko teorijo staranja oziroma ekološkim modelom, imenovanim tudi model ujemanja oseba-okolje (»P-E fit«) (Slaug, Schilling, Iwarsson in Carlsson, 2015, str. 2). Model raziskuje medsebojni vpliv osebe in njegovega okolja (Iwarsson, Nygen in Slaug, 2005, str. 30). Pri tem sta Lawton in Simon (1968)

ugotovila, da fizične ovire v okolju same po sebi niso nujno težava, pač pa pri različnih ljudeh povzročajo različno razsežnost težav, ki je odvisna od funkcionalne zmožnosti vsakega posameznika. Na tej ugotovitvi sta osnovala koncept hipoteze prilagodljivosti, ki trdi, da so posamezniki z nižjo stopnjo funkcionalne zmožnosti bolj občutljivi na zahteve okolja kot tisti z visoko zmogljivostjo (Iwarsson, 2005, str. 328). S spremembo ene ali obeh komponent lahko dosežemo ravnovesje (»P-E fit«) med zmožnostmi osebe (P) in okoljskimi zahtevami (E) (Norin, Iwarsson, Haak, in Slaug, 2019, str. 49). Ideja, ki torej izhaja iz ekološkega modela in je v okviru okoljske gerontologije opredeljena s pojmom »prilagoditev«, naj bi odražala ujemanje ali ravnovesje med kompetencami osebe in zahtevami okolja. S tem prinaša pomemben vpliv na enega pomembnih vidikov v raziskavah okoljske gerontologije, in sicer na aktivnosti vsakodnevnega življenja (ADL – »Activities of Daily Living«) (Iwarsson, 2005, str. 327–328). Na osnovi ekološkega modela in hipoteze prilagodljivosti dostopnost torej predstavlja relativen koncept, ki se izraža kot razmerje med osebno in okoljsko komponento (Iwarsson, Nygen in Slaug, 2005, str. 30). Ker je osebna komponenta utemeljena na objektivnih informacijah o funkcionalni zmogljivosti, okoljska komponenta pa je skladna z uradnimi normami in standardi za fizično okolje, Fänge in Iwarsson (2005, str. 49) zavzemata stališče, da je koncept dostopnosti predvsem objektivne narave. Z vidika zagotavljanja dolgotrajnega bivanja pa je po njunem mnenju pomembno zajeti tudi subjektivni (uporabnostni) vidik (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 46). V svoji študiji o raziskavi procesa prilagoditve stanovanj zato poleg koncepta dostopnosti opredelita tudi koncept »usability« (uporabnosti) stanovanja. Uporabnost predstavlja nabor možnosti v domačem okolju za izpolnitev človekovih potreb, ki temeljijo na podlagi subjektivne ocene osebe o omejevalnem ali podpornem vplivu okolja na dejavnosti (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 197). Enako kot koncept dostopnost tudi koncept uporabnosti temelji na razmerju ujemanja komponent oseba-okolje, vendar vključuje še tretjo komponento – aktivnost. Koncept uporabnosti torej predstavlja razmerje ujemanja komponent oseba-okolje-aktivnost. Osebna komponenta je pri tem lahko izražena kot funkcionalne zmožnosti osebe, njegova motivacija, zmožnost obvladovanja in strategije prilagajanja zahtevam, vloge, navade, interesi itd. Okoljska komponenta je mišljena kot vidik funkcionalnosti fizičnega stanovanjskega okolja glede na subjektivno vrednotenje okolja starega človeka. Komponenta aktivnosti se nanaša na repertoar aktivnosti osebe, ki so definirane za določeno situacijo in njene značilnosti (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 46). Prilagoditev stanovanja z vidika zagotovitve uporabnosti pomeni odpravo ovir in prilagoditev stanovanjskega okolja, ne zgolj na podlagi uveljavljenih standardov in norm, ampak tudi glede na oceno, želje in potrebe posameznega človeka. Iz

tega izhaja ugotovitev, da splošne opredelitve primerne bivalnega okolja ni mogoče postaviti, saj je odvisna od vsakega posameznika posebej in zavisi od njegovih funkcionalnih zmožnosti in okoliščin oziroma pogojev v njegovem bivalnem okolju. Oceno primernosti bivalnega okolja je zato potrebno pridobiti s preučevanjem različnih kriterijev v bivalnem okolju, ki prispevajo k varnosti, samostojnosti in dobremu počutju starega človeka, ki biva v njem.

Sogovornice so svojo oceno primernosti stanovanja podale na podlagi objektivnih kriterijev dostopnosti in ustreznosti obstoječega bivalnega okolja glede na posameznikove funkcionalne zmožnosti. Po njihovi oceni večina starih ljudi živi v zanje neprimernem stanovanju, saj se ob raziskovanju dnevnih ritualov velikokrat izkaže, da okolje uporabnika omejuje, ogroža njegovo varnost in onemogoča samostojnost. Kljub temu ugotavljajo, da veliko starih ljudi svoje stanovanje ocenjuje kot primerno, kar sogovornice povezujejo s pomanjkanjem informacij o primernem bivalnem okolju. Pri tem se pokaže razkorak med objektivno oceno primernosti stanovanja in subjektivno oceno, ki se nanaša na uporabnost.

Osnova za uspešno prilagoditev in s tem zagotovitev primerne bivalnega okolja je poznavanje tveganih mest v stanovanju (Mali idr., 2019). Ovire in tvegana mesta v bivalnih okoljih starih ljudi, ki so jih navedli intervjuvanci se v glavnem nanašajo na arhitekturne ovire in dostopnost, neprimerno opremo bivalnega okolja in neugodno organizacijo prostora. Kot arhitekturne ovire so bile prve izpostavljene stopnice, ki pogosto močno omejijo posameznikovo mobilnost in se kot največji problem kažejo v starih blokih, kjer ni dvigal, ter v stanovanjskih hišah. Naslednja težava vezana na arhitekturne ovire je bila izpostavljena kot velikost bivalnega okolja, saj veliko starih ljudi prebiva v prevelikih stanovanjih ali hišah, ki so bile mišljene za večje družine. S starostjo njihovo vzdrževanje tako z vidika higiene kot finančnega vidika postaja vse večje breme. To ugotovitev potrjujejo tudi Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020), ki pravijo, da veliko starejših ljudi v Sloveniji biva v prevelikih stanovanjih in hišah, ki so bile pogosto namenjene za večje družine. Med njimi so najranljivejši tisti, ki živijo sami ali s svojim starejšim partnerjem. Takšni ljudje so večinoma med najstarejšimi in imajo posebne zdravstvene težave in nizke mesečne dohodke, kar otežuje primerno vzdrževanje in ogrevanje ter prinaša višje stanovanjske stroške. Na drugi strani se več kot četrtina starih ljudi sooča s stanovanjsko prikrajšanostjo, saj večina anketiranih v omenjeni raziskavi biva v večstanovanjskih stavbah brez dvigal (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Druga kategorija ovir in tveganj, ki vplivajo na možnost preživljanja starosti v domačem okolju je neprimerna oprema. Te ovire so običajno lažje premostljive kot

arhitekturne, vendar se zaradi vpliva različnih dejavnikov velikokrat ne izvedejo pravočasno in v zadostnem obsegu. Tvegana mesta so bila najpogosteje izpostavljena v kopalnici (neprilagojenost kadi, stranišča, zdrsi na ploščicah in preprogah), spalnici (zakonske in prenizke postelje in tepihi) in kuhinji (višina pultov, nevarnosti pripomočkov ...). Splošno pa veliko tveganje predstavljajo preproge. Kot tretja kategorija ovir se je pokazala neugodna organizacija prostora, ki vključuje previsoke police, prenatrpanost prostora in slabo osvetlitev prostorov.

Do danes so se razvili določeni kriteriji ureditve in opremljenosti stanovanja, ki naj bi zagotavljali optimalno funkcionalnost stanovanja in podpirali samostojno življenje starega človeka (Grdiša, 2010). Pri načrtovanju fizičnega okolja, ki bo primerno za življenje starega človeka, je potrebno upoštevati, da mora biti stanovanje udobno in funkcionalno, predvsem pa mu mora zagotavljati varnost. Upoštevati je potrebno vsa tveganja, ki jih prinaša starost, vključno z demenco, ki prinaša specifična tveganja, kot sta zbeganost ter izguba orientacije v času in prostoru, ki poleg preprečevanja padcev zahtevajo še iskanje specifičnih rešitev za enostavno orientacijo in povezovanje okolja z dolgotrajnim spominom. Slediti velja splošnemu pravilu, da stanovanje ne sme biti prepolno, da je omogočena preglednost prostorov, v njih pa je potrebno izpostaviti elemente, ki jasno nakažejo uporabnost prostora. Potrebno je zagotoviti zadostno osvetlitev prostorov ter preprečiti možnosti spotikanja in padcev. Za lažjo orientacijo je priporočljivo odstraniti vrata med prostori, preprečiti slepe in temne hodnike ter po možnosti organizirati krožne poti (Mali idr., 2019).

Namen prilagoditve stanovanja je zagotoviti pogoje za nadaljnje vodenje gospodinjstva, razbremeniti sorodnike, odpraviti kognitivne ovire, izboljšati orientacijo, olajšati potek različnih dejavnosti, zmanjšati strah starih ljudi in preprečiti nevarnosti ter hkrati omogočiti in olajšati delo oskrbnim in negovalnim službam s čimer omogočimo starim ljudem nadaljevanje samostojnega življenja (Grdiša, 2010). Cilj prilagoditve, ki so ga izpostavile sogovornice, je popolna odstranitev ovir vendar to zaradi gradbenih značilnosti bivalnega okolja velikokrat ni povsem izvedljivo. V takšnih situacijah strokovnih delavcem cilj predstavlja predvsem zagotovitev pogojev za zadovoljevanje osnovnih potreb uporabnika, zato glavno vodilo pri svetovanju in načrtovanju predstavlja ohranjanje svobode in mobilnosti uporabnika ter zagotovitev pogojev za učinkovito izvajanje pomoči na domu. Lipar (2013, str. 40) ob tem dodaja, da se je potrebno zavedati, da velikokrat lahko že z manjšimi spremembami ustvarimo boljše pogoje za preživljanje starosti v domačem okolju in so predvsem te spremembe tisto, na kar bi pri načrtovanju prilagoditev morali biti prioriteto osredotočeni; kako s čim manj

posegi urediti čim bolj varno, udobno in za starega človeka funkcionalno bivalno okolje ter ob tem ohranjati domačnost in identiteto stanovalca. Ob tem Grdiša (2010) trdi, da morajo biti vsi ukrepi individualno prilagojeni, torej so upoštevane individualne želje starega človeka, njegove sposobnosti in omejitve in hkrati tudi gradbene lastnosti stanovanja in omejitve, ki npr. izhajajo iz najemne pogodbe. Vsi ukrepi so začasni, odvisni od funkcionalnega stanja človeka, zato vseh ukrepov ni potrebno izvesti takoj, priporočljivo pa je, da predvidimo faze, da bi bila naknadna dopolnitev lažja in cenejša.

Na področju prilagoditve stanovanj se pojavljajo številne težave in ovire, ki zavirajo ali celo onemogočajo prilagoditev bivalnega okolja za možnost preživljanja starosti. Slednje se pojavljajo na ravni posameznika in skupnosti, strokovnih služb in izvajalcev ter države. Posamezni akterji se vsak na svoj način lotevajo reševanja težav in s tem zavzemajo pomembno vlogo pri reševanju te problematike ter odpirajo možnosti nadaljnjega razvoja na tem področju.

Različne raziskave kažejo pomemben vpliv kakovosti stanovanja in stanovanjskega okolja na dobro počutje in zdravje starih ljudi. Navezanost na stanovanje in lokalno okolje ter zadovoljstvo z različnimi vidiki stanovanja in okolice vplivata na kakovost bivanja v starosti in potrebo po selitvi oziroma pripravljenost starejših ljudi za selitev (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Po ugotovitvah Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc (2010) je med starejšimi večji delež ljudi kot v ostalih populacijah, ki živijo v neprimernem stanovanju. Raziskava Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020) je pokazala, da starejši ljudje ustreznosti stanovanjskega okolja posvečajo premalo pozornosti, na kar so opozorile tudi moje sogovornice. Prepričani so namreč, da stanovanja ustrezajo njihovim bivalnim potrebam. Tudi starost, oviranost ali zdravstvene težave niso bistveni razlogi, ki bi jih spodbudili, da bi se začeli spraševati o tem. Stari ljudje so zato običajno nenaklonjeni obnovam stanovanj, prav tako pa zaradi nizkih dohodkov ne kažejo zanimanja za ta poseg. To predstavlja eno večjih ovir na ravni posameznika, ki zavira kakršne koli možnosti za pogovor in načrtovanje prilagoditev. Ob tem so sogovornice ugotovile, da starim ljudem že sprememba sama po sebi povzroča stisko, stres, saj pomeni nekaj novega, nekaj čemur se bo potrebno prilagoditi, se navaditi in morda tudi kaj na novo naučiti. Skrb jim povzroča potek izvedbe prilagoditev, ki poseže v njihov vsakodnevni ritem in dnevne rituale, kar jim ponovno povzroča stres in negotovost. To trditev potrjujejo tudi Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020), ki pravijo, da je misel na prenovo pogosto prežeta s strahom, negotovostjo in nezaupanjem, saj se bojijo visokih stroškov ter tudi posegov v svoj vsakdanji mir in rutino.

Sogovornice so iz izkušenj povedale, da velikokrat že beljenje stanovanja predstavlja velik problem, zato večja prilagoditev, ki zahteva začasen umik starega človeka iz stanovanja, skoraj ne pride v poštev. S strani sogovornic je bila kot ovira izpostavljena tudi čustvena navezanost na ureditev in izgled prostora ter predmetov v njem. To podpira tudi Hvalič Touzery (2005, str. 15–16), ki izpostavlja pomen doma kot eno najkompleksnejših dobrin, ki vključuje za njegovega uporabnika veliko pomembnih lastnosti. Je prostor zasebnosti, ki omogoča oblikovanje samostojnosti, samopodobe in identitete, poleg tega pa omogoča tudi domačnost, intimnost in samoto. Stanovanje jim med drugim predstavlja živi spomin na preteklo življenje, predmete v njem pa dojamejo kot vir domačnosti, ki je v starosti zelo pomemben. Pogosto se pojavlja tudi ovira precejevanja lastnih zmožnosti. Posledično se v želji po obvladovanju svojega sveta stari ljudje kljub prednostim, ki jih prinese prilagoditev, temu izogibajo. Običajno spremembe sprejmejo šele potem, ko se zgodi nezgoda in nimajo več drugih možnosti. O možnostih preventivnega delovanja za preprečevanje padcev in ohranjanje samostojnosti ne želijo razmišljati.

Sogovornice so opozorile na težavo slabe informiranosti starih ljudi o primernosti bivalnega okolja. Izkazalo se je namreč, da stari ljudje svoje bivalno okolje, kljub oviram, pogosto definirajo kot primerno. To ugotovitev podpirajo tudi podatki raziskave Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020), ki kažejo, da stari ljudje izkazujejo visoko stopnjo zadovoljstva z vsemi ključnimi vidiki svojih stanovanj, ki vključujejo razporeditev prostorov, velikost, kakovost in dostopnost. Visoko zadovoljstvo povezujejo z navezanostjo na stanovanje in visoko povprečno dolžino bivanja v njem, kar pojasnjuje velik pomen staranja v domačem bivalnem okolju, ki je želja večine starih ljudi. Vendar pa to ne pomeni vedno tudi kakovostnega bivanja in staranja doma. Pri ocenitvi zadovoljstva s stanovanjem je potrebno opozoriti tudi na velik delež t. i. »sprijaznjenih« ljudi, ki so zadovoljni tudi v manj primernih bivalnih razmerah, kar pa je problematično. Sogovornice so ugotovile, da stari ljudje zaznajo zmanjšano uporabnost pogosto sprejmejo kot dejstvo in pomanjkljivosti kompenzirajo s prilagoditvijo svojih aktivnosti in koriščenjem drugih možnosti, ki so na voljo. Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020) trdijo, da nekritično izražanje zadovoljstva s stanovanjskimi razmerami kaže na nepoznavanje meril, ki določajo, kaj je sprejemljiv stanovanjski standard. Sogovornice pa dodajajo, da pozitivna ocena primernosti bivalnega okolja izhaja iz pomanjkanja informacij o tem, kako bi si to lahko bolje uredili in prilagodili. Izpostavljeno je bilo tudi pomanjkanje informiranosti o pravicah med starimi ljudmi, saj le malo ljudi pozna svoje pravice. Prav tako se kaže težava, da je med populacijo starih ljudi veliko pomanjkanje

informiranosti o obstoječih oblikah pomoči. Izkazalo se je namreč, da niti aktivni stari ljudje, kot so prostovoljci v društvu upokojencev, niso v celoti seznanjeni s ponudbo storitev, ki je na voljo v lokalnem okolju. Tukaj bi svojo vlogo morali bolj učinkovito odigrati strokovni delavci in izvajalci ter izvajati informiranje starih ljudi o njihovih pravicah, možnih oblikah pomoči in preventivnem delovanju za preprečevanje padcev in ohranjanje samostojnosti. V Koreji so se kot učinkovit način informiranja in spodbujanja pozitivnega delovanja izkazali izobraževalni programi na temo upada zmogljivosti in adaptacije domov z namenom preprečevanja padcev starih ljudi. V eksperimentu so ugotovili, da s primerno pripravo izobraževalnih programov in razvojem izobraževalnih pripomočkov, ki so omogočili komunikacijo s starimi ljudi, lahko veliko pripomorejo k preventivnemu delovanju samih starejših ljudi. Izkazalo se je namreč, da so tudi stari ljudje z nizkimi dohodki, ki so bili deležni primernega izobraževanja, pokazali izboljšanje na področju upada zmogljivosti in pokazali pozitivne spremembe v pripravljenosti sprejemanja stanovanjske adaptacije v namen preprečevanja padcev, precejšnje število starih ljudi pa je že tekom samega izobraževanja izvedlo nekatere stanovanjske izboljšave (Jang in Lee, 2015, str. 667–668). Tudi raziskava raziskava Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi (2020) je potrdila pomemben vpliv ustrezne predstavitve novosti na odziv in sprejemanje s strani populacije starejših. Po ugotovitvah raziskave je pri informiranju in ozaveščanju pomembno, da je to prilagojeno različnim potrebam starejših ljudi, uvajanje tehnoloških rešitev pa prilagojeno konkretnemu okolju (oziroma prilagojeno posebnim zahtevam vsake družbe oziroma države). Pri tem je v veliko pomoč, če je ustrezna stopnja informiranosti podprta tudi s pozitivnimi izkušnjami »domačinov z domačim sistemom«. Na področju celotne populacije starih ljudi je torej potrebno zagotoviti učinkovito informiranje in ozaveščanje, pri čemer so prioriteta predvsem aktivni prostovoljci, ki se že sedaj samoiniciativno trudijo za izboljšanje položaja starejših, so glavni motivatorji in aktivatorji za razvoj in spremembe. Zagotoviti je potrebno podporo njihovem delovanju, jih usmerjati, seznanjati z novostmi in vključevati v razvoj storitev v skupnosti, saj predstavljajo pomemben vezni člen med starimi, pogosto socialno izključenimi ljudmi, ki nujno potrebujejo pomoč, in strokovnimi službami, ki to pomoč lahko zagotovijo. Na področju informiranja je potrebno izpostaviti tudi opozorilo sogovornice o konkretni vlogi centrov za socialno delo. Ti bi po njenem mnenju morali prevzeti učinkovito in poglobljeno svetovalno vlogo, kjer bi se poleg palete storitev pomoči načrtovala tudi paleta podpornih storitev, s katerimi se uporabnik nauči ohranjanja samostojnosti kljub svoji oviranosti. Usmeriti bi se morali v strategije krepitve samostojnosti uporabnika in razmisliti o rehabilitaciji, o vključevanju fizioterapevtske in delovno terapevtske obravnave v bivalno okolje in s tem

omogočiti, da se človek ponovno priuči veščin, ki jih je kot posledico zdravstvenih težav izgubil.

Po Grdiši (2010) je obseg prilagoditve stanovanja v veliki meri povezan s ceno investicije in obsegom manjših do srednje velikih gradbenih del in tehničnih izboljšav, trenutno stanje in potrebe človeka pa so tiste, ki narekujejo potrebne spremembe za življenje v domačem okolju. Dostopna finančna sredstva so zato eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na količino realiziranih prilagoditev in s tem možnost življenja v domačem okolju (Cassity-Caywood, 2003, str. 232). Sogovornice so opozorile na šibek socialni položaj starih ljudi, še posebej žensk, vdov, ki prevladujejo v populaciji. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (2017) je v letu 2017 16 % upokojencev živel z dohodki nižjimi od praga tveganja revščine in tako predstavljajo večinski delež vseh oseb živečih z dohodki nižjimi od praga revščine v Sloveniji. Starejši ljudje se zato pogosto soočajo s pomanjkanjem, zadovoljevanje svojih potreb pa zožijo na osnovne potrebe. Da bi omilili finančno stisko, varčujejo tako, da se ob nadstandardnih stvareh odrekajo tudi pomembnim življenjskim dobrinam, kot so oblačila, družbene dejavnosti, pogosto tudi osnovnemu stanovanjskemu udobju (na primer, da pozimi ne ogreva stanovanja in ne vlaga v njegovo vzdrževanje) (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Pokojnine danes ne zagotavljajo več dohodka, ki je potreben za vzdrževanje ustreznega življenjskega standarda (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), po drugi strani pa zgolj manjše adaptacije vedno ne zadostijo pogojem za varno in samostojno življenje starega človeka (Lipar, 2013, str. 40). Večina starih ljudi tako danes biva v slabo vzdrževanih hišah na podeželju, kjer je razpoložljivost različnih oblik pomoči in storitev manjša oziroma so te slabše dostopne (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Posledice pomanjkanja se kažejo v fizičnem in duševnem zdravju starejšega človeka ter njegovem družabnem življenju, kar vodi v osamljenost, socialno izključenost in izolacijo (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), iz česar izhaja tudi zadnja ovira na ravni posameznika, izpostavljena s strani mojih sogovornic; gre za odvisnost posameznika od socialne mreže.

Ko človek oslabi, potrebuje pomoč bližnjih, ki pa so v sedanjih časih pogosto odsotni. Star človek je posledično prepuščen sam sebi, saj nima nikogar, ki bi mu lahko pomagal pri prilagoditvi bivalnega okolja. Sogovornice so opozorile celo na pogosto finančno izkoriščanje starih ljudi s strani bližnjih. Takšnim ljudem je onemogočen dostop do kakršnih koli informacij in oblik pomoči, kar pomeni, da tudi prilagoditev bivalnega okolja zanje ni dostopna. Kot druga težava, vezana na socialno mrežo, pa je bilo s strani sogovornic izpostavljen strah pred spremembami in tudi nesprejemanje slabšanja zdravstvenega stanja

posameznika. Bližnji sorodniki zato pogosto precenjujejo posameznikove zmožnosti in zavračajo potrebne spremembe, kar posledično vodi v povečano tveganje za nesreče in s tem ogroženo varnost in samostojnost starega človeka v bivalnem okolju. Kadar bližnji sorodniki niso naklonjeni prilagoditvi, zelo verjetno staremu človeku ne bodo zagotovili potrebne pomoči pri informiranju, organizaciji in financiranju prilagoditve, kar pomeni, da bo star človek še naprej kljub morebitni želji po prilagoditvi bivalnega okolja, živel v neprimernih okoliščinah. Tej skupini starejših ljudi in tudi njihovih sorodnikov bi bilo treba v prihodnje posvetiti posebno pozornost in jih ozaveščati o pomenu prilagoditev in preureditev stanovanj za kakovostno bivanje v domačem bivalnem okolju in možnostih za njihovo izvedbo. Številne manjše prilagoditve namreč lahko izvedejo sami z minimalnimi stroški ali brez njih (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Sogovornice so opozorile na nepremišljeno odločitev starih ljudi, ki se po upokojitvi pogosto preselijo na svoje vikende (tisti, ki so jih še imeli), torej na podeželje v samoto, kjer ni dostopa do storitev, pomoči in socialnih stikov. Takšna odločitev je velikokrat sprejeta z razlogom, da svoje mestno stanovanje predajo svojim otrokom, ob tem pa ne razmišljajo o prihodnosti preživljanja svoje starosti, tveganjih, ki se nahajajo v domačem okolju ter zagotovljenem dostopu do pomoči in drugih storitev. Stare ljudi zaradi upadanja motoričnih in kognitivnih sposobnosti običajno ogrožajo padci, ki so najpogostejši vzrok za poškodbe pri starejših ljudeh. Raziskave navajajo, da v povprečju vsaj enkrat letno pade vsaka tretja oseba starejša od 65 let, in vsaka druga, ki je stara 80 let in več. Do dveh tretjih vseh padcev pride prav v stanovanjih (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020), kjer so povezani tudi z najvišjo smrtnostjo (Voljč, 2010, str. 28). Doma so namreč stari ljudje pogosto sami in če po padcu ne zmorejo vstati, so v smrtni nevarnosti (Voljč, 2010, str. 48). Med dejavnike tveganja za padce štejemo zdravstvene in zunanje oziroma okoljske dejavnike, pri čemer so okoljski dejavniki najpogostejši vzrok za padce ter jih je mogoče pripisati povečani dovzetnosti starega človeka za nevarnosti v bivalnem okolju zaradi skupnih učinkov starosti in zdravstvenih težav (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020). Med slednje sodijo nevarna tla in robovi, drseče talne podloge in različni drugi predmeti, ki povečajo nevarnost spotikanja, pomanjkljiva osvetljenost, neprimerno zgrajene oziroma vzdrževane stopnice, odsotnost ograj in oprijemal, neustrezno pohištvo itd. Po ugotovitvah raziskave Carter, Campbell, Sanson-Fisher in Gillespie (2000) vsebuje okoli 80 % domov najmanj eno nevarnost, 39 % pa pet nevarnosti in več, po nekaterih drugih raziskavah pa so tveganja še višja. Po raziskavi Thomasa Gilla idr.

(1999) pa je ocena tveganja še višja in trdi, da naj bi v kar 91,3 % stanovanj starejšim pretili vsaj dve nevarnosti.

Na ravni skupnosti se kot velika ovira pojavlja dojemanje starosti kot tabu teme, ki pa jo lahko povežemo z drugo oviro, ki jo predstavlja odsotnost načrtovanja starosti. Sogovornice so izpostavile, da je za starejšo populacijo zelo značilno zanikanje starosti, zaradi česar se stari ljudje o sami starosti ne pogovarjajo in tako tudi ne razmišljajo o tveganjih in možnostih za njihovo preprečevanje. Kot tretja ovira na ravni skupnosti, izpostavljena s strani mojih sogovornic, so omejitve pri izvajanju medsebojne pomoči. Na ravni skupnosti so za odpravo ovir lahko v veliko pomoč društva in organizacije za upokojence.

Medsebojno povezovanje, podpora in pomoč ter skupna socialna akcije se že dobro uresničuje s pomočjo nevladne organizacije Zveze društev upokojencev Slovenije, ki je ena od vodilnih organizacij na področju raziskovanja bivanja starejših pri nas. Z vključevanjem v različne mednarodne projekte pomembno prispeva k razvoju storitev in inovacij na področju bivanja starih ljudi v domačem okolju. V letu 2011 se je pridružila mednarodnemu projektu HELPS, v okviru katerega so se ukvarjali s tematiko izboljšanja kakovost bivanja v starosti. Spodbujanje starejših k prožnejšemu razmišljanju o bivanju v starosti, razvoj skupnostnih oblik bivanja (gospodinske skupine in drugi modeli sobivanja starejših) ter prilagoditve bivalnega okolja za varno in samostojno bivanje so bila glavna področja. Kot izid sodelovanja v projektu je bila sprejeta odločitev, da s pomočjo široko razpredene mreže društev upokojencev Zveza društev upokojencev Slovenije prispeva k osveščanju in informiranju starejših o kakovostnem bivanju v starosti (Ogrin, 2018, str. 36–38). Jeseni 2012 se je tako v prostorih Zveze društev upokojencev Slovenije v Ljubljani odprla svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših, katere namen je bil podpora starejšim pri iskanju optimalne rešitve glede bivanja v starosti ter osveščanje in spodbujanje prebivalstva k bolj fleksibilnemu razmišljanju in odločanju o možnih načinih bivanja v času starosti. V svetovalnici so svetovali strokovnjaki z različnih področjih: prava, psihologije, arhitekture in drugi (Ogrin, 2014a, str. 51). Svetovalnica zaradi ustavitve financiranja danes ne deluje več (ZDUS, 2021).

Dejavnost društev upokojencev ima velik prispevek pri širjenju ozaveščenosti starih ljudi o primernem bivalnem okolju za preživljanje starosti v domačem okolju, o tveganjih, priporočenih prilagoditvah, razpoložljivih oblikah pomoči v skupnosti in preventivnem delovanju pri načrtovanju svoje starosti. V letu 2013 je bila, na primer, izdana brošura »Majhni posegi za velike učinke – prilagoditve bivalnega okolja in uporaba pripomočkov za

starejše«, avtorjev Roka Grdiše in Pavla Koltaja, ki so jo predstavili tako strokovni javnosti na različnih seminarjih in fakultetah in posvetih kot tudi na delavnicah društev upokojencev po vsej Sloveniji (Ogrin, 2014b, str. 49). Na predstavitvah so spodbujali preventivno delovanje in dejstvo, da lahko že z osnovnimi prilagoditvami, ki so primerne tudi za ljudi z nizkimi dohodki, bistveno povečamo varnosti bivanja starejših v domačem okolju. Zaradi izjemnega odziva uporabnikov je brošura kmalu pošla, zato so v naslednjem letu izdali in natisnili obnovljeno različico, v kateri so poleg izboljšav obstoječe vsebine nazorno predstavili tudi vzorčno prilagoditev stanovanja (tudi slikovno), kjer je iz konkretnega primera razvidno, kako lahko z majhnimi posegi in stroški učinkovito izboljšamo varnost starejšega stanovanja. Na področju ozaveščanja in spodbujanja preventivnega delovanja ima pomembno vlogo tudi Inštitut Antona Trstenjaka, ki je razvil in na terenu širi program za preprečevanje padcev v starosti, v katerem je velik del vsebine posvečen pregledu svojega stanovanja in njegovemu prilagajanju za varno življenje (tudi program »Varno staranje« je deloma posvečen temu) (Ramovš, 2018, str. 43). Še ena organizacija, ki dobro podpira uresničevanje koncepta aktivnega staranja in z ozaveščanje spodbuja preventivno delovanje na področju bivanja, je Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. Tudi v okviru njihovih dejavnosti je bila v letu 2017 izdana brošura »Kako varen je vaš dom? VODNIK po varnem stanovanju ZA STAREJŠE«, v kateri s pomočjo vprašanj in odgovorov ozavešča o nevarnosti v domačih prostorih (Železnik Bizjak idr., 2017).

Pod okriljem Zveze društev upokojencev Slovenije se izvaja program »Starejši za starejše – Starejši za višjo kakovost življenja doma« (ZDUS, 2021), v okviru katerega delujejo tudi moje sogovornice. Vloga samih starih ljudi se tukaj kaže v zagotavljanju laične oblike pomoči, spodbujanju socialne akcije in medsebojnem povezovanju ter s tem uresničevanju koncepta aktivnega staranja. Prostovoljke društva upokojencev trenutno izvajajo »detektorsko dejavnost«, kot so jo poimenovalle same, in je bila s strani strokovnih delavk prikazana kot nujno potrebna za pravočasno zagotovitev primerne oskrbe in pomoči. V okviru programa obiskujejo starostnike v domačih okoljih in jim zagotavljajo podporo in pomoč. Medsebojna podpora in pomoč starejših ima lahko velik potencial za izboljšanje splošnega položaja samih starejših. Z zagotavljanjem socialnih stikov se namreč preprečuje osamljenost. Povezovanje starih ljudi prav tako prispeva k širitvi socialne mreže posameznikov, s čimer se lahko omogoči hitrejši in lažji prenos informacij med uporabniki in strokovnimi službami ter pravočasno interveniranje v primeru stisk in neprimernih življenjskih okoliščin starih ljudi. Pri tem se pogosto pokaže težava, da njihova laična pomoč ne zadostuje izraženim potrebam.

Pogosto tudi naletijo na neodobravanje v skupnosti. Pri tem so izpostavile agresivno vedenje svojcev starih ljudi, ki zavračajo njihove obiske. Kot ovira se kaže neodzivnost in pomanjkanje podpore strokovnih služb pri prizadevanjih samih starejših za izboljšanje svojega položaja. Prostovoljke se namreč pogosto znajdejo v situaciji, ko je potrebna strokovna podpora, pomoč in vodstvo, česar običajno niso deležne. S tem se omejuje in izničuje pomen prizadevanj samih starejših, njihovega dela in prispevka v skupno dobro. Prav tako se s takšnim delovanjem močno omejuje uresničevanje koncepta aktivnega staranja. Njihovo delovanje se tako kaže kot zelo pomembno tako za skupnost kot splošno populacijo, zato bi potrebovali boljšo podporo in tudi strokovno vodenje, da bi bili pri svojem delu bolj suvereni in bi lahko še izboljšali svoj prispevek.

Na področju starejše populacije so torej možnosti prispevka pri nadaljnjem razvoju storitev zagotovitve primerne bivalnega okolja za varno in samostojno bivanje v starosti predvsem v uresničevanju koncepta aktivnega staranja, širjenju ozaveščenosti o primernosti bivalnega okolja in preventivnem delovanju. Vloga prostovoljcev v okviru društev upokojencev in splošno samih starejših se zato kaže tudi v prizadevanjih za sprejemanje starosti kot del življenja, odpiranju pogovorov na to tematiko in s tem sprožanje razmisleka in načrtovanja starosti. Aktivno staranje predstavlja premik videnja starejše populacije iz pozicije odvisnosti k poziciji avtonomne in aktivne udeležnosti v svojem okolju in politikah (Ostwald in Dyer, 2011, str. 49), kjer lahko s svojim vplivom ustvarjajo takšne okoliščine (osebne in socialne), ki jim prinašajo največjo možno srečo in zadovoljstvo, prav tako pa lahko v svojem domačem okolju tudi v visoki starosti ohranjajo in vzdržujejo svoj način življenja in aktivnosti srednjih let (Timonen, 2016). Težava se pojavlja, da se stari ljudje pogosto umikajo v samoto in z mesta na podeželje (vikende). Ob tem so sogovornice poudarile, da bi bilo potrebno spremenjati miselnost mlajših starih ljudi, pri tem pa rešitev vidijo tudi v programih priprave na upokojitev, saj opažajo, da veliko ljudi po upokojitvi in izgubi vlog brezcilno in neaktivno obsedi doma. Prostovoljci si zato močno prizadevajo k večjemu vključevanju in povezovanju starostnikov s pomočjo društev upokojencev. Z vključevanjem na novo upokojenih ljudi v društva upokojencev in podobne organizacije (npr. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje) bi tem posameznikom lahko zagotovili pomembno oporo ob spremembi in vzpodbudo za nadaljnje aktivno staranje. Znotraj organizacij in združenj za upokojence se namreč lahko ogromno naredi na preventivnem delovanju za varno in samostojno preživljanje starosti. Pogovori, dejavnosti, izobraževanja in usposabljanja, vezana na koncept aktivnega staranja, prispevajo k sprejemanju starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja. S tem se

odpirajo pogovori in možnosti za razmislek o tveganjih in načrtovanje preživljanja starosti. Ob tem se predajajo informacije o pravicah, obstoječih oblikah podpore in pomoči, novostih na področju informacijsko-komunikacijskih tehnologij in ostalih inovativnih rešitev, ter se širi ozaveščenost o pomenu pravočasnega prilagajanja bivalnega okolja, da bo ob spreminjajočih se potrebah zagotavljalo pogoje za varno in samostojno preživljanje starosti. Poleg tega nudijo možnost oblikovanja nove socialne mreže, zagotavljanja medsebojne podpore in pomoči. Ob večjih in perečih problematikah takšne organizacije lahko z medsebojnim povezovanjem in dejavnostjo omogočajo prenos kritik in pobud posameznika in skupine do zakonodajnih institucij ter tako omogočajo vpliv pri oblikovanju določil in s tem urejanja položaja starih ljudi v državi. Vse to starim ljudem lahko daje občutek vpliva in smisla, kar prispeva k pozitivnemu doživljanju starosti, splošnemu zadovoljstvu ter dobremu počutju starega človeka, zaradi česar bi lahko dlje časa samostojno in aktivno prebival v domačem okolju. Sicer pa bi se družba kot celota morala usmeriti v sprejemanje starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja, ki prav tako potrebuje načrtovanje prihodnosti. S tem lahko spodbudimo prihodnje generacije, da pravočasno poskrbijo za svoje bivalno okolje in izvedejo potrebne ukrepe, spremembe in prilagoditve, ki jim bodo omogočile varno, samostojno in kakovostno preživljanje starosti v domačem okolju.

Strokovne službe imajo na področju prilagoditve stanovanj trenutno omejene možnosti podpore. Tekom izvajanja pomoči in oskrbe na domu so si skozi prakso že same nabrale številna znanja in izkušnje ter resurse, s katerimi lahko uporabnika podprejo. Strokovne službe, ki se v Celju trenutno vključujejo v proces zagotovitve primernih bivalnih okolij za preživljanje starosti, so socialno delo, trgovine z ortopedskimi pripomočki (CRI) in fizioterapija in »SOS gumb – pomoč na daljavo«.

➤ Socialno delo

Kot prva in verjetno najpomembnejša vloga, ko gre za načrtovanje preživljanja starosti v domačem okolju, je vloga socialnega delavca. Slednji ob obisku na domu pogosto predstavlja prvi stik starega človeka s strokovnimi službami, saj je tisti, ki vstopa v domače okolje uporabnikov. Glavna strategija, s katero socialni delavci lahko odločilno prispevajo pri načrtovanju domačega okolja, je osebno načrtovanje in izdelava osebnega načrta skupaj z uporabnikom. Kot je povedala sogovornica, imajo socialni delavci znanja, dobre metode in tehnike, kako raziskati uporabnikov življenjski svet in njegovo biografijo, kar potrjuje tudi Mali (2016, str. 63), ki pravi, da ima socialni delavec specifične spretnosti in znanja, ki so

potrebna za raziskovanje potreb starih ljudi in iskanje odgovorov nanje ter tudi znanja drugih strok, ki zadevajo obdobje starosti, zato so še posebej pomembni pri načrtovanju preživljanja starosti v domačem okolju. Ob dialogu v okviru delovnega odnosa ima socialni delavec možnost z uporabnikom spregovoriti o preživljanju starosti v domačem okolju, o tveganjih in primernosti stanovanja za varno preživljanje starosti ter z upoštevanjem konceptov etike udeležенosti in perspektive moči prispevati z nasveti in informacijami pri načrtovanju izboljšanja pogojev za bivanje doma (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011). Ob tem v samo načrtovanje vključuje tudi uporabnika kot eksperta iz izkušenj, da tudi sam definira svoj problem in rešitev ter doda svojo subjektivno oceno ustreznosti in potrebnih prilagoditev. To namreč zagotavlja osnovo za zagotovitev čim boljšega ujemanja po principu oseba-okolje-aktivnost. Pri tem socialni delavec pogosto nastopa v vlogi informatorja, zato je pomembno, da na podlagi svojega znanja in izkušenj lahko svetuje, kako izboljšati bivanjske pogoje, zato je pomembno, da socialni delavci dobro poznajo kriterije starosti primerne ureditve bivalnega okolja za dober osebni načrt. V primeru izraženih tveganj skupaj z uporabnikom izdelata tudi oceno tveganj in načrt varnosti. Ko je osebni načrt dobro izdelan in vsa pomoč in podpora zadostujeta potrebam in željam uporabnika, je vloga socialnega delavca usmerjena v redno spremljanje uporabnika in njegovih življenjskih okoliščin.

Socialno delo mobilizira ljudi, znanje in sredstva potrebna za kolektivne akcije pri reševanju socialnih problemov, ki zahtevajo integrativni pristop in koordinirano delovanje vseh sodelujočih akterjev (Rapoša Tanjšek, 1993, str. 139). To se kaže tudi v vlogi zastopništva, ki je bila izpostavljena s strani mojih sogovornic. Socialni delavci namreč kot zastopniki s svojim posredovanjem in sodelovanjem pridobivajo potrebno podporo posameznikove ožje in širše socialne mreže, strokovnih služb in skupnosti pri zagotavljanju ustreznih pogojev za varno in samostojno življenje starega človeka. To se v praksi pogosto izvaja v primerih oskrbe delno pomičnih posameznikov v skupnosti, ki zaradi togosti zakonodaje, ki pogojuje pridobitev določenih pripomočkov, ostanejo brez potrebnih pripomočkov. V teh primerih se socialni delavci povezujejo z zdravniki in s posredovanjem kot zastopniki skušajo pridobiti potrebne pripomočke. Kadar to ni uspešno, se vloga socialnih delavcev kaže v sodelovanju in posredovanju v skupnosti, kjer s pomočjo različnih služb in dobrodelnih organizacij, kot je Karitas, prispevajo pri pridobitvi potrebnih pripomočkov. Pri iskanju informacij in nasvetov za ureditev okolja socialni delavci pogosto sodelujejo z drugimi strokovnimi službami, kot so CRI in podobne trgovine z ortopedskimi pripomočki, ter fizioterapija, prav tako pa se sodelovanje in povezovanje različnih služb kaže tudi v prenosu informacij o potrebah ljudi, ki

prispevajo k razvoju novih storitev in nato promocija in informiranje uporabnikov o podpornih oblikah pomoči, ki so na voljo. V Sloveniji se je na ta način dobro uveljavil »SOS telefon«.

➤ SOS gumb

Pri raziskavi je bilo izpostavljeno, da se stari ljudje se v domačem okolju poleg ovir zaradi neprimerne bivalnega okolja, soočajo tudi z drugimi stiskami kot sta strah in negotovost ob samostojnem bivanju. Pogosto doživljajo stisko zaradi tega, ker so sami v domačem okolju in nimajo zagotovljenega socialnega stika. Posledično so v skrbah zaradi možnosti padca, ker ne vedo, če jih bo kdo našel. V teh primerih se kot učinkovita podpora lahko pokaže storitev pomoči na daljavo, ki s svojimi storitvami omogoča socialni stik, pomoč in varnost, saj ob pritisku na gumb človek vedno lahko vzpostavi stik z drugo osebo, ki nato lahko organizira potrebno pomoč. Tako se posredno zagotovi tudi večja varnost uporabnika v domačem okolju. Storitve preko aplikacij in senzorjev omogoča tudi ohranjanje samostojnosti uporabnika, kot je recimo pomoč pri skrbi za jemanje zdravil, na katera senzor opozori in odpre pravo okence. Hkrati pa omogoča tudi nemoteče spremljanje uporabnika v primeru demence, s čimer se omogoča ohranjanje samostojnosti v domačem okolju tudi za takšne uporabnike, svojem pa se omogoči spremljanje in s tem zmanjšanje skrbi zaradi možnih nezgod v stanovanju. Težava, ki je bila v povezavi s senzorji izpostavljena, je občutek nadzora pri starih ljudeh. Pri tem lahko veliko pripomore primerno ozaveščanje starih ljudi o varnosti in pomenu stika z zunanjim svetom ter možni podpori informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Kar potrjuje tudi Kerbler, Filiopovič Hrast in Sendi (2020), ki pravijo, da je za starejše ljudi sicer značilno, da so do novih tehnologij zadržani, vendar je raziskava pokazala, da so bile zaradi ustrezne predstavitve različnih tehničnih rešitev pametnega doma te zanje v visokem deležu sprejemljive. Z ozaveščanjem se lahko veliko prispeva tudi k ureditvi domov v pametne domove. K ozaveščanju in širjenju informiranosti lahko veliko prispevajo različni projekti, kakršen je evropsko-razvojni projekt SAAPHO (»Secure Active Ageing: Participation and Health for the Old«), namen katerega je pomoč starejšim pri samooskrbi, ohranjanju in krepitevi samostojnosti ter dostojanstva s pomočjo inovativnih IKT rešitev (ZDUS, 2021).

➤ Fizioterapija

Fizioterapevtka se v načrtovanje in izvajanje oskrbe na domu vključuje na pobudo vodje centra za pomoč na domu, kadar se soočajo s težavami. Fizioterapevtka je svojo vlogo

opredelila v tem, da pregleda diagnoze, opravi senzorične in motorične teste ter preuči njegove potrebe. Nato na podlagi ugotovitev svetuje s pridobitvijo pripomočkov ali prilagoditvijo v bivalnem okolju. Moja sogovornica je opazila slabo informiranost o poteku pridobitve pripomočkov s strani drugih strokovnih služb, zato običajno natančno opiše, kakšna je pot za pridobitev določenih pripomočkov ob posamezni diagnozi. Podala je tudi kritiko na uveljavljanje pravice do pripomočkov, pri čemer mora biti star človek sam pobudnik. Izpostavila je težavo, da stari ljudje sami nimajo primerne znanja in izkušenj, da bi lahko odločili, kakšen pripomoček potrebujejo. Po njenem mnenju je stroka tista, ki bi morala sprožiti postopek za pridobitev konkretnega pripomočka. Vsaka novost v stanovanju, ne glede na to ali gre za prilagoditev prostora ali uvedbo različnih pripomočkov v posameznikov vsakdan, to predstavlja spremembo, na katero se mora star človek navaditi in se naučiti pravilne uporabe. V teh primerih je podporna vloga fizioterapevtke nepogrešljiva, saj s svojim znanjem veliko prispeva pri učenju uporabe različnih pripomočkov, da lahko maksimalno prispevajo k lažji oskrbi ter ohranjanju varnosti in samostojnosti starega človeka.

➤ Strokovnjaki v trgovinah s pripomočki

Na ravni strokovnih služb so se pokazale številne priložnosti za napredek in s tem boljši položaj ter informiranost starih ljudi, kar lahko postopoma pripeva tudi k zagotovitvi primernejših bivalnih okolij za preživljanje starosti. Zelo očitno se kaže potreba po organiziranju in povezovanju različnih že delujočih akterjev na področju oskrbe starih ljudi v skupnosti ter postavitve sistema monitoringa in načrtnega vključevanja ranljivih ter socialno izključenih posameznikov v socialno varstveno mrežo podpore in pomoči. S strani strokovnih delavcev je bila namreč izražena potreba po aktivni pomoči skupnosti pri identifikaciji primerov socialne stiske, ki bi potrebovali pomoč strokovnih služb. Na drugi strani se aktivno izvaja program »Starejši za starejše«, v okviru katerega se je začel izvajati precej učinkovit monitoring v skupnosti, ki odkriva primere socialne izključenosti in neprimernih življenjskih okoliščin. Težave se pojavljajo pri vzpostavljanju povezave s strokovnimi službami, kjer prostovoljci ne dobijo potrebne podpore. Na tem področju bi zato stroka morala s pomočjo društev upokojencev narediti korak v smeri neposrednega povezovanja s populacijo starih ljudi v skupnosti in tako omogočiti dostop do potrebne pomoči in storitev. Pri tem je nujno potrebno določiti komunikacijski kanal, kako opažene potrebe prenesti do strokovnih služb, ki pa morajo prevzeti odgovornost za zagotovitev pomoči.

Vloga trgovin se kaže predvsem v informiranju in svetovanju o uvedbi tehnoloških pripomočkov glede na težave. Zagotavljajo telefonsko svetovanje in tudi prilagoditev bivalnih okolij preko izvajalcev, ki so zadolženi za to področje. Vloga teh služb bi po mojem mnenju lahko bila še bolj napredna. V Združenem kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske, na primer, deluje mreža centrov za bivanje invalidov, ki zagotavlja brezplačne informacije in nasvete o obstoječih pripomočkih in opremi, ki so v pomoč starim ljudem ali ljudem z oviranostjo. Vsak center vključuje stalno razstavo izdelkov in opreme različnih proizvajalcev, ki ljudem omogoča ogled ter poskus uporabe izdelkov in opreme ter nasvete strokovnega osebja pri raziskovanju ustreznih rešitev, nekateri centri pa izvajajo tudi tečaje pravilne uporabe različnih pripomočkov in kopalne opreme (Fokus on Disability, 2020).

➤ Delovna terapija

Ker delovna terapija pri izvajanju oskrbe v skupnosti še ni uveljavljena, težko govorimo o trenutnem prispevku. Kljub temu pa ima velik potencial za vključitev v prihodnosti. Delovna terapevtka je kot svojo vlogo in možen prispevek za zagotavljanje primerne bivalne okolja opredelila v preventivnem delovanju za preprečevanje padcev in ohranjanje samostojnosti, treningu vsakodnevnih opravil ter svetovanju iz izkustvenega dela v konkretnem primeru. Na fakulteti se namreč preko izkustvenih delavnic učijo, kako je živeti z določeno obliko oviranosti in tako v konkretni situaciji raziskujejo, kakšne bi bile potrebne prilagoditve in strategije za obvladovanje vsakodnevnih dejavnosti.

Na Švedskem imajo delovni terapevti zelo pomembno vlogo pri procesu prilagoditve stanovanja. Proces prilagoditve stanovanja se sicer začne na pobudo starega človeka, sorodnikov ali zdravstvenega delavca s podano prijavo pri organu krajevnih oblasti. Pred samo prošnjo za pridobitev nepovratnih sredstev pa je običajno delovni terapevt tisti, ki opravi obisk na domu, s človekom opravi pogovor, v katerem identificirata človekove potrebe in potrebne prilagoditve v stanovanju. Delovni terapevt nato tudi izda uradno potrdilo, ki navaja potrebo po prilagoditvi stanovanja, ki se priloži k uradni prošnji za dodelitev sredstev (Malmgren Fänge, Lindberg in Iwarsson, 2013). Pri oceni potreb in potrebnih prilagoditev je delovni terapevt ključen akter poleg socialnega delavca tudi v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske, kjer je vsak človek v starosti upravičen do ocene potreb in svetovanja. Oceno lahko poda socialni delavec in delovni terapevt, socialno varstveni zavod pa nato na podlagi kriterijev in ocene potreb odloči o upravičenosti do storitev pomoči. Storitve pomoči lahko vključujejo nakup pripomočkov in opreme, prilagoditve stanovanja in

praktično podporo pri gospodinjstvih opravilih in skrbi za osebno higieno (Adapting your Home, 2019).

Z vidika same prilagoditve bivalnega okolja bi bilo tudi v Sloveniji potrebno razviti in uveljaviti standardizirane merske instrumente, kakršne uporabljajo v tujini, na primer »The Housing Enabler Instrument« in »Usability in my Home« (Iwarsson idr. 2013, str. 11), ki raziskovalcem omogočajo zanesljivo, veljavno in sistematično zbiranje podatkov o dostopnosti v običajnih stanovanjih (Fänge in Iwarsson, 2005, str. 49). Takšni instrumenti bi omogočili pridobitev natančne objektivne in subjektivne ocene primernosti bivalnega okolja in potrebnih prilagoditev, na podlagi katere bi se lahko nato dodeljevala tudi potrebna finančna sredstva.

V Sloveniji so vse zgoraj omenjene rešitve z delovno terapijo še v povojih. Sprva mora država poskrbeti za ureditev drugih korakov, ki bodo potem lahko povezane z najrazličnejšimi službami, kot je recimo delovna terapija. Vloga države je na področju prilagajanj stanovanj za starejše, glede na podatke pridobljene iz pogovorov, še zelo skromna in se razvija. Prilagoditve stanovanj v Sloveniji se izvajajo v skromnem obsegu, kar omejuje možnost bivanja v domačem okolju. Kot odgovor na demografske spremembe, ki zahtevajo prilagoditev obstoječih sistemov in ureditev, je Slovenija sprejela »Strategijo dolgožive družbe« (UMAR, 2017), ki postavlja vsebinski okvir za izvedbo potrebnih sprememb, s čimer sledi tudi mednarodnim dokumentom in pobudam na temo odzivanja na demografske spremembe. Strategija dolgožive družbe na tem področju predvideva izvajanje prilagoditev bivalnega prostora za (podaljšano) samostojno življenje starejših v domačem okolju, ki se mora vključiti v različne politike (stanovanjske, socialne in prostorske) (UMAR, 2017). Kot že omenjeno je bil izdan priročnik »Univerzalna stanovanjska graditev«, s katerim skuša država nagovoriti in izobraziti o pomenu dostopnosti za vse posameznike in organizacije, ki lahko pripomorejo k izboljševanju dostopnosti objektov in prostorskih ureditev. Prav tako pa je cilj priročnika ozaveščanje o pristopu »oblikovanje za vse«; za izdelke, storitve in okolje. Priročnik tako prispeva k izpolnjevanju cilja »Nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025«, kjer je med drugim navedeno, da je zaradi spreminjanja življenjskih navad, ki vplivajo na spreminjanje bivalnega standarda in funkcionalnosti stanovanj, pomembno v procesu načrtovanja gradnje stanovanj posebno pozornost nameniti ozaveščanju in informiranju o pomenu kakovosti in večje funkcionalnosti stanovanj (Majcen, 2017). V okviru raziskovalnega projekta Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) in založbe Urbanističnega inštituta Republike Slovenije je v lanskem letu izšla

znanstvena monografija »Bivanje v starosti« (Kerbler, Filipovič Hrast & Sendi, 2020), kjer je predstavljen obsežen in podroben pregled različnih vidikov bivanja starejših ljudi v Sloveniji ter tudi rešitve in priporočila za dvig kakovosti bivanja v starosti. V lanskem letu je izšel tudi priročnik »Stanovanje v starosti«, s podnaslovom »Prilagoditve domačega okolja za kakovostno bivanje« (Železnik, Sendi & Kerbler, 2020), namenjen strokovnjakom, ki se ukvarjajo s proučevanjem in načrtovanjem prostora, in posameznikom, ki si zase in svoje bližnje želijo, da bi lahko v svojih domovih čim dalj časa živeli samostojno, varno, zdravo in zadovoljno (UIRS novice, 2021). Na temo aktivnega staranja se je med letom 2013 in 2016 izvajal projekt AHA.SI, kjer je bila vodilna sila priprava podlag za vključitev starejših na treh vsebinskih področjih: trgu dela in upokojevanju, aktivnem in zdravem staranju in neodvisnem življenju. Doglorski cilj pa predstavlja vsem prebivalcem Slovenije z različnimi ukrepi omogočiti bolj aktivno in zdravo starost (Nacionalni Inštitut za javno zdravje, 2014). Država s sofinanciranjem podpira tudi projekte in delovanje nevladnih organizacij, ki prispevajo pri raziskovanju in razvoju storitev na področju starih ljudi, kot že omenjeni Inštitut Antona Trstenjaka, Zveza društev upokojencev Slovenije, Univerza za tretje življenjsko obdobje idr.

V Sloveniji smo se glede na navedeno že aktivno lotili raziskovanja vprašanja neprimernosti stanovanj za bivanje v starosti. Sedaj je potrebno razmišljati, kako narediti korak naprej in ugotovitve raziskav prenesti v prakso. Na ravni države se kot velika ovira kaže togost zakonodaje, ki je še posebej opazna na področju pridobivanja finančnih sredstev in uveljavljanja pravic do pripomočkov. Strokovni delavci zato na tem področju težko podpirajo stare ljudi v njihovih prizadevanjih za dostojno življenje in reševanju problemov, s katerimi se pogosto srečujejo zaradi revščine (Mali in Leskovšek, 2015, str. 5). Zanimivo pa je, da je za Slovenijo po podatkih Evropske komisije (2007) značilna relativno visoka stopnja medgeneracijske povezanosti, kar pomeni, da je večina otrok pripravljena prispevati pri plačevanju oskrbe za svoje starše. Za adaptacijo bivališč starejših pa bi morala država omogočiti najem ugodnih kreditov in po zgledu Nemčije in Velike Britanije vzpostaviti mrežo svetovalnic za prilagajanje stanovanj. Ukrepi za podaljševanje bivanja starejših v svojih domovih, prilagojenih na način, ki omogoča samostojnost in kakovostno življenje, zmanjšujejo potrebo po institucionalizaciji, ki je posledično preložena na kasnejši čas ali postane povsem nepotrebna. S tem se tovrsten vložek države hitro povrne, na račun manjših stroškov za plačevanje institucionalne oskrbe. Za ustrezno stanovanjsko varstvo in oskrbo v starosti pa bi poleg finančne pomoči družinskih članov in države morala prispevati tudi družba kot celota. To bi bilo mogoče z vzpostavitvijo sistema socialnega zavarovanja za

dolgotrajno oskrbo, ki bi ob pokojninskem in zdravstvenem zavarovanju predstavljal tretji sistem, ki ga financira delovno aktivno prebivalstvo. K reševanju te problematike lahko veliko prispeva razširitev konverzije nepremičnim v dohodek, ki bi starejšim ljudem omogočal, da ostanejo v svojem domu čim dlje časa in si zagotovijo dodatnih dohodek za preživetje, obenem pa bi lahko pokrili manjkajoče stroške s preходом v institucionalno oskrbo, vendar te možnosti pri nas (še) ne razvijamo.

K vzpostavitvi instrumentov bi morala veliko prispevati vlada zlasti z zagotovitvijo ustrezne zakonodaje in nadzora ter banke in zavarovalnice, ki bi omogočile dostopnost ustreznega stanovanjskega in hipotekarnega trga (Kerbler, 2012, str. 110–111). Poleg tega bi bilo za prilagoditev stanovanja smiselno razmisliti o ustanovitvi agencij za stanovanjske izboljšave, kakršne, recimo, delujejo v Združenem kraljestvu Velike Britanije in Severne Irske. Agencije so namenjene vsesplošni podpori na vseh življenjskih nivojih starim ljudem, ljudem z invalidnostmi ali nizkimi dohodki pri popravilih, izboljšavah, vzdrževanju ali prilagoditi domov glede na njihove spreminjajoče se potrebe (Later Life Care, 2019).

Za učinkovito zagotovitev celostne oskrbe v skupnosti, vključno z informiranjem in zagotovitvijo primerne bivalnega okolja, bi bilo potrebno v samo načrtovanje kot tudi izvedbo storitev vključiti različne strokovne službe, torej je kadrovsko področje naslednje, ki prav tako zahteva posredovanje države z ureditvijo zakonodajnih določil. Strokovne delavke so opazile slabo prepoznavnost možnosti prispevka različnih strokovnih služb pri zagotovitvi primernih pogojev za preživljanje starosti v domačem okolju. Izpostavljena je bila potreba po vključitvi različnih strok in izvajalcev (kot so delovni terapevti, medicinske sestre, ortotiki in protetiki) in potreba po medsebojnem povezovanju in sodelovanju pri načrtovanju in izvedbi storitev in prilagoditev v skupnosti. Izrazile so željo po identifikaciji kadrovskega potreb za zagotavljanje celostne oskrbe na terenu ter ureditev zakonodaje, ki bo omogočila vključitev in sodelovanje različnih strok. Zagotoviti bi bilo potrebno možnost multidisciplinarnih timov za obiske na terenu in po potrebi vključiti tudi druge pomembne akterje. Za uspešno prilagoditev bivalnega okolja so namreč potrebni tudi drugi strokovnjaki, kot so arhitekti, gradbeniki, finančni svetovalci, strokovnjaki za podporno tehnologijo (IKT) itd. Po Grdiša (2010) se v ta namen ponekod že razvijajo svetovalnice, ki z informiranjem o tehničnih in gradbenih ukrepih, svetovanjem in celotnim vodenjem projekta prilagoditve (če stari ljudje tega ne zmorejo sami) skušajo v stanovanjih staremu človeku zagotoviti funkcionalen prostor, ki je hkrati lep ter mu zagotavlja osebno intimnost in skupno sožitje. Ob skupnem sodelovanju vseh potrebnih akterjev, ki prispevajo pri zagotavljanju primernih pogojev za preživljanje

starosti v domačem okolju ter vključevanjem upoštevanjem uporabniške perspektive, bi lahko zagotovili učinkovito ujemanje komponent oseba-okolje-aktivnost, ki vodi v večje zadovoljstvo starega človeka in s tem večjo kvaliteto bivanja v starosti. Multidisciplinaren pristop, ki bi ga omogočile svetovalnice, zahteva tudi določitev stroke, ki bo ves proces umerjala, vodila, povezovala, koordinirala in nadzirala. Ta stroka bi zaradi svoje širine in narave dela lahko bilo socialno delo, ki bi lahko začelo z uvedbo dejavnosti svetovalnic.

Poleg tega se kot ovira na ravni države kaže v tudi nedostopnosti storitev, pri čemer so bile s strani sogovornic izpostavljene dolge čakalne vrste. Posledično človek težko dobi pomoč, ko jo potrebuje. Ta težava kaže na pomanjkanje zadostnega števila izvajalcev, ki bi lahko zagotovili dostopnost storitev. Za ozaveščanje in podporo pri načrtovanju in izvedbi prilagoditev v bivalnem okolju bi zato bilo potrebno poleg vključitve ustreznega kadra zagotoviti tudi zadostno število izvajalcev, ki bi lahko zadostili številnim potrebam po prilagoditvi bivalnih okolij starih ljudi. Država bi zato morala poiskati strategije, kako starim ljudem omogočiti dostop do oskrbe in zagotoviti zadostno število izvajalcev, ki bi lahko zadostili hitro naraščajočim potrebam populacije starih ljudi. Prav tako bi z ureditvijo normativov morala težiti k temu, da se kvaliteta oskrbe v skupnosti približa institucionalni.

Na ravni države kot glavno možnost za nadaljnji razvoj storitev na področju prilagoditve stanovanja predstavlja sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi (REPUBLIKA SLOVENIJA – GOV.SI, 2021), ki v predlogu v 32. členu določa pravico posameznika do storitev za krepitev in ohranjanje samostojnosti, ki vključuje storitve za krepitev in ohranjanje samostojnosti in zmanjšanje potrebo po pomoči oziroma preprečevanje poslabšanja stanja upravičenca, storitve psihosocialne podpore, storitve post diagnostične podpore osebam s sindromom demence in storitve svetovanja za prilagoditev bivalnega okolja. V tem kontekstu pomeni, da bi bila prilagoditev bivalnega okolja pravica posameznika, ko jo potrebuje. Sicer je mreža izvajalcev po informacijah sogovornic v Sloveniji že dobro razvita, izvajalci se že med seboj povezujejo in so usposobljeni za izvedbo prilagoditev. Težava se zato kaže predvsem v dejstvu, da je uporabnik sam financer storitev. V kolikor bo omenjen zakon uredil področje financiranja in omogočil uveljavljanje storitve na podlagi upravičenosti, obstajajo dobre možnosti za razvoj storitev na področju prilagoditve bivalnega okolja. Pri tem bo pozornost potrebno nameniti tudi cenovni dostopnosti storitve, pri čemer svetovalci in izvajalci ne bi smeli biti preveliko finančno breme za starega človeka, trajanje prenove bi moralo biti natančno opredeljeno in cene jasne ter določene že vnaprej. Poskrbeti je potrebno tudi za zagotovitev sofinanciranja prilagoditev in enostavne postopke za uveljavljanje in pridobitev subvencij. Zagotoviti bo

potrebno nadzor in natančen seznam preverjenih svetovalcev in izvajalcev na občinski ravni, ki pri prilagoditvah stanovanj lahko nudijo tudi strokovno pomoč. Tako bi starim ljudem lahko olajšali odločitev prilagoditve in skrbi glede izvedbe (Kerbler, Filipovič Hrast in Sendi, 2020).

Država bi morala bolj aktivno vlogo prevzeti tudi pri promociji aktivnega staranja; cilji so opolnomočenje starih ljudi za sprejemanje odločitev, ki jim omogočajo da živijo zadovoljivo življenje in vzdržujejo zdrav način življenja, zagotavljanje možnosti vključenosti in prispevka starih ljudi k družini in skupnosti, izražanje pozitivne naravnosti do starih ljudi, skrb za zaupanje starih ljudi, da živijo v varnem okolju, kjer so na voljo storitve, ki jih potrebujejo in skrb za spodbujanje osebne rasti in razvoja starih ljudi skozi spreminjajoče se okoliščine (Ngan, 2011, str. 143). Promocijo bi lahko izvajala z zagotovitvijo programov, projektov, izobraževanja, usposabljanj ipd., s čimer bi lahko prispevala pri preventivnem delovanju in načrtovanju življenja v starosti, kakršen je bil projekta AHA.SI (Nacionalni Inštitut za javno zdravje, 2014). Prav tako je njena naloga s sofinanciranjem podpirati dejavnosti organizacij, ki delujejo na področju starih ljudi. Hkrati bi bilo potrebno zagotoviti podporo in pomoč pri prizadevanju starejših za povezovanje in vključevanje v aktivnosti društev upokojencev ter s tem omogočiti tudi njihov glas pri oblikovanju zakonodajnih določil, pravic, storitev itd., ki nudijo osnovno podlago za možnosti aktivnega, varnega in samostojnega preživljanja starosti v domačem okolju.

6 SKLEP

Danes velik delež starih ljudi tudi v pozni starosti biva v domačem okolju, ki pogosto ne zagotavlja primernih pogojev za varno in samostojno preživljanje starosti. Posledično morajo sčasoma nekateri od njih kljub svoji želji, da bi starost preživel v domačem okolju, sprejeti alternativno obliko oskrbe. Stanovanja, v katerih bivajo, so običajno stara, zaradi zastarele gradnje so pogosto arhitekturno neprimerna, imajo nefunkcionalno razporeditev prostorov ter neugodno in zastarelo opremo, s čimer omejujejo ali celo onemogočajo možnost samostojnega bivanja starega človeka v domačem okolju. Ob upadanju motorične in kognitivne sposobnosti se postopoma zmanjšuje uporabnost določenih prostorov in opreme v stanovanju, ki za človeka zaradi onemoglosti sčasoma postane povsem neuporabna. Povečuje se tudi tveganje za padce in druge nesreče, kar pomeni, da samostojno bivanje v domačem okolju postaja vse težje in bolj ogroženo. Fizično bivalno okolje tako postaja odločilen faktor pri ustvarjanju možnosti preživljanja starosti v domačem okolju in je tudi ključnega pomena za zdravo staranje in dobro počutje v starosti.

Primernost bivalnega okolja se po teoriji določa s pomočjo različnih konceptov: koncept dostopnosti, koncept hipoteze prilagodljivosti in koncept uporabnosti, ki skupno zagotavljajo celostno oceno ustreznosti bivalnega okolja glede na funkcionalne zmožnosti ter potrebe in želje starega človeka, ki biva v njem. S preučevanjem posameznih konceptov namreč ugotovimo, da splošne opredelitve primerne bivalnega okolja ne moremo postaviti, saj je ta odvisna od vsakega posameznika posebej in zavisi od njegovih funkcionalnih zmožnosti in okoliščin oziroma pogojev v njegovem bivalnem okolju. Na podlagi celostne ocene je mogoče načrtovati prilagoditev, ki bo zagotavljala najboljše možno ujemanje komponent oseba-okolje-aktivnost.

Na podlagi ocene dostopnosti, ki so jo na podlagi objektivno uveljavljenih standardov dostopnosti podale sogovornice, večina starih ljudi živi v zanje neprimernem bivalnem okolju. Kljub temu veliko starih ljudi svoje obstoječe bivalno okolje kljub oviram ocenjuje kot primerno, kar kaže razliko med objektivno in subjektivno oceno primernosti bivalnega okolja. Visoko zadovoljstvo starih ljudi s svojim bivalnim okoljem lahko povežemo z navezanostjo na stanovanje in visoko povprečno dolžino bivanja v njem, kar dodatno pripomore k želji po preživljanju starosti v domačem okolju. Pri ocenitvi zadovoljstva s stanovanjem je potrebno opozoriti tudi na velik delež t. i. »sprijaznjenih« ljudi, ki so zadovoljni tudi v manj primernih bivalnih razmerah, kar pa je problematično. Izkazalo se je, da stari ljudje zaznajo zmanjšano uporabnost pogosto sprejmejo kot dejstvo in

pomanjkljivosti kompenzirajo s prilagoditvijo svojih aktivnosti in koriščenjem drugih možnosti, ki so na voljo. Pri tem je bilo opozorjeno, da nekritično izražanje zadovoljstva s stanovanjskimi razmerami kaže na nepoznavanje meril, ki določajo, kaj je sprejemljiv stanovanjski standard. Pozitivna ocena primernosti bivalnega okolja najverjetneje izhaja iz pomanjkanja informacij o tem, kako bi si lahko svoje okolje bolje uredili in prilagodili.

Osnova za uspešno prilagoditev in zagotovitev primerne bivalnega okolja je poznavanje tveganjih mest v stanovanju. Tveganja se v glavnem nanašajo na arhitektonske ovire, neprimerno opremo in organizacijo bivalnega okolja. Kot arhitektonska ovira so najpogostejše izpostavljene stopnice, ki pogosto močno omejuje posameznikovo mobilnost. Največjo težavo povzročajo v starih blokih, kjer ni dvigal, in v stanovanjskih hišah. Veliko starih ljudi prebiva v prevelikih stanovanjih ali hišah, vzdrževanje s finančnega in higienskega vidika pa postaja vse večje breme. Tveganja zaradi neprimerne opreme se nahajajo v kopalnici (neprilagojenost kadi, stranišča, zdrsi na ploščicah in preprogah), spalnici (zakonske in prenizke postelje in tepihi) in kuhinji (višina pultov, nevarni pripomočki ...). Splošno pa največje tveganje predstavljajo preproge, prenatrpanost in slaba osvetlitev prostorov. Ob ovirah v bivalnem okolju in postopnem upadanju posameznikovih zmožnosti se oži njegov življenjski prostor, ki postaja vse manj dostopen in uporaben.

S prilagoditvijo bivalnega okolja se skuša zagotoviti pogoje za nadaljnje vodenje gospodinjstva, odpraviti kognitivne ovire, izboljšati orientacijo, olajšati potek različnih dejavnosti, zmanjšati strah starih ljudi in preprečiti nevarnosti ter hkrati omogočiti in olajšati delo oskrbnim in negovalnim službam. Cilj prilagoditve je sicer popolna odstranitev ovir, kar zaradi gradbenih značilnosti bivalnega okolja pogosto ni povsem izvedljivo. Glavno vodilo pri svetovanju in načrtovanju zato predstavlja ohranjanje svobode in mobilnost uporabnika ter zagotovitev pogojev za učinkovito izvajanje pomoči na domu. Ob tem se je potrebno zavedati, da velikokrat lahko že z manjšimi spremembami ustvarimo boljše pogoje za preživljanje starosti v domačem okolju. Pri načrtovanju fizičnega okolja starega človeka je potrebno upoštevati, da mora biti stanovanje udobno in funkcionalno, predvsem pa mu mora zagotavljati varnost. Upoštevati je potrebno vsa tveganja, ki jih prinaša starost, vključno z demenco. Vsi ukrepi morajo biti individualno prilagojeni (upoštevajo individualne želje starega človeka, njegove sposobnosti in omejitve) in hkrati upoštevati tudi gradbene lastnosti stanovanja in omejitve, ki npr. izhajajo iz najemne pogodbe. Vsi ukrepi so začasni, odvisni od funkcionalnega stanja človeka, zato vseh ni potrebno izvesti takoj. Priporočljivo je, da predvidimo faze, ki olajšajo naknadno dopolnitev. Slediti velja splošnemu pravilu, da

stanovanje ne sme biti prepolno, da je omogočena preglednost prostorov, v njih pa je potrebno izpostaviti elemente, ki jasno nakažejo uporabnost prostora. Potrebno je zagotoviti zadostno osvetlitev prostorov ter preprečiti možnosti spotikanja in padcev. Za lažjo orientacijo je priporočljivo odstraniti vrata med prostori, preprečiti slepe in temne hodnike ter po možnosti organizirati krožne poti. Pomemben del pri prilagoditvi bivalnega okolja predstavlja vključevanje tehničnih pripomočkov, ki lahko izboljšajo varnost, samostojnost in mobilnost posameznika. Pri iskanju rešitev v bivalnem okolju so zato sogovornice izpostavile pomen sodelovanja s trgovinami z ortopedskimi pripomočki, kot je CRI, ki na podlagi svojih izkušenj in poznavanja obstoječih tehnoloških pripomočkov pomagajo poiskati za ključno situacijo najbolj primerno rešitev.

Težave in ovire, ki vplivajo na izvedbo prilagoditev, izhajajo iz ravni posameznika, skupnosti, strokovnih služb in države. Izkazalo se je, da starejši ljudje ustreznosti stanovanjskega okolja posvečajo premalo pozornosti. Prepričani so, da stanovanja ustrezajo njihovim potrebam, kar kaže na pomankanje informiranosti o primernosti bivalnega okolja. Zelo malo ljudi tudi pozna svoje pravice. Misel na prenovo je pogosto prežeta s strahom, negotovostjo in nezaupanjem. Sam proces prilagoditve namreč predstavlja spremembo, kar starim ljudem povzroča stres, saj se morajo na spremembe navaditi in se tudi kaj na novo naučiti. Sprememba pomeni poseg v vsakdanji mir, navade in rutino. Težavo predstavlja tudi čustvena navezanost na ureditev in izgled prostora ter predmetov v njem in precenjevanje lastnih zmožnosti, ki izhaja iz želje po obvladovanju svojega sveta. Kot zadnje se stari ljudje zaradi nizkih dohodkov bojijo visokih stroškov prilagoditev, zato so obnovam običajno nenaklonjeni in ne kažejo zanimanja za ta poseg. Ovira na ravni posameznika izhaja tudi iz odvisnosti od socialne mreže. Star človek običajno potrebuje pomoč bližnjih, ki pa so v sedanjih časih pogosto odsotni. Posledično mu je onemogočen dostop do informacij in pomoči ter s tem tudi do prilagoditve bivalnega okolja. Na drugi strani se kaže strah sorodnikov pred spremembami ter nesprejemanje slabšanja zdravstvenega stanja posameznika, kar vodi v precenjevanje posameznikovih zmožnosti in zavračanja potrebnih sprememb. Če sorodniki niso naklonjeni prilagoditvi, verjetno staremu človeku ne bodo zagotovili potrebne pomoči za izvedbo prilagoditve.

Na ravni skupnosti se velika ovira kaže v dojemljanju starosti kot tabu teme, zaradi česar se o starosti ne govori. Kot posledica tega se kot ovira kaže tudi pomanjkanje načrtovanja starosti. Ljudje namreč o svojih bivalnih pogojih in tveganjih, ki prihajajo s starostjo, ne razmišljajo, po upokojitvi pa se umikajo v samoto na podeželje. Na tem področju so možnosti za nadaljnji razvoj v razvoju programov priprave na upokojitev ter sistematičnem vključevanju ljudi pred

upokojitvijo. Opaža se namreč, da veliko ljudi hitro brezciljno obstane v svojem domačem okolju po upokojitvi in izgubi »stalnih, rutinskih vlog«. Pomanjkanje aktivnosti negativno vpliva na psihofizično stanje posameznika in splošno kakovost življenja v starosti, ki posledično upadeta hitreje. Z vključevanjem na novo upokojenih ljudi v društva upokojencev in podobne organizacije bi tem posameznikom lahko zagotovili pomembno oporo ob spremembi in vzpodbudo za nadaljnje aktivno staranje. Pogovori, dejavnosti, izobraževanja in usposabljanja, vezana na koncept aktivnega staranja, prispevajo k sprejemanju starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja. S tem se odpirajo pogovori in možnosti za razmislek o tveganjih in načrtovanje preživljanja starosti. Ob tem se predajajo informacije o pravicah, obstoječih oblikah podpore in pomoči, novostih na področju informacijsko-komunikacijskih tehnologij in ostalih inovativnih rešitev, ter se širi ozaveščenost o pomenu pravočasnega prilagajanja bivalnega okolja, da bo ob spreminjajočih se potrebah zagotavljalo pogoje za varno in samostojno preživljanje starosti. Poleg tega nudijo možnost oblikovanja nove socialne mreže, zagotavljanja medsebojne podpore in pomoči. Vsak posameznik lahko tako pri reševanju problematike neprilagojenosti bivalnega okolja prispeva z uresničevanju koncepta aktivnega staranja, širjenju ozaveščenosti o primernosti bivalnega okolja in preventivnemu delovanju za preprečevanje padcev in ohranjanje samostojnosti. Naslednja težava se kaže v omejitvah pri izvajanju medsebojne pomoči v populaciji starejših. Vloga samih starih ljudi in skupnosti se kaže v obliki zagotavljanja laične medsebojne podpore in pomoči, ki se je začela izvajati v okviru programa »Starejši za starejše«. Prostovoljke društva upokojencev so pri tem zavzele t. i. »vlogo detektorjev«. S svojo dejavnostjo prispevajo pri identifikaciji socialno ranljivih posameznikov v skupnosti in zagotavljanju socialnih stikov. Pri tem se je izkazalo, da opažene potrebe pogosto presegajo kompetentnost prostovoljcev. Poleg tega se pojavlja tudi nesprejemanje njihovega delovanja v skupnosti. Zelo očitno se kaže potreba po organiziranju in povezovanju različnih že delujočih akterjev na področju oskrbe starih ljudi v skupnosti ter postavitev sistema monitoringa in načrtnega vključevanja ranljivih ter socialno izključenih posameznikov v socialno varstveno mrežo podpore in pomoči. Izpostavljeno je bilo tudi splošno pomanjkanje medsebojne podpore in pomoči med starimi ljudmi, ki v glavnem živijo vsak zase, kar je še posebej opazno v mestnih okoljih. Vloga, ki jo stari ljudje pri tem prevzemajo, je socialna akcija, kakršna se kaže tudi v okviru programa »Starejši za starejše«, znotraj katerega delujejo moje sogovornice. Cilj socialne akcije je opozarjati na pomanjkljivosti v sistemskih ureditvah, ki zadevajo njihovo populacijo. Možnosti za nadaljnji razvoj se kažejo v aktivnem vključevanju in povezovanju populacije starejših s pomočjo društev upokojencev in podobnih organizacij, ki lahko z medsebojnim

povezovanjem in dejavnostjo ob perečih problematikah omogočajo prenos kritik, pobud posameznika in skupine do zakonodajnih institucij. S tem omogočajo vpliv pri oblikovanju določil in urejanju položaja starih ljudi v državi. Vse to lahko starim ljudem daje občutek vpliva in smisla, kar prispeva k pozitivnemu doživljanju starosti, splošnemu zadovoljstvu ter dobremu počutju starega človeka, zaradi česar lahko dalj časa samostojno in aktivno prebiva v domačem okolju. Sicer pa bi se družba kot celota morala usmeriti v sprejemanje starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja, ki prav tako potrebuje načrtovanje prihodnosti. S tem lahko spodbudimo prihodnje generacije, da pravočasno poskrbijo za svoje bivalno okolje in izvedejo potrebne ukrepe, spremembe in prilagoditve, ki jim bodo omogočile varno, samostojno in kakovostno preživljanje starosti v domačem okolju.

Strokovne službe imajo na področju prilagoditve stanovanj trenutno omejene možnosti podpore. Tekom izvajanja pomoči in oskrbe na domu so si skozi prakso že same nabrale številna znanja in izkušnje ter resurse, s katerimi lahko uporabnika podprejo. Trenutno se najbolj neposredno v oskrbo v skupnosti vključuje socialno delo, ki vstopa v domače okolje, kjer skupaj z uporabnikom izdelava osebni načrt, oceno tveganja in načrt varnosti ter s tem zagotovi celosten pogled na situacijo. Tekom načrtovanja opravlja tudi vlogo informatorja o tveganjih in potrebnih spremembah in zastopnika, ki pride v ospredje pri pridobivanju potrebnih pripomočkov pri zdravniku. Prav tako pri prilagoditvah in pridobivanju pripomočkov sodeluje in posreduje z drugimi strokovnimi in dobrodelnimi službami v skupnosti. Fizioterapija se vključuje na pobudo vodje centra za pomoč na domu. Vstopa v primeru težkih okoliščin. Njeno delo zajema testiranje funkcionalnih zmožnosti človeka, podajanja strokovnega mnenja o potrebnih prilagoditvah ter učenje uporabe vseh pripomočkov. Strokovnjaki iz trgovin z ortopedskimi pripomočki zagotavljajo svetovanje in izdajo pripomočkov na naročilnico. Ob tem preko pristojnih izvajalcev zagotavljajo tudi prilagoditve v domačem okolju. V pomoč pri oskrbi v skupnosti je tudi storitev »SOS gumb«, ki zagotavlja 24-urni kontakt v primeru kakršnih koli težav, s čimer prispeva pri zagotavljanju varnosti, samostojnosti in ohranjanju socialnih stikov. Z aplikacijami in senzorji omogoča tudi ohranjanje samostojnosti starega človeka v domačem okolju ter nemoteno spremljanje človekovih ritualov, ki so v pomoč predvsem v primeru demence. Na terenu se vidi tudi potreba po delovnem terapevtu, ki pa v okviru javne mreže na terenu še ne deluje. Potencialen prispevek delovne terapije se kaže v preventivnem delovanju za preprečevanje padcev in ohranjanju samostojnosti, treningu vsakodnevnih opravil ter svetovanju iz izkustvenega dela v konkretnem primeru.

Na ravni strokovnih delavcev in izvajalcev se ena izmed večjih ovir kaže slabo informiranje o storitvah, saj tudi aktivni stari ljudje, kot so prostovoljci društva upokojencev, ne pridejo do potrebnih informacij o obstoječi mreži pomoči v skupnosti, niti niso seznanjeni s svojimi pravicami. Pomembna naloga, ki bi jo zato strokovni delavci in izvajalci morali bolj dosledno izvajati, je informiranje starih ljudi o njihovih pravicah, možnih oblikah pomoči in preventivnem delovanju. Na področju informiranja je potrebno izpostaviti tudi opozorilo sogovornice o konkretni vlogi centrov za socialno delo. Ti bi po njenem mnenju morali prevzeti učinkovito in poglobljeno svetovalno vlogo, kjer bi se poleg palete storitev pomoči načrtovala tudi paleta podpornih storitev, s katerimi se uporabnik nauči ohranjati samostojnost kljub svoji oviranosti. Usmeriti bi se morali v strategije krepite samostojnosti uporabnika in razmisliti o rehabilitaciji, o vključevanju fizioterapevtske in delovno terapevtske obravnave v bivalno okolje ter s tem omogočiti, da se človek ponovno priuči veščin, ki jih je izgubil zaradi zdravstvenih težav. Poleg tega je izpostavljeno pomanjkanje podpore strokovnih služb pri delu prostovoljcev na terenu, ki so tudi ob prošnji za pomoč naleteli na neprijazen odziv ali pa je niso prejeli. Na takšen način strokovne službe izničujejo pomen dela in prispevka prostovoljcev, otežujejo uresničevanje koncepta aktivnega staranja in onemogočajo učinkovito strategijo sodelovanja in identifikacije primerov socialne stiske v skupnosti ter možnosti zagotovitve pravočasne pomoči. Prostovoljcem je potrebno zagotoviti podporo pri delovanju, jih usmerjati, seznanjati z novostmi in vključevati v razvoj storitev v skupnosti, saj predstavljajo pomemben vezni člen med starimi, pogosto socialno izključenimi ljudmi, ki nujno potrebujejo pomoč, in strokovnimi službami, ki to pomoč lahko zagotovijo. Na ravni strokovnih služb se pojavlja tudi težava dela v neprimernih okoliščinah, ki izhaja iz izvajanja oskrbe v neprilagojenem okolju. Takšno delo zahteva od izvajalcev večji fizični napor in s tem dodatna tveganja za trajne zdravstvene posledice. Z vidika same prilagoditve bivalnega okolja bi bilo tudi v Sloveniji potrebno razviti in uveljaviti standardizirane merske instrumente, kakršne uporabljajo v tujini, na primer »The Housing Enabler Instrument« in »Usability in my Home«, ki raziskovalcem omogočajo zanesljivo, veljavno in sistematično zbiranje podatkov o dostopnosti v običajnih stanovanjih. Takšni instrumenti bi omogočili pridobitev natančne objektivne in subjektivne ocene primernosti bivalnega okolja in potrebnih prilagoditev, na podlagi katerih bi se lahko nato dodeljevala tudi potrebna finančna sredstva.

Vloga države na tem področju je še zelo skromna in se razvija. Z zakonodajnimi ureditvami bi lahko še mnogo prispevala in zagotovila boljše možnosti za varno in samostojno preživljanje starosti v domačem okolju. Do sedaj je Slovenija za ureditev tega področja sprejela

»Strategijo dolgožive družbe« (UMAR, 2017), ki postavlja vsebinski okvir za izvedbo potrebnih sprememb, s čimer sledi tudi mednarodnim dokumentom in pobudam na temo odzivanja na demografske spremembe. Ministrstvo za okolje je z namenom zagotavljanja dostopnosti izdalo priročnik »Univerzalna stanovanjska graditev«, s katerim skuša nagovoriti in izobraziti o pomenu dostopnosti za vse posameznike in organizacije, ki lahko pripomorejo k izboljševanju dostopnosti objektov in prostorskih ureditev. Na nivoju države ima prispevek pri raziskovanju tega področja tudi Urbanistični inštitut, kjer sta v lanskem letu izšla znanstvena monografija »Bivanje v starosti« (Kerbler, Filipovič Hrast & Sendi, 2020) in priročnik »Stanovanje v starosti«; »Prilagoditve domačega okolja za kakovostno bivanje« (Železnik, Sendi & Kerbler, 2020). Sicer se država vključuje tudi v projekte, kakršen je bil AHA.SI, ki ga je organiziral Nacionalni inštitut za javno zdravje, ter s sofinanciranjem podpira projekte in delovanje nevladnih organizacij, ki prispevajo pri raziskovanju in razvoju storitev na področju starih ljudi, kot so Inštitut Antona Trstenjaka, Zveza društev upokojencev Slovenije, Univerza za tretje življenjsko obdobje idr.

Na ravni države se kot ovira kaže togost zakonodaje, ki je posebej opazna na področju pridobivanja finančnih sredstev in uveljavljanju pravic do pripomočkov. Pomanjkanje finančnih sredstev za namene prilagoditve bivalnega okolja v Sloveniji predstavlja veliko težavo. V tujini lahko starejši ljudje, ki potrebujejo večje adaptacije stanovanja, v okviru sistemov za dolgotrajno oskrbo zaprosijo za nepovratna finančna sredstva, kar pri nas zaradi toge in omejujoče zakonodaje še ni mogoče, zato je star človek odvisen od lastnih finančnih zmožnosti, ki ne zadoščajo niti za kritje osnovnih potreb. Za adaptacijo bivališč starejših bi morala država omogočiti najem ugodnih kreditov in po zgledu Nemčije in Velike Britanije vzpostaviti mrežo svetovalnic za prilagajanje stanovanj. Poskrbeti bi bilo potrebno za zagotovitev sofinanciranja prilagoditev in enostavne postopke za uveljavljanje in pridobitve subvencij. Pri tem bo pozornost potrebno nameniti tudi cenovni dostopnosti storitve, pri čemer svetovalci in izvajalci ne bi smeli biti preveliko finančno breme za starega človeka, trajanje prenove bi moralo biti natančno opredeljeno in cene jasne in določene že vnaprej. Zagotoviti bo potrebno nadzor in natančen seznam preverjenih svetovalcev in izvajalcev na občinski ravni, ki pri prilagoditvah stanovanj lahko nudijo tudi strokovno pomoč. Za ustrezno stanovanjsko varstvo in oskrbo v starosti pa bi poleg finančne pomoči družinskih članov in države morala prispevati tudi družba kot celota. To bi bilo mogoče z vzpostavitvijo sistema socialnega zavarovanja za dolgotrajno oskrbo, ki bi ob pokojninskem in zdravstvenem zavarovanju predstavljal tretji sistem, ki ga financira delovno aktivno prebivalstvo. Togost

zakonodaje se kot ovira kaže tudi pri uveljavljanju pravic do različnih pripomočkov, ki omogočajo samostojnost za bivanje v domačem okolju. S strani države so v glavnem urejene pravice do pridobitve določenih pripomočkov, vendar pri tem prihaja do težav, saj se pravice do pripomočkov pogosto pogojujejo oziroma izključujejo. Eden večjih prispevkov države na tem področju se kaže v predvidenem sprejemu Zakona o dolgotrajni oskrbi (REPUBLIKA SLOVENIJA – GOV.SI, 2021), ki v predlogu v 32. členu določa pravico posameznika do storitev za krepitev in ohranjanje samostojnosti, ki vključuje storitve za krepitev in ohranjanje samostojnosti in zmanjšanje potrebo po pomoči oziroma preprečevanje poslabšanja stanja upravičenca, storitve psihosocialne podpore, storitve post-diagnostične podpore osebam s sindromom demence in storitve svetovanja za prilagoditev bivalnega okolja. V tem kontekstu pomeni, da bi bila prilagoditev bivalnega okolja pravica posameznika, ko jo potrebuje. Zakon bi torej naj zagotovil finančna sredstva za namen prilagoditve stanovanj, kar bi lahko odprlo možnosti, da se trenutna znanja in izkušnje prenesejo v vsakdanja življenja starih ljudi.

Na ravni države se ovire kažejo tudi v pomanjkanju ustrezno izobraženega kadra za delo na terenu ter neprepoznavnost potreb po določenem kadru na terenu. Hkrati se pojavlja tudi težava v dostopnosti do storitev, ki se kaže v dolgih čakalnih vrstah, zaradi česar ljudje težko dobijo pomoč, ko jo potrebujejo, ter kakovosti storitev, ki se razlikuje od kakovosti institucionalne oskrbe, ki vključuje tudi terapevtsko in multidisciplinarno obravnavo. Država bi zato morala poiskati strategije, kako starim ljudem omogočiti dostop do oskrbe in zagotoviti zadostno število izvajalcev, ki bi lahko zadostili hitro naraščajočim potrebam populacije starih ljudi. Prav tako bi z ureditvijo normativov morala težiti k temu, da se kvaliteta oskrbe v skupnosti približa institucionalni. Zagotoviti bi bilo potrebno možnost multidisciplinarnih timov za obiske na terenu in po potrebi vključiti tudi druge pomembne akterje. Za uspešno prilagoditev bivalnega okolja so namreč potrebni tudi drugi strokovnjaki, kot so arhitekti, gradbeniki, finančni svetovalci, strokovnjaki za podporno tehnologijo (IKT) itd.

Na področju arhitekture težavo predstavljajo nepopolni in napačni predpisi na nacionalni ravni, ki so po mnenju različnih avtorjev v veliki meri prispevali k nefunkcionalni in neprilagodljivi zasnovi in gradnji objektov za različne uporabnike.

Država bi morala prevzeti bolj aktivno vlogo tudi pri promociji aktivnega staranja, pri čemer gre za cilj opolnomočenja starih ljudi za sprejemanje odločitev, ki jim omogočajo, da živijo zadovoljivo življenje in vzdržujejo zdrav način življenja, zagotavljanje možnosti vključenosti

in prispevka starih ljudi k družini in skupnosti, izražanje pozitivne naravnosti do starih ljudi, skrb za zaupanje starih ljudi, da živijo v varnem okolju, kjer so na voljo storitve, ki jih potrebujejo in skrb za spodbujanje osebne rasti in razvoja starih ljudi skozi spreminjajoče se okoliščine. Hkrati bi bilo potrebno zagotoviti podporo in pomoč pri prizadevanju starejših za povezovanje in vključevanje v aktivnosti društev upokojencev. S tem bi opolnomočili tudi njihov glas pri oblikovanju zakonodajnih določil, pravic, storitev ..., ki nudijo osnovno podlago za možnost aktivnega, varnega in samostojnega preživljanja starosti v domačem okolju.

7 PREDLOGI

Raven države

- Sprejem Zakona od dolgotrajni oskrbi in zagotovitev finančnih sredstev za namen prilagoditve stanovanj. Prilagoditev stanovanja bi morala biti določena kot pravica.
- Na področju arhitekture je potrebna posodobitev predpisov gradnje na nacionalni ravni. Poleg izvajanja ukrepov gradbenega in političnega sektorja v smeri nadaljnje gradnje objektov brez ovir je potrebno širjenje znanja o težavah dostopnosti in pojavnosti stanovanjskih ovir v običajni stanovanjih objektih med vsemi akterji zasebnega gradbenega sektorja in tudi celotne populacije.
- Identifikacija kadrovskih potreb za zagotavljanje celostne oskrbe na terenu. Ureditev zakonodaje, da bo omogočila vključitev in sodelovanje različnih strok (delovni terapevti, medicinske sestre, ortotiki in protetiki). Zagotoviti je potrebno možnost multidisciplinarnih timov za obiske v domačem okolju.
- Zagotoviti je potrebno zadostno število izvajalcev storitev v bivalnem okolju, saj so težave v dologih čakalnih vrstah za storitev, ki pogosto ni na voljo, ko je potrebna, in tudi ni na enakem nivoju kot v instituciji. Država bi zato morala poiskati strategije, kako starim ljudem omogočiti dostop do oskrbe in zagotoviti zadostno število izvajalcev, ki bi lahko zadostili hitro naraščajočim potrebam populacije starih ljudi. Prav tako bi z ureditvijo normativov morala težiti k temu, da se kvaliteta oskrbe v skupnosti približa institucionalni.
- Postopek uveljavljanja pravice do tehničnih pripomočkov bi se moral začeti na pobudo stroke, ki lahko poda oceno, kateri pripomoček starejši človek potrebuje.
- Država bi morala prevzeti bolj aktivno vlogo tudi pri promociji aktivnega staranja – z zagotovitvijo programov, projektov, izobraževanj, usposabljanj ipd.

Raven strokovnih služb in izvajalcev

- Zelo očitno se kaže potreba po organiziranju in povezovanju različnih že delujočih akterjev na področju oskrbe starih ljudi v skupnosti ter postavitve sistema monitoringa in načrtnega vključevanja ranljivih ter socialno izključenih posameznikov v socialno varstveno mrežo podpore in pomoči. Na tem področju bi zato stroka morala s pomočjo društev upokojencev narediti korak v smeri neposrednega povezovanja s populacijo starih ljudi v skupnosti in tako omogočiti dostop do potrebne pomoči in storitev. Pri tem je

nujno določiti komunikacijski kanal, kako opažene potrebe prenesti do strokovnih služb, ki pa morajo prevzeti odgovornost za zagotovitev pomoči.

- Zagotoviti podporo in pomoč pri prizadevanju starejših za povezovanje in vključevanje v aktivnosti društev upokojencev ter s tem omogočiti tudi njihov glas pri oblikovanju zakonodajnih določil, pravic, storitev itd., ki nudijo osnovno podlago za možnosti aktivnega, varnega in samostojnega preživljanja starosti v domačem okolju.
- Dosledno izvajati informiranje starih ljudi o njihovih pravicah, možnih oblikah pomoči in preventivnem delovanju.
- Strokovne službe in izvajalci bi zato prav tej skupini starejših ljudi v prihodnje morali posvetiti posebno pozornost, kako jih ozaveščati o pomenu prilagoditev in preureditev stanovanj za kakovostno bivanje v domačem bivalnem okolju ter o samih možnostih za njihovo izvedbo, sodelovati tudi pri mogoči preureditvi stanovanj v pametne domove.
- Pomembno je, da je ozaveščanje prilagojeno različnim potrebam starejših ljudi, uvajanje tehnoloških rešitev pa prilagojeno konkretnemu okolju. Pri tem je v veliko pomoč, če je ustrezna stopnja informiranosti podprta tudi s pozitivnimi izkušnjami »domačinov z domačim sistemom«.
- Na področju celotne populacije starih ljudi je torej potrebno zagotoviti učinkovito informiranje in ozaveščanje, pri čemer so prioriteta predvsem aktivni prostovoljci, ki se že sedaj samoiniciativno trudijo za izboljšanje položaja starejših in so glavni motivatorji, aktivatorji za razvoj in spremembe.
- Zagotoviti je potrebno podporo njihovem delovanju, jih usmerjati, seznanjati z novostmi in vključevati v razvoj storitev v skupnosti, saj predstavljajo pomemben vezni člen med starimi, pogosto socialno izključenimi ljudmi, ki nujno potrebujejo pomoč, in strokovnimi službami, ki to pomoč lahko zagotovijo.
- Usmeriti bi se morali v strategije krepitve samostojnosti uporabnika in razmisliti o rehabilitaciji, o vključevanju fizioterapevtske in delovno terapevtske obravnave v bivalno okolje in s tem omogočiti, da se človek ponovno priuči veščin, ki jih je izgubil kot posledico zdravstvenih težav.
- Z vidika same prilagoditve bivalnega okolja bi bilo tudi v Sloveniji potrebno razviti in uveljaviti standardizirane merske instrumente, kakršne uporabljajo v tujini, na primer »The Housing Enabler Instrument« in »Usability in my Home Questionnaire«.
- Kot zadnja točka, kjer bi strokovne službe, izvajalci in skupnost morali v prihodnje še bolj aktivno delovati, je preventivnost za področju starih ljudi. Vloga strokovnih služb,

izvajalcev, skupnosti, države, samih starejših in družbe nasploh bi morala biti usmerjena v sprejemanje (detabuiziranje) starosti.

- Socialno delo kot povezovalna stroka in začetnica razvoja svetovalnic.

Raven samih starih ljudi in skupnosti

- Vsak posameznik lahko pri reševanju problematike neprilagojenosti bivalnega okolja prispeva z uresničevanjem koncepta aktivnega staranja, širjenjem ozaveščenosti o primernosti bivalnega okolja in preventivnem delovanju za preprečevanje padcev in ohranjanju samostojnosti.
- Razvoj in izvajanje programov priprave na upokojitev ter vključevanje na novo upokojenih ljudi v društva upokojencev in dejavnosti Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje. Povezovanje stari ljudi preko organizacij za upokojence bi pomenilo velik prispevek pri širjenju ozaveščenosti o primernem bivalnem okolju za preživljanje starosti, o tveganjih, priporočenih prilagoditvah, razpoložljivih oblikah pomoči v skupnosti in preventivnem delovanju pri načrtovanju svoje starosti.
- Povezovanje starih ljudi bi prispevalo k širitvi socialne mreže posameznikov, s čimer bi lahko zmanjšali pojav osamljenosti med starimi ljudmi ter omogočili hitrejši in lažji prenos informacij med populacijo in strokovnimi službami ter pravočasno interveniranje v primeru stisk in neprimernih življenjskih okoliščin starih ljudi.
- Možnosti za nadaljnji razvoj se kažejo v aktivnem vključevanju in povezovanju populacije starejših s pomočjo društev upokojencev in podobnih organizacij, ki lahko z medsebojnim povezovanjem in dejavnostjo ob perečih problematikah omogočajo prenos kritik in pobud posameznika in skupine do zakonodajnih institucij. S tem omogočajo vpliv pri oblikovanju določil in urejanju položaja starih ljudi v državi.
- Družba kot celota se mora usmeriti v sprejemanje starosti kot enakovrednega življenjskega obdobja. S tem lahko spodbudimo prihodnje generacije, da pravočasno poskrbijo za svoje bivalno okolje in izvedejo potrebne ukrepe, spremembe in prilagoditve, ki jim bodo omogočile varno, samostojno in kakovostno preživljanje starosti v domačem okolju.

8 LITERATURA

Čačinovič Vogrinčič G., Mešl, N., Možina, M., & Kobal, L. (2011). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V., Rafaelič, A., Bezjak, S., Ficko, K., Grebenc, V., Mali, J., Ošlaj, A., Ramovš, J., Ratajc, S., Suhadolnik, I., Urek, M., & Žitek, N. (2015). *Priprava izhodišč deinstitutionalizacije v Republiki Sloveniji : končno poročilo, verzija 2.2*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V. & Ramon, S. (2016). From Institutional to Community Care: Social Work of Opening Spaces and New Solidarities (Social Work and Deinstitutionalisation). *Dialogue in Praxis*, Volume 5 (18): 42–48.

Grdiša, R. (2010). Priročnik za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.

Hlebec, V., Kavčič, M., Filipovič Hrast, M., Vezovnik, A., & Trbanc, M. (2010). Samo da bo denar in zdravje: Življenje starih revnih ljudi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hvalič Touzery, S. (2005). Stanovanjske značilnosti starega prebivalstva v Sloveniji. *Kakovostna starost*, 8(2), 15–25.

Kerbler, B., Filipovič Hrast, M. & Sendi, R. (2020). *Bivanje v starosti*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Kožuh Novak, M., (2010). Kako reševati problem staranja prebivalstva. V: Kožuh Novak M., Vizjak M. (ur.), *Starajoča se družba: čas za nove izzive*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije: 21–35.

Lah, M. (2013). Prilagojenost stanovanj za samostojno življenje starih ljudi. *Socialno delo*, 52, 1: 69–71.

Lipar, T. (2013). Adaptacija stanovanja za starejše. *Kakovostna starost*, 16(3), 40–42.

Mali, J. & Leskošek, V. (2015). The impact if austerity measures and disintegrating welfare stare od social work with older people in Slovenia. *Dialogue in Praxis*, ISSN 2232-3953, 4(17), iss. 1/2 (28/29), 1–22.

Mali, J. (2016). Old age: the primer and neglect of social work. *Dialogue in praxis*, 5(18), 62–67.

Mesec, B. (2009), Načrtovanje raziskave: študijsko gradivo za interno uporabo. V: Rape, T. (ur.), Rihter, L. (ur.) (2009), Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo: 6–246.

Ogrin, A. (2018). Prilagoditve stanovanj za starejše ljudi. *Kakovostna starost*, 21 (1), 36–38.

Rapoša-Tanjšek, P. (1993), Skupnostno socialno delo in skupnostna usmeritev v praksi socialnega dela v Sloveniji. *Socialno delo*, 32 (5/6), 139–151.

Ramovš, J. (2014). Arhitektura. *Kakovostna starost*, 17(2), 58–59.

Ramovš, J. (2015). Deinstitutionalizacija dolgotrajne oskrbe. *Kakovostna starost*, 18(3), 3–25.

Ramovš, J. (2018). Prilagajanje bivališč za starost. *Kakovostna starost*, 21 (1), 42–43.

Reed, J., Stanley, D., in Clarke, C. (2004): *Health, well-being and old people*. Bristol, Policy Press.

Štuhec, I. J., & Fras, M., (2010), Različne oblike bivanja za tretjo generacijo. *Kakovostna starost*, 13(3), 3–5.

Timonen, V. (2016). Beyond Successful and Active Ageing. Bristol: University of Bristol.

Voljč, B. (2010). Padci v starosti. *Kakovostna starost* 13(3), 26–30.

Voljč, B. (2010). Varovanje pred padci v domačem okolju. 13(3): 48–51.

Železnik, B., Sendi, R. & Kerbler. B. (2020). *STANOVANJE V STAROSTI: Prilagoditve domačega okolja za kakovostno bivanje*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Spletni viri:

Adapting your home (2019). Publication Age UK, pridobljeno 1. 7. 2020 s https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/information-guides/ageukig17_adapting_your_home_inf.pdf.

Age UK (2020). Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://www.ageuk.org.uk/about-us/people/>.

Berčan, M., Pajnikihar, M., Ramovš, J. & Turk, Z. (2010). Arhitektonske ovire in uporaba tehničnih pripomočkov v bivalnem okolju starostnika. *Obzornik zdravstvene nege*, 44, 4: 257–262. Pridobljeno 12. 1. 2020 s

<https://obzornik.zbornica-zveza.si/index.php/ObzorZdravNeg/article/view/2786/2718>.

Carter, S. E., Campbell, E. M., Sanson-Fisher, R. W, in Gillespie, W. J (2000): Accidents in older people living at home: A community-based study assessing prevalence, type, location and injuries Australia New Zealand. *Journal of Public Health*, 24(6), str. 633–636. Pridobljeno 15. 4. 2021 s https://www.researchgate.net/publication/12116381_Accidents_in_older_people_living_at_home_A_community-based_study_assessing_prevalence_type_location_and_injuries.

Cassity-Caywood, W. (2003). Rural Older Adults at Home, V (ur.) Sandra S. Butler, PhD in Lenard W. Kaye: Gerontological Social Work in Small Towns and Rural Communities. *Journal of Gerontological Social Work*, Volume 41, Numbers 1/2 and 3/4: 229–246 Pridobljeno 20. 2. 2020 s

https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=iw0sBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Journal+of+Gerontological+Social+Work+Rural+Older+Adults+at+Home&ots=VfRQj8VapD&sig=9n0RteVqSpiaJjzMOQEi5sGXE9Y&redir_esc=y#v=onepage&q=Journal%20of%20Gerontological%20Social%20Work%20Rural%20Older%20Adults%20at%20Home&f=false.

Dunn, P. A. (1997 a). A Comparative Analysis of Barrier-Free Housing: Policies for Elderly People in the United States and Canada. *Independent Living Institute*. Pridobljeno 28. 7. 2020 s <https://www.independentliving.org/docs5/dunn1997b.html>.

Dunn, P. A. (1997 b). Government policy innovations and trends in barrier-free housing, accessible transportation and personal supports. *Canadian Journal of Rehabilitation*, 10 (2). Pridobljeno 27. 7. 2020 s:

<https://www.independentliving.org/docs5/dunn1997a.html#Accessible>.

eDemenca.si (2018): Stanje glede demence po svetu in v Sloveniji. *eDemenca@2018*, 2018. Pridobljeno 8. 3. 2020 s

<https://edemenca.si/kaksno-je-stanje-glede-demence-po-svetu-in-v-sloveniji/>.

Fänge, A. & Iwarsson, S. (2005). Changes in accessibility and usability in housing: An exploration of the housing adaptation process. *Occupational Therapy International*, 12(1): 44–59. Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/oti.14>.

Fänge, A. & Iwarsson, S. (2005). Changes in ADL Dependence and Aspects of Usability Following Housing Adaptation – A Longitudinal Perspective. *American Journal of Occupational Therapy*, 59: 296–304. Pridobljeno 31. 1. 2021 s <https://doi.org/10.5014/ajot.59.3.296>.

Fokus on Disability (2020). Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://focusondisability.co.uk/disability-aids-and-equipment-resources/disabled-living-centres-uk-regional-index/>.

Gitlin, N. L. (2003). Conducting Research on Home Environments: Lessons Learned and New Directions. *The Gerontologist*, 43(5): 628–637. Pridobljeno 21. 9. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/43.5.628>.

Granbom, M., Iwarsson, S., Kylberg, M., Pettersson, C., & Slaug, B. (2016). A public health perspective to environmental barriers and accessibility problems for senior citizens living in ordinary housing. *BMC Public Health*, 16(772): 1–11.

Greenfield, E. A. (2011). Using Ecological Frameworks to Advance a Field of Research, Practice, and Policy on Aging-in-Place Initiatives. *The Gerontologist*, 52(1): 1–12. Pridobljeno 24. 9. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/gnr108>.

HABITAT III – National Report Germany (2015). Nationale Stadt Entwicklungs Politik. Berlin: Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung. Pridobljeno 15. 7. 2020 s <http://habitat3.org/wp-content/uploads/GERMANY-EN-HIII-National-Report-Final-document-December-2014.pdf>.

Independent Age (b.d.). Pridobljeno 11. 11. 2020 s <https://www.independentage.org/search/home%20adaptation>.

Iwarsson, S. (2005). A Long-Term Perspective on Person-Environment Fit and ADL Dependence Among Older Swedish Adults. *The Gerontologist*, 45(3): 327–336. Pridobljeno 1. 10. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/45.3.327>.

Iwarsson, S., Nygren, C. & Slaug, B. (2005). Cross-national and multi-professional inter-rater reliability of the Housing Enabler. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 12(1): 29–39. Pridobljeno 1. 10. 2020 s <https://doi.org/10.1080/11038120510027144>.

Iwarsson, S., & Wilson, G. (2006). Environmental barriers, functional limitations, and housing satisfaction among older people in Sweden: A longitudinal perspective on housing accessibility. *Technology and Disability*, 18(2): 57–66.

Iwarsson, S., Wahl, H. W., Nygren, C., Oswald, F., Sixsmith, A., Sixsmith, J., Széman, Z. & Tomsone, S. (2007). Importance of the Home Environment for Healthy Aging: Conceptual and Methodological Background of the European ENABLE-AGE Project. *The Gerontologist*, 47(1): 78–84 Pridobljeno 30. 11. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/47.1.78>.

Iwarsson, S., Oswald, F., Wahl, H.-W., Sixsmith, A., Széman, Z., Tomson, S. & Sixsmith, J. (2014). The ENABLE-AGE Project: MultiDimensional Quantitative and Qualitative Methology for European Housing Research. Pridobljeno 30. 11. 2020 s <https://www.researchgate.net/publication/239809126>.

Jang, M. & Lee, Y. (2015). The Effects of an Education Program on Home Renovation for Fall Prevention of Korean Older People. *Educational Gerontology*, 41: 653–669.

Kerbler. B. (2012). Stanovanjsko varstvo starejšega prebivalstva v Sloveniji: domovi za starejše in lastniško zasedena stanovanja. *Revija za geografijo – Journal for Geography* 7 (1), 101–114. Pridobljeno 8. 5. 2020 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-JOUBLRQ6/e061679c-a988-44dc-8a7e-aa14af406b9f/PDF>.

Later Life Care (2019). Home Improvemenent Agencies. Pridobljeno 1. 7. 2020 s: <https://www.which.co.uk/after-life-care/financing-care/financing-home-adaptations/home-improvement-agencies-afl4t7q6tggm>.

Lawton, M. P., & Simon, B. (1968). The ecology of social relationships in housing for the elderly. *The Gerontologist*, 8(2): 108–115. Pridobljeno 20. 11. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/8.2.108>.

Madridska konferenca (2002). Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing. Second World Assembly on Ageing. United Nations, New York. Pridobljeno 20. 3. 2021 s https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf.

Majcen, I. (2017). Univerzalna stanovanjska graditev. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno 5. 3. 2020 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Graditev/univerzalna_stanovanjska_graditev.pdf.

Mali, J., Kejžar, A., Šegula, S., Zupančič, D., Mlinarič, M., Govedič, Z., Miklavčič, E., Frece, P., Fajković, L., Furlan, N., Vrenko, D., Hirsch, R., & Mičić, A. M., (b.d.). Svoboda gibanja v življenju ljudi z demenco – smernice za ureditev prostorov. Projekt: *Po kreativni poti do znanja*.

Malmgren Fänge, A., Lindberg, K. & Iwarsson, S. (2013). Housing adaptations from the perspectives of Swedish occupational therapists. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 20 (3), 228–240. Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://doi.org/10.3109/11038128.2012.737368>.

Mladi starci (2019). Mladinski center Idrija. Pridobljeno 13. 3. 2021 s <https://www.mcidrija.si/novice/item/929-mladi-starci.html>.

Martinčič, K., Pavšič, P. & Mervic, T. (2020). Izšla je publikacija MLADI STARCI o staranju in prostoru. Mladinski center Idrija. Pridobljeno 13. 3. 2021 s <https://www.mcidrija.si/novice/item/1188-mladi-starci-izdaja-publikacije.html>.

Nacionalni Inštitut za javno zdravje (2014). Projekt AHA.SI. Pridobljeno 2. 11. 2021 s <http://www.staranje.si/>.

Ngan, R. (2011), Social care and older people. V: Stuart- Hamilton, I. (2011). *An Introduction to gerontology*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 126–158.

Niva, B., & Skär, L. (2006). A pilot study of the activity patterns of five elderly persons after a housing adaptation. *Occupational Therapy International*, 13(1): 21–34. Pridobljeno 24. 3. 2020 s https://www.researchgate.net/publication/7065394_A_pilot_study_of_five_elderly_persons_after_a_housing_adaptation.

Norin, L., Iwarsson, S., Haak, M. & Slaug, B. (2019). The Housing Enabler instrument: Assessing threats to reliability and validity. *British Journal of Occupational Therapy* 82(1): 48–59. Pridobljeno 30. 1. 2021 s <https://doi.org/10.1177/0308022618782329>.

Ogrin, A. (2014 a). Staranje in prilagoditve bivalnega okolja. V A. Ogrin (ur.), *Da je skupaj lažje biti sam – 2. del: zaključna publikacija projekta HELPS*. ZDUS – Zveza društev upokojuencev: 48-49. Pridobljeno 22. 3. 2020 s http://www.zdus-zveza.si/docs/HELPS/ZDUS_brosura_2del.pdf.

Ogrin, A. (2014 b). Kaj nam je prinesel HELPS. V A. Ogrin (ur.), *Da je skupaj lažje biti sam – 2. del: zaključna publikacija projekta HELPS*. ZDUS – Zveza društev upokojencev: 50-51. Pridobljeno 22. 3. 2020 s

http://www.zdus-zveza.si/docs/HELPS/ZDUS_brosura_2del.pdf.

Österle, A. (2010), Long-term Care in Central and South- Eastern Europe: Challenges and Perspectives in Addressing a 'New' Social Risk. *Social Policy & Administration*, 44(4): 461–480. Pridobljeno 28. 3. 2020 s <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2010.00723.x>.

Ostwald S. & Dyer, C. (2011), Fostering resilience, promoting health and preventing disease in older adults. V: Stuart- Hamilton, I. (2011). *An Introduction to gerontology*. Cambridge: Cambridge University Press, I. ed., str. 48–86.

Ratzka, A. (1996). STIL, the Stockholm Cooperative for Independent Living. il! Independent Living Institute. Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://www.independentliving.org/docs3/stileng.html>.

REPUBLIKA SLOVENIJA – GOV.SI. (2021). Zakona o dolgotrajni oskrbi – Predlog, prva obravnava. Pridobljeno 2. 11. 2021 s <https://www.gov.si/novice/2021-06-18-vlada-sprejela-predlog-zakona-o-dolgotrajni-oskrbi/>.

Research Institute for Disabled Consumers (b.d.) Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://www.ridc.org.uk/about-us/how-we-are-run>.

Slaug, B., Chiatti, C., Oswald, F., Kaspar, R. & Schmidt, S. M. (2017) Improved Housing Accessibility for Older People in Sweden and Germany: Short Term Costs and Long-Term Gains. *Environmental Research and Public Health*, 14(9): 964, 1–13. Pridobljeno 24. 3. 2020 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5615501/>.

Slaug, B., Schilling, O., Iwarsson, S. & Carlsson, G. (2015). Typology of person-environment fit constellations: a platform addressing accessibility problems in the built environment for people with functional limitations. *BMC Public Health*, 15:834: 1–13. Pridobljeno 1. 10. 2020 s <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-015-2185-4>.

Statistični urad Republike Slovenije (2017): Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti, Slovenija, 2017. Pridobljeno 3. 12. 2019 s <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7464>.

UIRS (2021). Novice. Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Pridobljeno 13. 3. 2021 s <https://www.uirs.si/sl-si/>.

UMAR. (2017). Strategija dolgožive družbe. Republika Slovenija, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Urad za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno 20. 3. 2020 s https://www.acs.si/wp-content/uploads/2018/04/Strategija_dolgozive_druzbe_2017.pdf.

The Royal Society for the Prevention of Accidents (2020). Older people safety. Pridobljeno 1. 7. 2020 s <https://www.rosipa.com/home-safety/advice/older-people>.

Understanding the Fair Housing Amendments Act. A publication of United Spinal Association (2004). United Spinal Association. Pridobljeno 28. 7. 2020 s https://www.unitedspinal.org/pdf/fair_housing_amendment.pdf.

Wahl, H.-W. & Gerstorf, D.(2020). Person-Environment Resources for Aging Well: Environmental Docility and Life Space as Conceptual Pillars for Future Contextual Gerontology. *The Gerontologist*, 60(3): 36–375. Pridobljeno 12. 11. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa006>.

Wiles, J. L.; Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J. in Allen, R. E. S. (2011). The Meaning of »Ageing in Place« to Older People. *The Gerontologist*, 52(3): 357–366. Pridobljeno 22. 11. 2020 s <https://doi.org/10.1093/geront/gnr098>.

ZDUS (2021). Svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših v Mestni občini Ljubljana. Pridobljeno 1. 3. 2021 s <http://www.zdus-zveza.si/svetovalnica-bivanje>.

Železnik Bizjak, B., Zupan, J., Emeđi, D., Kolman, H. P., Rožmanec, C., Rejc, C., Vojnović, B., Velikonja, M., Štern, A. M., Kobe, B., Stegnar, M., Pavlin, F., Jarc, M., Dereani, A., Cerar, V., Polach, T., Stopar, M., Bertalanič, M., Vusilović, M., Klarič, M. & Pečak Jelačin, M. (2017). Kako varen je vaš dom? VODNIK po varnem stanovanju ZA STAREJŠE. Univerza za treje življenjsko obdobje v Ljubljani. Pridobljeno 13. 3. 2021 s <http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2019/01/VODNIK-Kako-varen-je-va%C5%A1-dom.pdf>.

9 PRILOGE

9.1 Priloga 1: Vprašalnik o prilagoditvah bivalnega okolja za bivanje v starosti vidik prostovoljk društva upokojencev

a) Kakšne so dosedanje izkušnje in znanja na področju prilagoditve stanovanj za stare ljudi? (Informiranost, identifikacija tveganih mest, prilagoditve)

- 1) Kakšno je po vašem mnenju in izkušnjah primerno bivalno okolje za varno in samostojno bivanje starega človeka?
- 2) Kako v stanovanju prepoznate potencialna tvegana mesta, ki lahko vplivajo na varnost in samostojnost starega človeka in s tem potrebo po prilagoditvi bivalnega okolja?
- 3) Kako ravnate v primerih, ko v bivalnem okolju opazite potrebo po prilagoditvi?
- 4) Katere prilagoditve se po vaših izkušnjah izvedejo v bivalnih okoljih starih ljudi?
- 5) Kje se po vaših izkušnjah pri vprašanju in izvedbi prilagoditve bivalnega okolja pojavljajo težave in kako jih rešujete?

b) Kakšno podporo bi stari ljudje potrebovali pri prilagoditvi stanovanj?

- 6) Kako se po vaših izkušnjah s potrebo po prilagoditvi bivalnega okolja soočajo stari ljudje?
- 7) Kaj starim ljudem v povezavi s prilagoditvijo bivalnega okolja po vaših izkušnjah povzroča največ skrbi in negotovosti?
- 8) Kakšna je po vaših izkušnjah finančna zmožnost starih ljudi za plačilo prilagoditev v stanovanju?
- 9) Kakšno podporo in pomoč bi stari ljudje potrebovali v povezavi s prilagoditvijo bivalnega okolja?
 - Načrtovanje (identifikacija tveganj, ovir, informiranje, iskanje pomoči ...).
 - Izvedba (svetovanje, iskanje izvajalcev, koordiniranje ...).
 - Finančni vidik.

c) Kakšno podporo pri prilagoditvi stanovanj lahko starim ljudem nudijo skupnostne službe?

- 10) Kje in kakšno pomoč je po vaših izkušnjah mogoče pridobiti pri prilagoditvi stanovanj starih ljudi?
- 11) Kakšno podporo bi stari ljudje potrebovali s strani države, da bi lahko varno in samostojno bivali v svojem domačem okolju?
- 12) Kakšno pomoč bi stari ljudje pričakovali s strani centra za socialno delo pri zagotavljanju primernih stanovanjskih pogojev za preživljanje v starosti v domačem okolju?
- 13) Kje vidite vlogo nevladnih organizacij pri prilagoditvah stanovanj za preživljanje starosti v domačem okolju?
- 14) Kakšna bi pri zagotavljanju prilagoditve stanovanj lahko bila vloga samih starejših?
- 15) Kje vidite ovire in možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev za prilagoditve stanovanj v Sloveniji?

9.2 Priloga 2: Vprašalnik o prilagoditvah bivalnega okolja za bivanje v starosti vidik strokovnih služb

a) Kakšne so dosedanje izkušnje in znanja na področju prilagoditve stanovanj za stare ljudi? (Informiranost, identifikacija tveganih mest, prilagoditve)

- 1) Koliko starih ljudi, s katerimi se srečujete, živi v zanje primernem bivalnem okolju?
- 2) Kako ravnate v primerih, ko v bivalnem okolju opazite potrebo po prilagoditvi?
- 3) Katere od priporočenih prilagoditev se po vaših izkušnjah izvedejo v bivalnih okoljih starih ljudi?
- 4) Kako izvedene prilagoditve zadostijo potrebam starih ljudi za varno in samostojno bivanje v domačem okolju? Bi bile potrebne še kakšne dodatne prilagoditve? Katere?
- 5) Kje se pri vprašanju in izvedbi prilagoditve bivalnega okolja pojavljajo težave?
- 6) Kako rešujete težave, ki se pojavijo v povezavi z neprimernim bivalnim okoljem in potrebo po prilagoditvi le-tega za bivanje starega človeka? Kakšno pomoč lahko nudite?

b) Kakšno podporo bi stari ljudje potrebovali pri prilagoditvi stanovanj in kakšno podporo nudijo skupnostne strokovne službe?

- 7) S kakšnimi ovirami se v neprimernih bivalnih okoljih uporabnikov soočate kot skupnostna strokovna služba?
- 8) Kako se po vaših izkušnjah s potrebo po prilagoditvi bivalnega okolja soočajo stari ljudje? Kaj jim povzroča največ skrbi in negotovosti?
- 9) Kakšno podporo in pomoč pri prilagoditvi bivalnega okolja bi še morale zagotoviti skupnostne službe?
 - Načrtovanje (identifikacija tveganj, ovir, informiranje, iskanje pomoči ...).
 - Izvedba (svetovanje, iskanje izvajalcev, koordiniranje ...).
 - Finančni vidik.
- 10) S kakšnimi ovirami se srečujete pri vprašanju prilagoditve bivalnega okolja uporabnikov?
- 11) Kakšna pomoč je s strani skupnostnih služb še na voljo v povezavi s prilagoditvijo bivalnega okolja?
- 12) Kakšno podporo in pomoč bi po vaših opažanjih stari ljudje še potrebovali, da bi stanovanje lahko prilagodili v skladu s svojimi potrebami?

c) Kje so možnosti za nadaljnji razvoj programov in storitev za prilagoditve stanovanj v Sloveniji?

- 13) Kje so po vašem mnenju ovire pri razvoju podpornih storitev.
- 14) Kakšno pomoč bi na tem področju morala zagotoviti država?
- 15) Kakšno pomoč bi na tem področju lahko/morali zagotavljali centri za socialno delo?
- 16) Kakšna bi lahko bila vloga socialnih delavcev pri razvoju podpornih storitev?
- 17) Kakšna bi lahko bila na tem področju vloga nevladnih organizacija?
- 18) Kakšne so možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev prilagoditve stanovanj v Sloveniji?

9.3 Priloga 3: Primer zapisa intervjuja s številčenjem izjav: intervju A

»Prvo vprašanje je takole, koliko starih ljudi s katerimi se srečujete, živi v zanje primernem bivalnem okolju? Kako ravnate v primerih, ko v bivalnem okolju opazite potrebo po prilagoditvi, katere od priporočenih prilagoditev se po vaših izkušnjah izvedejo v bivalnem okolju starih ljudi, kako izveden prilagoditve zadostijo potrebam starih ljudi za varno in samostojno bivanje v domačem okolju in če bi bile še kakšne dodatne prilagoditve, katere? Kje se pri vprašanju in izvedbi prilagoditev bivalnega okolja pojavljajo težave in kako rešujete težave, ki se pojavijo? Kakšno pomoč lahko nudite?«

Super, greva kar po vrstnem redu. Če bi ocenjevala primerno bivalno okolje, če bi definirala primerno bivalno okolje, da je to tisto okolje, kjer človek ne bi smel imeti omejitev zaradi starosti ali pa bolezni, potem zagotovo veliko starostnikov ali pa veliko ljudi s posebnimi potrebami, ljudi s hendikepiranostjo, nimajo primerne bivalnega okolja (A1). Čeprav sami velikokrat definirajo, da je to okolje za njih popolnoma primerno (A2). Običajno definirajo to iz razloga, ker nimajo informacij, kako si okolje lahko bolj prilagodijo, a ne (A3).

Zdej ko js opazim potrebo po prilagoditvi, že v uvodnem srečanju povprašam najprej, ko raziskujem življenjsko zgodbo uporabnika in ko izdelam osebni, ko izdelujemo skupaj, ne, osebni načrt, seveda povprašam po teh dnevnih ritualih, ki so za človeka zelo pomembni in bi želel tudi, da te dnevne rituale ohrani. In zato postavljam vprašanja, s katerimi poskušam razjasnit, kako on neki, kar je v preteklosti bil navajen, kako posameznik lahko to danes dejansko uresničuje, a ne (A4). In potem hitr pri tem osebnem načrtovanju pridemo do odgovorov, da »včas sem to zmoгу, a ne, še po stopnicah it, ampak zdej si pa to uredim kr tu, čeprav pogrešam ta prostor« (A5). In takoj ugotovimo, da so ovire, recimo, v tem okolju stopnice, ki bi jih lahk odlično nadomestil s tem, da bi pri stopnicah prilagodil, a ne, recimo klančino in bi človek, ne glede na to, da ima omejitve lahko super na vrt dostopal ven, ker fizično je pa še tok sposoben (A6). Ampak ker ima tri stopnice... »Včasih sem sedela po cele dneve zun, zdej pa sedim kr pri oknu pa gledam zavzven« (A7). In v tem kontekstu bi js tako situacijo definirala kot neprimerno bivalno okolje. Čeprav uporabniku se zdi pa čist primerno. »Sej mi nič ne fali, imam čist vse pri roki« (A8). Tako da v bistvu, js ravnam tko, da v osebnem načrtu raziščem situacijo. Ko raziščem rituale iz preteklosti, ki so za uporabnika pomembni še danes, potem v bistvu, na nek način njim in pa svojem predstavim, ktere so tiste ovire, ki onemogočajo človeku, da bi lahko ravnal kork v preteklosti. In ko to predstavim, skupaj raziskujemo, kako to odpraviti (A9). Nekateri svojci so izjemo hvaležni ali pa uporabniki in tudi takoj želijo dobit en kup informacij in tle smo potem socialni delavci v vlogi informatorja, se pravi da je zelo pomembno, da mi, ki delamo s starejšimi, vemo kaj je ureditev, primerna ureditev bivalnega prostora (A10). Da gre tuki za, ne samo te arhitektonske ovire, kot so stopnice, kot recimo je namesto banje tuš kad, to so te osnovne stvari, ki jih vsi vemo, a ne. Ampak, da so tud drugi pripomočki, ki poleg teh ovir, olajšajo življenje v domačem okolju, a ne (A11). In zelo mal ljudi tud ve, kakšne so njihove pravice. Kaj lahko glede svoje hendikepiranosti, starosti, zdravstvenega stanja pridobijo, a ne. In kaj ni plačljivo in kaj je doplačljivo, a ne (A12). In tuki je v bistvu vloga socialnega delavca, ki jo js vidim v osebnem načrtovanju ključna, pri tem, da da jasne informacije, katere prilagoditve bi ble smiselne (A13). Res pa je, da vsega ne vidiš na prvem razgovoru in pri prvem osebnem načrtovanju. Na veliko ovir praktično opozorijo pol naše sodelavke, socialne oskrbovalke, ko dejansko te dnevne rituale uresničujejo v vsakdanjem življenju uporabnika, hkrati pa v bistvu ugotovijo, da je en kup nekih drobnih ovir ne, ki pa uporabniku onemogočajo samostojnost (A14). To so lahko tud take ovire recimo, da v kopalnici, ko je človek zelo navajen, pa si zelo želi, da bi si sam umil glavo in tko, se tuši prilagodijo na način, da je to on

sposoben, a ne, ne da more vstat a ne, ker so poličke zgoraj, ne. Zakaj se poličke ne da spodaj, da človek, ko se usede lahko poprime stvari (A15). Skratka, en kup takih drobnih stvari vidijo, kot recimo v enem prostoru se hojica zatika v recimo preprogo, ne, pa ko je čist enostavno preprogo umaknat. Čeprav na prvem obisku se pogovarjamo o tem, da je fajn dat preproge iz stanovanja in tko ampak nekateri preprogo doživljajo kot vir domačnosti in se težko temu odrekajo, a ne. Tko da v bistvu so pol sodelavke, socialne oskrbovalke na terenu tiste, ki zelo lepo odreflektirajo, kaj je treba še prilagodit (A16).

Zej tle je vprašanje blo, kakšne prilagoditve, a ne, kje se pojavljajo te težave, a ne. Zej, najpogosteje, kar js opažam se pojavljajo težave, če greva najprej, da pogledava možnost... Js vedno pogledam, če je človek vsaj delno pomičen, a ne. Da hodi s hojico, ali da uporablja invalidski voziček, vedno pogledam, kolk ma možnost dostopat izven svojega prostora, da ni omejen samo na svoj prostor (A17). Zej, seveda, v blokih, kjer so dvigala al pa v stolpnicaх teh zapletov ni, a ne, so lahko zapleti samo, da je kakšna stopnička, pa ne more na balkon, kar se s klančino zelo hitro uredi, a ne. Pri hišah je včasih več zapletov a ne, ker ni teh dvigal in potem včasih tudi dve al pa tri stopnice predstavljajo velik zaplet (A18). Se pravi, prilagoditev bivanjskega prostora, da lahko človek izstopa iz prostora, to je men prvi temeljni pogoj, ravno zato, da je še omogočena ta, bom rekla svoboda do mal večje mobilnosti, a ne (A19). Znotraj prostora so pa take pogoste, a ne, stvari, ki jih js vidim... Če začneva kr v bivalnih prostorih...

Kopalnica, zelo pogosto neprilagojena. Torej tuš kabine, zelo visoke tuš kabine, pa če so že tuš kabine, nimajo tuš kabine sedala, nimajo oprijemal, nimajo torej poličk, kjer bi človek tudi ko se usede v tuš kabino dostopal, a ne (A20). Seveda je za človeka, ki težko dostopa in rabi pomoč dveh ljudi, da ga dajo v bano, prilagoditev prostora kopalniškega nujno potrebna. Da se bano pač odstrani, se namesti tuš kad, tuš kad brez kadi v bistvu, je ravna, da se lahko človek sam z vozičkom pripelje ali pa sam s hojico stušira, temu se reče, da ojača samostojnost, a ne (A21). Sicer delaš načrt, kako pomagaš človeku, ker ima oviro, ne, cilj pa je, da oviro odpraviš (A22). Je pa realnost ta, da si nekateri finančno ne morjo privoščiti rekonstrukcij kopalniške opreme (A23) in v tistih situacijah, kjer to finančno ni mogoče ali ni svojcev ali pa svojci niso pripravljeni sodelovati, je potem treba najti pa prilagoditve, kako vsaj olajšati negovalcu, socialni oskrbovalki, ki prihaja, zato da ima neke tiste osnovne, ne, potrebe, človek zadovoljive (A24). Se pravi, v kopalnicah so največji problem bane. Potem so v kopalnici problem zdrs, a ne. Ker imajo kopalniške preproge, ki zelo drsijo, tko da tam so potem posebni materiali, za kopalnico primerni, ki se dajo prosti zdrsni po tleh, ravno zaradi tveganja in ogroženosti padcev (A25). Zelo velik vse povsod držal, a ne kopalniških (A26). Tudi recimo umivalnik, je zelo fajn, da je prilagojen človeku z vozičkom, človeku s hojico, ne, s hojico, ko pride, da lahko dostopa, ker s hojico do umivalnika. (A27). Sej tu sodelujemo pol zelo velik s temi trgovinami z ortopedskim pripomočki in oni potem tudi, ko opišemo situacijo, znajo zelo fajn prilagoditi zadevo, a ne (A28). To je kopalnica, je recimo eno...

Drugi problem so spalnice, a ne. Spalnice so velik problem zaradi zakonskih postelj, kadar pride do tega, da človek postane nemobilni in samo en partner, a ne, ki je v bistvu zaradi tega, ker leži na tej postelji še bolj nemobilni, a ne. In to so običajno postelje, ki nimajo možnosti dvigovanja, spusta, nimajo možnosti se postaviti v sedeči položaj, fiksno a ne, ležeča postelja, ne (A29). Zdej tam so prilagoditve potrebne takrat, kadar gre za skrb za popolnoma nepomičnega človeka, a ne. Je treba prilagoditi in to potrebno naredi tko, da je postelja pač razdeljena na dve postelji. In je na eni strani postelja, ki je pripravljena za človeka za negovanje in na drugi samostojna. Kadar je pa neka čustvena, emocionalna vez med partnerjema tako močna, da ne želita razdeliti postelje, takrat se poslužujemo ortopedskega pripomočka, se pravi vložka posteljnega na eni strani postelje, a

ne, ki omogoča dvigovanje, znižanje, vzglavje dvignat, noge dvignat in kljub temu, da je zakonska postelja, sta dva različna vložka, na katerem je možna (A30). Dokler je seveda možno urediti uporabnika samo z ene strani. Ko uporabnik postane tko nepomičen, da je potrebna oskrba popolnoma nepomičnega uporabnika, takrat to ni več uporabno, ker mora oskrbovalka prit do uporabnika z obeh strani, a ne (A31). Torej spalnica. Tudi... v vseh prostorih, koker sm naštel so problem tud tepihi, a ne (A32).

Potem je problem kuhinja, a ne, ko gre za omejitve pri gibanju... Zlo težko nekdo se giba, je pa sposoben še vseeno kuhat v sedečem položaju, a ne. Je zlo težko prilagodit ta prostor, se pravi, višina pultov, a ne. Višina pultov 90 je previsoka za tiste, ki so na invalidskem vozičku, a ne (A33). Potem je recimo zlo problem pri kuhinjah v bistvu ta, kak bi se izrazla, ko gre za ljudi z demenco... Ta nevarnost vseh pripomočkov v kuhinji, ki so že obstoječi, a ne... Pečice, plinski štedilniki, električne pečice, ki ostajajo velikokrat predolgo prižgane in je nevarnost požara ali pa ostane... recimo nekdo pozabi, da je začel kuhat, pa se začne smodit, a ne. Takrat je v bistvu treba prostor tak prilagodit zaradi varnosti, a ne (A34). Takrat vedno mi naredimo oceno tveganja. Torej, če človek kuha sam, ne, kakšno je tveganje, da se bo kaj zgodilo in če je visoko tveganje, takrat pol seveda naredimo vse ukrepe za minimaliziranje tveganja (A35). In to tud pomeni, da se kuhna prilagodit do te mere, da ti elementi znotraj kuhinje niso več uporabni, ampak namestimo mehanizme, ki so bolj uporabni, ne. Kot so kake mikrovalovne pečice, in seveda pol uporabnike naučimo upravljati s tem. Al pa redefiniramo pač oskrbo za hrano (A36). Tako da v bistvu... To so take, bom rekla, vsakodnevne, ne.

Zdej pri izvedbi... pri prilagoditvi bivalnega okolja, če se pojavljajo težave... Se, ne, velikokrat se pojavljajo težave zaradi finančne nesposobnosti, zaradi nepripravljenosti uporabnikov, ker pač tako živijo in ne želijo nič spremenit. Oni so tko navajeni, navezani na svoj prostor. To je za njih čist ok (A37). Včasih tud mal precenjujejo še vedno svoje sposobnosti, a ne (A38). Tko da tuki v bistvu je zlo pomembno, da imamo suport svojcev, ker potem svojci vsakodnevno neak ilustrirajo uporabniku, kako bi lahko lažje živel in če se pol tudi svojci odločijo za reorganizacijo, se potem tud tok hitreje izpelje (A39).

Kakšno pomoč lahko nudite? Mi lahko nudimo informacijsko pomoč, lahko nudimo tud pomoč v smislu povezovanja z drugimi službami, da recimo organiziramo srečanje svojcev al pa uporabnika samega s službo, ki jim bo popolnoma prilagodila prostor. Organiziramo tud to svetovalno vlogo kot eno, posredujemo na nek način a ne, med različnimi resursi v skupnosti, da iz trgovin z ortopedskimi pripomočki pridejo v domače okolje in tam prilagodijo prostor, a ne. Največ torej s svetovanjem pa z informacijsko pomočjo (A40).

»Katere pa so recimo te, rečmo organizacije, ko lahko pomagajo? Verjetno kak CRI?«

Ja, v Celju je CRI, center za rehabilitacijo invalidov. Potem je zlo vrede... so tri organizacije, ki prodajajo ortopedske pripomočke tud v Celju, z njimi tud zlo dobr sodelujemo (A41). Potem, mi, ker smo v domu zlo dobr sodelujemo z našo fizioterapevtko, ki ma pol tud velik bom rekla idej in znanj kako prilagodit... (A42). Načeloma to ni težava, ne, tud resursov je vedno dovolj, a ne. Tud če se potrebujejo neka triksi dvigala, če se potrebujejo posebna dvigala za po stopnicah, a ne, to se s temi izvajalci povežemo in vedno dobimo informacije (A43). A lahko oni pol tudi izvedejo prilagoditev? Oni to pridejo, oni izdelajo... v bistvu, mi velikokrat pošljemo njim, skupi s svojci pofotografiramo stanovanje in fotografije stanovanja, da se tudi potem odmerijo kolk je dolžina, višina, širina in pošljemo njim in oni pol dajo predlog »aha, za ta majhen prostor je primerno le to triksi dvigalo«, ne, zarad tega ker bote lahko sam s tem triksi dvigalom obračal človeka (A44).

»Kaj jim povzroča največ skrbi in negotovosti?«

Strah... ammm... največ jim povzroča... tko... »kako bom js to zmoгу, ko nikogar v hiši ne bo?« Se pravi strah pred tem, če nikogar sočasno ne bo, kar je doma pogost pojav, ker 24 ur ni nihče z njimi, kako bodo to zmogli, a ne. To recimo, ta strah. Pol negotovost povzroča recimo, da vejo... da niso prepričani, ali bo kdo prišel k njim vsak dan. Strah jim povzroča, da niso prepričani, kaj se mi zgodi, če bom js padu, kako bom vstal, takšne strahove imajo ne. »Kaj če bom obležal, a me bo kdo našel?« (A45) In not, ko postavljajo ta vprašanja, to že js tud pri osebnem načrtovanju, jih vedno vprašam, kdo so ključne osebe, ki jim v takih situacijah pomagajo (A46). Takrat jim vedno ponudimo sistem, to je pa druga stvar, o kateri sem hotla govorit, sistem pomoči na daljavo, a ne, se pravi, da lahko v primeru kakršnih koli stresnih akutnih situaciji s pritiskom na rdeči gumb, ki se zdeј imenuje »SOS gumb«, a ne, pridobijo pomoč. V primeru padca, v primeru zdravstvenih težav, kakršnih koli drugih stisk, a ne. Ker na drugi strani 24 ur na dan jim vedno nekdo da odgovor, a ne (A47). No te bom rekla, ki razvijajo ta program pomoči na daljavo a ne, so zlo dobre mehanizme razvil v zadnjem času, tak da tuki tud zlo velik informacij damo uporabnikom in se tud povežemo z Doktor 24 in s Telekomom Slovenije, ki vodita ta program (A48). In imajo izjemno dobro aplikacijo, ki v bistvu preko mobilnega telefona zaznava dnevne rituale posameznika, uporabnika in če je kakršno koli odstopanje v teh dnevniх ritualih posameznika, se takoj sproži alarm. Primer: Če običajno uporabnik vstaja vedno tam nekje med 8.00 in 9.00 uro in do 11.00 ure senzor, ki je v stanovanju, ki meri gibanje uporabnika po stanovanju, ni zaznal gibanja, se takoj sproži alarm svojcu na telefon in gre pogledat, kaj je narobe, da moja mama danes še ni vstala, a ne (A49). To je super zadeva, a ne. Druga zadeva je, da imajo seveda tud senzor dima, a ne, se pravi, če bi se kje žgalo, se takoj prižge alarm za dim (A50). Senzor za jemaje tablet, se pravi, ko je ura tolk, a ne, ta senzor zapiska, da uporabnik vzame tableto in tud v dozatorju se pol odpre točen za zjutri a ne, tist dozator, ki ga mora vzet (A51). Pri demenci recimo je tud zlo dobri senzorji, ki jih montirajo na hladilnik, na pribor, se pravi na predal na hladilniku in predal s priborom in če ta senzor do kosila... se pravi pribor se ni odprl, hladilnik se ni odprl, a ne... Če greš ti jest, a ne, vedno vzameš pribor, a ne. Potem lahko smatraš, da človek tist dan nč ni jedu, a ne. In avtomatsko se spet sproži alarm (A52). Tak da bom rekla, ta tehnologija pomoč na daljavo, a ne, je zlo vrede. In ta tehnologija zlo velik pol teh skrbi, ki jih ima uporabnik sam, al pa če gre za demenco, ki jih imajo svojci v povezavi z uporabnikom, je to tak suport (A53). Ta se je zdeј projekt razvil v zadnjih teh letih, tud te senzorji so zlo vrede, mi smo jih tud testiral v oskrbovaniх stanovanjih, nekateri so se odločili za to, nekateri pa ne, ker čutijo, da nekdo nadzoruje njihovo življenje (A54). Ampak, bom rekla, to ljudje, ko so še dost samostojni, pa si še lahko velik sami pomagajo, rečejo »dokler bo šlo, bom tko«. (A55) Ko pride pa res do faze, da nastop neka oblika demence, ko se človek začne zgublat, ko pozabla, a ne, tak niti več na senzor ni pozoren. Pač pridejo ljudje, on niti ne sliši, da se alarm vzpostavi, a ne, se vzpostavi alarm pri svojcu, če seveda uporabnik nima svojca, se vzpostavi alarm na Doktor 24, ki aktivira osebo, da gre pogledat, a ne, in taki ljudje nimajo občutka, da so nadzorovani. In potem pridejo in samo preverijo, da je vse vrede (A56).

»Kakšno podporo in pomoč bi še morale zagotoviti skupnostne službe?«

Js mislim, da bi te službe, skupnostne mogle velik bol promovirat to pomoč na daljavo, a ne, se mi zdi, da to še ni tolk razvito v Sloveniji, tud par posameznikov se odloči (A57). Ammm... to pa je tud to... Načrtovanje in izvedba, identifikacija tveganj in ovir... Se popolnoma strinjam, a ne. Se pravi pri osebnem načrtovanju ko definiraš, tud seveda identificiraš tveganja in ovire, a ne (A58). Takrat, ko delaš načrt varnosti, js rečem, najprej oceno tveganja, a ne, ko narediš oceno tveganja, more oceni tveganja sledit pol tud načrt varnosti, a ne, kako zmanjšvat to tveganje. In to se mi zdi, da je naloga socialnega delavca, a ne, ko vstopa (A59). Ni nujno samo pri

prvem, a ne. Ti lahko... uporabnik je še zlo samostojen in suveren, pa se čez pol leta zgodi ena sprememba v življenjski okolščini uporabnika, umre partner, al pa človek zaradi ene poškodbe utрпи nek hendikep v mobilnosti al pa recimo se stanje demence to poslabša, da rabi velik večjo oporo, a ne, takrat se v bistvu redefinira osebni načrt, takrat se znova identificira tveganja in se znova nardi načrt varnosti, a ne. Pač spremljanje okoliščin, redefinicija osebnega načrta, redefinicija načrta varnosti in sodelujoč pol iskanje pomoči seveda v sami skupnosti. To je pa res seveda svetovanje, iskanje izvajalcev, koordiniranje, zastopništvo, ne (A60). Js bi tu dodala tudi zastopništvo, a ne, zaradi tega, ker zlo velikrat naletimo na situacijo, da recimo človek, ki je skor popolnoma nepomičen, mu zdravnik preko riversa dodeli negovalno posteljo, a hkrati mi želimo, da človek ne leži skoz na negovalni postelji, ampak da se tudi velik časa na vozičku giblje znotraj prostora al pa celo izven prostora v zunanjem okolju. In paradoks je, a ne, da če nekdo dobi negovalno posteljo, mu ne pripada več pravica do vozička. Ker kao, če si nepokreten, ne moreš uporabljat še voziček (A61). In mi temu zelo nasprotujemo, a ne, in zato tudi v obliki zastopništva, a ne, mi potem tudi pišemo, a ne, zdravniku, da ja, da gre za kombinacijo nepomičnosti in delne pomičnosti in da v tem kontekstu ravn zaradi tega, da bo ohranjal delne sposobnosti potrebuje oba (A62). Včasih nam uspe to izborit, včasih pa so zdravniki tako togi, da rečejo, da ne, da jim pripada samo ena pravica, ne dve (A63), takrat se poslužujemo in smo tudi v skupnosti razvil že resurse sodelovanja. Sodelujemo zlo dobr z oporo Karitas in opora Karitas ima ogromno brezplačnih pripomočkov, ki jih donirajo svojci preminulih staršev in takrat skombiniramo tko, da kar se dobi na revers preko zdravniškega, a ne, posredovanja, ostalo pa potem pomagamo z temi izvajalci pridobit te dodatne pripomočke (A64). Cilj je pridobit vse pripomočke za čim bolj samostojno življenje. Tudi če gre za nepomičnost, da ohrani vsaj delno pomičnost, a ne (A65).

Ja, finančni vidik... finančni vidik je lahko pogost zaplet pri prilagajanju stanovanja, prilagoditve stanovanja zahtevajo finance (A66). Že če samo se pomisli na reorganizacijo kopalnice, a ne, seveda tuš kabine in sprememba kadi zahteva vodovodne inštalacije in to pomeni finančni zalogaj (A67). Kadar tuki ni ovir, se tudi odločijo ljudje hitr, če pa so ovire, takrat pa v bistvu pogledamo, ali lahko določena sredstva, recimo invalidi, a ne, imajo določen vir sredstev namenjenih za prilagoditev, a ne, delovnega okolja in takrat raziščemo kolk sredstev jim pripada, da dobijo ta sredstva. Pri starostnikih na žalost teh sredstev za prilagajanje okolja še ni (A68). Je pa v Zakonu o dolgotrajni oskrbi, Predlogu zakona o dolgotrajni oskrbi seveda prilagoditev prostora ena izmed tudi virov pomoči in kadar bodo ocenjevalci ocenili, a ne, da človek rabi prilagoditev prostora, se bodo tudi finančna sredstva v ta namen zagotovila. In to bo pol tudi velik lažje. To smo tudi mi zlo poudarjal kot pomemben element Zakona o dolgotrajni oskrbi (A69).

»Kje so po vašem mnenju ovire pri razvoju podpornih storitev?«

Ovire so... ovire so... finančne ovire so, ker še vedno ni zakonodajnih pravic za prilagoditev prostora (A70). Ovire so lahko tudi... ammm... To govoriva pri razvoju, a ne? Js pri razvoju vidim zgolj finančno oviro, sicer je pa vse uresničljivo (A71). Službe so pripravljene, izvajalci so pripravljeni, arhitekti bi bili prpraljeni zrisat, jih tudi poznamo, ki to odlično delajo, bi bili prpravleni zrisat vse (A72), če bi blo dost...Js vidim samo trenutno oviro v tem, da je uporabnik sam financer, a ne za prilagoditve, a ne. (A73) V kolkr bo to iz zavarovalniške oblike pokrito, katere koli, a ne, potem ne vidim ovir, ker smo se sposobni izvajalci povezati z vsemi temi podpornimi izvajalci, da to realizirajo takoj (A74).

Ja, kakšno pomoč bi morala zagotoviti? Finančno, ni druga. Mreža je dovolj razvita, izvajalcev je dovolj... (A75) Finančno pomoč v smislu, da bi bila to tudi pravica vsakega starostnika, ko potrebuje za svoje življenje

prilagoditev prostora, da bi to pravico lahko uveljavil, a ne (A76). Zdej sicer z dodatkom za pomoč in postrežbo ljudje dobijo določena sredstva, ki so lahko tudi namenjena oskrbi in prilagojevanju prostora, ampak običajno se ta sredstva pol porabijo za oskrbovanje, za plačilo izvajalcev, ki oskrbujejo, ne zadostujejo pa dovolj še za prilagoditev prostora, a ne (A77).

Centri za socialno delo, konkretno, a ne, je vprašanje, kakšno pomoč bi lahko... Js mislim, da tle bi mogli centri za socialno delo zelo dobro svetovalno, a ne, vlogo prevzeti (A78). In tudi, ko se svojci... Dostokrat se seveda tudi svojci obrnejo na center za socialno delo s potrebo po pomoči za starostnike, ki jih seveda pol usmerijo na nas, pa pri nas dobijo osnovne informacije, ampak vseeno se mi zdi, da bi tu vloga centrov za socialno delo lahko bila še bolj poglobljena svetovalna. In sicer... bolj poglobljena svetovalna, zato da bi ljudje že na prvem razgovoru dobili občutek, da je poleg pomoči drugega zelo pomembno krepiti samostojnost uporabnika čim dlje, a ne. In to se mi zdi, da pri starejših zelo hitro izgubimo. Zelo hitro se začnemo pogovarjati o tem, kako narediti celo paleto storitev za pomoč, a ne, ne pogovarjamo se pa o tem, kako narediti celo paleto podpornih storitev, zato da se učijo ohranjanja samostojnosti, a ne, ali pa da se priučijo novih, a ne veščin, ki so jih zaradi zdravstvenih težav izgubili, kot so možganska kap in tako (A79). Rehabilitacije so lahko odlične, a ne, ampak mi se vsi pogovarjamo o tem »aha, zdej bo prišel domov in bo popolnoma nepomičen, treba bo prilagoditi prostor...« halo, a ne. Treba se je pogovarjati o tem, kakšna delovno terapevtska obravnava je potrebna, kakšna fizioterapevtska obravnava je potrebna zato, da bo človek lahko nazaj razvil svoje sposobnosti, ki jih je imel. In tega je očitno premalo, zaradi tega ker na pomoči na domu, v javni mreži praktično ni fizioterapevtske in delovnoterapevtske obravnave, je zgolj v privatni sferi na samoplačniški, a ne, bazi. In to tudi ne bi Zakon o dolgotrajni oskrbi, a ne, uredil (A80). Socialnih delavcev... Vloga socialnih delavcev pri razvoju... zelo pomembna je, se mi zdi, da socialni delavci so tisti, ki stopijo v življenjski prostor uporabnika in mi imamo izjemne... izjemna znanja in dobre metode in tehnike poznamo, kako raziskovati življenjski prostor uporabnika na način raziskovanja njihovih biografij in ko ti raziščeš življenjski svet z biografijo, ti je jasno, kaj ta človek v starosti potrebuje še danes (A81). In mi ne smemo negirati življenjskih izkušenj uporabnikov, ne smemo zanemarjati življenjskih biografij uporabnikov, ker če to naredimo, z njimi v bistvu definiramo en načrt, ki je prilagojen zdejsnji situaciji in ne upošteva več, kdo posameznik v preteklosti je bil. In to je za mene neučinkovito, neuspešno. Za mene je uspešna pomoč ta, da poskušaš čim bolj starostniku omogočiti življenje... am... da bi lahko ohranjal čim bolj podobno življenje, kot ga je imel v preteklosti, a ne. In tukaj je vloga socialnih delavcev zelo pomembna (A82). Bistveno bolj pomembna od zdravstvenih delavcev... Imamo izkušnje sodelovanja z zdravstvenimi delavci, ki zelo hitro definirajo, kaj je hendikep, a ne, problem in potem iščejo rešitve medikamentozna terapija, t-ta terapija, četrta terapija, a ne. Nas zanima človek, ne z omejitvami ampak človek kot celota in kako z omejitvami lahko funkcionira naprej, in zato mislim, da smo socialni delavci tu zelo pomembni, ne (A83).

Nevladne organizacije... kaj js vem, če bi tukaj tak posebno vlogo imele, da bi lahko rekla, aha to je vloga vladanih to pa vloga nevladnih organizacij. Mislim, da status organizacije ne igra vloge. Amm.. in... mogoče, ne, da bi nevladne organizacije lahko imele vlogo socialnega... pa to tudi vladne lahko imajo a ne, a veš, socialne akcije v smislu ozaveščanja ljudi, opozarjanja na to, kako starejši nimajo dovolj pravic, da bi lahko primerno živeli v domačem okolju (A84), ampak sicer mislim, da to ne igra, al so vladne ali nevladne.

Js mislim da so možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev prilagoditve stanovanj v Sloveniji, da se bodo lahko zelo lepo te možnosti začele uresničevati, če bo enkrat sprejet Zakon o dolgotrajni oskrbi. Ker tam so te možnosti zelo lepo definirane in če bo iz zavarovalniškega... iz zavarovalniške osnove možno pravico uveljaviti,

zato tud ne vidim težav (A85). Sicer so pa zde razlike med ljudmi ogromne, to lahko za zaključek povem. Torej ljudje, ki si lahko privoščijo, finančno privoščijo prilagoditve, imajo vrhunsko prilagojene prostore. Imamo uporabnike, ki imajo vrhunsko prilagojene prostore, tudi z vsemi dvigali, verižnimi dvigali po stopnicah, z dvigali za posedanje v kopalnico, s senzorji... To je vse plačljivo, a ne, in je res olajšano uporabniku, ki živi doma, medtem ko tisti, ki nimajo, ne, finančnih sredstev za to, so omejeni zgolj na ozek obseg pravic, ki jim pripada, to pa so danes negovalna postelja, trapez, servirna mizica, antidekubitusna blazina, invalidski voziček in hojica pa že kar pri teh skoraj ostanemo, a ne. Tak da v bistvu je denar tisto, kar dejansko omogoča... ja, trenutno zde onemogoča... mislim, daje pogoje, ali lahko živiš doma. Tako, tako (A86).

Včasih so kakšne takšne zelo drobne prostorske prilagoditve, recimo potrebne (A87). Recimo, vidim, da človek ma krasno negovalno posteljo v spalnici, a ne. Ampak on je ful rad, mož z ženo v kuhinji, ko ona kuha. Je še sposoben iti na invalidski voziček, vendar ni pa sposoben tri ure sedet na invalidskem vozičku, ne. In potem ma v kuhni en kavč... star kavč, a ne, ki je za njega... zelo težko ga je na ta kavč dat, ker ni dost visok, zelo težko je njemu potem ga vstati in dati nazaj na invalidski voziček, žena pa tega zaradi starosti tud ne zmore, ne. Ampak, da sta ona dva sovpadajoča, lahko odlično ta kavč obogatiš, a ne. Recimo, mi smo naredil tko, da smo preprosto na kavč, ki je bil zelo star, a ne, da smo zorganiziral, da je kavč dobil gor nastavek z novim jogijem, so višine, da sta lahko se kr prestavla iz vozička na kavč in on je komot na tistem kavču... In to je bil kavč, na kterga je bil navezan in tko naprej, a ne. Al pa recimo kakšen fotelj, ne, da se pač organizira dvigalo, kjer posameznika, če ga sam ne zmoreš dvignat s triksi dvigalom daš na fotel in je človek tam. To so lahko tud take drobne stvari, niso vedno neke rekonstrukcije hiše potrebne, no (A88). To mogoč sam za dodatek še. To so tiste prilagoditve, na katere mi po moje mogli bit najbolj pozorni, a ne? Tako, tako.

9.4 Priloga 4: Primer kodiranja: intervju D

D intervju - delovna terapija					
Zap. št. izjave	Izjava	Pojem	Kategorija	Podtema	Tema
D1	<i>Zelo, zelo malo. Če govorimo res o pravi adaptaciji, pripravi stanovanja, čist konkretno funkcionalni, varni... zelo malo</i>	Primerno bivalno okolje	Definicija	Splošna informiranost	Dosedanja znanja in izkušnje
D2	<i>se pravi urediti okolje, da bo varno, primerno, da bo še vedno čutiti to varno</i>	Cilj prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje

	<i>okolje in tud domačnost, ne, ker je to pač zelo pomembno, če si sam doma oziroma živiš v svojem stanovanju,</i>				
D3	<i>mogoče v kuhni kakšne spremembe, kaki nižji pulti, tud mizice, ki imajo možnost, da se voziček zapelje spodaj</i>	Izvedene (možne) prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje
D4	<i>oziroma na splošno, kaj je kdo pripravljen narest zato, da je to bivanje prijetno.</i>	<i>kaj je kdo pripravljen narest</i>	Čustvena navezanost	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D5	<i>Ja, v bistvu odstranitev preprog, tepihov, to je nekak najlažje, ker zaviješ pa pospraviš, ne, pa to tud nekak sprejmejo.</i>	Izvedene (možne) prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje
D6	<i>Mogoče kakšne podboje malo uredit, to tud še gre. Ker ni tko, tud ni tak zalogaj, ne.</i>	Izvedene (možne) prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje
D7	<i>potem tud kakšna modifikacija mize, kavča, stola, potem neki počivalniki kr niso vredni zato, da so uredu, ker</i>	Izvedene (možne) prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje

	<i>takrat ni pomemben luskuz, ne, je potrebno zagotoviti tudi primeren položaj te dotične osebe.</i>				
D8	<i>Ker je tudi cilj ta, da recimo želimo doprinos temu, da tak človek ostane doma čim dlje, ko si želi, a ne. In da v dom prideš res takrat, ko je to neka skrajna faza, a ne, sploh če za tebe nima kdo doma skrbet.</i>	Cilj prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje
D9	<i>Mogoče je tudi tale ena adaptacija tudi smiselna zelo... am, električna plata pa plin, a ne. Plin pozabijo, pri električni plati je pa tko, ima to varovalo, ko se sama ugasne, ne, sicer je še neki časa topla, ampak veliko hitreje se bo ohladilo, kot pa recimo, če pustijo plin prižgan.</i>	Električna plata	Priporočene (splošno znane) prilagoditve	Splošna informiranost	Dosedanja znanja in izkušnje
D10	<i>Zdej verjetno je tko, ne, za neki časa je dovolj, potem je odvisno od zdravstvenega</i>	Vodilo pri načrtovanju prilagoditev	Prilagoditev v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje

	stanja vsakega posameznika, ne. Zej verjetno, če gre za neke težke diagnoze, potem pomeni, da se stanje z leti al pa v mescih tudi lahko spreminja, se pravi gre rapidno lahko navzdol. Takrat pomeni še večji poseg v okolje, še večje adaptacije, modifikacije...				
D11	Drugač pa js mislim, da, ko začneš, začneš z majhnimi, minimalnimi posegi, ki jih potem vedno bolj, bom rekla, vedno bolj je ta udor v okolje, sigurno se pa, bom rekla tko, do neke meje se da, nekje se pa to zaključi.	Vodilo pri načrtovanju prilagoditev	Prilagoditev v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje
D12	Ni vedno potem to možno, a ne. Stene, če je nosilna, je ne moreš prebit zato, da bo nekdo šel čez, a ne. Lahko pa spremeniš, ne vem, da v dnevni sobi je samo ena mejhna mizica pa počivalnik, ne. V tem stilu	Izvedene (možne) prilagoditve	Prilagoditve v bivalnem okolju	Izkušnje v praksi	Dosedanja znanja in izkušnje

D13	<i>verjetno je en vidik finančni, ne, ker so to kr neki zalogaji. Mislim posegat zej v eno obstoječe okolje terja finance.</i>	Finančna nezmožnost	Finančni vidik	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D14	<i>Po drugi strani je mogoče težava pri vsakem posamezniku, pa morda še ne toliko pri dotični osebi, ki bi si želela spremembe, pa so mogoče svojci problematični, ne. To je v okolju, kjer nekdo biva doma, lahko zlo moteče, ne. Ker strokovni sodelavci postopamo k temu, da je v dobrobit dotični osebi. Imaš pa takoj težavo, ko je tuki še en krog vključen, ki je prav, da sodeluje, ampak zopet tudi oni morejo poznat neke svoje meje, a ne. Tud to je lahko problem a ne.</i>	Nepripravljenost sprejemanja sprememb	Ožja socialna mreža	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D15	<i>Potem so tudi mogoče notranji dejavniki, se prav tega posameznika, ker ne želi, ker ne</i>	Ne želi, ne dovoli	Čustvena navezanost	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire

	<i>dovoli, ker mu ni pomembno, ne zaveda se prednosti tistega predlaganega...</i>				
D16	<i>Zdej, kar se tiče prilagoditev v kopalnici, to recimo so minimalni neki stroški danes, si lahko posamezniki privoščijo. Kar je pa večjih teh, je pa potem dejansko res na posamezniku, na svojcih...</i>	Manjše prilagoditve so finančno možne	Finančni vidik	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D17	<i>Menim pa da bi skupnost mogla tuki v bistvu imet kr dobro, bom rekla tak, dolg uč, da to vidi, kje so te potrebe in da pride in pomaga, ne, ker sej obstajajo te društva, ko dejansko so recimo prva možna ena taka vez.</i>	Socialna akcija	Socialna podpora	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D18	<i>Pa da poiščejo strokovnjaka</i>	Socialna akcija	Socialna podpora	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D19	<i>Se pravi sploh prepoznat težavo v domačem okolju? Tako, tako. To je včasih</i>	Socialna akcija	Socialna podpora	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev

	<i>težje, kot potem izvest. Ker jo ne vidijo oni... Torej predvsem to, da nekdo vstopa v domače okolje, da vidi in da opozarja na te stvari? Tako, tako, tako. In ko je parkrat opozorjeno, se mogoče nekje komu to uskladišči in že potem se iščejo možne rešitve. Če se je pa ne opazi se pa o tem ne morma pogovarjat.</i>				
D20	<i>Neki odvzeti, kar ti veliko pomeni, neka preproga moje mame, se mi je že zgodilo to, počivalnik, ki mi ga je podaril sin... te stvari grejo zlo težko stran, ne, ker ti naši starejša populacija, bom rekla, se tudi ni še naučila izpuščat stvari iz življenja, a ne.</i>	Izpuščanje stvari iz življenja	Čustvena navezanost	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D21	<i>Težko je sprejet, ker tega, teh stvari oni prej niso poznali. Zej ta generacija, ki bo hodila za nami, mi smo že</i>	Nepoznavanje možnosti prilagoditve in pripomočkov	Pomanjkanje informacij	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire

	<i>vešči tega, že vidmo... lej maš možnost vidit v trgovini, na televiziji, tko. Tega prej niso poznal tolk, ne.</i>				
D22	<i>Predstavljam si pa da je v domačem okolju ta stvar toliko težja, ker gre za širši poseg, ker je to stanovanje, ker je to hiša, ker je to nekaj kar je bilo nekoč mojega in zej morem js to spremenit, zato da lahko do konca dokončam svoje življenje.</i>	Stiska ob spremembi	Odpor do sprememb	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D23	<i>Finančni vidik verjetno sigurno, ne, ker... sej pravim, tko kot sem že prej rekla, nek nastavek za wc niti ni takšna cenovna, al pa stol za tuširanje, se pravi ko nekdo ne more več stat, da se usede, a ne. To mogoče še ni tak... Ampak kakšne večje te... recimo dvigalo že v bloku, ne...</i>	Finančna nezmožnosti za večje prilagoditve	Finančna podpora	Identifikacij a potreb po podpori	Dosedanja znanja in izkušnje
D24	<i>Fizioterapija se že nekak razvija v ta okolja, ne, že gredo po</i>	Vstop fizioterapije na teren	Fizioterapija v smislu rehabilitacije	Vloga strokovnih služb in izvajalcev	Zagotovljen a podpora in pomoč

	domovih pa tko. Ampak spet bolj izključno v smislu rehabilitacije, ne. Tuki zlo pogrešam delovne terapevte, da bi mogoče naša država, ministrstvo, ZZZS... drugač vidlo to potrebo po terapevtu doma in da bi v bistvu vsak zdravstveni dom mel delovnega terapevta, ki bi oceni, prilagodil, adaptiral, modificiral... pred vsem tem pa prej opravil pogovor in tko naprej, videl kakšne so možnosti...				
D25	nas recimo na faksu učijo da smo ravno zato pomemben kader, strokoven kader, ki določi. Ker mi se tud učimo kako biti invalid, na primer brez ene roke, bit slep, bit brez nog... imaš možnost te izkustvene delavnice, ne. In ko to daš čez, vidiš kako prilagodiš okolje.	Svetovanje iz izkušenj	raziskovanje rešitev v konkretni situaciji za konkreten primer	Vloga strokovnih služb in izvajalcev	Zagotovljen a podpora in pomoč

	<i>Tuki pa ne vidim ravno drugih služb.</i>				
D26	<i>V bistvu naredijo dobro oceno, tudi z vprašalniki, testi, kaj, kako in pol majo oni tud te posebne badžete, ne, kaj vsakemu posamezniku pripada in v bistvu tuki je mogoče tud en njim lažji korak blo izpeljat, ker za majhno potrebo majhen denar, večja potreba velik denar... Ampak to je šlo iz nekih badžetov, to so ble neke srkinjice, kjer se je dalo... Se pravi, vezano na pravice... Tako, tako... in tuki je ZZZS sigurno dovolj vedu, kako razporedit te pravice, pri nas pa tega ni, a ne.</i>	Razvoj standardiziranih merskih instrumentov	Standardizirani instrumenti	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D27	<i>ta generacija, ko je zdej starejša a ne, v bistvu ni imela tega stika z, bom rekla, tok slabim zdravstvenim stanjem kot zdej prihaja.</i>	Pomanjkanje izkušenj s slabim zdravstveni stanjem	Pomanjkanje preventivnega delovanja	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire

D28	<i>Zdej je populacija starejših se zlo razvleče v osemdeseta, devetdeseta in tu vmes, a ne. Zdej šestdesetletniki, pa nekateri, ki jih tamle vidiš... to so fit, ti še vedno skrbijo za sebe, brez težav, a ne. Tam pol pr osemdesetih se pa lahko začnejo več dogajati stvari, ne vem... problem so padci, problem so vrtočlavičice. Zej to, nekdo ki ne sprejema, definitivno ne bo razmišljal o nekih prednostih, tud nihče ne bo šel v dom zato, da se bo zavaroval prej, preden bo do tega stanja prišlo, ker tud nikjer ne piše, da pride do takih stanj, a ne.</i>	Preventivno delovanje	preventiva	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D29	<i>To, da bi si mogoče držalo nekdo pr wc-ju kupu prej, preden postane fizično slab... mogoče sam s podporo nekega svetovalca.</i>	Preventivno delovanje	preventiva	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev

D30	<i>Na primer, js bi tam po 60., 65. letu, kdor vidim da ma ravnotežje slabo, bi mu predlagala, se pravi bi bla že preventiva. Ki se nadaljuje v kurativo pol kasnej, ne.</i>	Preventivno in kurativno delovanje	Preventiva in ozaveščanje	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D31	<i>Drgač pa oni tega ne sprejmejo, ker je to ta šibkost socialnega vidika, a ne.</i>	Odpor do sprememb	Odpor do sprememb	Raven posameznika in skupnosti	Težave in ovire
D32	<i>js recimo, si predstavljam, moj poklic, če bi bla na terenu, bi se ravno okrog preventive vrtel tako kot v kurativi... Mislim, da bi blo tu 50:50, al pa rečmo 60:40 recimo, ker bi se dalo. Vedno pravim, neka možnost je, ne... zdej mogoče minimalna, srednja, večja, ampak glede na zdravstveno stanje se vedno lahko najde neko rešitev.</i>	Preventivno in kurativno delovanje	Preventiva in ozaveščanje	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D33	<i>Zej, kar pa obstaja je pa verjetno te društva...</i>	Podpora skupnosti	Socialna podpora	Identifikacij a potreb po podpori	Dosedanja znanja in izkušnje

	<i>verjetno so nek suport, ne, zdej če si član društva, pa verjetno potem neke... gepirajo neke točke. Tud slepi in slabovidni imajo glede na kategorijo možnost, da jim neki pripada, ne. Sej pravim, se mi pa zdi, da je to še tko pr nas mal, ena taka točka, ko ni čist dobr razvita. Al pa tud premalo poznana, da ljudje vedo kam se obrnt.</i>				
D34	<i>Zdej, a veš, če bi delovni terapevt opazil spremembo podbojev, širino vrat, potem tuki nismo sami, mormo dobit, ne vem, mizarja, tesarja... Torej izvajalca... Izvajalca različnih strok.</i>	Kadrovski vidik	Potrebna podpora	Identifikacij a potreb podpore	Dosedanja znanja in izkušnje
D35	<i>dejansko nardit načrt... tko... bit pri načrtovanju, bit pri izvedbi in potem ocenitev samga postopka, če to res tako, kot smo si mi zamislil</i>	Vodenje in spremljanje celotnega procesa	Multidisciplinaren pristop	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev

	<i>oziroma vemo, da je prav. Plus financiranje na koncu a ne. Tako, ja.</i>				
D36	<i>Mislim pa da je tuki tud malo težava s strani države, ker še ni ugotovila to potrebo po kadru dejansko na terenu.</i>	Nepoznavanje potreb po določeni vrsti kadra	Kadrovski vidik	Raven države	Težave in ovire
D37	<i>Po drugi strani pa ta podpora s strani na primer al društev, ali zzzs-ja... Predvidevam, da bi nekdo, ki bi rad ostal doma mogoče pri oskrbi al pa pri nečem doplačal tudi 5, 6€, zato da bi lahko ostal v domačem okolju in tam funkcioniral, ne. Se pravi nek ta finančni vložek k doprinosu</i>	storitev za podporo in pomoč pri prilagoditvi	Storitve za izvedbo celotnega postopka prilagoditve	Identifikacij a potreb po podpori	Dosedanja znanja in izkušnje
D38	<i>Sprememba kakega zakona, se pravi, da se nekje uveljavimo kot strokoven kader za ta del pomoči na terenu. Pa mislim, da bi bil to že zlo velik napredek.</i>	Zakonska osnova za vključitev potrebnega kadra	Zakonodajni in kadrovski vidik	Prispevek države	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D39	<i>Js mislim tuki</i>	Sodelovanje in	Celosten pristop	Prispevek	Možnosti za

	<i>samo to, ta vidik sodelovanja, če oni neki ugotovijo, da predajo pravi službi.</i>	povezovanje		strokovnih služb in izvajalcev	nadaljnji razvoj podpornih storitev
D40	<i>Bol to, da je to nek multidisciplinaren tim ki, ne vem, vsak iz svojga področja in intervjuja neki ugotovi, to se potem usede, se nardi skupno načrtovanje, skupen doprinos ko izboljšavi, rečmo bivalnega okolja za človeka, da se tam dogovorimo komu kaj in da je tud preverba potem vsega tega... Da je spet multidisciplinaren tim skupi in spet reče, tole smo, tuki nam fali, koga bi?, kdo lahko nam tu pomaga...</i>	Multidisciplinaren pristop in strokovni timi	Celosten pristop	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D41	<i>glede na to da govoriva o starejših... skoraj vsak starejši je vpisan v neko društvo v teh območnih združenjih in tako naprej, rdeč križ, karitas... ne</i>	Socialna podpora skupnosti	Socialna podpora	Prispevek samih starih ljudi in skupnosti	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev

	vem... predvidevam, da... Se pravi z nekimi bonitetami, podporo informiranjem konc koncev tud, vključevanjem pa podajanjem recimo, ozaveščanjem... <i>Ja, ja, ja, tako je.</i>				
D42	<i>Ampak konkretno delo na terenu pa zahteva dejansko ocenitev, načrtovanje tako rehabilitacijskega dela kot ureditev bivalnega okolja.</i>	Celosten pristop na terenu	Vodenje, usmerjanje koordiniranje procesa prilagoditve	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev
D43	<i>In ni pol tuki samo to, da nekoga učimo doma nazaj treninga oblačenja, ampak mu tud prilagodimo, ne vem, pripomoček... mu pripada pripomoček za obuvanje nogavic, sicer ga danes lahko kupi že kdorkoli v trgovini, ampak vseeno. Če nekdo o tem ne ve, ni ozaveščen, ga ne bo kupil.</i>	Ozaveščanje	Načrtovanje prilagoditev in rehabilitacije	Prispevek strokovnih služb in izvajalcev	Možnosti za nadaljnji razvoj podpornih storitev

9.5 Priloga 5: Primer združevanja v kategorije

TEŽAVE IN OVIRE	
a) Raven posameznika in skupnosti	
A3	<i>Običajno definirajo to iz razloga, ker nimajo informacij, kako si okolje lahko bolj prilagodijo, a ne.</i>
A5	<i>In potem hitr pri tem osebnem načrtovanju pridemo do odgovorov, da »včas sem to zmogu, a ne, še po stopnicah it, ampak zdej si pa to uredim kr tu, čeprav pogrešam ta prostor.«</i>
A7	<i>»Včasih sem sedela po cele dneve zun, zdej pa sedim kr pri oknu pa gledam zavzven«.</i>
A8	<i>»Sej mi nič ne fali, imam čist vse pri roki«.</i>
A12	<i>In zlo mal ljudi tud ve, kakšne so njihove pravice. Kaj lahko glede svoje hendikepiranosti, starosti, zdravstvenega stanja pridobijo, a ne. In kaj ni plačljivo in kaj je doplačljivo, a ne.</i>
A16	<i>Čeprav na prvem obisku se pogovarjamo o tem, da je fajn dat preproge iz stanovanja in tko ampak nekateri preprogo doživljajo kot vir domačnosti in se težko temu odreka, a ne. Tko da v bistvu so pol sodelavke, socialne oskrbovalke na terenu tiste, ki zlo lepo odreflektirajo, kaj je treba še prilagodit.</i>
A23	<i>Je pa realnost ta, da si nekateri finančno ne morjo privoščiti rekonstrukcij kopalniške opreme.</i>
A37	<i>zaradi nepripravljenosti uporabnikov, ker pač tako živijo in ne želijo nič spremenit. Oni so tko navajeni, navezani na svoj prostor. To je za njih čist ok.</i>
A38	<i>Včasih tud mal precenjujejo še vedno svoje sposobnosti, a ne.</i>
A54	<i>te senzori so zlo vrede, mi smo jih tud testiral v oskrbovanih stanovanjih, nekateri so se odločili za to, nekateri pa ne, ker čutijo, da nekdo nadzoruje njihovo življenje.</i>
A55	<i>...ljudje, ko so še dost samostojni, pa si še lahko velik sami pomagajo, rečejo »dokler bo šlo, bom tko«.</i>
A67	<i>Že če samo se pomisli na reorganizacijo kopalnice, a ne, seveda tuš kabine in sprememba kadi zahteva vodovodne inštalacije in to pomeni finančni zalogaj. Kadar tuki ni ovir, se tud odločijo ljudje hitr.</i>
A73	<i>Js vidim samo trenutno oviro v tem, da je uporabnik sam financer, a ne za prilagoditve, a ne.</i>
B5	<i>Preureditev širine vrat, ker jih je v stanovanju več in postane to večji finančni zalogaj.</i>
B11	<i>...da nimajo nikogar, ki bi to naredil namesto njih.</i>
C8	<i>Se mi zdi da na prvem mestu je sprememba, ki ljudem predstavlja največjo težavo, a ne. Sprememba za svojce in za uporabnika. In to oni težko sprejemajo.</i>
C16	<i>Sam more bit pobuda od tebe. Men je pa to bedno, ker vsak ne ve, kaj rabi, tko da to je to zame mim, ni vrede. Se pravi, po tvojem mnenju bi mogel človek že ob diagnozi dobit tudi informacijo o pravicah in kam se obrnat. Tako. V bistvu smo spet pri tem informiranju, ko je človek prepuščen sam seb.</i>
D4	<i>oziroma na splošno, kaj je kdo pripravljen narest zato, da je to bivanje prijetno.</i>
D13	<i>verjetno je en vidik finančni, ne, ker so to kr neki zalogaji. Mislim posegat zej v eno obstoječe okolje terja finance.</i>
D14	<i>Po drugi strani je mogoče težava pri vsakem posamezniku, pa morda še ne toliko pri dotični osebi, ki bi si želela spremembe, pa so mogoče svojci problematični, ne. To je v okolju, kjer nekdo biva doma, lahko zlo moteče, ne. Ker strokovni sodelavci postopamo k temu, da je v dobrobit dotični osebi. Imaš pa takoj težavo, ko je tuki še en krog vključen, ki je prav, da sodeluje, ampak zopet tudi oni morejo poznat neke svoje meje, a ne. Tud to je lahko problem, a ne.</i>
D15	<i>Potem so tudi mogoče notranji dejavniki, se prav tega posameznika, ker ne želi, ker ne dovoli, ker mu ni pomembno, ne zaveda se prednosti tistega predlaganega...</i>
D16	<i>Zdej, kar se tiče prilagoditev v kopalnici, to recimo so minimalni neki stroški danes, si lahko posamezniki privoščijo. Kar je pa večjih teh, je pa potem dejansko res na posamezniku, na svojcih...</i>

D20	<i>Neki odvzeti, kar ti veliko pomeni, neka preproga moje mame, se mi je že zgodilo to, počivalnik, ki mi ga je podaril sin... te stvari grejo zelo težko stran, ne, ker ti naši starejša populacija, bom rekla, se tudi ni še naučila izpuščati stvari iz življenja, a ne.</i>
D21	<i>Težko je sprejet, ker tega, teh stvari oni prej niso poznali. Zej ta generacija, ki bo hodila za nami, mi smo že veščiji tega, že vidmo... lej maš možnost videti v trgovini, na televiziji, tko. Tega prej niso poznal tolk, ne.</i>
D22	<i>Predstavljam si pa da je v domačem okolju ta stvar toliko težja, ker gre za širši poseg, ker je to stanovanje, ker je to hiša, ker je to nekaj kar je bilo nekoč mojega in zej morem js to spremenit, zato da lahko do konca dokončam svoje življenje.</i>
D31	<i>Drgač pa oni tega ne sprejmejo, ker je to ta šibkost socialnega vidika, a ne.</i>
E1	<i>V glavnem so to upokojenci z nizkimi osebnimi, si sam ne more privoščiti, da bi zej prenovil stanovanje.</i>
E6	<i>Da bi pa osebno higieno izvajal, pa tud me niti nismo kompetentne za to tak da kvečjemo obvestimo, pomagamo dobit neko pomoč, ne (O3).</i>
E16	<i>Če že mi komi sledimo vsem ttim družbenim spremembam, kaj vse majo na voljo, česa nimajo, nimajo teh povezav, kontaktov, stikov... In zdej če majo svojce, so rešeni... Če imajo svojce, ki skrbijo zanje... Če pa nimajo, je pa... Si js to sploh ne predstavljam. O2: Je pa katastrofa.</i>
E24	<i>O3: Ja. Nas pa večinoma naženejo, ker nimamo kaj delat, ker smo prav za prav nadležni tujci v njihovih očeh</i>
E26	<i>O3: Tud finančno je velik ne, ker to morjo vi vse sami plačat. Vse te naprave, preureditve morjo sami plačat in večina starejših okrog 80 in več je socialno zelo šibkih. V tem našem okolišu imamo izredno šibko, šibko socialno stanje.</i>
E29	<i>O3: Sej, kjer ta relacija starši pa otroci, vnuki deluje, tam je... tam so varni... O2: Kjer deluje, ja... velik je pa zdej takih, ne, ko... O3: Ko majo bog ve kje otroke, ne, al pa se ne menijo zanje. O2: Pa še to... neki je pa tudi takih, ne, ko otroci in vnuki izkoriščajo in še tistih pet par, ko ma, bom rekla, mu zdre za sebe, ker al on ni zaposlen, al pa je narkoman, al pa je ne vem kaj...</i>
E30	<i>O3: So v bistvu čist nemočno prepuščeni dobri volji svojcev.</i>
E31	<i>O2: Vedno pride to točke denarja, ko bi blo treba, da bi se lahko spremenilo.</i>
E32	<i>O1: Problem je pa pr nas tud, če ti opaziš, ne, kaj bi blo treba nardit, ne, dejansko ne moreš svojce opozoriti al kar koli. Mi nimamo niti te pravice.</i>
E33	<i>(O1) Enkrat smo že to posredoval pri eni hčeri, pa je blo slabo vzeto... O2: Ja, ja... Js tudi... Mi je mal še zagrozil sin, mi je celo reku ka pa to tebe briga, je reku in da te ne vidim več tu.</i>
E36	<i>(O2) Ker me si tud ne dovolimo sami, da bi hodl po stanovanju, pa to... Kolk ti sami povejo, pa... Drugač pa to ne moreš...</i>
E37	<i>O3: Včasih so pa tudi sami stari ljudje neprevidni. Js se spomnim enga primera, ko prideš v kuhinjo pa je na tleh polno preprog, recimo... Pa sem že rekla... Tole preproge pa ne vem če so ... To so najhujše pasti v stanovanju. Ampak so rekli »ne, ne, sej pazima...«. In tud je pri njih težko... »Sej bomo, sej bomo...« Ker je dejansko ta želja, da bi bli... Da bi obvladoval svet tak močna, da velikrat sami nočjo priznat tega, kaj bi blo treba v stanovanju spremenit. Šele potem, ko pride kakšna res takšna bolezen, ko ne gre več, so pripravljeni... Al pa recimo, ko padejo v stanovanju, ne... Pa če so jo srečno odnesl, pol rečejo »ups, mogoče pa res bi js dal tole preprogo vn pa kopalniše podloge« in take stvari...</i>
E39	<i>O3: Sam težko je to reči... Js sem enkrat to eni družini poskusla pa je blo, »Ne to pa že ne...« Ena lepa preproga... »Ona pa ne bo tu padla.« Sami niti ne zaznajo tega oziroma ne zaznajo tega kot problem dokler se to ne zgodi.</i>
E40	<i>O3: Pa tud ta čustvena navezanost na vse kar majo, da bi to kej spremenil v tem smislu, a ne... O1: Ja, pa tud kej stran dal, ne...</i>
E41	<i>O1: Ja niso navdušeni, nasploh... To je problem. O2: Ne, niso navdušeni, mislim, ne, da bi reku, zdej pa greš v</i>

	<i>eno stanovanje, ki bo pritlično al pa kar kol že, ne...</i>
E42	<i>O3: Ja, sej to je... Ko so tok čustveno navezani na to ureditev... Tud utrujajoče je to... Js se še moje mame spomnim tud in tud sicer... Je rekla: To boš ti pol, ko bom js umrla. Js bom zdej to mela tak kot je.</i>
E43	<i>O2: Ja, ja... Že beljenje je problem. O1: Ja, ravno zaradi posledice čiščenja potem, recimo... Oni se potem bojijo tega, ker je potem to za njih že vlka obremenitev. O3: Pa ni... Js sem rekla, da bom vse naredila, pa ni bil to problem, ampak problem je bil to, da se ji sesuje in poruši tto njeno... ritem, rutina, okolje znano in da bi mogla zdej pr men bit ene par dni, pa... Je v bistvu postala kr nervozna, ne... (O3). Pa tud tu, ko vidim, ko se pogovarjam s temi, ne, kak so navezani na vse to, tak kak je in slabo prenašajo že spremembe v dnevnem ritmu, ne.</i>
E44	<i>O3: Resnica je pa nasprotna, zaradi tega, ker se stari večino, vsaj ta generacija, ki so še mel vikende, preselijo na vikende, nekam v... O1: Samoto bolj... O3: Samoto, s partnerjem, kjer ni ne dostopa z recimo avtomobili, ni zdravnika blizu, ni bolnice, trgovin blizu, ni nič blizu, zato da mladim dajo mestno stanovanje, a ne</i>
E45	<i>Tko da tu je... tu bi blo treba verjetno res spremenit miselnost, a ne. Tud nas samih... vsaj nas ki smo zdej šele 70 in prihajamo recimo zdej v tiste čase... (O3)</i>
E47	<i>O3: To je ena stvar... To je treba sam preskok v miselnosti... V družbeni miselnosti naredit...</i>
E48	<i>O3: Ja... zdej pa je starost sramota,</i>
E49	<i>Društva upokojencev... Zdej so društva upokojencev nekaj kamor se vpišeš potem ko si že čist obnemogu (O3)</i>
E50	<i>Mlajših upokojenci, 65 let... »Js pa že nisem star«... Zanikanje starosti je tipično za to našo družbo zdej.</i>
b) Raven strokovnih služb in izvajalcev	
C4	<i>Ja in to je to, to bi zmanjšal obolevnost ljudi, ki delajo na pomoči na domu.</i>
C13	<i>Hja, tudi pri izvedbi bi bil verjetno problem, ker pri nas še nimamo to tko rešeno, vsaj da bi js vedla ne. Da bi prišla ena služba, ki ti predlaga, potem pa ena služba, ki vse to izvede, ne recimo. To bi bilo idealno.</i>
E7	<i>O2: To je pa zelo velik problem, ne, čiščenje...Mi tud nimamo na razpolago, da bi mel, kaj js vem, ena služba, al kdor kol, mislim, dostopnost za te starješe ljudi, da bi vedl pa bi rekl, ne... Na tega se obrnte, pa vam bo prišu počistit Vemo za koga? O1, O3: Ne... O2: Nič ne vemo.«</i>
E8	<i>O2: Tako... In prosijo, mislim, rečejo, če poznaš kerga lepo prosim, da bi mi prišu enkrat, kaj js vem, na štirinajst dni al pa vsaj na mesec, da bi mi počistu, ker sam ne morem, ne. O1: Zdej pa me tega ne smemo predlagat, te na črno, teh črnih čiščenj, zaradi tega, ker to je tvegano prpelet tujega človeka v stanovanje nekega starejšega. Mi lahk sam uradne čistilne servise recimo če bi, ampak to so take cene... O2: Seveda. To je pa za te ljudi nedostopno... O3: Ja, to je potem finančni problem...</i>
E9	<i>O2: Pa vemo??? O3: Kak??? O2: A vemo kej za center za pomoč na domu? Vemo??? O1: ne... O2: Nič ne vemo...</i>
E10	<i>O2:Pa socialna služba recimo nič ni v tako pomoč...</i>
E13	<i>O2: In te službe, vse ko so, namest da bi ble one, bi rekla, za nami, ta projekti starejših za starejše najbolj, bi rekla, važna kontaktna oseba... O3: Tako, ja. Ker smo na terenu, a ne... O2: Nas sploh ne... No, js sem bila na primer pri eni, ko smo se, ko hodmo k njej in smo se pogovarjali... In ona bi zelo rada šla v dom, a ne. In so prišle iz socialne službe: »Dober dan, dober dan, me smo pa iz tega projekta, smo članice, se pogovarjamo in gospa bi zelo rada šla v dom...« »O tem pa ne bote odločal vi, to bomo pa se že mi pogovarjal (zadirčno)«...</i>
E15	<i>O1: Sam star človek more si vse to znat izborit, on poiskat kontakt, kar je največji problem, ker tisti res zelo stari ljudje so nepoučeni večinoma, ne...</i>
E17	<i>O1: Tud Upravna enota nas jemlje za svoje osebne sovražnike. Nikoli do zdej nismo dobil seznama ljudi, recimo... O3: Ja... Pa parkrat pisno smo zahteval, a ne. In vedno je... O1: Ja, mi smo njihovi smrtni sovražniki, ker zahtevamo neke podatke, ki so pač kao tajni... O3: Vedno je bilo odklonilno, da pač... O2: To zlasti v Celju, to ne velja za vse občine. Druge občine dajo podatke. O3: Ja, tako je, druge občine dajo podatke na razpolago...</i>

	<i>O2: Če se pogovarjamo na ravni Republike, večine občin da te podatke, ker rabimo sam naslov, rojstni datum pa ime in priimek, zato da vemo, h komu it. Ki je star nad 65 let. O3: Ne moreš pa ti zdej hodit po hišah pa blokkih pa zvonit, a je pr vas kdo ko je tulk star, recimo in tak naprej</i>
E18	<i>(O3) Mislim, to je tak... Sam za informacijo, recimo, cirka 3000 prebivalcev ma naša mestna četrt, ne. Ocenjujemo, vemo pa ne, da je verjetno vsaj 500 takih, ki so stari nad 65 let, vsaj 500, ampak nimamo tega podatka.. O1: Neke skrivne stare podatke... Tak da se nam je včasih zgodil, da smo prišl tud že h pokojnemu</i>
E19	<i>O2: Pa še to so...Ko enkrat te, mislim službe, al pa kaj nastopijo, ne da bi bli tolk pa bi rekl, lejte tole vam pripada, tole si lahk nardite, tole... Ampak za vsako stvar moreš, mislim, vložiti in prositi ali se skregat, al ne vem koga, da dobiš...</i>
E20	<i>O3: Pravice, ki obstajajo, si je treba ponovno izbrati, ne, to je smešno. O2: Tako... O3: Ker ti nihče ne bo ponudu, pa ti reku lejte tole mate na razpolago, tole bom še rekl, kr zaproste...</i>
E22	<i>Zdej ker posamezni obiskovalci uradni opravijo sam svoje delo in grejo, ker to pač jemljejo kot svojo službo. Zdej mi smo pa edine, ko s te osebne angažiranosti to počnemo... Sam to je hud napor, a ne. (O3)</i>
E23	<i>O2: Ja, pa to je... Zej če že te mu neki rečeš a ne, on pričakuje, zej, ti naprej pa ne moreš nič uredit. Ko pride ta služba in ko ma, on pa lahko, a ne, naprej nardi, mi pa ne mormo.</i>
E58	<i>(O3) Sej ljudje stanovanjskih stisk nimajo, a ne, stanovanja majo, sam morejo it v dom, zato ker v teh stanovanjih ne morejo več bit samostojni, ne. Če pa bi bla oskrba na domu, podobna oni v domovih, ne, na lastnem domu, bi bil pa vsak rajši doma</i>
E62	<i>O2: Ker tele usluge, ko pravte, da jih delijo, majo sam tisti, ko so otroci al pa sorodniki tolk ozaveščeni in vejo in se oni trudijo, da to dobijo. Vse ostalo bogo revše, ko pa nima, ko je pa najbolj... Ko je bolj potreben kot on... Tega pa nima</i>
c) Raven države	
A63	<i>Včasih nam uspe to izbrati, včasih pa so zdravniki tako togi, da rečejo, da ne, da jim pripada samo ena pravica, ne dve</i>
A66	<i>Ja, finančni vidik... finančni vidik je lahko pogost zaplet pri prilagajanju stanovanja, prilagoditve stanovanja zahtevajo finance</i>
A70	<i>finančne ovire so, ker še vedno ni zakonodajnih pravic za prilagoditev prostora</i>
A77	<i>Zdej sicer z dodatkom za pomoč in postrežbo ljudje dobijo določena sredstva, ki so lahko tud namenjena oskrbi in prilagojevanju prostora, ampak običajno se ta sredstva pol porabijo za oskrbovanje, za plačilo izvajalcev, ki oskrbujejo, ne zadostujejo pa dovol še za prilagoditev prostora, a ne</i>
A86	<i>Sicer so pa zdej razlike med ljudmi ogromne to lahk za zaključek povem. Torej ljudje, ki si lahko privoščijo, finančno privoščijo prilagoditve, imajo vrhunsko prilagojene prostore. Imamo uporabnike, ki imajo vrhunsko prilagojene prostore, tudi z vsemi dvigali, verižnimi dvigali po stopnicah, z dvigali za posedanje v kopalnico, z senzorji... To je vse plačljivo, a ne in je res olajšano uporabniku, ki živi doma, medtem ko tisti, ki nimajo, ne, finančnih sredstev za to, so omejeni zgolj na ožek obseg pravic, ki jim pripada, to pa so danes negovalna postelja, trapez, servirna mizica, antidekubitusna blazina, invalidski voziček in hojica pa že kar pri teh skoraj ostanemo, a ne. Tak da v bistvu je denar tisto, kar dejansko omogoča... ja, trenutno zdej onemogoča ... mislim, daje pogoj, ali lahko živiš doma. Tako, tako.</i>
B10	<i>Na trgu primanjkuje izobraženega kadra (delovni terapevti, negovalci na domu), ki bi skrbeli za delo na terenu in izvajali celostno obravnavo</i>
C5	<i>Pa tud pritisk na institucionalno varstvo</i>
D36	<i>Mislim pa da je tuki tud malo težava s strani države, ker še ni ugotovila to potrebo po kadru dejansko na terenu</i>
E27	<i>O1: Ja treba je vedeti, da tule zlo velik je starejših upokojencev, ki so bli v proizvodnih firmah v Celju, ki so propadle, ki so zadnja leta mele nizke plače in seveda, posledice so vidne, nizke penzije, ne, da tak rečem. Tu je</i>

	<i>še posebi problem</i>
E28	<i>O2: Pa še, mislim, velik procent je žensk, ne, ki so pa velik ble doma, ne in majo po možih penzijo in je to še tolik slabše.</i>
E35	<i>(O3) Tud zaradi tega nejasnega statusa te dejavnosti. Ker ne veš prav za prav al delaš neki protizakonitga al koristnega.</i>
E52	<i>O2: Ja, in tudi ni to delo zdaj naše... Ni na takem nivoju kot bi mogli biti, ker ne more biti...</i>
E53	<i>O3: Ja, potem pa hodiš k petim ljudem, 50 jih je pa užitjenih, ker k njim nisi. Mislim, js sem prostovoljka, js ne morem zdej žrtvovati vsega prostega časa...</i>